Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek er en del af foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
http://bibliotek.dis-danmark.dk

Foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavs-retten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Når det drejer sig om værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig, privat brug.

HARDSYSSELS AARBOG

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND
FOR RINGKØBING AMT

50. BIND

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS P. HAASE & SØN

1956

Samfundets styrelse:

Kammerherre, dr. *A. V. Karberg*, Ringkøbing, formand.
Museumsforstander *H. P. Hansen*, Herning, næstformand.
Maler *Th. K. Hansen*, Hoven, æresmedlem.
Lærer *J. Søndergaard Jacobsen*, Nr. Nissum, medlem af redaktionsudvalget.
Lærer *E. Jespersen*, Vinding, Sørvad, sekretær og formand for redaktionsudvalget.
Lærer *Alfred Kaae*, Kronhede, Ulfborg, medlem af redaktionsudvalget.
Bogtrykker *Gadgaard Nielsen*, Lemvig.
Gårdejer *Kristian Raunkjær*, Lyhne, Ølgod.
Landsretssagfører *N. C. Skouvig*, Holstebro.
Fabrikant *Laurids L. Villemoes*, Skærum mølle, Vemb.

Thomsens Bogtrykkeri, Holstebro

INDHOLD

A. V. Karberg: Indledning 5
H. P. Hansen: Historisk Samfund for Ringkøbing Amt 1906-56 9
H. K. Kristensen: Lidt om vore forhold til den lokale historie 39
J. Søndergaard Jacobsen: Bertel Thorvaldsens moder 44
E. Jespersen: Buskbjerg i Avlum 63
Kjeld Galster: Da H. C. Andersen tog Jylland i besiddelse 69
Alfred Kaae: Kongenshøj i Torsted 90
August F. Schmidt: Bidrag til Nørre Vium sogns historie 104
P. Christensen: Burgaard og Bur kirke 127
Hans Ellekilde: Sidsel Jensdatter 150
Alfred Kaae: Boganmeldelser 184
Oversigt over afhandlingerne i Hardsyssels årbøger 1907-56 190
Fortegnelse over forfatterne til afhandlingerne i Hardsyssels årbøger 1907-56 203
Medlemsfortegnelse 207
Emneregister 1907-56 222
Johan Hvidtfeldt: En hilsen til Historisk Samfund for Ringkøbing amt 247
Regnskab 251

INDLEDNING

Hermed udsender Historisk Samfund for Ringkjøbing Amt sin halvtredsindstyvende Aarbog. Ved Aarhundredets Begyndelse var der i flere af Naboamterne oprettet lokalhistoriske Samfund med det Formaal at vække og udvikle den historiske Sans hos Befolkningen i Amtet, dels ved Udgivelse af et lokalhistorisk Aarsskrift, dels ved Foredrag, navnlig over lokalhistoriske Emner. Med disse som Mønster dannede en Række interesserede Mænd med daværende Amtmand Dons i Spidsen i Ringkjøbing d. 25. Septb. 1906 Historisk Samfund for Ringkjøbing Amt. Af de Mænd, der paa den første Generalforsamling d. 11. April 1907 valgtes ind i Samfundets Styrelse, er nu kun en i Live, nemlig Th. Kr. Hansen, Hoven, der efter 35 Aars interesseret Virke for Samfundet ved sin Udtræden af Styrelsen i 1942 blev valgt til Æresmedlem. Uden at gaa de øvrige Stiftere for nær, maa lærer Storgaard Pedersen, He, der fungerede som Samfundets Sekretær og Kasserer til sin Død i 1931, anses for den mest betydende. Han ejede en forbløffende Arbejdsevne og et omfattende Kendskab til Amtets Historie lige fra de ældste Tider, og sin Viden lod han flittigt tilgaa Offentligheden gennem Artikler i Hardsyssels Aarbog, i andre historiske Tidsskrifter og Dagblade og gennem sine Foredrag. Det er ingen Overdrivelse at hævde, at han bar Historisk Samfund for Ringkjøbing Amt over den vanskelige første Tid. Interessen for Historie har jo aldrig givet sig stærke Udslag i Befolkningen. Det at beskæftige sig med Historie anses af mange for at være uden Nytte, og dog er Fortiden det

Grundlag, hvorpaa Nutiden er opbygget. Historien vedkommer os alle, ikke blot Fagfolk og Videnskabsmænd. De bedste Skildringer af Fortiden stammer ofte fra Menigmand, og i Kredsen af »menige« Historieskrivere udenfor Faghistorikernes Kreds indtager Lærer Storgaard Pedersen en hæderfuld Plads, og derfor skal han ogsaa mindes.

Egentlig burde alle afdøde Medarbejdere indenfor Historisk Samfund have ristet Minderuner. De nulevende kan faa deres Anerkendelse og Tak paa anden Maade. Det er forstaaeligt, naar jeg her begrænser mig til to, som jeg har haft snævrere Samarbejde med, da de fungerede som Samfundets Sekretærer, nemlig Overlærer Aldal, Holstebro, og Lærer H. C. Hansen, Trabjerg. Overlærer Aldal var, som Storgaard Pedersen, meget produktiv, og de Emner, han gjorde Offentligheden delagtig i, var behandlet med enestaaende Grundighed. Maaske var han lidt mere tør i sin Fremstilling, men man kunde stole paa ham ogsaa som Medarbejder i Styrelsen og som god Ven af Samfundet. Han fortjener ikke at blive glemt. Lærer H. C. Hansen blev Sekretær i Samfundet, da Aldal døde i 1940. Han var en frisk og fornøjelig Medarbejder, og hans Artikler og Foredrag var fulde af Lune. Skønt plaget af Sydom var han en flittig og grundig Lokalhistoriker, og sit sidste fornøjelige og interessante Foredrag om »gamle Veje« holdt han endnu i 1952, samme Aar som Døden bortrev ham.

Trods alt det udmærkede historiske Stof, der gennem Samfundet er gjort tilgængeligt for Offentligheden gennem Aarene, har selve Antallet af dem, der har sluttet sig til det som Medlemmer, været ret lille. Jeg skal ikke fordybe mig i Grundene til, at vort oplyste Folk i saa ringe Grad har vist sin historiske Interesse. Naar jeg fremdrager det her, er det udelukkende for at beklage, at Hardsyssels Aarbog i den første Tid blev trykt i alt for faa Eksemplarer, saa at det er næsten en Umulighed at

gøre sig bekendt med de ældste Aargange, der som Kildeskrifter ikke var de ringeste. Det stadig lille Medlemsantal giver dog Haab om, at der for Samfundet er ny Jord at arbejde i. Det gælder om at faa den historiske Sans, der slumrer i hvert Menneske, vækket. Der er ikke noget, der giver mere Fred i Sindet, navnlig i vor ellers forjagede Tid, end at forsvinde fra Nutiden og fordybe sig i vort Folks Historie.

Historisk Samfund har da ogsaa set en betydelig Opgave i at henvende sig til en større Offentlighed udover selve Medlemskredsen ved dels i Forbindelse med Aarsmøderne at afholde Foredragsmøder, der er offentlig tilgængelige, og desuden offentlige Sommermøder paa forskellige Steder i Amtet, hvor Historien kan tale til os. De bedste Kendere af vedkommende Egns Historie har været villige til at øse af deres Viden, og jeg tror at kunne sige, at ikke mindst disse Møder har skabt en voksende Interesse for Samfundets Virke. Der er en glædelig Stigen i Antallet af Deltagere i vore Møder, og det giver Haab om, at den Interesse, som disse Møder følges med, ogsaa vil give sig Udtryk i, at man i stigende Grad slutter op om Historisk Samfund som Medlem, saaledes at der er ny Tilgang for de gamle, som faldt. Jeg maa dog tilføje, at disse offentlige Møder kun kan gennemføres økonomisk, saafremt Pengeinstitutter og Myndigheder, som vi gennem Aarene har haft den Glæde at faa pekuniær Støtte fra, ogsaa fortsat vil vise deres Anerkendelse af Samfundets Arbejde ved at støtte det.

I halvtredsindstyve Aar har Historisk Samfund for Ringkjøbing Amt søgt at efterleve sine Formaal, og der er Grund til at bringe en Tak til alle, der har gjort det muligt. Takken gælder ikke blot det gode Samarbejde i de skiftende Styrelser, men først og fremmest alle, der gennem deres historiske og slægtshistoriske Artikler har sat Samfundet i Stand til hvert Aar at udsende Hardsyssels Aarbog eller gennem historiske Foredrag har aab-

net Samfundet Vejen til en større Offentlighed. Tak ogsaa for den efterhaanden ret omfangsrige lokalhistoriske Litteratur, bl. a. Sognebeskrivelser, der vel ikke har kunnet finde Plads indenfor Aarbogens Rammer, men hvis Fremkomst Historisk Samfund maaske lidt ubeskedent ved sin Paavirkning kan tillægge sig en Del af Æren af. Jeg bringer Historisk Samfund mine bedste Hilsener til 50 Aars Jubilæet og ønsker det Held og Lykke med Virket fremover.

Karberg,
f. T. Formand.

HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMT 1906—56

Af *H. P. Hansen*

Ved sidste århundredskifte var der nogle historisk interesserede mænd, der på højskoleforstander Ludvig Schrøders initiativ fik oprettet et »Historisk samfund for Ribe amt«. Selskabet blev stiftet den 25. juli 1902 med stiftamtmand Stemann som formand, Ludvig Schrøder som næstformand og Poul Bjerge som kasserer.

Det var landets første historiske samfund af denne art. Selskabets hovedopgave var at vække folks historiske sans ved at udgive en årbog, holde foredrag og ordne udflugter til historiske egne.

Eksemplet smitter. Det var det gode eksempel fra Ribe, der gav stødet til, at *Historisk samfund for Ringkøbing amt* blev oprettet i 1906.

Fra flere sider var der rettet opfordring til lærer P. Storgaard Pedersen i Hee om at virke for, at der blev dannet et historisk samfund her i amtet. Storgaard Pedersen, der i en årrække havde syslet med egnens historie, satte sig i forbindelse med en række mænd rundt om i amtet. Der blev indkaldt til et møde i Ringkøbing d. 25. septb. 1906 og derefter udsendt et opråb, som var underskrevet af 57 kendte mænd, og hvoraf der vistnok kun er 2—3 levende nu i jubilæumsåret.

Der var mødt o. 50. Storgaard Pedersen holdt foredrag om »Værdien af det arbejde, et historisk samfund kunde

få«. Flere havde ordet, og 50 indmeldte sig i foreningen. Kontingentet blev sat til 2 kr. årlig og 25 kr. én gang for alle.

Til den foreløbige bestyrelse, der skulde udarbejde forslag til vedtægter, valgtes: Amtmand C. Dons i Rindumgård, lærer P. Storgaard Pedersen i Hee, grdm. Poul Poulsen i Bøvling, pastor P. Severinsen i Tim, og museumsforstander J. A. Trøstrup fra Herning.

Af samfundets vedtægter, der er indført i årbogen, bd. 1, 1907, s. 155 ff., skal her kun gengives to af de ni paragraffer:

§ 1.

Samfundets formål er at vække og udvikle den historiske sans hos befolkningen i amtet, at indsamle oplysning og udbrede kundskab om begivenheder og personer, der har haft særlig betydning for denne del af landet, og at fremdrage og belyse de fortidsminder om landet og dets befolkning, som her findes.

§ 2.

Formålet søges fremmet ved udgivelse af en årbog (»Hardsyssels Aarbog«), indeholdende historiske efterretninger, ved afholdelse af historiske foredrag og møder til drøftelse af herhen hørende emner og ved indsamling og bearbejdelse af oplysninger af historisk interesse.

Forsåvidt samfundets midler tillader det, kan der gives bidrag til udgivelse af fremstillinger af mere almindelig betydning af egnens historie og undersøgelser af historisk interesse, ligesom der kan betales et passende honorar for afholdelse af foredrag og lignende.

Det blev vedtaget, at styrelsen skulde bestå af 9 medlemmer, der skulde vælges for 6 år ad gangen, således at der hvert andet år afgår 3. Styrelsen skulde selv vælge sin formand og fordele arbejdet.

Oprindelig skulde der i henh. t. § 7 afholdes et årsmøde i august eller september; men på en generalforsamling i Lemvig d. 27. febr. 1932 blev der foretaget en del lovændringer, og nu kom de to første §§ til at lyde:

§ 1.

Samfundets formål er at vække og udvikle den historiske sans hos befolkningen i amtet.

1) ved udgivelse af »Hardsyssels Aarbog«, indeholdende historiske efterretninger.

2) ved at foranledige afholdt historiske foredrag, fortrinsvis over lokalhistoriske emner.

3) ved indsamling af optegnelser til brug for kommende tiders granskning, især vedrørende begivenheder og personer, der har haft særlig betydning for denne del af landet.

4) ved at fremdrage og belyse de endnu eksisterende fortidsminder om landet og dets befolkning.

For så vidt samfundets midler tillader det, kan der gives bidrag til udgivelse af særlige fremstillinger af egnens historie og undersøgelser af lokalhistorisk interesse.

Samfundet har sit sæde, hvor formanden bor.

Medlemsydelsen sattes nu til 3 kr. årlig eller mindst 50 kr. én gang for alle, og man vedtog i § 7, at årsmødet skulde holdes skiftevis i de forskellige egne af amtet hvert år inden udgangen af februar. Desuden skulde der, såvidt muligt, holdes et sommermøde på et historisk sted i amtet i juni måned.

Ved den konstituerende generalforsamling i Ringkøbing d. 11. april 1907 blev det oplyst, at der var indmeldt 550 medlemmer. Den 2. maj s. a. holdt man et styrelsesmøde i Ringkøbing, hvor man vedtog en forretningsorden. Ifølge denne skulde styrelsen vælge en formand, næstformand og en sekretær. Valget skulde gælde for to år ad gangen. Sekretæren skulde være samfundets regnskabsfører og kasserer, opkræve medlemsbidragene, føre protokollen ved møderne og efter samråd med formanden besørge brevvekslingen samt drage omsorg for opbevaringen af samfundets arkiv.

Ved samme lejlighed vedtog man, at der skulde vælges et redaktionsudvalg på 3 medlemmer til på styrelsens vegne at forestå udgivelsen af samfundets årbog, og et lignende udvalg til at ordne foredragsmøderne.

Amtmand Dons blev samfundets første formand, borgmester Finsen dets næstformand og Storgaard Pedersen dets sekretær. Redaktionsudvalget kom til at bestå af næstformanden, Storgaard Pedersen og P. Severinsen. Til foredragsudvalg valgtes sognepræst Holm fra Sahl, lærer J. P. Haahr fra Holstebro og gårdejer Poul Poulsen fra Bøvling.

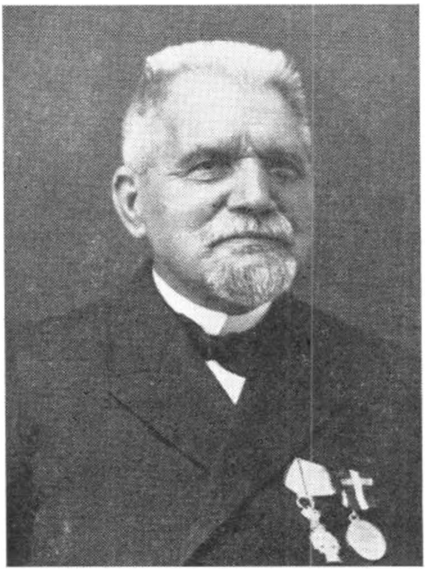

Lærer P. Storgaard Pedersen.
Sekretær 1906—30.

Ved samfundets årsmøde i Holstebro d. 11. sept. 1908 var der o. 680 medlemmer. Pastor Holm holdt foredrag om: Værdien af historisk oplysning i almindelighed, og Storgaard Pedersen talte om Tvis Klosters historie.

Den 26. juli 1909 blev der holdt et foredragsmøde i Bøvlingbjerg, hvor der var mødt o. 150 deltagere. Pastor Severinsen talte om de vestjyske kirkers historie, og Storgaard Pedersen om slægten Tangs historie.

I et styrelsesmøde bag efter vedtog man at slutte sig til den påtænkte »Dansk historisk fællesforening«, og man bevilgede 60 kr. til Storgaard Pedersen »som vederlag ved udgifterne ved indsamling af materiale til forskellige foredrag«.

Den 4. novb. 1909 blev der holdt årsmøde i Herning. Medlemstallet var nu 722 mod 672 året før. Storgaard Pedersen holdt bag efter foredrag om en lærebogsstrid i Hammerum Herred i Chr. VI.s regeringstid, og derefter talte P. Severinsen om »Opgaverne for den stedlige historieforskning«.

Ved et styrelsesmøde i Ringkøbing d. 12. september 1910 vedtog man efter et forslag af Storgaard Pedersen, »at Historisk Samfund skulde gøre forsøg med at indlede et arbejde på at samle fotografier af mindesmærker og ting af historisk interesse indenfor amtets område.

Den 12. septb. 1910 blev der holdt årsmøde i Ringkøbing. Bag efter holdt Storgaard Pedersen foredrag om »Ringkøbing skoles historie 1536—1740«; og provst Møller fra Ølby fortalte om en drabssag fra Vejbjerggård i d. 17. årh.

Samme år d. 7. decbr. holdt pastor Severinsen foredrag i Skjern kirke om dennes historie for en talrig forsamling.

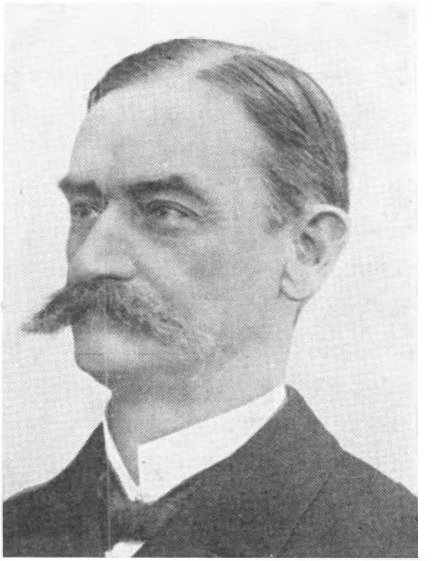

Amtmand H. C. Dons.
Formand 1906—15.

Men ved årsmødet i Lemvig d. 14. sept. 1911 var der kun mødt et halvthundrede deltagere. Pastor Kølseth, Lemvig, talte om »Fortidens skolevæsen« og skolebestyrer Jørgensen Borup, Bøvling, om »Handelsforhold for et hundrede år siden«.

På et møde i Vemb d. 14. septb. 1912 fik sekretæren bevilget 100 kr. til en medhjælper. Efter årsmødet s. d. holdt Storgaard Pedersen foredrag om Nr. Vosborgs historie, og P. Severinsen talte om brugen af hellige kilder i middelalderen, hvorefter der var udflugt til Nr. Vosborg og den hellige kilde i Skærum (kapellets tomt).

Medlemstallet var ved slutningen af 1912 758, men deraf 55 udenfor amtet, 10 livsvarige og 35 af andre hist. samfund. Man vedtog på mødet i Ringkøbing d. 10. septb. 1913 at udsende et skrift, som Trøstrup m. fl.

havde udarbejdet vedrørende folkelivet i Hammerum Herred. Der var indkøbt bøger til håndbiblioteket og anskaffet fotografier af kirker og kirkeinventar.

Med hensyn til nævnte bøger da drejede det sig vistnok om Pontoppidans Danske Atlas, bd. I—VII, samt Arent Berntsens Danmarckis og Norgis Fructbar Herlighed, 1656. Eksemplaret, der er indbundet i pergament og med spænder, har tilhørt Peder Syv i Hellested, og det er forsynet med en del notater af ham.

Amtmand V. Haarløv.
Formand 1916—21.

Efter årsmødet sidstnævnte dato talte cand. theol. Lønneth fra Holstebro om danske stednavne, og P. Severinsen om »Klostervæsenets ordning igennem middelalderen«.

Ved udgangen af 1913 var der 760 medlemmer, og der var en kassebeholdning på 1657 kr. Efter generalforsamlingen i Holstebro den 12. septbr. 1914 talte Storgaard Pedersen om »Helgendyrkelse og brug af hellige kilder her i Hardsyssel«. Der var mødt o. 100 mennesker.

Den 23. juli 1915 holdt styrelsen møde i Ringkøbing. Den 5. febr. s. a. var J. A. Trøstrup død (hvad sekretæren dog ikke nævner i protokollen), og konservator H. P. Hansen blev foreslået som styrelsesmedlem i hans sted; men da han ikke vilde tage mod valget, blev pastor Enevold Terkelsen, Herning, valgt på årsmødet i Herning d. 13. septb. s. a. Formanden udtalte ved denne lejlighed mindeord om Trøstrup, og han takkede pastor P. Seve-

rinsen, der flyttede til Sjælland, for hans virksomhed for samfundet. Derefter talte museumsforstander H. P. Hansen om »Fortids overtro«, og Storgaard Pedersen om »Slægten Kierkegaard«.

Det må også noteres, at styrelsen dette år bevilgede Konrad Understrup i Brændgård ved Herning 200 kr. som tilskud til trykning af en bog om Ørre sogn.

Ved et møde i Holstebro d. 13. septb. 1916 oplystes, at medlemstallet nu var ca. 800 mod 770 året før. Man foreslog »Generalforsamlingen at stille et passende beløb til sekretærens rådighed for hans arbejde«. Og det blev ved det påfølgende årsmøde vedtaget at yde sekretæren 600 kr.

Den hidtidige formand, amtmand H. C. Dons var forflyttet og fratrådt, og nu valgtes hans efterfølger i embedet, amtmand Haarløv, i hans sted til styrelsesmedlem og formand. Bag efter talte Storgaard Pedersen om slægten Linde, og kommitteret Chr. Dalgas fra Birkebæk talte om Hedeselskabets virksomhed i Ringkøbing amt.

Årsmødet d. 10. septb. 1917 blev holdt i Ringkøbing, ved hvilken lejlighed H. P. Hansen talte om rakkerne, og Storgaard Pedersen om Ringkøbing fjords og Klittens historie.

Næste år, 1918, blev årsmødet holdt i Bøvling. Ved det offentlige møde talte husmand Knud Thøgersen om »Bevægelsen og dens særpræg indenfor bondestanden« og Jørgensen Borup talte om »De gamles forhold til kirken«.

Den 18. septb. 1919 blev årsmødet holdt i Herning. På grund af de stigende priser på bogtryk vedtog man at forhøje kontingentet til 3 kr. Da pastor Terkelsen ikke ønskede genvalg, blev Konrad Understrup valgt i hans sted. Bag efter årsmødet talte H. P. Hansen om »Jydepotteindustrien«, og Storgaard Pedersen om »Støbning af kirkeklokker især i Hammerum herred«.

Ved årsmødet i Lemvig d. 6. septb. 1920 kom bogholder Erlang ind i styrelsen. Knud Thøgersen holdt fore-

drag om »Jysk bondekultur i ældre tid«, og Jørgensen Borup talte om »Taterne«.

Da amtmand Haarløv ved genforeningen blev forflyttet til Sønderjylland, blev hans efterfølger her, amtmand G. Toft, valgt ind i samfundets styrelse, og på årsmødet i Holstebro d. 19. sept. 1921 konstituerede man sig med amtmand Toft som formand, og da blev bogholder Erlang medlem af redaktionen.

Amtmand G. Toft.
Formand 1921—26.

Ved årsmødet i Ringkøbing d. 11. sept. 1922 kom H. P. Hansen ind i styrelsen, da Konrad Understrup ikke vilde tage mod genvalg. Ved denne lejlighed talte H. P. Hansen om »Renlighedsforholdene i ældre tid«, og Storgaard Pedersen talte om »Skattevæsenet i det 16. og 17. århundrede«. Der var mødt omkring 60 tilhørere.

Og ved årsmødet i Struer d. 13. septb. 1923 holdt overlærer J. Aldal foredrag om »Struer bys historie indtil 1865«, og dr. phil. Gudmund Schütte fra Eskjær talte om »Hjemligt hedenskab«. Mødet var besøgt af ca. 100 deltagere.

I 1924 d. 18. septb. holdt man møde i Skjern, hvor der var mødt o. 50. Man vedtog at betale 3 kr. pr. side af de afhandlinger, der blev optaget. Fra tømmerhandler K. K. Jensen i Vemb var der forslag om, at Hist. samfund skulde overtage parallelgården Nr. Hedegård ved Vemb. Men denne opgave kunde samfundet ikke magte. Styrelsen var dog villig til at sætte sig i spidsen for en indsamling

af midler til gårdens restavrering, og der blev nedsat et udvalg, bestående af amtmand Toft, Kr. Larsen Vestergaard og Storgaard Pedersen, til at fremme sagen. H. P. Hansen holdt derefter foredrag om »Vore folkeminder«, og Storgaard Pedersen talte om »Lundenæs lens historie efter reformationen«.

Ved næste årsmøde, der blev holdt i Herning d. 14. sept. 1925, talte lærer Sulkjær fra Studsgaard om det ældre skolevæsen på Herningegnen, og Storgaard Pedersen talte om Herningegnens stednavne.

Så indtraf der atter amtmandsskifte, idet amtmand Toft flyttede, og nu blev hans efterfølger, dr. jur. A. Karberg, på et møde i Ringkøbing d. 6. septbr. 1926 valgt i hans sted. Som Hist. samfunds formand har kammerherre Karberg i jubilæumsåret fungeret i 30 år, en rekord, der vist vanskeligt bliver slået.

Amtmand A. Karberg.
Formand siden 1926.

Til dette møde var der kun mødt godt 20 deltagere, og for disse holdt Knud Thøgersen foredrag om »Det stedfæstede minde«, og Storgaard Pedersen fortalte »Træk af Bøvling lens historie«.

I 1927 blev årsmødet holdt i Holstebro d. 13. septb., og da blev gårdejer Stephan V. Christensen, Sandgård i Borbjerg, valgt ind i styrelsen i stedet for afdøde amtsrådsmedlem P. Pedersen, Hedegård — han havde i 1912 afløst pastor Holm i styrelsen. Dr. Gudmund Schütte talte om »Ejendommeligheder ved befolkningen og bebyggelsen i Hardsyssel«, og overlærer J. Aldal om

»Kejserkrigen og dens følger her i Hardsyssel«. –

Det næste årsmøde blev holdt i Staby efterskole d. 18. septb. 1928. Ved denne lejlighed talte forfatteren Søren Alkjærsig om »Vestjysk bondeliv i ældre tid«, og i Staby kirke fortalte Storgaard Pedersen om denne kirkes historie.

I Hardsyssels årbog blev der i 1928 og 29 optaget en større artikel af lærer C. Møller om »Borbjerg sogns historie«. Artiklen udkom derefter i bogform.

Dette arbejde blev af stedkendte mænd udsat for voldsom kritik i de lokale blade, både på grund af de mange fejl og fejltagelser og på grund af en vis ensidighed i behandlingen. Styrelsen fandt sig derfor forpligtet til at optage en ny artikel »med rettelser, som angik faktiske urigtigheder i fremstillingen« i næste årbog. Og dette arbejde blev overdraget Stephan V. Christensen og blev optaget i årbogen 1931. Stephan V. Christensen, der ikke kendte Møllers arbejde, før det var trykt i årbogen, gav en hårdhændet kritik af dette, og redaktionen skrev i en efterskrift: »— at vi ikke kan godkende alle de gjorte indvendinger og flere steder finder tonen unødig skarp«.

Ved årsmødet i Ringkøbing d. 14. septb. 1929 bevilgede man 300 kr. til restavrering af Nr. Hedegård. Bag efter talte H. P. Hansen om »Husflid i ældre tid«, og pens. lærer Storgaard Pedersen fortalte om brændevinsbrænding. Der var mødt godt et halvthundrede.

Årsmødet i 1930 holdtes d. 6. septb. i Herning. Pens. lærer J. P. Haahr, der havde siddet i styrelsen siden 1907, var rejst til København, og i hans sted valgtes overlærer J. Aldal, Holstebro. H. P. Hansen holdt foredrag om Herningsholm og godsets historie, og senere samledes godt 50 personer i Gjellerup kirke, hvor Storgaard Pedersen gennemgik kirkens historie.

På et møde i Ringkøbing d. 4. marts 1931 blev sekretærens løn ændret, så han fremtidig skulde have 10 % af medlemsbidraget, dog mindst 300 kr. Der var lidt ned-

gang i medlemstallet, tiderne var sløje, og derfor vedtog man at indhente tilbud fra tre af amtets trykkerier vedrørende trykningen af årbogen, der i 25 år havde været trykt hos Rasmussen i Ringkøbing. Et tilbud fra N. P. Thomsen i Holstebro lå en del lavere, og så gik man over til hans trykkeri. —

Man vedtog på samme møde at yde lærer Ejnar Poulsen i Løvskal 200 kr. årlig i 3 år til udgivelse af hans degnehistorie, i stedet for fremtidig at optage denne i årbogen. Omfanget blev så stort, at det vilde have fyldt flere årgange af årbogen, og indholdet var langtfra underholdende læsning for samfundets læsere.

Overlærer J. Aldal.
Sekretær 1930—40.

Da foreningens hidtidige sekretær, Storgaard Pedersen, ønskede at fratræde, valgtes overlærer J. Aldal i hans sted. Ved årsmødet i Vemb d. 23. septb. 1931 mindedes man med tak de to styrelsesmedlemmer Kr. Larsen Vestergaard, der var død d. 22. febr. 1931, og Storgaard Pedersen, der døde den 9. septb. s. a. I årbogen 1932 skrev forstander J. Jeppesen, Staby, smukke mindeord om Kr. Larsen, og J. Aldal skrev en smuk nekrolog over Storgaard Pedersen.

Styrelsen tænkte på at lægge årsmødet på en tid, der var mere belejlig for folk, og at holde et sommermøde på et minderigt sted. Som følge af nogen nedgang i medlemstallet havde man vedtaget at nedsætte årbogens oplag fra 1200 til 1000 eksemplarer. I stedet for de to afdøde styrelsesmedlemmer valgtes tømmerhandler K. K.

Jensen, Vemb, og redaktør H. Lilholt fra Lemvig.

Efter årsmødet holdt amtmand Karberg foredrag om »Sygehusvæsenets udvikling i amtet«, og pastor P. Severinsen talte om »Folkeskolens første tid i amtet«.

På et styrelsesmøde i Lemvig d. 27. febr. 1932 behandlede man et forslag til nye vedtægter (omtalt her s. 10). Man vedtog at sende 53 ansøgninger til amtets pengeinstitutter om understøttelse; og »Bogtrykker Rasmussen (Ringkøbing) har tilbudt (at skænke samfundet) 500 kr., hvilket det vedtoges at modtage med tak, men uden forpligtelse til senere trykning«, hedder det i protokollen.

I et tidligere møde havde H. P. Hansen foreslået, at man gjorde indholdet af årbogen mere livligt, blandt andet ved at optage folkemindestof, småstykker fra arkiverne, illustrerede beretninger vedrørende fund og genstande i amtets museer, billeder og kort omtale af gamle hjem, folketyper o.s.v., »forsvindende ord og udtryksformer, hvorpå bondesproget endnu er så rigt«. Men Aldal, der var en tør historiker, foretrak »de længere på grundige arkivundersøgelser byggede afhandlinger«. Og så blev dette forslag trukket tilbage. (1931 d. 23.9). Men i et referat fra mødet d. 27. febr. 1932 skriver sekretæren: »Sekretæren optog delvis H. P. Hansens forslag fra forrige møde om folkeminder o. l., som måske kunde bringe mere liv —«.

Efter anmodning fra Centralbiblioteket i Holstebro vedtog man at deponere samfundets bibliotek til brug i et studieværelse og udlån til historisk interesserede. Ved generalforsamlingen s. d. var der mødt 60—70 deltagere. Formanden oplyste bl. a., at statstilskudet var nedsat fra 280 til ca. 175 kr. årlig. Landsarkivar Svend Aakjær, Viborg, holdt et foredrag om Hardsyssels ældste bebyggelse, og overlærer Aldal talte om Bøvling lens historie.

Efter at man ikke i mange år havde holdt sommerudflugter, blev der den 19. juni s. a. holdt en sådan til

Borbjerg kirke, hvor Stephan Christensen foreviste kirken og talte om dens seværdigheder. Derefter fortsatte selskabet til Rydhave, hvor der var samlet o. 150 mennesker, og her fortalte H. P. Hansen om slottets historie. Derefter sang fru pastorinde Jul-Rasmussen folkeviser og fædrelandssange, og så indbød slottets ejer, Ole Skibild, deltagerne til et festligt kaffebord i den gamle riddersal.

Den 18. febr. 1933 blev samfundets årsmøde holdt i Skjern, og ved denne lejlighed talte forfatteren Salomon J. Frifelt fra Ølgod om »De jyske veje sønderud«, hvorefter overlærer Aldal talte om Lundenæs len, dvælede særlig ved lensmand Ulrik Sandberg og slottets dobbelte ombygning i hans lenstid (1603—33). Sluttelig fremviste H. P. Hansen godt 30 billeder af nationalmuseets skatte i lysbilleder som reklame for indsamlingen til Nationalmuseets udvidelse.

Ved mødet i Struer d. 25. juni 1933 meddelte sekretæren, at der i 1931 og 32 var afgået henholdsvis 67 og 68 medlemmer. Det oplystes ved samme lejlighed, at det viste sig, »at bogtrykker Rasmussens tilbud på 500 kr. var ment som en rabat ved årbogens trykning«. Det vedtoges derefter at lade årbogen trykke hos Thomsen i 1933 i henh. t. tidligere givne tilbud, og ad åre indhente tilbud fra amtets leveringsdygtige trykkerier.

Der var bl. a. indkommet et manuskript fra arkivar Grüner Nielsen vedrørende vestjyske folkeviser; men det »havde en så klademæssig og tildels ulæselig karakter, at det besluttedes at sende det tilbage til renskrivning«, hedder det i protokollen. Sekretæren var pædagog!

Derefter begav styrelsen sig til sommerstævnet i Gudum kirke, hvor der var samlet 2—300 mennesker. Museumsinspektør Chr. Axel Jensen fortalte om kirken og om nonneklosteret — han gav en beåndet skildring af Benedikt af Nurcias klosterregel og af klosterets betydning for middelalderens kultur.

Den 17. febr. holdtes mødet i Ringkøbing, hvor man under ledelse af museumsforstander Klokker beså museet og derefter under ledelse af Erlang kirken. Ved det offentlige møde var der mødt o. 170 deltagere. Dr. phil. Holstein Rathlou holdt foredrag om Hedeby og Danevirke; og derefter blev der holdt generalforsamling. Det blev henstillet, at samfundet tager sig af fredningen af Tinghøj i Ulfborg, og formanden lovede at sætte sig i forbindelse med fredningsnævnet.

Sommermødet blev dette år holdt d. 24. juni i Brejninggård, hvor museumsdirektør Mackeprang holdt foredrag om gården og dens ejere. Der var mødt ca. 200 tilhørere. Senere besøgte man kirken, hvor direktøren gjorde rede for bygningen og inventaret.

Det næste møde blev holdt i Holstebro d. 16. febr. 1935. Formanden gav her bl. a. meddelelse om, at samfundet havde bevilget 100 kr. til køb af »Skrædderens hus«, der lå i vejen for den frie udsigt til Jelling højene.

Derefter holdt man årsmødet i Struer, hvor man først beså museet under ledelse af forfatteren Johs. Buchholtz og kustode Andersen, og derefter holdt professor Skautrup foredrag om Hardbo-målet. Sluttelig talte overlærer Aldal om Strueregnens herregårde. Mødet var besøgt af godt 50.

Ved sommermødet i Vem d. 30. juni 1935 drøftede man bl. a. udgivelsen af en hjemstavnsbog for Ringkøbing amt, og Aldal blev valgt ind i et udvalg. Derefter fortsatte man til Nr. Vosborg, hvor der var mødt 3—400 mennesker. I borggården holdt godsejer Tang Barfod et grundigt og velformet foredrag om borgen og dens ejere gennem 600 år. Efter at man havde set hovedbyningen og omgivelserne, begav man sig til Skærum kilde og kapelruinen, og her holdt forfatteren Aug. F. Schmidt foredrag om »Helligkilder i Ringkøbing amt«. Bag efter så man Skærum mølle og teglværk, hvorefter de fleste fortsatte til Vem gæstgivergårds have, og her

spiste deltagerne til aften. Sluttelig holdt Aug. F. Schmidt et udmærket foredrag om Thøger Larsen.

Den 15. febr. 1936 holdtes årsmødet i Herning. Man vedtog bl. a. at tegne en garanti på indtil 300 kr. til fremstillingen af hjemstavnsbogen. Efter at man havde set museet, holdt professor Gudmund Hatt foredrag med lysbilleder vedrørende dansk landbrug i oldtiden og oldtidens bopladser.

Sommermødet holdtes den 28. juni 1936 i Halby-Stauning. I styrelsesmødet forud vedtog man at betale de 4 talere, der skulle optræde denne dag, hver 20 kr. samt afholde udgiften til 3 biler. Ved fjorden udfor Halby gav Chr. Søgaard en skildrng af egnen og Klægbanken. Nogle sejlede ud til Klægbanken, men langt de fleste drog til Stauning præstegård, hvor lærer Børsting talte om præsten Lars Graversen Brøllund. Og efter at præstegården var beset, samledes ca. 200 i kirken, hvor pastor L. Schützsach og Chr. A. Søgaard gjorde rede for kirken og et epitafium for præsteslægterne fra reformationen og til 1657. Sluttelig fortalte sognerårdsformand Chr. Rahbeck om storkøbmand Jens Jørgen Lindvig, hvis moder var en præstedatter fra Stauning.

Ved årsmødet i Tarm d. 7. febr. 1937 fremlagde formanden et forslag fra genealogen Thorv. Lodberg om en ændring af det temmelig værdiløse navneregister i årbogen. Lodberg foreslog, at man enten tog alle navne med, eller man lod registret udgå. Sagen overlodes til bestyrelsen, hedder det.

Samfundet har nu en formue på 2555 kr. foruden et oplag af årbøger etc.

Ved det offentlige møde i Vestjysk kostskoles gymnastiksal holdt museumsinspektør Therkel Mathiassen for en forsamling på 250 deltagere et indgående foredrag om Vestjyllands ældste bebyggelse. Derefter talte H. P. Hansen. Emnet kaldte han »Gammel snak«, d.v.s. gamle, uddøende ord og udtryk, navnlig vedrørende bondens arbejde.

Forud for sommermødet i Sal og på Hjerl hede d. 27. juni 1937 var styrelsen samlet i Holstebro. Der forelå en længere skrivelse fra Thorv. Lodberg vedrørende førnævnte navneregister. Man vedtog at svare, at årbogen var beregnet på et folkeligt publikum, der ikke havde interesse i et så omfattende navneregister. Ved Sal kirke var mødt ca. 200, og her fortalte pastor Terp om kirken og det gyldne alter. Ved Den gl. landsby på Hjerl hede fortalte direktør Hjerl Hansen om købet af de ca. 1400 tdr. land af Jatrup og Hjelm hede, om hvorledes Den gl. landsby efterhånden var vokset frem, og så beså man bygningerne. Derefter holdt lærer H. C. Hansen fra Trabjerg foredrag, godt og klart, om landskabets tilblivelse, hvorefter selskabet drog ud i terrainet. Endelig kørte 6—7 biler til Stubbergård og klosterruinen, og så stillede en del af deltagerne til slut deres sult med ål i Sevel kro.

Årsmødet i 1938 blev holdt d. 13. febr. i Bøvlingbjerg. I styrelsesmødet forud bevilgede man lærer E. Jespersen 200 kr. til udgivelse af en bog om Vind sogn. En ansøgning fra Peder Christensen om et bidrag til Idum sogns historie blev derimod foreløbig stillet i bero. I udflugten til Rysensten var der over 300 deltagere. Efter at man havde været rundt i den gamle gård, begav man sig til kirken, hvor Jørgensen Borup gjorde rede for bygningen, inventaret, Juelernes gravkapel o.s.v. Og bag efter besøgte man, ligeledes under Jørgensen Borups ledelse, valgmenighedskirken. Efter at man havde drukket kaffe i forsamlingshuset, holdt dr. phil. Gudmund Schütte foredrag om »Hardsysselboernes navn og folkeart«, og bag efter talte Aldal om Bøving slots historie og om Rysensten.

Ved generalforsamlingen oplyste kassereren bl. a., at der var en lille tilbagegang i formuen, men det skyldtes, at man havde ydet 400 kr. til Sulkjærs bog om Nr. Nissum og til hjemstavnsbogen.

Årsmødet i 1939 blev d. 12. febr. holdt i Vinderup.

Det oplystes, at der f. t. var 615 indenamts medlemmer, og at man havde bestilt 650 eksemplarer af Danmarks middelalderbreve vedrørende Ringkøbing amt.

Der havde været tale om muligheden af at lade foretage en undersøgelse af voldstedet Lundenæs sammen med Nationalmuseet, men museet kunde ikke undvære nogen til at lede arbejdet.

Til det offentlige møde var mødt o. 150 deltagere. Museumsdirektør Mackeprang talte om middelalderlige alterprydelser og fremviste lysbilleder. Derefter fortalte lærer A. Rasmussen, Vinderup, om Landting gennem tiderne. Ved den påfølgende generalforsamling oplyste kassereren, at der var en kassebeholdning på 2848 kr., at der havde været en tilgang på 72 medlemmer, hvoraf købmand Møller Hansen, Lemvig, havde skaffet de 40. Afgangen havde været 31, og nu er der 750 årsbetalende samt 7 livsbetalende medlemmer.

Den 11. juni s. a. blev sommermødet holdt i Clasonsborg — vort første sommermøde i regnvejr. Omkring 300 mennesker var samlet i salen ved traktørstedet, hvor højskoleforstander Hans Lund fra Rødding talte om »Historisk sans og dens opdragende betydning«, og han fremhævede fædrenes overlevering og den mundtlige traditions vækkende evne. Efter kaffebordet talte H. P. Hansen om »En præst — en bonde — og en fabrikant« (pastor Hegelahr, den kloge mand P. Kragsig og Clason).

Ved årsmødet i Ulfborg d. 4. febr. 1940 mindedes man P. Severingen, P. Meldgaard og Stephan V. Christensen, der var døde i årets løb.

Der var indkommet forslag fra købmand Chr. Møller Hansen om, at samfundets styrelse blev udvidet fra 9 til 15 medlemmer, hvad man dog ikke fandt, der var grund til.

Til medlem af styrelsen i stedet for afdøde St. V. Christensen valgtes lærer H. C. Hansen, Trabjerg, med 40 stemmer, medens lærer E. Jespersen, Vinding (der endnu var en ukendt mand) kun fik 4.

Trods frost og snevanskeligheder var der mødt omved 200. Professor Gudmund Hatt talte om »Jernalder landsbyer« og fremviste en række lysbilleder i tilslutning til foredraget. Den næste taler, H. P. H., var sygemeldt.

Forud for sommermødet, der blev holdt d. 10. aug. i Gjellerup kirke, holdt styrelsen møde i Herning. Overlærer Aldal var syg, og han havde ønsket at fratræde som styrelsesmedlem. Man valgte i denne anledning H. C. Hansen som medhjælper for sekretæren indtil næste årsmøde.

Lærer H. C. Hansen.
Sekretær 1940—44.

Det var Gjellerup kirkes 800 årsdag, og kirken var fyldt. Formanden, amtmand Karberg fremhævede, at det var en alvorlig tid, man denne gang samledes i (besættelsen!), og netop i en sådan tid var der særlig anledning til at fordybe sig i mindet om svundne slægter og derfra samle styrke til fremtiden.

Derefter holdt museumsdirektør Mackeprang foredrag om kirkens historie. Bag efter drog man til Hammerum landbrugsskole, hvor man drak kaffe, og her fortalte H. P. Hansen om »Lund marked«.

Den 16. febr. 1941 holdtes årsmødet i Holstebro. Maler Th. Kr. Hansen fra Hoven var for første gang, siden samfundet blev oprettet, fraværende på grund af sygdom.

Siden vi sidst havde møde, var samfundets sekretær, overlærer J. Aldal, død, og formanden udtalte i denne anledning smukke mindeord om den afdøde.

Lærer H. C. Hansen oplyste, at der nu er 791 medlem-

mer, året før 769; indenfor amtet er der 642 medlemmer.

I stedet for afdøde overlærer Aldal blev lærer E. Jespersen, Vinding, valgt. Ved det konstituerende møde bag efter blev H. C. Hansen valgt til sekretær.

Sommerstævnet holdtes i Stadil d. 8. juni 1941, hvor museumsinspektør V. Hermansen i kirken talte for en forsamling på o. 200 mnnesker. Så besøgte man gården Søndervang, og senere holdt træhandler Peder Jensen fra Ringkøbing foredrag om gamle minder fra Stadil, og V. Hermansen holdt foredrag med lysbilleder om dansk kirkebygning.

Den 15. febr. 1942 blev årsmødet holdt i Lemvig. Maler Th. Kr. Hansen, Hoven, ønskede ikke at være medlem af styrelsen længere, da hans høreevne svigtede. I hans sted valgtes gårdejer Kristian Raunkjær fra Lyne. Formanden foreslog at udnævne Th. Kr. Hansen til æresmedlem af — styrelsen. Det blev vedtaget, og siden har vi haft fornøjelsen at se ham ved vore møder.

Ved det offentlige møde talte museumsdirektør Peter Holm fra Århus om »Den gamle by« og fremviste lysbilleder der fra. Derefter fortalte dyrlæge Stigaard muntre træk om folk på Lemvigegnen i ældre tid.

Dette års sommermøde blev holdt den 21. juni på Volstrup, hvor der var samlet 250 deltagere. Lærer H. C. Hansen talte om Volstrups historie og H. P. Hansen om »Trange tider før og nu«.

Der blev på mødet overrakt maler Th. Kr. Hansen et smukt tegnet diplom med følgende inskription:

> Historisk samfund for Ringkøbing Amt har som Tak for trofast Gerning indenfor Styrelsen siden Samfundets Oprettelse i Aaret 1907 udnævnt
>
> *Maler Th. Kr. Hansen, Hoven,*
>
> til Æresmedlem af Historisk Samfunds Styrelse. Saaledes sket paa Aarsmødet i Lemvig d. 15. Februar 1942.

Diplomet var underskrevet af samtlige styrelsesmedlemmer.

Ved årsmødet den 21. febr. 1943 i Ringkøbing vedtog man bl. a. at yde et tilskud på 300 kr. til udgivelsen af Hjerm sogns historie af lærer Nørskov Lauritsen i Viborg. Efter et besøg i Ringkøbing museum under ledelse af landsretssagfører Dalgaard-Knudsen, holdt man møde i Højskolehjemmet. Kassereren oplyste, at samfundet nu ejede 3269 kr. Ved det offentlige møde talte arkivar Lindberg Nielsen fra Viborg om bystyret i gl. dage, og overlærer Bøgner, Ringkøbing, talte om Ringkøbing under det 17. århundredes krige.

Sommermødet blev dette år holdt i Vem d. 27. juni. Der var udflugt til museumsgården Nr. Hedegård, hvor museumsinspektør, dr. phil. Axel Steensberg talte om fortidsliv i en gammel gård. Senere talte adjunkt G. Sandfeld i gæstgivergårdens have i Vemb om Chr. Berg.

Den 19. marts 1944 blev årsmødet holdt i Herning. Man vedtog at antage lokomotivfører Scheel Poulsen, Skjern, til at tegne ny medlemmer, imod at han får 1¾ kr. pr. ny medlem, idet han samtidig skal opkræve kontingentet, der nu forhøjes til 4 kr. Jørgensen Borup ønskede ikke at modtage genvalg på grund af svaghed. I hans sted valgtes lærer J. Søndergaard Jacobsen, Nr. Nissum.

Ved denne lejlighed holdt museumsdirektør, dr. phil. Poul Nørlund foredrag med lysbilleder om nordisk vikingeliv.

På grund af svigtende helbred måtte H. C. Hansen i 1944 opgive arbejdet som samfundets sekretær, og nu overtog lærer E. Jespersen dette embede.

Efter ansøgning bevilgede man i 1945 Alfr. Kaae en understøttelse på 300 kr. til en bog om Torsted sogn.

I 1945 blev der ikke holdt årsmøde; men den 10. marts 1946 holdt man atter møde og denne gang i Skjern, hvor

beretning og regnskab for 1944 og 1945 blev fremlagt og godkendt.

Til det offentlige møde var mødt o. 100 deltagere, og her talte højskolelærer, dr. phil. Roar Skovmand om Dannevirke, og Hedeby, hvorefter H. P. Hansen fremviste en serie films og talte om primitiv husflid.

Sekretærens løn blev sat til 500 kr.

Der blev i 1946 truffet aftale med Centralbiblioteket i Holstebro vedrørende samfundets bibliotek, der var deponeret i centralbiblioteket, således:

1) at alle bøger forbliver samfundets ejendom og deponeres på Centralbiblioteket med ret for dette til at udlåne og benytte dem.

Lærer E. Jespersen.
Sekretær siden 1944.

2) Alle tidsskrifter, årbøger og andre periodica overdrages til Centralbiblioteket, som på sin side vil besørge dem indbundet i fornødent omfang. Endvidere vil vi søge at komplettere disse publikationer, så man får en så fuldstændig samling som muligt.

3) Alt det biblioteksmæssige arbejde udføres af Centralbiblioteket uden udgift for foreningen. Alle nyanskaffelser af bøger, årbøger m. v. leveres direkte til Centralbiblioteket for at blive noteret i tilvæksprotokollen.

4) Omhandler udlån.

Den 16. marts 1946 blev ordningen vedtaget og protokollen underskrevet på B. V. af overbibliotekar Preben Kirkegaard og på Hist. samfunds vegne af E. Jespersen, J. Søndergaard Jacobsen og H. C. Hansen.

Sommermødet blev dette år holdt i Hjerm kirke og på Ausumgård den 30. juni. Søndergaard Jacobsen talte i kirken om dens historie, og på Ausumgård talte E. Jespersen om denne gårds historie, hvorefter lærer Karl Rasmussen fra Askov holdt »et meget dygtigt og åndfuldt foredrag« om »Rige, folk og sprog« — »måske dog taleren forudsatte for meget af sine tilhørere«, noterer sekretæren.

Årsmødet blev i 1947 holdt i Holstebro d. 23. febr. Regnskabet balancerede med 10.091 kr., og der var en formue på 5765 kr. Da kontorchef Erlang var bortflyttet, blev lærer Alfred Kaae fra Torsted valgt ind i bestyrelsen i hans sted. Der var kun ca. 60 deltagere til det offentlige møde, hvor dr. phil. Fridlev Skrubbeltrang holdt et dygtigt foredrag om »Nordiske landarbejderforhold«. Lærer E. Jespersen talte om lokalhistoriens sammenhæng med Danmarks- og verdenshistorien. Og H. P. Hansen viste nogle film.

Sommermødet blev holdt i Staby efterskole, hvor landsarkiver Johs. Hvidtfeldt holdt foredrag om Sønderjylland og Vestjylland og påviste, at Sønderjylland gennem århundreder havde fået et betydeligt befolkningstilskud fra vestjysk bønderkarle til gavn for landsdelen. Forstander Jens Kjær fortalte om Staby efterskole. Efter mødet var der biludflugt til Torsminde med ophold ved Pallesbjerg, Sdr. Nissum kirke og ved mindestenen over de i 1811 forliste søfolk.

Den 29. febr. 1948 blev årsmødet holdt i Ikast. Medlemstallet var nu 922, og der var en formue på 6437 kr. Professor P. Skautrup talte om egnens stednavne, hvorunder han udkastede den tanke, at Ikastnavnet måske kom af I, et gammelt navn på taxtræ, jvnf. Ystad. Bag efter talte viceskoleinspektør D. Andersen om sognets historie og navnlig om Ikast bys udvikling.

Sommerstævnet blev holdt d. 27. juni i Lønborggårds park, hvor lektor G. Andersen fra Tarm holdt et mun-

tert foredrag: »Af Lønborg-Egvads sogneråds protokoller«. Bag efter talte lærer H. K. Kristensen, Lunde, om Lønborggårds ældste historie, og i kirken forklarede pastor Bork Hansen kalkmalerier fra 1551.

Ved årsmødet i Ulfborg d. 27. febr 1949, hvor der var mødt o. 150, talte museumsdirektør Mackeprang først i den gamle kirke, og bag efter holdt lærer A. Kaae foredrag i forsamlingshuset om Ulfborg sogns gamle præster og degne. Ved generalforsamlingen oplyste kassereren bl. a., at formuen nu var 6737 kr. Til støtte for udgivelsen af lærer V. Bendtsens bog om Bølling sogn blev bevilget 200 kr. Maler Th. Kr. Hansen foreslog, at man opfordrer lærer H. K. Kristensen i Lunde til at skrive Nr. Horne herreds historie, et spørgsmål, der senere skulde tages stilling til.

Sommermødet blev holdt d. 3. juli i Borris. Der var indvarslet til styrelsesmøde på hotellet forud for det offentlige møde; men samtlige styrelsesmedlemmer på nær formanden havde meldt forfald, hvorfor dette møde bortfaldt.

I Borris kirke talte lærer N. K. Sørensen, og bag efter talte forstander Drewsen i Borris landbrugsskole om Borrisegnens historie og redegjorde for lærerseminariet.

Den 26. febr. 1950 holdtes årsmødet i Nr. Nissum. Man bevilgede P. Christensen 400 kr. til bogen om Idum sogn. Man vedtog at opfordre H. K. Kristensen, Lunde, til at skrive Nr. Horne herreds historie til udgivelse i årbogen gennem 4—5 år.

Da redaktør H. Lilholt frabad sig genvalg,, blev bogtrykker Gadegaard Nielsen, Lemvig, valgt ind i hans sted.

Ved det offentlige møde talte Søndergaard Jacobsen om »En degnedatter«, Bertel Thorvaldsens moder, fra Nr. Nissum; og dr. phil. Kr. Hald talte om egnens stednavne.

Redaktionen af årbogen samt Th. Kr. Hansen var samlet med H. K. Kristensen fra Lunde hos Kr. Raunkjær i Lyne d. 6. maj 1950. Kristensen lovede da at skrive bogen om Nr. Horne herred, levere 4—5 ark om året, første levering i 1952. I honorar skulde Kristensen have 64 kr. pr. ark og intet videre af samfundet; men han får ret til frit at disponere over 800 eksemplarer af den færdige bog, som han selv betaler bogtrykkeren for. Eventuelt tilskud fra ministeriet til bogens trykning tilfalder samfundet; men det står Kristensen frit for at søge understøttelse til sine studier. Arkene udsendes hvert år sammen med årbogen, som reduceres efter nærmere bestemmelse.

Underskrevet af H. K. Kristensen, Alfred Kaae, H. C. Hansen, E. Jespersen, Th. Kr. Hansen og Kristian Raunkjær. Denne aftale blev godkendt i et styrelsesmøde den 25. juni s. a. hos formanden. Ved samme lejlighed blev der bevilget 400 kr. til lærer P. Pedersen Bjerregaards bog om Klittens historie.

Samme eftermiddag blev der holdt sommermøde i Hee, hvor dr. Mackeprang talte i kirken, H. P. Hansen ved kaffebordet og E. Jespersen i Voldbjerggårds have, hvor der var samlet et par hundrede deltagere.

Da man d. 25. febr. 1951 holdt årsmøde i Ringkøbing, var formuen vokset til 8202 kr. K. K. Jensen ønskede at fratræde, og man valgte i hans sted L. Villemoes fra Skærum mølle. Kontingentet blev forhøjet fra 4 til 5 kr. Man besøgte museet, og efter fælles kaffebord talte H. P. Hansen om »Tro og overtro«.

Sommermødet blev holdt i Sdr. Bork d. 24. juni. Lærer H. K. Kristensen talte om »Spredte træk af livet i Nr. Horne herred«, og senere fortalte pastor Gammeltoft Hansen i kirken om dens historie. Så kørte man til Grønbjerg, hvor lærer Kristensen talte om en oldtidsboplads i marsken, og grd. K. Sommer Andersen fortalte om mar-

skens opdyrkning. Nogle tog derefter ud til Anerbjerge og St. Mjøl.

Årsmødet i 1952 blev holdt i Lægården ved Holstebro d. 24. febr. Man bevilgede 400 kr. til 1. del af lærer Kaaes bog om Ulfborg sogn, og ligeledes 400 kr. til lærer Abildtrup om slægten Bjødstrup samt 200 kr. til dækning af et underskud af H. P. Hansens æresbog.

Det offentlige møde var besøgt af ca. 100 deltagere. Overinspektør Therkel Mathiassen holdt foredrag med lysbilleder om Vestjyllands oldtidsbebyggelse, og lærer H. C. Hansen om den gamle kongevej fra Holstebro til Skive.

Dette års sommermøde blev holdt på Bovbjerg badehotel d. 29. juni med udflugt til Harboøre og Tyborøn. Knud Andersen fra København talte om Lemvigegnens oldtidsminder, Gadegaard Nielsen og fhv. bådfører Thomas Nees fortalte om strandinger og redningsvæsen, og ved Harboøre kirke var seminarielærer Hejbøl en udmærket vejleder. Ca. 100 mennesker deltog i stævnet.

Man mindedes lærer H. C. Hansen, der var død den 2. juni 52, og i hans sted blev Søndergaard Jacobsen valgt ind i redaktionsudvalget — om denne post henvises iøvrigt til fortegnelsen s. 37.

Den 22. febr. 1953 holdt samfundet sit årsmøde i Aulum. Kassereren oplyste bl. a., at der nu henstod 10.078 kr. af samfundets midler i sparekassen. Som nyt medlem af styrelsen valgtes landsretssagfører N. C. Skouvig, Holstebro, og man vedtog at sætte forfatterhonoraret op til 3—5 kr. efter indholdet.

Ved det offentlige møde talte H. P. Hansen om bindeindustrien, og Kr. Grønbæk og sognerådsformand Laugesen fortalte lokalhistorie, Grønbæk om herregården Lergrav og Laugesen om besværlighederne og intrigerne ved banens anlæg gennem Aulum.

Sommermødet holdtes d. 28. juni på Brejninggård, hvor forstander Günther Nielsen fortalte om gården og

dens overgang til efterskole. Så var der udflugt til en jættestue på Mads Bækgaards mark, hvor politifuldmægtig E. Westerby holdt et stort anlagt arkæologisk foredrag. Der var mødt ca. 100.

Den 7. marts 1954 blev der holdt årsmøde i Herning, hvor sekretæren oplyste, at der nu var 920 medlemmer mod 921 året forud. Sekretærens løn blev forhøjet til 750 kr.

Efter at have besøgt museet holdt direktør, dr. phil. Helge Søgaard foredrag om »Tider, mennesker og ure« ledsaget af lysbilleder.

Sommermødet blev holdt d. 27. juni i Dejbjerg. I kirken talte pastor Hans Pedersen om kirken, og forfatteren Salomon J. Frifelt holdt et foredrag: »Dejbjergegnen fortæller historie«. I skolens gymnastiksal, hvor man samledes til fælles kaffebord, talte H. P. Hansen om »Egnens kæltringer«. Trods plaskregn var der mødt mange deltagere; men en udflugt i marken gik i vasken.

Næste årsmøde blev holdt 27. febr. 1955 i Struer. Medlemstallet var da 916 + 31 efterbetalere, og i sparekassen henstod der 13.461 kr. Lærer Kaae og adjunkt Sandfeld blev bevilget hver 400 kr. til deres arbejder om henholdsvis Ulfborg og Struer.

Kaae havde foreslået, at man sammen med Centralbiblioteket i Holstebro anskaffer et apparat til aflæsning af mikrofilm. Man vedtog at forhandle med biblioteket om en ordning, så apparatet efter et nærmere regulativ kan udlånes.

Til mødet i gymnasiets gymnastiksal var der mødt ca. 100. Museumsdirektør Jørgen Paulsen fra Frederiksborg talte om »Historie og billedkunst«, og foredraget var ledsaget af lysbilleder. Derefter talte adjunkt Sandfeld om »Sundhedsforhold og hygiejne i Struer i slutningen af forrige århundrede«.

Forud for sommermødet der blev holdt ved Tvis kloster d. 26. juni s. a., blev det vedtaget, at formanden,

næstformanden (H. P. H.) og sekretæren skulde planlægge jubliæumsmødet i Ringkøbing 1956. Man bevilgede Søndergaard Jacobsen 400 kr. til hans arbejde om Nr. Nissum seminarium og vedtog at lade samfundet være vært ved et kaffebord i pavillonen i Sdr. Anlæg i Herning d. 27. aug. d. a. i anledning af »Dansk hist. fællesforenings årsmøde«.

På Tvis klosterkirkes grund talte professor P. Skautrup om »Kulturtræk fra Valdemarstiden«. Der var mødt henved et par hundrede deltagere. Derfra kørte man til Krogsdal, hvor man drak kaffe, og bag efter holdt E. Jespersen et livligt foredrag om emnet: »Hvorledes lærer man den gamle gård at kende«. Ejeren af gården, folketingsmand Kr. Østergaard talte til slut om »Den moderne gård«.

Årsmødet for 1956 holdtes i Ejsing den 27. maj. Generalforsamlingens dirigent var sognerådsformand Jens Hyldgaard. Efter beretningen og regnskabet genvalgtes landsretssagfører Skouvig, bogtrykker Gadgaard Nielsen og lærer J. Søndergaard Jacobsen til bestyrelsen. Siden konstituerede man sig som hidtil. Overbibliotekar Nedergaard Pedersen genvalgtes som revisor, og politifuldmægtig K. Engby-Larsen nyvalgtes i stedet for afdøde stationsforstander Jørgensen.

Efter generalforsamlingen talte lærer A. Kaae om »Hvad de gamle tingbøger kan fortælle«, hvorefter mødet henlagdes fra det majløvpyntede forsamlingshus til kirken, hvor pastor Niels Bundgaard i et smukt foredrag gjorde rede for kirkens historie. Der var ca. 100 mødedeltagere.

Følger man Historisk samfunds virksomhed gennem de svundne 50 år og man gennemgår den lange række årbøger, 50 bind, der er sendt ud til medlemmerne, så må man indrømme, at de opgaver, som stifterne i sin tid formulerede, er løst på en god måde.

Årbogen er udkommet regelmæssig med lødigt indhold. Der er holdt en mængde foredrag rundt om i amtet, ofte af fremragende, fremmede talere, og der har været arrangeret udflugter, for at beboerne kunde lære deres egn bedre at kende — altsammen for at vække og styrke folks historiske sans.

I årbøgerne er der optaget en mængde udmærkede afhandlinger, der næppe vilde være blevet udarbejdet, hvis vi ikke havde et historisk samfund. Og adskillige har ved at læse disse artikler fået lyst til at tage lignende opgaver op.

Ved samfundets jubilæum er det vort ønske, at arbejdet må fortsættes i det gode, gamle spor til glæde og gavn for læserne.

STYRELSEN FOR HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMT

1906—1956

Formænd:

Amtmand H. C. Dons, Ringkøbing		1906—15
— V. Haarløv	—	1916—21
— G. Toft	—	1921—26
— A. Karberg	—	1926—

Sekretærer:

Lærer P. Storgaard Pedersen, Hee	1906—30
Overlærer J. Aldal, Holstebro	1930—40
Lærer H. C. Hansen, Trabjerg	1940—44
— E. Jespersen, Vinding	1944—

Samtlige styrelsesmedlemmer:

Amtsmand H. C. Dons, Ringkøbing	1906—15
Lærer P. Storgaard Pedersen, Hee	1906—31
Gdr. Poul Poulsen, Bøvling	1906—26
Pastor P. Severinsen, Tiim	1906—15
Museumsforstander J. A. Trøstrup, Herning	1906—15
Borgmester J. Finsen, Ringkøbing	1907—15

Lærer J. P. Haahr, Holstebro	1907—30
Maler Th. Kr. Hansen, Hoven	1907—42
Pastor Holm, Sal	1907—12
Gdr. P. Pedersen Hedegaard, Borbjerg	1912—27
Borgmester, toldforvalter Schlanbusch, Ringkøbing	1915—20
Chr. Larsen Vestergaard, Ulfborg	1915—31
Valgmenighedspræst Enevold Terkelsen, Herning	1915—19
Amtmand V. Haarløv, Ringkøbing	1916—21
Gdr. Konrad Understrup, Brændgård pr. Herning	1919—22
Kontorchef Erlang, Ringkøbing	1920—47
Amtmand G. Toft, Ringkøbing	1921—26
Museumsforstander H. P. Hansen, Herning	1922—
Skolebestyrer J. Jørgensen Borup, Bøvlingbjerg	1926—44
Amtmand A. Karberg, Ringkøbing	1926—
Gdr. Stephan V. Christensen, Borbjerg	1927—40
Overlærer J. Aldal, Holstebro	1930—41
Tømmerhandler K. K. Jensen, Vem	1932—51
Redaktør H. Lilholt, Lemvig	1933—50
Lærer H. C. Hansen, Trabjerg	1940—52
Lærer E. Jespersen, Vinding	1941—
Gdr. Kr. Raunkjær, Lyne	1942—
Lærer J. Søndergaard Jacobsen, Nr. Nissum	1944—
Lærer Alfred Kaae, Torsted	1947—
Bogtrykker Gadgaard Nielsen, Lemvig	1950—
Proprietær L. Villemoes, Skærum mølle	1951—
Landsretssagfører N. C. Skouvig, Holstebro	1953—

Maler Th. Kr. Hansen, Hoven, æresmedlem.

I årenes løb har sekretæren også været kasserer og i alm. redaktør af årbogen sammen med et eller to andre styrelsesmedlemmer.

Revisorer:

Sognefoged Sv. Holm, Madum	1907—17
Gdr. P. Meldgaard, Ulfborg	1907—39
Lærer Bojsen, Ulfborg	1917—39
Købmand A. Chr. Kjeldahl, Maabjerg	1939—54
Lærer Leth Danielsen, Holstebro	1939—51
Landsretssagfører N. C. Skouvig, Holstebro	1951—53
Overbibliotekar Nedergaard Pedersen, Holstebro	1953—
Konsulent Overgaard, Holstebro	1954—55
Fhv. stationsforstander Jørgensen, Holstebro	1955—†
Politifuldmægtig K. Engby-Larsen, Holstebro	1956—

Historisk samfunds styrelse 1956:

Fhv. amtmand, dr. jur., kammerherre A. Karberg, K. DM., Ringkøbing (formand).
Museumsforstander H. P. Hansen, R., Herning (næstformand).
Lærer E. Jespersen, Vinding pr. Sørvad (sekretær og kasserer).
Gårdejer Kr. Raunkjær, Lyne pr. Ølgod.
Lærer Søndergaard Jacobsen, Nr. Nissum.
Lærer Alfred Kaae, Kronhede, Torsted pr. Ulfborg.
Bogtrykker Gadgaard Nielsen, Lemvig.
Proprietær L. Villemoes, Skærum mølle pr. Vem.
Landsretssagfører N. C. Skouvig, Holstebro.

LIDT OM VORT FORHOLD TIL DEN LOKALE HISTORIE

Af *H. K. Kristensen*

Jeg vil gerne minde om to mænd, som alle kender fra vor litteratur. Den ene er »mi nååbo, Pe Sme«, en bjergsom mand, der — måske uden større held — stræber frem mod bedre kår. Men glæden over blomsternes skønhed, fuglenes sang og skønne melodier bedrager han sig selv for.

Den anden er Rasmus Owstrup, gårdmanden, der plejede og værnede Messingjens, den udsatte dragonhest, manden, der, da hesten døde, ikke nænnede at »træk kjowlen å ham få alle de«, men ville begrave ham »let heddele« under det store æbletræ, faderen havde »stammed«. »Og,« siger Rasmus Owstrup, »hwægång A sier træet, tinker A po Messingjens.«

Havde det været Pe Sme, havde han kun tænkt på, hvor mange tønder æbler træet kunne give!

Rasmus Owstrup får akkurat lige så mange æbler. Men han får mere end det. Han får sit sind fyldt med en rislende glæde, først ved mindet om sin far og dernæst ved tanken om hesten, det kloge og trofaste dyr, der i Rasmus' fejreste ungdomstid på den eventyrlige færd derude fra »æ synden« bar ham og hans brud hjem på sin stærke ryg.

Ja, en lokalitet kan vække minder, tale gribende og berigende til vort sind.

»Når man står på Akropolis og ser ned imod sundet ved Salamis, er det svært at holde sig i ro,« siger profes-

sor Vilh. Grønbech. »Man forstår. at dernede har grækerne kæmpet verdenshistoriens — fra vort synspunkt set — mest skæbnesvangre slag.« Det slag blev afgørende for, at Europa ikke blev en del af Asien, men at lyset fra Akropolis kom til at forme europæeren!

Den enkelte står på en lignende måde over for sin hjemstavn. »Der har jeg rod, derfra min verden går.«

Hvor vi end færdes, er der noget af »æ hjemmen,« der følger med. Det er ikke bare dialekten, der er uafrystelig, men det er hele egnens »duft og smag.« Der er noget derfra, som er blevet en integrerende del af os — hvis vi da ikke er blevet helt rodløse! Derfor må »du, der søgte mod fremmed strand,« sande, at »her blev dit hjerte bundet.«

Tak skal de da have, alle de folk, der gennem de halvtredsindstyve år fremdrog Hardsyssels minder — som værner om dem og gør amtets historie levende! De har virket med til, at »hver plet har fået stemmer«, og derved gjort livet rigere og mangfoldigere for den, der lytter til disse stemmer. Thi han behøver aldrig at være alene; han har følgeskab. Og de har været med til at skabe en inderligere tilknytning mellem befolkningen og dens hjemegn, de har hjulpet med til, at folk bedre erkender den gæld, de står i til dem, som dér ryddede for samfundet bredere grund og har måske derigennem åbnet dem en udsigt til den bundløse gæld vi er i til vort land og folk.

I 1947 sagde en af lederne af den svenske hjemstavnsbevægelse til Axel Steensberg, at »arbejdet med sognenes fortid i lige høj grad var et led i landets værn som kanoner, flyvemaskiner og skibe. Thi Sverige kunne i en kommende krig få samme skæbne som Danmark i den sidste, og da gjaldt det om, at hver mand var besjælet af en levende kærlighed til sit land og sin hjemstavn, så han ikke lod sig friste af voldsherrernes penge.« — Derfor giver den svenske stat også rundelig støtte til hjemstavnsundervisningen og lokale museer.

Besættelsestiden er ikke længere borte fra os, end vi nok husker den tid, da det betød noget at eje bevidstheden om, at det var os og ikke de grågrønne turister, der havde den tusindårige, ja flertusindårige hjemstedsret til dette land. I de år blev der læst historie, ja visse bibliotekarer siger, der ligefrem var »historiehunger«. »Man må gå til fortiden for at begribe, hvad der sker nu,« siger Hans Lund. Ja, man søgte ikke blot forståelse, men trøst og styrke der.

Historien giver os en målestok på mange ting blandt nutidens foreteelser, som den, der ikke kan lidt historie, står uden for. Han har intet sammenligningsgrundlag.

»Tit i søgang, aldrig vrag!« er byen Paris' berømte valgsprog. For den, der ikke kender byens historie, er det kun tomme lyde. Men for den pariser, der ved, hvordan byen gentagende gange har rejst sig af asken, er hærget af vikinger, af opstande og revolutioner, blevet knuget af krige og belejringer og dog stadig har hævdet sig som svarende til det gamle ord: »Paris er Frankrig«, som den franske kulturs tyngdepunkt, hos den pariser vækker valgsproget stolthed og udholdenhed.

Det gamle aftensæde, hvor mor eller far fortalte for børnene, er forlængst forbi, og nu for tiden sker der noget andet, som heller ikke er gavnlig for udviklingen af den historiske sans. Rundt omkring i sognene bygges nu smukke hjem for de gamle, hvor de nyder en god og omhyggelig pleje. Det er jo meget godt. Men børnebørnene og nabobørnene mister strålende fortællere om egn og mennesker og forhold i gamle dage. Flere af vi ældre har hjemme eller hos naboen oplevet noget lignende som Evald Tang Kristensen på hans samlerfærd, og som Jeppe Aakjær udtrykker således:

»Rokken spelted, tenen tvandt.
Folkevisens tekst og tone
muntert ham i pennen randt,
kvædet af en udslidt kone.«

Indtil nu har mangfoldige børn med tindrende øjne og lyttende øren stået i aftægtsstuen, hvor de

»hørte under hyttens strå
sus af folkeåndens vinge.«

Nu kan de ikke så let smutte ind til de gamle, når de er helt henne på »De gamles hjem«.

Lykkeligvis er der adskilligt, der tyder på, at skolen i stigende grad interesserer sig for hjemstavnens stof og tager det i brug i sin undervisning. Desuden er der dygtige historikere og museumsfolk, der skriver folkelige værker uden for de videnskabelige skriftserier. Mange museer gør et stort oplysnings- og vækkelsesarbejde, først og fremmest Nationalmuseet.

Vi ser, at der virkelig er sket en højnelse af folks forhold til fortiden, til oldtidsminderne. Desværre ompløjes og ødelægges der endnu mange gravhøje, nu, da den sidste hede pløjes op, og de motoriserede arbejdsredskaber gør det muligt hurtigt og let at ødelægge en høj, bare for at vinde nogle få kvadratmeter jord. Det er dog ganske anderledes nu end tidligere. For et par slægtled siden plyndrede og solgte man gladelig oldsager uden anelse om deres værdi til »vorbassedrenge« og andre omstrejfere, der videresolgte især til tyske samlere. Nu har bonden i almindelighed en ganske anden indstilling, når han fremdrager »mosefundets smykke, plumpt og råt« eller »flinteøksen efter harvens tænder«. Nu tænker han ikke på, hvor meget oldsagen kan koste, men der vælder en rigdom af tanker op i hans sind, når han i sin hånd holder et minde fra denne fjerne fortid, da vort jomfruelige land bebyggedes og vort folk blev til.

Her har museerne og skolen fortjent en stor tak, men sandelig også de historiske amtssamfund, hvis hele arbejde jo har til formål »at virke til oplivelse af den historiske sans«.

Er der nogen, der tvivler på, at et amtssamfund kan

udrette noget, kan han bare blade de udkomne halvtredsindstyve bind af »Hardsyssels Aarbog« igennem, så vil tvivlen forsvinde. Her møder han et væld af arbejder om Ringkøbing amt: om bondebyer og købstæder, præster og degne, bønder og borgere, herremænd og stormænd, kirker og klostre, skoler og seminarier, landbrug og håndværk, politik og landøkonomi, folkeliv og kirkeliv, dagligliv og fest, hekseri og overtro, arkæologi og kunst o.s.v. o.s.v. En skat for hver hardbo og for mange, mange andre!

Når de historiske amtssamfund stadig tror, der er brug for dem, ja ligefrem har den opfattelse, at der er noget, der kræver deres arbejde, så beror det — og forøvrigt alt det foran anførte — på, at man staar i et lidt andet forhold til sin fødestavn eller sin barndoms egn end til andre egne. Det lille barn er som en tabula rasa, en ubeskreven tavle, og det er, som den første skrift, der bliver skrevet på den, kommer til at stå på en særegen, ganske anderledes indtrængende måde end det meste af det, der senere skrives. Barnet oplever nemlig hjemstavnen sammen med dets første erkendelse af livet, og derfor bliver naturen — »disse bakker, skove, heder«, de hvide klitters øde, suset fra nåletræernes hegn, engens blomstervrimmel, »det lokkespil, det klokkespil fra sommerrugens top« — og egnens folk i arbejde og fest, i sorg og glæde, i tro og tale på en uforglemmelig og nænsom måde vævet ind i dannelsen af barnets personlighed.

Derfra stammer til syvende og sidst interessen for og kærligheden til det sted, der »har skuet barnets første glæder«.

Historisk samfunds nabo i Ribe amt ønsker derfor samfundet lykke til at fortsætte arbejdet med lige så smukke resultater, som det har opnået i de svundne halvtreds år, og vi ønsker hjertelig til lykke med jubilæet!

BERTEL THORVALDSENS MODER

EN DEGNEDATTER FRA NR. NISSUM

Af *J. Søndergaard Jacobsen*

»Ofte sidder rigt Barn paa fattig Moders Skød«. Dette Ordsprog finder vi jævnlig bekræftet, naar vi beskæftiger os med store Mænds og Kvinders Livshistorie, ogsaa om vor store Landsmand, Billedhuggeren Bertel Thorvaldsen, gælder det. Om denne »fattige Moder« og hendes Tilværelse har vi indtil de senere Aar kun haft lidt Kendskab. I en Bog fra 1912, hvor den store Kunstner er omtalt, staar der, at »om Moderen ved man meget lidt og om hendes Slægt aldeles intet«. Thorvaldsen selv mente, at hans Mor hed Karen Grønlund; men han fortæller ikke noget om hendes Herkomst. I Biografisk Haandleksikon fra 1926 angives Moderen at være »Karen Dagnes fra Jylland«. Adressen er jo ikke meget oplysende; men nu er man dog kommen saa vidt, at man har faaet det rigtige Navn frem. Naar hun i København blev kaldt Karen Grønlund, skyldes det, at hun i en Del Aar før sit Giftermaal var i Huset hos en Underfoged Grønlund.

Efterhaanden trænger man dog nærmere ind paa Emnet. I Erik Moltesens store Værk om Thorvaldsen, der udkom 1929, anføres det som sikkert, at Moderen var fra Jylland og født Dagnes og »efter al Sandsynlighed en Degnedatter fra Lemvig«. Endnu i Knud V. Rosenstands Bog fra 1932 menes det »fastslaaet«, at Karen Dagnes var en Degnedatter fra Lemvig. Der har imidlertid aldrig været en Degn i Lemvig med Navnet Dag-

nes, derfor varede det noget. inden man fandt hendes Fødsel, eller rettere hendes Daab, noteret i en Kirkebog, og det blev ganske rigtigt Lemvig, der fik Æren af at være hendes Fødested, selv om Faderen ikke var Degn der. I Byens gamle Kirkebog staar der, indknebet paa en beskeden Plads: 1736, 16. Januar hiemmedøbt Organistens liden Daatter, kaldet Karen. — Denne Oplysning faar dog først Betydning, naar vi faar at vide, at Organisten paa den Tid netop hed Dagnes-Jacob Hansen Dagnes. Oprindelig hed han kun Jacob Hansen, men efter Fødebyen, en lille Landsby i Tyrsted Sogn ved Horsens, tog han Navnet Dagnes. Før han kom til Lemvig, var han »Musicant-Svend« i Ribe, hvor han blev gift 13. August 1733 med Zidsel Carlsdatter Mulvad. Deres ældste Barn, Otto, var imidlertid bleven døbt i Ribe Domkirke allerede 6. Maj samme Aar. Naar de nu kunde stifte Hjem, var Aarsagen den, at Dagnes var bleven ansat som Organist i Lemvig. Der blev saa Karen født som Ægteparrets andet Barn. Paa samme Side i Lemvig Kirkebog, hvor Karens Navn er indført, staar der — ejendommeligt nok — et andet Navn, som ogsaa er kendt i vor Tid. Det er Jacob Nicolaj Vilse, Søn af Conrektoren ved Latinskolen. Om J. N. Vilse var der en stor Artikel i Hardsyssels Aarbog 1944. Hans Navn træffer vi ofte som Kildeangivelse i historiske Skrifter, bl. a. i Oluf Nielsens Beskrivelse af Skodborg-Vandfuld Herreder. Han blev Præst i Norge, men har givet udførlige Beskrivelser af Rejser til Hjemegnen. Han kaldes Norges frugtbareste Forfatter i 18. Aarh., og han regnes for den egentlige Drivkraft i Arbejdet for Oprettelsen af et norsk Universitet og blev derfor ogsaa mindet ved dettes 100 Aars Jubilæum.

Men vi maa tilbage til Organistfamilien. Da den havde været 9 Aar i Lemvig, blev Degneembedet i Nr. Nissum ledigt. Det var Biskoppen i Ribe, der havde Kaldsretten, og det var dengang H. A. Brorson. Denne kendte ganske

vist ikke Dagnes fra hans Tid i Ribe; men af andre der kunde han faa saa godt et Vidnesbyrd om ham, saa han besluttede at kalde ham. Det gjaldt om at faa en god Kirkesanger. Det var jo Degnens væsentligste Beskæftigelse, og i den Henseende havde Dagnes de bedste Kvalifikationer. Han er sikkert Modellen til Degnen Bertel Thurup i Chr. M. Christensens Præmieroman »Den hvide Mønt«. Han omtales der som den sangglade Degn, der nynner en Salme, mens han gaar op i Taarnet for at ringe sammen til den forsinkede Bispevisitats, og som under Gudstjenesten ret kan glæde Menigheden med sin Sang og faa den til at synge med. Det var den ejendommelige Bispevisitats, som fandt Sted 12. Sept. 1751. Brorson fortæller, at han kom hertil »i hart Wær« den 11. Sept., den Dag, da Visitatsen efter Planen skulde have fundet Sted; men saa blev Stormen saa frygtelig, at ingen kunde komme til Kirken. Næste Morgen Kl. 6 blev da Menigheden kaldt sammen. Da blev Kirken fyldt, og derefter kunde Bispen køre videre til Gudum, hvor saa den der berammede Visitats kunde finde Sted rettidig.

Kunde vi nu blot have set som i et Glimt, hvordan Sognet og Egnen saa ud, da Familien Dagnes flyttede hertil i 1742. Den forrige Degn havde virket siden 1700. Han var først som Substitut ansat af Latinskolen i Lemvig; men da denne Skole blev nedlagt 1740, virkede han de 2 sidste Aar som Sognedegn. Han havde Gaarden Øster Stoholm i Fæste og boede saaledes ikke i Degneboligen. Denne var beliggende et Par Kilometer Syd for Kirken paa en Lod mellem Præstegaardsmarken og Grummesgaard. Bolig og Jordlod, som 1688 var sat til Hartkorn 2 Skpr. 3 Fdk. og 2 Alb., havde været udlejet for 2 Rdl. Bygningerne havde selvfølgelig været holdt daarligt vedlige i den Tid, da Degnen ikke boede der. Kort efter sin Indflytning klager Dagnes over, at Boligen »staar ganske for Fald. Laden ligesaa, saa jeg ikke ved, naar det altsammen ligger paa Jorden«. Komfortabelt var der

heller ikke, kun »et 5 Fags Hus uden Skorsten, Køkken eller Spisekammer«. Men Klagen hjalp. Allerede næste Aar lod Kirkeejeren, Kammerraad Mathias Pedersen, Lemvig, opføre et nyt Hus paa 7 Fag. Udbyttet af Jorden var det ogsaa smaat med. Om Sommeren kunde der knap

Den gamle Degnebolig i Nr. Nissum. I Baggrunden skimtes Kirken.

fødes en Ko, saa Degnen maatte have »hende« udstationeret en Del af Tiden. Om Vinteren derimod kunde der fødes 2 Køer ved Hjælp af den Fourage, som Sognemændene leverede. Men den maa lægges i Stak, da Laden er nedfalden, ligeledes maa Degnens »Ildebrand« staa ude.

Da Familien Dagnes flyttede ind i den elendige Degnebolig, var der 3 Børn, Sønnen Otto, der blev Degn i Børglum og senere Orgelmester i Aalborg, Datteren Karen og Sønnen Jacob, om hvem det kun berettes, at han fik Bopæl i Thy, men samme Aar fødtes det fjerde Barn, og efterhaanden naaede Flokken op paa 8 foruden et Par, der døde som spæde.

Hvorledes Degnefamiliens Indstilling har været over det, der i disse Aar satte Sindene i Bevægelse i Nr. Nissum Sogn, har vi ikke noget *direkte* Kendskab til. Om-

kring 1740 var der gaaet en stærk pietistisk Vækkelse over Sognet, særlig fremkaldt ved en Student Jesper Støvring, hvis Virksomhed i Møborg-Nees er omtalt i en Artikel i Hards. Aarbog 1947. Støvrings Virksomhed her blev udøvet i nær Tilknytning til Sognepræsten, Thomas Nielsen Berg, som ogsaa var Pietist. Ved hans Embedstiltrædelse 1728 betegnedes Menigheden her som »en af de mest ryggesløse i Herredet«; men den blev i hans Embedstid »bragt til Lydighed«. Han begyndte straks paa en ny Kirkebog, og der har han som Indledning benyttet første Side til at fremføre Sl. 90.12 (med den Tids Oversættelse og Retskrivning): Lad os kiende og tælle vore Dage, saa vi bekomme Viisdom i Hiertet.

Dagnes fik dog kun kort Tids Samarbejde med Berg. Det sidste, Berg har skrevet i Kirkebogen, er fra 27. Marts 1743. Han døde 29. April s. A. og ligger begravet under den store Sten Øst for Vaabenhuset. Tidligere laa den saa lavt, at der var almindelig Færdsel over den, og Indskriften er derfor stærkt afslidt. I den Tid, der gik, inden den næste Præst tiltraadte, er Kirkebogen ført med en pyntelig, mere regelmæssig Skrift end de to Præsters, og man tager næppe fejl, naar man antager, at vi her har Degnen Dagnes' Haandskrift.

Den følgende Præst, Erik Lemming, ved man ogsaa om, at han sluttede sig til Pietisterne, og det synes at fremgaa af Kirkebogen, at der har været et godt Forhold mellem Præste- og Degnefamilien, saa de mange Historier om Strid mellem de to Parter, som vor Litteratur og Retsprotokoller er saa rig paa, ikke har faaet Næring herfra. Man finder saaledes i Kbg.: 1745, d. 17. Februar døbte jeg Degnen Jacob Dagnes' Barn kaldet Eric med Tilnavn Lemming. — Blandt Fadderne nævnes Præstefruen Johanne Henrica Lemming, Grethe Lemming (sikkert Præstens Søster) og Madame Jespersen paa Kongensgaard. At »Madammen« (Forpagterens Kone) fra Herregaarden var med, viser, at Familien har haft Om-

gang med dem, som man vel har regnet til de »bedre Kredse«. Denne Dreng maa være død som lille, da han ikke nævnes senere; men i 1749 døbes en Datter med Navnet Johanne Erica, saa denne Gang er det altsaa baade Præsten og Fruen, der bliver opkaldt. Ved denne Lejlighed var Forpagter Jespersens Faddere og desuden Jørgen Stokholm, en Søn af den forrige Degn. Han havde nu sin Fødegaard, en af Sognets større Gaarde.

Forholdet mellem de to Familier i Præstegaarden og Degneboligen synes dog at have været gensidigt. I 1748 var Jacob Dagnes Fadder, da Præstens Barn blev døbt. Dette maa man sikkert lægge mest Vægt paa, naar man vil slutte sig til Degnefamiliens aandelige Indstilling; thi en pietistisk indstillet Præst vilde næppe til Fadder for sit Barn vælge en, der ikke var »kommen til Erkendelse«, som det hedder med den Tids Udtryksmaade. Det er muligt — ja, vel endogsaa sandsynligt — at det er denne Hjemmets Indstilling, der har gjort, at Karen har følt Hjemmet for trangt, har faaet Udlængsler og er draget til den dengang saa fjernt liggende Hovedstad. Om Karen selv finder vi i Nr. Nissum Kirkebog kun eet Vidnesbyrd: Konfirmationen. Denne var jo dengang ret ny som tvungen kirkelig Handling (fra 1736). Kirkebogen udviser, at der dengang kun blev holdt Konfirmation hvert andet Aar. Der var det Aar 25 Konfirmander, hvoraf de ældste var 19 Aar, de yngste 15 Aar. Karen selv angives at være 17 Aar. Da hun blev konfirmeret 1752, maa hun jo være født 1735, selv om Daaben først fandt Sted 16. Januar 1736.

Hvornaar Karen er rejst hjemmefra, kan ikke opklares. Man søger forgæves efter hende blandt dem, der er udstedt Pas til til Udrejse fra Sognet, men da hun vel ikke kunde kaldes Tyende, har det antagelig ikke været nødvendigt for hende at faa et saadant Pas fra Sognepræsten. Den Mulighed kan dog ogsaa tænkes, at hun ligefrem er flygtet fra Hjemmet og Egnen som i sin Tid

Longomontanus fra Lomborg. Da Karen kom til København, afbrød hun fuldstændig Forbindelsen med Hjemmet, hvilket jo ogsaa kan tyde paa, at der har været en Uoverensstemmelse med dette. Hjemegnen og Forældrene saa hun aldrig mere. Moderen døde 30. Aug. 1767. Mærkeligt nok er hendes Død ikke indført i Kirkebogen. Paa den Plads, hvor den efter Tidsfølgen skulde have været indført, staar der med en nyere Skrift: Her mangler Degnens Kone. — 30. Sept. blev der holdt Skifte efter hende. Deri staar der om hende, at hun »er rejst til København, men vides ej, enten hun er levendes eller død«. — Udttrykket »er rejst til København« tyder paa, at man slet ikke har haft Forbindelse med hende siden Afrejsen. Der blev saa ikke tillagt hende nogen Arv.

Den gamle Degn blev saa ved endnu nogle Aar at forrette sin Gerning i Kirken. Skolehold derimod, som ellers i disse Aar de fleste Steder blev henlagt til Degnene, befattede han sig ikke med. Vi kender fra den Tid andre, som tog sig af dette Arbejde her i Sognet, bl. a. Jens P. Svane, som 1757 blev Skoleholder i Hjerm og senere Degn i Junget-Thorum i Salling. (Se Hards. Aarb. 1953). I Dagnes' Embedstid havde Sognet 4 skiftende Præster. Foruden de 2 nævnte var der Pastor Bruun til 1768, og den Mand, der saa kom, Schor, var det, der kom til at foretage den gamle Degns Begravelse. D. døde 4. Jan. 1771, og Præsten skriver ganske kort i Kbg.: 1771, 12. Januar, begravet Degnen Jacob Dagnes med Ligprædiken, 71 Aar gammel. Der blev holdt Skifte efter ham 4. Febr. 1771. Da er Karen jo heller ikke til Stede; men medens der ved Skiftet efter Moderen staar, at man ikke ved, om hun er levende eller død, anføres det her, at hun »bor i Hovedstaden, men det vides ikke hvor«. Det kunde da tyde paa, at der i Mellemtiden er naaet Rygter til Hjemegnen om hendes Liv og Færden i Hovedstaden. Er der imidlertid kommen saadanne Beretninger, er de næppe blevet forskønnet undervejs, og i alle Tilfælde har

sikkert Savnet af Datteren og Uvisheden om hendes Skæbne været med til at formørke den gamle Degns sidste Leveaar.

Da Karen kom til København, eller i alt Fald adskillige Aar før sit Giftermaal, var hun som sagt i Huset hos en Underfoged Grønlund. Hun blev da kaldt Karen Grønlunds, og det ser altsaa ud til, at Sønnen ikke har vist bedre, end at det var hendes Navn. Hvornaar Karen har stiftet Bekendtskab med den islandske Præstesøn, Gotskalk Thorvaldsen, der blev hendes Skæbne, kan ikke klares, men i Maj 1770 var hun hans Hustru. Ved den Tid udfærdigede de nemlig Skemaer til Brug ved Indmeldelse i en Enkekasse. Karens Rygte som ung Pige har maaske ikke været det bedste, siden der senere kunde rejses Tvivl om, hvem der var Drengens Far, bl. a. er Underfoged Grønlund blevet nævnt. Noget lignende har man imidlertid set med andre Stormænd, bl. a. Øhlenschlæger og H. C. Andersen, saa det kan være Udslag af Folks Trang til helst at ville tro det værste. Gotskalk og Karen var altsaa Ægtefolk i Maj 1770, men i Biografisk Haandleksikon og flere andre Steder er Thorvaldsens Fødsel angivet til 13. Nov. 1768. Th. selv mente imidlertid, at han var født 19. Nov. 1770. Det regnede man i mange Aar for uomtvisteligt. Forskerne ledte imidlertid i Kirkebøgerne efter at finde hans Fødsel indført. Endelig fandt man i Fødselsstiftelsens Protokol for 13. Nov. 1768 indført en Dreng Bertel Thorvals og mente saa, at man her havde den rigtige. Der staar dog intet i den hemmelige Protokol om, hvem der er Barnets Forældre; men da Navnet er ret usædvanligt, mente man her at have fundet frem til Gaadens Løsning. Det vil jo dog være ret uforstaaeligt, om Th. skulde have taget saa meget fejl. Ved hans Konfirmation 1787 angives hans Alder til 17 Aar, ligeledes paa Folketællingslisten samme Aar. Paa denne staar ganske vist, at Moderen er 28 Aar, saa man har ogsaa dengang været hensynsfuld, naar man

nævnede en Kvindes Alder. Man er ganske vist derved kommen til at fremføre den Insinuation, som vel ikke gør Sagen finere, at hun skulde have født sin Dreng, da hun var 11 Aar! Louis Bobé fremfører i »Thorvaldsen i Kærlighedens Aldre« som sin faste Overbevisning, at 1770 er det rigtige Aar. Han tænker sig den Mulighed, at det Barn, der er født paa Fødselsstiftelsen, er en ældre Bror til Th., og at dette Barn saa er født før Forældrenes Ægteskab og er død i den spæde Alder. Det var dengang en almindelig Navneskik, at et Barn kunde faa Navn efter en tidligere afdød Bror eller Søster. Desuden hævdes det paa Island i en Slægt, der er nær knyttet til Thorvaldsen, at han skal være født paa et Handelsskib, der laa i Læ under Klipperne ved Island, da Forældrene havde været paa Besøg i Skagafjorden. Er der Virkelighed bag dette Sagn, er det jo naturligt nok, at man ikke har kunnet finde Fødslen i en københavnsk Kirkebog. — Ogsaa i de senere Aar hos Baronesse Stampe paa Nysø fejredes Fødselsdagen 19. Nov., og i 1870 fejrede man 100 Aars Dagen for Th.s Fødsel paa denne Dato.

Hjemmet, som de to, den islandske Præstesøn og den nissumske Degnedatter, dannede, var ikke noget rigt og heller ikke altid et lykkeligt Hjem. Faderen var vel en ret begavet Mand. Selv om han først kom her til Landet 17 Aar gl., kom han til at tale Sproget fuldt korrekt, og sit Haandværk som Billedskærer var han velegnet til, selv om han ikke naaede at yde mere end Haandværksarbejde. Det kneb med Stabiliteten, saa selv om der i de gode Handelsperioder kunde blive nok af Arbejde, har det alligevel til Tider været smaat og fattigt i det lille Hjem, indtil Sønnen kom saa vidt, at han kunde hjælpe sin Fader.

Men som vort Emne er, er det jo mest Moderen, der interesserer, og Bobé siger, at naar der i Smaakaarshjemmet nu og da faldt et Solstrejf fra Eventyrets Verden, var det hende, der var Lyskilden. Det var altsaa sikkert

hende, der betød mest for Hjemmet, og det var hende, der stod Sønnens Hjerte nærmest.

Hvordan saa mon Karen Dagnes ud? I Beskrivelserne staar, at hun i sin Ungdom har været køn — nogle mener endogsaa smuk — og noget buttet. Hun vakte for

HAANDTEGNING AF THORVALDSEN.
Originalen er af Thorvaldsen foræret Overlæge Bricka med den Tilføjelse, at det var Portræt af Kunstnerens Moder.

sit gode Udseendes Skyld Opsigt, naar hun viste sig paa sin Mands Arbejdsplads paa »Larsens Plads«. Der findes dog ogsaa et Billede af hende, som Sønnen selv har tegnet. For nogle Aar siden, da jeg havde begyndt at interessere mig for hendes Skæbne, fandt jeg i en Antikvarboghandel en gl. Julebog fra 1906, hvori der fandtes gengivet en Tegning af Thorvaldsen, hvor det i en Underskrift bemærkes, at Originalen havde Th. foræret til Overlæge Bricka med den Paategning. at det var et Portræt af Kunstnerens Mor. Det er som ældre Kone; hun sidder paa en Stol med en Kop i Haanden. Ansigtet har et tænksomt, noget drømmende Udtryk. Hun bærer Briller, har et Korsklæde over Skulderen og Foden gra-

ciøst fremstrakt under den lange Kjole. Mærkeligt nok synes dette Billede ikke gengivet i Værker om Th. Derimod findes der i Bobés ovennævnte Bog Gengivelse af en »Kvinde, der filerer«. Det anføres som en udateret Haandtegning af Kunstneren. Der synes at være en umiskendelig Lighed mellem de to Billeder, saa det sidste forestiller sikkert Moderen i en yngre Alder. Selv Stolen synes at være den samme. Der er dog ogsaa andet Materiale, man har beskæftiget sig med i denne Forbindelse. I Kælderetagen i Thorvaldsens Museum findes en Samling Dødsmasker. Paa nogle af disse er der ikke nogen Navneseddel, og derved har der været frit Spillerum for Fantasien. Forfatteren Johs. V. Jensen har da ment at kunne fastslaa, at en af disse Masker viser os Kunstnerens Mor. Det forekommer dog straks meget usandsynligt, at der skulde være taget en Dødsmaske af denne fattige Kone, der døde paa en Tid, da Sønnen opholdt sig i det fjerne fremmede Land, og som maatte begraves paa fremmedes Bekostning (Kunstneren Nic. Abildgaard). Der er imidlertid ogsaa andre, der har studeret Forholdet. Det gælder navnlig en Tegnelærer paa Frederiksberg, Johs. Jensen, altsaa uden V. Han har gjort et mægtigt Arbejde med at udforske det uopklarede i Th.s Liv og Kunst, og han regnes ogsaa fra Museets Side som en Mand, der har været det til stor Hjælp. Denne Forsker havde engang Besøg af en Journalist fra Berl.Tid.,*) som spurgte m. H. t. nævnte Maske: Tror De, det er Thorvaldsens Mor? — Og Svaret kom omgaaende; Aldrig i Livet — og heller ikke i Døden! — Johs J. mener derimod at kunne fastslaa, at Masken forestiller Napoleon den Stores Mor, som døde i Rom 2. Febr. 1836, altsaa omtrent 15 Aar efter sin berømte Søn. Man ved nemlig, at Thorvaldsen egenhændig tog hendes Dødsmaske. — I Bladet fremkom senere et Indlæg fra Museumsdirektør Schultz, hvori han vel maa give Johs. J.

*) Berl. Tid. 8. Jan. 1950.

Ret i Betragtningerne angaaende Masken, men dog føler sig kaldet til at tage til Genmæle mod den — som han synes — unødigt haarde Tone, som Johs. J. har anvendt over for en saa anerkendt Forsker som Johs. V.

I en Aarrække efter Brylluppet — eller efter »Brylluppsrejsen« til Island — boede Familien i Grønnegade, og Th. var af den Opfattelse, at han var født der. Hjemmet var fattigt, og det gik ogsaa her efter Ordsproget: Naar Krybben er tom, bides Hestene. For Degnedatteren var der dog eet Lyspunkt i Tilværelsen, og det var Sønnen. Hun elskede Bertel, sit eneste Barn, med en aldrig svigtende Kærlighed, der tit giver sig rørende Udslag, og efterhaanden som Bertel voksede til, gengældte han denne Kærlighed. Ogsaa Faderen satte stor Pris paa Bertel, men medens Moderens Kærlighed til Sønnen var ganske uselvisk, synes Faderen særlig at være interesseret i den økonomiske Udnyttelse af Drengens Talent. Der kom ogsaa mere Stadighed over hans Virksomhed, da Bertel kom saa vidt, at han kunde hjælpe med paa Arbejdspladsen. Da denne havde faaet Akademiets Sølvmedalje, fik han selvstændige Indtægter og var nu en betydelig Støtte for Hjemmet. De kunde flytte til en bedre Lejlighed i Aabenraa.

Som der nu var ved at komme bedre Tider, og den forknytte Moder var ved at faa nyt Mod paa Livet, efter som hendes Dreng vandt den ene Udmærkelse efter den anden, saa kom den Tanke frem, at han maatte søge videre Uddannelse i det fremmede. Da han saa 1793 havde faaet Akademiets store Guldmedalje, fulgte dermed Retten til en Understøttelse til en 3-aarig Uddannelse i Udlandet. Dermed rykkede den af Moderen frygtede Stund nærmere, da hun skulde tage Afsked med sin kære Dreng. Foreløbig var der dog en anden, der havde Stipendiet. Endelig henimod Slutningen af 1795 fik Th. Meddelelse om, at det nu var ledigt. Han sendte da sin Ansøgning 2. Nov., og samme Dag blev den bevilget.

Naar det saa alligevel trak ud med Afrejsen, skyldes det vel dels det, at han plagedes af en usalig Ubeslutsomhed, en Trang til at opsætte, som fulgte ham hele Livet, det, som Moltesen kalder den værste af hans Skødesynder; men uden Tvivl var det ogsaa det, at han havde vanskeligt ved at rive sig løs fra Hjemmet, og da navnlig fra sin Mor. For da hun blev klar over, at nu skulde det være Alvor, var hun ved at bryde sammen af Fortvivlelse. Endelig den 29. Aug. 1796 slog Adskillelsens Time. Moderen kunde i sin Vaande ikke gaa med til Toldboden, da Baaden skulde afgaa. Afskedsscenen pinte Th. stærkt, og da han ved Skibet sagde Farvel til en Ven, som havde fulgt ham derned, bad han ham gaa til Hjemmet i Aabenraa for at trøste Moderen. Da han kom derop, fandt han Moderen i den dybeste Fortvivlelse, mens hun sad og kyssede en gammel sort Vest, som Bertel havde efterladt.

Stipendiet gjaldt jo i 3 Aar; men for Karen Dagnes var et saadant Tidsrum en Uendelighed. som ikke syntes at være til at komme over. Snart begyndte hun da ogsaa at ængstes for, at hun ikke engang efter de tre Aars Forløb skulde se ham hjemme. Fra 1797 har vi et Brev fra hende til Sønnen, og da det er det eneste skriftlige, vi har fra hendes Haand, bør det gengives i sin Helhed. Det giver i alt Fald et godt Indtryk af, hvor optaget hun er af Sønnen, og tillige hvor lidt Faderen tager sig af Hustruen og Hjemmet, selv om det ikke altsammen siges direkte. Brevet viser ogsaa, hvordan Th.s Arbejder stadig var dem en Indtægtskilde. Han havde i 1795 lavet en Portrætbuste af Landets store Mand, A. P. Bernstorff. Han havde begyndt Arbejdet uden at have set B.; kun fra Jens Juels Maleri kendte han noget til hans Udseende. Da Arbejdet syntes at skulle lykkes, stillede han sig nogle Gange op i Kancellibygningens Korridor for at se et Glimt af den store Mand. Efter Bernstorffs Død 1797 blev der stærk Efterspørgsel efter Afstøbninger, og det

blev som sagt en Indtægtskilde – særligt for Faderen.

Moderens Brev er — med den Retskrivning, som hun vel i sin Tid har lært hos Skoleholder Svane — saaledes:

Min aller kiæreste og gode søn

jeg længes meget efter dig Gud give dete met brev maa træfe dig ve god hilsen og et foernøje siend da skal det enderlig glæde mig hvad mig angaaer da lever jeg ikke som jeg ønsker din fader har jeg ofte bedet om at skrive til dig men forgieves hvad akademiet angaar da kan jeg lade dig vide at du er ves paae at beholde dine penge men du maae hvert aaer skrive dem til og lade dem vide hvor du er for det er efter loven jeg taker dig mangfoldig for di styker af Bearenstorf 60 tyve er der solt af dem og din fader har faet 2 rix daler for styke og 12 byster men ieg har kuns bekomme lidet der af 16 rix: har han faae af Revenklav og 10 rix af kroen prens men hvor han har giort af dem ved jeg ikke for naar han har noget er han siælden hjem hos mig som du vel selv ved dog er han være og ikke bedre det giør mig meget ont at han har sat i planen at du skulle have dem pengene over til dig det er for at bilde folk noget ind mien kiære søn der som di skule forlange af dig at bliv der længer en dine 3 aaer da maa du negte det for min skyld for skal det vare længere sa maa jeg død af sorig vel Gud at ieg maa leve og see dig igien saa er al min sorig ent du er aldrig af mine tanker hverken nat eller dag da du er mig en kiær og god søn Gud velsigne og bevare dig fra alt ont og Gud give dig et glædeligt nyt aaer det ønsker ieg din moder

du maa ei glæmme at skrive mig til med det første for nu venter ieg paae brevet fra dig ieg er og forbliver din oprigtige moder til min død.

Kiøbenhavn den 9. december 1797

Vi faar her Indblik i et Moderhjerte med saa rige Følelser, saa det kan faa en Sten til at græde. Derimod er det Indtryk, man faar af Faderen, mindre fordelagtigt. Det nærmer sig betænkeligt til det, vi forstaar ved Plattenslageri, naar han ved Bestillingerne paa Busterne har foregivet, at Pengene skulde anvendes til Sønnens Uddannelse; og antagelig er det paa den Baggrund, at Kronprinsen har givet 10 Rdl. for et Eksemplar og Statsminister Chr. D. Reventlow endogsaa 16 Rdl., skønt Prisen ellers kun var 2 Rdl. Det har givet gode Penge, og de følgende Aar var da ogsaa ret gode for Hjemmet. Faderen havde godt Arbejde med nye Galioner til Skibe, og Moderen vandt 50 Rdl. i Lotteriet. Dem passede hun dog paa som en Smed — belært af Erfaring! Til Faderens Ros maa det dog siges, at han i disse Aar brugte en Del Penge til en Overlevelsesrente for sin Kone. Den fik hun dog aldrig Brug for.

I April 1800 fik Forældrene at vide, at Sønnens Stipendium var blevet forlænget. Ikke saa længe før havde han meddelt, at nu skulde de snart ses. Derfor var Budskabet om Udsættelsen et forfærdeligt Slag for Moderen; det kan ikke undre, at hun, som Faderen skrev, »græd en Porsion«, og da Russerne og Østrigerne besatte Rom og hun forestillede sig den Fare, Bertel dermed var udsat for, var hun »færdig at blive katolsk«. I det hele viser Faderen ofte Mangel paa almindelig Hensynsfuldhed og Takt i sin Omtale af Ægtefællen. Flere Gange skriver han om deres Hund Primon, som synes at være det i Hjemmet, der optager ham mest. Engang skriver han: Primong lever bedre end vi, han er so tykk som en Amager, ti hvor det gaaer for han sit Salariom og er Ei bekymret for noget uden at kome i Byen. Det er det klogeste Kreatur jeg har kient; hvor jeg sidder, legger han sig under stolen ved mine Føder. Naar din moder bliver litt høytalendes springer han op ad hende og siger Vuff. Han er den eneste Murskab jeg har, han

lugted en halv Time til det Brev jeg fik fra dig.

Det var altsaa lidet opmuntrende Forhold, der herskede i det lille Hjem. Der faldt tit knubne Ord mellem Ægtefællerne. Han bebrejdede hende, at hun brugte Penge til Lotteriet, og hun bebrejdede ham, at han brugte Penge paa Beværtninger. Trods det holdt dog Moderen nogenlunde Modet oppe, saa længe hun havde Haabet om at se sin Søn. Men saa kom den forfærdelige Begivenhed i 1803, det, som ellers synes det mest forunderlige og eventyrlige i Th.s Karriere. Th. havde fuldendt sin Jason, og den vakte almindelig Beundring blandt Kunstnere og Kunstkendere; men ingen havde Sind til at lade den udføre i Marmor, og da Stipendiet nu var opbrugt, var der ingen Mulighed for at opsætte Hjemrejsen. Th. havde fundet Rejseselskab med en tysk Kunstner. Bagagen var bundet paa Vognen; men saa viste det sig, at Tyskerens Pas ikke var i Orden, saa Rejsen maatte udsættes til næste Dag. Men samme Dag kom saa den rige Englænder Thomas Hope, som bestilte Figuren i Marmor og gav et rundeligt Forskud paa Betalingen, saa Th. kunde blive i Rom. Det er den Begivenhed, som Professor Rs. Nielsen ved Hundredaarsfesten i 1870 kalder den vidunderlige Hændelse i Historien, som Mødrene om 100 Aar vil fortælle deres Børn, »om den fattige Kunstner, som født i trange Kaar gik Storheds Vej og naaede Maalet. Den lille Dreng med Straaler i sit Øje lytter til, og naar Manden med de mange Penge træder ind i Stuen, bliver han næsten bange for, at det er et Eventyr«. — Ja, det lyder straalende for os. Men for den stakkels Mor var det et saa forfærdeligt Slag, at hun aldrig forvandt det.

Netop paa den Tid lagde Fattigdommen sit Tryk paa Hjemmet, haardere end nogensinde før. Faderen havde næsten intet Arbejde og var paa Grund af sin fremrykkende Alder heller ikke længere saa arbejdsdygtig. Dertil kom saa, at Moderen nu begyndte at mærkes af den

Kræftsygdom, som inden saa længe skulde lægge hende i Graven. I Maj 1803 skriver Faderen — antagelig da de har modtaget Meddelelsen om Hjemrejsens Udsættelse: Din lange Fraværelse har paa draget mig mange Bekymringer og din Moder en bestandig Svaghed. — Endnu nogle Maaneder flød Moderens Taarer over Savnet af den elskede Bertel. I Begyndelsen af det nye Aar (4. Januar) havde hun udstridt. Moltesen skriver: En af de første Dage i 1804 lukkede hun for evigt sine forgrædte Øjne i det fattige, uhyggelige Hjem. — Hun blev begravet paa Nikolaj Kirkegaard 12. Jan. Ejendommeligt nok er saavel Døds- som Begravelsesdato de samme som for den gamle Nissumdegn 33 Aar tidligere. Det varede nogen Tid, før Th. fik Meddelelse om Dødsfaldet, og han fik det paa en saadan Maade, at han følte Sorgen endnu mere bitter. Det var hans gamle Lærer. Kunstneren Abildgaard, der skrev det til ham. Han skrev først om andre Ting, og saa kom det som en Tilføjelse: Om De ikke allerede ved det, vil jeg hermed lade Dem vide, Deres Moder er død og begraven for en 14ten Dage siden, naar Deres Fader trænger, kommer han til mig, og jeg giver ham den Understøttelse, jeg formaar, og som jeg for Fremtiden skal blive ved med for Deres Skyld. — Th. blev dybt saaret over denne Form, saa han sammen med Sorgen ogsaa havde Bitterheden mod Abildgaard at bære paa. Abildgaard fortæller i et Brev til en anden, at han ogsaa havde bekostet Moderens Begravelse.

Dermed er Degnedatterens tragiske Livsskæbne endt. Fra hendes Barndom og Ungdom her i Vestjylland havde Livet ført hende ad mærkelige Veje. Men de mange Aar i Hovedstaden havde ikke afslidt de Former, der havde dannet hende i Opvæksten. Bl. a. bevarede hun Livet igennem sit Nissumsprog. Det berettes, at hun til det sidste talte »ram Jydsk«. Livets haarde Medfart havde heller ikke afstumpet hendes Moderfølelse. Hun nærede en ubetinget Tillid til Sønnens Evner og følte sig over-

bevist om, at han vilde drive det til noget stort; men hun vilde dog nok have følt sig overvældet ved den Tanke, at hun for hans Berømmelses Skyld skulde mindes 150 Aar efter sin Død, ogsaa paa de Egne, som hun i den tidlige Ungdom havde forladt for aldrig mere at gense.

Den store Kunstner glemte heller aldrig sin Mor. Selv op i sin Alderdom blev han ved at tro, at hvis han dengang var kommen hjem efter Bestemmelsen, vilde det have reddet hans Mors Liv, og den Tanke bragte Malurt i Glæden over, hvad Kunstnerlykken bragte ham. Da han som gammel opholdt sig hos Baronesse Stampe paa Nysø, talte han om, hvor dybt han havde sørget ved Moderens Død, og »det gjorde ham altid saa veemodig at tænke paa, at han, medens hun levede, ikke havde kunnet gjøre noget for hende.« — Nu er man vel nok enig om, at hvis Th. ikke var kommen til Rom og var bleven der, var han aldrig bleven den verdensberømte Kunstner, som kastede Glans over Danmarks Navn; men vi ser ogsaa, hvad det kom til at koste en varmhjertet og følsom Mor.

Hvad har nu Thorvaldsen taget i Arv fra sin Mor og hendes Slægt? — Det var jo en musikalsk Slægt, og man mener, at de to Kunstarter, Musikken og Billedkunsten, er beslægtede m. H. t. deres Udøvelse, og man finder ogsaa tit Komponister og Billedkunstnere inden for den samme Slægt, saa Th. kan godt, ogsaa angaaende sin egentlige Kunst, have modtaget Arv fra den gamle Degn. Men vi ved ogsaa, at han dyrkede Musikken. Han brugte nogle af de første Penge, han tjente, til Undervisning i Musik; han spillede Violin, Fagot og Fløjte, og i Rom var han kendt for ligefrem virtuosmæssigt Guitar- og Mandolinspil.

Paa Island viser man endnu Kirken, hvor Th.s Farfar var Præst, og i Daniel Bruuns Rejseleder for Island er Forholdet omtalt. Th. selv viste ogsaa sin Interesse for Stedet. I de førnævnte Erindringer siger han — efter

Omtalen af Døbefonten til Brahetrolleborg Kirke: Det andet Eksemplar gjorde jeg til Myklabye Kirke paa Island — jeg forærte den dertil af Interesse for min Faders Fødeby.

Hvor meget Th. har kendt til sin Mors Fødeegn. ved vi ikke; men det synes dog utænkeligt, at Moderen ikke har fortalt ham om Degnehjemmet derovre i Vestjylland, om Bakkerne med de vide Udsyn og om den blaa Fjord. Men i alt Fald er det nu fastslaaet, at Egnen her har sin Andel i den store Mester eller — som H. C. Andersen udtrykker det — den Svane, der »slog Vingen mod Marmorfjeldet, saa det brast og de i Stenen bundne Skønhedsskikkelser traadte ud deraf, og Menneskene rundt i Landene rejste Hovederne for at se de herlige Skikkelser«.

BUSKBJERG I AVLUM

Ved *E. Jespersen*

Først efter bøndernes overgang til selveje kunne der ret komme gang i udparcellering og bortsalg af overflødige udmarksjorder. Parcellister, husmænd, udmarksfolk er forskellige navne på de nye landbrugere, hvoraf mange startede så fattigt, at vor tid næppe gør sig noget begreb derom. Nuomdage er det ikke så let at skelne mellem de oprindelige gårde og parcellisterne; men antallet findes let, idet man bare kan subtrahere et sogns gamle gårde fra det samlede antal landbrug; man har parcellisterne, som lagde nye agre til Danmarks rige.

Et hundredårs jubliæum fejres næppe ret tit, idet oprettelsesåret kan være glemt, evt. på grund af slægtsskifte; men det hænder dog nu og da, at folk kommer og fortæller, at det er hundrede år siden, deres ejendom blev oprettet, og det bevises med falmede papirer med bleget og »ulæselig« skrift.

Sådanne for historien interesserede mennesker fortjener efter min mening al opmuntring, og vor årbog må kunne ofre dem et par sider.

Det sker her for *Kristen Buskbjergs* vedkommende. Han fortæller følgende:

Hjemmet har i de forløbne hundrede år kun haft tre ejere. Min bedstefader var den første; han hed *Jens Mouridsen* og var fra Hedegård i Vinding sogn, søn af Mourids.*)

*) Denne mand hedder i traditionen *Gammel Moust Hedegaard.* Den første af slægten i Hedegård hed Christen Ovesen, nævnt første gang i gården 1730. Han efterfulgtes af sønnen Niels

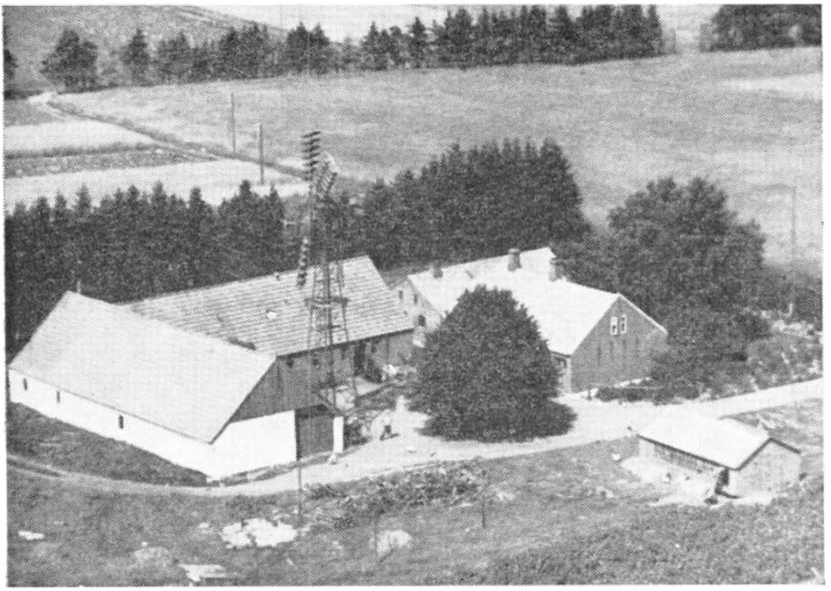

Buskbjerg i dag.

Bedstemoder var fra Skovby i Gjellerup; hun var datter af Henrik Engelbrektsen og hed Mette Henriksdatter. Mens hun var barn, flyttede hendes forældre til Holtegård i Avlum. Og til Mette Kathrine udskiltes fra Holtegård 57 tdr. land, mest hede, hvoraf bedstefar opdyrkede 47 tdr. land med et par små stude. Hans navn findes for dette pionerarbejde indhugget i sten i mindeparken Kongenshus.

På parcellen, de unge havde fået, lå der et lille hus. Nu byggedes der et kroghus. Stuehuset 8 alen vidt og 14 alen langt og med indgang i den østre ende. Her optoges de to første alen af gang og spisekammer, derefter fulgte stuen, der optog seks alen og gik fra ydervæg til ydervæg; de sidste seks alen optoges af sovekammer

Christensen, som 1748 ægtede Else Marie Mouritsdatter, hvormed Moust-navnet kom til Vinding sogn. Dette pars søn, Gammel Moust, døde i Hedegård 1849 og fik gennem sine seks børn talrige efterkommere, hvoriblandt grenen i Buskbjerg, hvorom artiklen beretter. *E. J.*

mod syd og køkken mod nord; derefter fulgte tærskeloen; der var intet bryggers. Der var stenpikning i køkkenet og gangen, stampet ler i stuen og spisekammeret, men fjælgulv i sovekammeret. I køkkenet var der et åbent ildsted ovenpå bagerovnen. Herfra kunne der fyres ind i to bilæggerovne i stuen og sovekammeret. Over ildstedet var der åben skorsten, så man kunne se lige op i luften.

Således så det ud i Buskbjerg indtil 1910, da min fader byggede et nyt stuehus. I 1916 byggedes laden og i 1926 kostalden. 1923 fik vi husmølle, som står endnu og er den eneste i miles omkreds. Siden installeredes elektrisk lys og kraft.

Den første besætning, jeg kan huske, var på 2 køer, 1 kvie, 1 kalv, et par stude og 8 får, 2 svin og nogle høns. Nu er her 26 kreaturer, 3 arbejdsheste samt svin og høns.

Jeg har snart prøvet alle slags køretøj; som dreng kørte jeg med stude, i 1906 fik vi et par små heste og siden de tre nævnte heste.

Og nu har jeg fået bil.

Min bedstefader Jens Mouridsen var mand fra 1855 til 1890, min fader Henrik Jensen fra 1890 til 1927, da jeg overtog ejendommen.

Der er tilplantet 8 tdr. land foruden læhegn, og markerne er drænet, hvor det var nødvendigt.

Minder fra fortiden.

Da min bedstemoder var en lille pige i Holte, boede der i det lille førnævnte hus heroppe en kone, der havde en lille pige, som min bedstemoder legede med. De flyttede bort, og de to legekammerater så ikke hverandre i mange, mange år. Men så skete det en dag, at der kom en gammel kone i følge med en ung for at tale med bedstemoder. Det viste sig, at den gamle kone var hendes lille veninde fra barneårene; den unge var hendes datter og hed Lise Østergård, hun var en kort tid kone i Pogager. Gensynsglæden var stor, og de to 80-årige

kvinder omfavnede hinanden, og de fulgtes ad ud på marken for at finde de steder, hvor de havde leget som børn.

Bedstemoder fortalte, at der i den første tid, hun var kone i Buskbjerg, boede en kone ude i heden tæt ved Saphyw. Hendes hele bolig var en jordhule, men trods sin ringe bolig var hun altid glad; hun sang så det kunne høres vidt omkring, og folk kaldte hende Margret Sanger. Hendes mand så man ikke meget til, han kaldtes Provsten, og han var for det meste ude i landet med sin kramkiste. Da manden kaldtes Provsten, kaldtes hulen Provstens Borg. Margret Sanger hentede ler langt borte i Holte mergelgrave, hun bar det hjem i sit forklæde og lavede lerpotter deraf, som hun brændte i en ovn i hedebakken.

Når hun hentede leret, kom hun forbi Buskbjerg, og hun kom gerne indenfor for at få æg og lidt mælk. Til gengæld fik bedstemoder en gang imellem en potte eller en gryde. Jeg kan huske, vi brugte en sådan sort potte fra bedstemoders tid til at farve sokker og uldgarn i. Den kaltes æ lørgryr og skulle være bedre end andre gryder til at farve i.

Margret Sangers skønne sang kunne høres hver sommeraften, og man undredes over, at hun havde trang til sang under sine usle kår.

Når sommervejret var godt, sad hun uden for hulen og spandt på sin rok — og så var det, hendes sang lød så skønt over heden.

Indgangen til hulen var kun et lille hul, som man måtte krybe ind og ud ad. Når hun om aftenen sad alene inde i hulen, kunne hun meget tit se et par grønne øjne stirre ind på sig gennem hullet. Det var ræven, som kikkede ind til hende. Hun sagde: A haar sådan rov å æ røvv.

Kristen Buskbjerg fortæller videre om, hvorledes man hjalp hverandre med de små midler, man havde. I Ny-

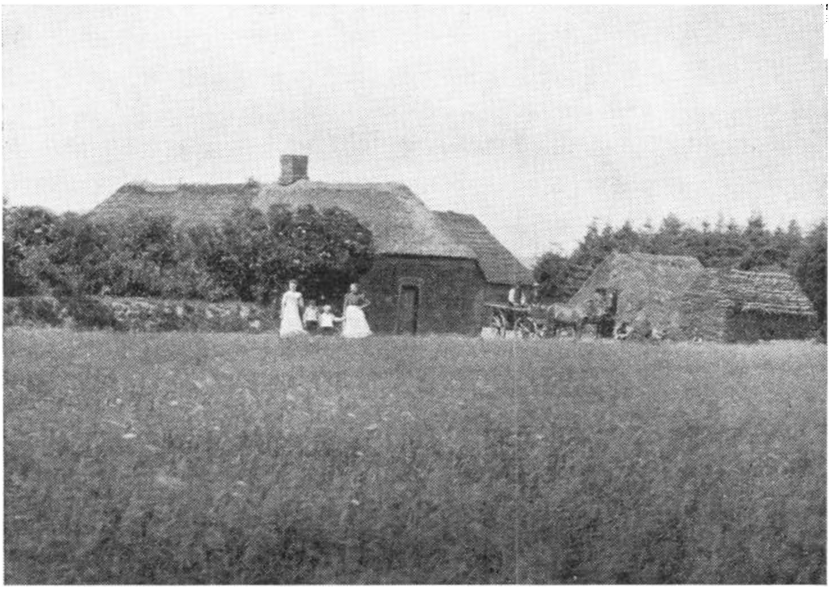

Det gamle Buskbjerg.

holm, fortalte bedstemoder, døde en gang en ung kone fra sin mand og sit nyfødte barn, og manden klagede: Hvad ska a endda gøre med min lille pige, hendes moder er død og æ kov er sien — men ved nabokonens hjælp fik han mælk til sin lille pige, og hun voksede op og blev rask og stor.

— — —

Vi har altid haft den store lykke at have gode naboer. Fra min tidligste barndom mindes jeg især vor nærmeste nabo Thomas Madsen Schøler i Virkelyst. Han og fader og bedstefader var meget gode venner; der var vist ikke det, de ikke ville gøre for hverandre. Det eneste, de ikke var enige i, var politik. Thomas var højremand, medens fader og bedstefader var venstremænd, men de snakkede godt sammen. Mangen aftenstund klokken otte, når Thomas sluttede sit aftensæde med løbbinding, tog han sin stok og sin pibe og gik hen til os; de sad så og snakkede nogle minutter, og så gik han igen. Han var en stovt bonde, syntes jeg.

Det gjorde et stærkt indtryk på mig, da han kom på sygehuset og siden blev kørt hjem i lukket vogn. De kom forbi os. Vi høstede havre. Fader gik hen til vognen for at tale med Thomas, og jeg hørte den syge mand sige: Det gør ikke noget, om man dør et år før eller senere, når bare man er færdig. Det gjorde et stærkt indtryk på mig. Jeg syntes, det var så dejligt at leve, og hver dag var så spændende.

En anden af vore naboer hed Marinus Jensen og var fra Vester Holte. Ham havde vi altid sjov med. Vi havde avisen sammen, en god ordning for gode naboer, for så får de rigelig lejlighed til at komme sammen. Både han og fader havde et lyst sind og åbne øjne for, hvad de oplevede ude i naturen, når de sammen gik på jagt. Vi børn lyttede med stor fornøjelse til deres jagthistorier. Begge var mænd, hvis ord gjaldt lige så godt som deres underskrift. (Her tænker fortælleren formentlig ikke på deres jagthistorier, om end også sådanne kan være sande).

Vi fik en fri opdragelse; vi lærte tidligt, at vi selv skulle tage ansvaret for vore handlinger. Vi skulle altid huske på, at selv om fader og moder ikke så os, så var der altid én, der så os.

Maren og Kristen Buskbjerg har efter evne ladet slægtens bedste traditioner gå i arv til deres seks børn.

DA H. C. ANDERSEN TOG JYLLAND I BESIDDELSE

VESTJYLLAND OG HAVET

Af *Kjeld Galster*

I 1830 havde den unge H. C. Andersen for første gang været i Jylland. Fra Århus var han rejst til Viborg og derefter sydpå til Kolding. 18 dage. Det var en turistrejse, hurtigt fra sted til sted — i regnvejr.

I 1850 og 1853 (på flugt for koleraen!) havde han været i Silkeborg*) hos Michael Drewsen (1804—74) på papirfabriken, af dynastiet Drewsen på Strandmøllen, og var blevet betaget af den skønne egn.

I årene før og efter havde han besøgt hele Europa undtagen yderkanterne Rusland, Spanien, Portugal og Norge; også i Lilleasien havde han været. Lange rejser.

Nu, i 1959, vilde han blive herhjemme; der var jo uroligheder i Italien, det så ud til, at Sardinien og Frankrig skulde komme i krig med Østrig.

Så planlagde Andersen en stortur til Jylland, nu skulde det rigtig beses.

Han satte sig i forbindelse med godsejer *A. E. M. Tang*[1]) på Nørre Vosborg ved Nissum fjord, en dygtig, fremskridtsvenlig og munter mand, og fik af ham indbydelse til at besøge ham på Nørre Vosborg.

*) Otto Bisgaard: Fra Silkeborgs nybyggertid (1935).

[1]) Andreas Evald Meinert Tang (1803—68). havde 1825 overtaget Nørre Vosborg efter sin farfader. Ivrig for hedesagen, fremskridtsvenlig politiker. Gift med Molly Fenger (1807—85).

Med oplysninger og råd fik han hjælp af *L. C. Brinck-Seidelin* (1787—1865), der i 30 år (1815—45) havde været amtsforvalter i Hjørring og i 1828 havde udgivet en beskrivelse af Hjørring amt.

8. maj 1859 sendte denne Andersen en skrivelse, der ikke var den første: »Jeg tillader mig endvidere at afgive til Hr. Professoren det femte specialkort over Jylland og lader følge sidst udkomne coursbog, da den er meget nyttig for rejsende i Danmark.

Jyllands brune hede, hvide sandflugt og mørkeblå Vesterhav fortjener nok et besøg, og vi alle, der elske Deres digte og ofte have set, at De ved at finde de dejligste blomster på de golde marker, glæde os forud i håbet, at De ville nyde udbytte af Deres rejse.«

Derpå giver han gode råd om ruten: »Dersom Hr. Professoren vælger at tage fra Thisted på fjorden til Aalborg, i stedet for at tage fra Thisted til Hjørring—Skagen—Frederikshavn—Sæby og på tilbagevejen besøge Aalborg, så går De tabt af Bulbjerg og nedkørslen fra Slettegård og Hjortnæs til havet, som og den behagelige kørsel langs Vesterhavet til Løkken — men der må rigtignok tages i betragtning, at der fra Thisted til Hjørring er 16 mil, og at De fra Thisted kan gøre excursion til Bulbjerg.

Tager De fra Aalborg til Sæby, kommer De forbi Voergård. Den må De dog gøre Dem bekendt med. Det er en højst mærkelig, skøn bygning fra Frederik den Andens tid, og en sidebygning er, det jeg mener, fra Valdemarernes tid.«

I juni tog Andersen afsted. Først til Silkeborg; vi kan følge ham i dagbogen.[1a])

20. juni. Kørt fra Basnæs til Corsør og med dampskibet Gerda, i smukt vejr til Århus ... Fra vinduerne

[1a]) H. C. Andersens dagbøger (Det kgl. Bibl. Collinske Samling 7. 4°. II).

kendtes jeg af enkelte damer. Klokken 10½ kom vi til Silkeborg og da deligensen var tidligere kommet, var der ingen at tage mod mig ... Drevsen selv er i København.

21. juni. Byen er blevet en del større, rådhuset er nyt og smukt ... (Børnekopperne i København begyndte her at fylde min tanke). Besøgt Pastor Hostrup, digteren,[2]) der har en meget smuk præstegård lige uden for byen.

22. juni. Spadseret langs Gudenå; dejlige gamle træer hænge ud over vandet. Den store sandslette øst ud for Silkeborg er nu forvandlet til en kornmark. Været i den nye boglade, den er et år gammel, købte der mine sidste eventyr. Om aftenen var Dr. Jørgensen og kone,[3]) jeg læste Vinden fortæller[4]) og fortalte selv, de syntes meget henrykte, klokken blev 12, før jeg kom i seng; luften fæl fra kludekogningen, følte mig ilde derved og sov meget sent.

23. juni. ... Skrevet til Tang, og læst Vinden fortæller; vinden selv fortæller i dag, det stormer og rusker i træer og vinduer, den ene regnbyge følger den anden. Det er i aften St. Hans aften. De kogte klude lugte højst ubehageligt, luften er som bedærvet ind(e) i stuerne.

24. juni. Stormende vejr. Langsøen ruller store bølger, vinduerne knage.

25. juni. Foræret barberen hvad jeg har skrevet om Silkeborg, ligeså »I Sverrig« ... Dejlig solnedgang, højderne lilla, stille og ensomt; selv(e) Silkeborg lå med sine nye, røde huse så alvorligt; den nedgående sol skinnede på fabriquens vinduer, de spejlede sig i Gudenå, det så ud i den som flammer.

26. juni. Fik trykte sager om Ringkøbing amt fra Etats-

[2]) C. Hostrup var 1855—63 sognepræst i Silkeborg og Linå.

[3]) Jakobine Oline Frederikke Hoff havde været husbestyrerinde hos Michael Drewsen; nu var hun gift med læge J. H. Jørgensen.

[4]) Vinden fortæller om Valdemar Daa og hans døtre var netop udkommet i foråret 1859.

hår Trap.[5]) Brev til Dahlstrøm[6]) og til Rottbøll.[7]) Om eftermiddagen opdagede jeg en hævet rød plet på mit smalben, som lignede, syntes jeg, en kop, blev ængstelig, løb til Dr. Jørgensen, som sagde det var en slags ringorm; da jeg gik i seng afficerede den mig endnu så at jeg faldt i stærk febril sved. Klokken henimod otte kom Drevsen fra København.

27. juni. Besøgt Hostrup og talt ret gemytligt med ham. (Udslettet på mit ben er mere tørret ind.) — Vejret smukt, kørt ud til tørvemosen.

28. juni. ... De ere kørte til Louise-høj. ... Jeg driver om, meget for min behagelighed bliver her rigtig nok ikke gjort, som hos andre folk; man må tage menneskene, som de ere.

29. juni. ... Kørte med damerne til Louisehøj, ammen og børnene med, drengen græd, datteren kastede tøj ud af vognen. Udsigten smuk, Himmelbjerg tog sig ikke højt ud, som højderne ved Haarburg. Jeg var træt; gik derfor henimod 10 op; Nicholas Nicleby[8]) interesserer mig, iøvrigt begynder jeg nu at være mæt af besøget.

30. juni ... Sovet mindre godt, drømt ubehageligt, det er sædvanligt her; jeg begynder at kede mig. Det er meget varmt; gidder ikke bestille andet, end læse i »Nicolas Nicleby«. — Disput om Casino,[9]) Schmidt,[10]) Høedt[11]) og Fru Nielsen, jeg var altfor moderat og dog blev mine ord fordrejede lige ud for mig selv; kørt tour til mosen og kilderne men da det trak op til regn vendtes om.

[5]) J. P. Trap (1810—85). Kabinetssekretær. Udgiver af »Trap« I—V (1858—60).

[6]) Fritz Dahlstrøm (1815—94), stiftamtmand i Aalborg.

[7]) Christian Rottbøll (1805—94), besidder af Børglum Kloster.

[8]) Dickens roman The Life and Adventures of Nicholas Nickleby.

[9]) Casino, Københavns første privatteater, hvor As eventyrkomedier var blevet opført.

[10]) Christian Schmidt (1821—65), betydelig komiker på Casino.

[11]) Fr. Høedt (1820—85) og Anna Nielsen (1803—56), betydelige skuespillere, Heibergs modstandere.

1. juli. ... Ondt i milten, gule pletter på benene, som gør lidt ondt. Keder mig en del. Luften tung; gik under de store elletræer i haven, så folk skære rør, der gik lastede pramme langsom op mod Randers, følte mig tung og mindre vel.

2. juli. Sovet dårligt; fæle drømme ... Bindesbøl[12]) var her med brev fra Herning at jeg der godt kunde overnatte, altså om Gud vil er jeg der natten mellem mandag og tirsdag ... Jeg fik stærk snue og gik tilsengs før klokken 10. Vejret er blevet koldt og gråt.

3. juli. D(rewsen) skrækkelig kold og kedelig til morgen, jeg kunde have lyst til at rejse strax og vil vist ikke savnes, huske vil jeg, ikke at komme her snart igen og da kun meget få dage. — Fru Vestermann[13]) bad mig læse, jeg var meget ked af det ... Kom sent iseng, kunde ikke sove, de rumsterede, skød skodder til og fra, løb op og ned af trapper, sov kun lidt og følt(e) mig syg, da jeg vågnede.

4. juli. Ganske ilde ... Brev vist fra en gal, jeg bildte mig ind det var fra en gal koppepatient og vaskede hænderne. — Klokken 12 kørte (jeg) med extrapost til Herning (6 Rdlr. i alt); smukkest og mest vildt tæt ved Silkeborg. — Højderne med hede og bouquetter af egebuske, banker som vare de af sort tørvesmuld, det hvide sand skinnede igennem. — Langt borte løftede sig huse og banker som op af en blikstille sø. Egnen blev bedre og bedre. Vel udseende bondehuse, ja herregårdsagtige bøndergårde, sået ud over landet, lå arne ved arne som i Sjælland, — — men med bedre gårde. Kornmarker, hvor kornet stod godt, hele luften dirrede af lærkesang og nu nåede jeg det åbne Herning.

4. juli. Værelse var af Postmesteren[14]) bestilt for mig,

[12]) Johan Henrik Bindesbøll (1819-66), kst. postekspeditør i Silkeborg.

[13]) Ida Sophie Westermann (1813—85), gift med konsul C. Th. W. (1812—82), grosserer i Randers.

[14]) Jørgen Salomon Hansen (1822—95), postekspeditør i Herning.

Hernings første gæstgivergård
opført 1839, hvor nu Hotel Eyde ligger. De mørke striber i taget er lyng, der blev brugt for at spare på rugtaget.

det var det bedste i huset, nyt og ud til en lille have og keglebane. Lige over for værtshuset bor Postmesteren med hvide roser op ad væggen. Postmester Hansens småbørn talte jeg med og spurgte den lille *Anna* om hun havde bøger, og hun svarede Andersens eventyr. Siden, da jeg kom til faderen og den lille vidste hvem jeg var, bragte hun mig en buquet blomster, og jeg gav hende til gengæld mine sidste eventyr. Faderen sagde, at der havde været ting i dag, bønderne vare fulde, der kunde let blive spectakkel i kroen, det var mig højst ubehageligt, jeg heftede mine gardiner til og jeg hang håndklæder for, jeg ligger ud til haven, orienterede mig hvorledes jeg skulde komme ud ved overfald, thi her er stor pengemangel, havde man sagt mig. Tidlig gik jeg i seng, men sov næsten ikke, lå febril og ventede på overfald.

5. juli. Oppe før 7, ingen vogn var kommet fra Nørre Vosborg, jeg gik ærgerlig og bestilte extrapost, det vilde blive en 9 rdl. omtrent derfra, og igår over 6, det var en dyr historie. Jeg tog post til Holstebro og pakkede

sammen. Da kom Postmester Hansen, at nu indtraf Tangs vogn. Extraposten blev da sagt af, men jeg må vente her to timer ... Klokken 10½ kørt med en skikkelig jyde, der dog ikke var ganske at forstå. Bedre dyrket var landet og beboet end jeg havde troet ... Kl. 3 nåede vi Holstebro, hvor ved indkørselen til byen en mand stod og bad os køre ind hos *Knudsen;* der var Etatsråd Tang, han tog jublende hjertelig mod mig, hans lukkede vogn ventede der ... Vi spiste til middag, stegte ål og kørte så ... Vi kørte en bar vej under idelige interessante meddelelser om sin slægt, der var stof til en hel novelle. Bedstefaderen[15]) var en rig bondesøn som blev sendt til Lemvig og blev skriver der og siden til en købmand i Ringkøbing; i contracten stod, hver skilling der fandtes i drengens lomme skulde anses for stjålet af principalens skuffe; han måtte som komisjonær gå med skibe til Norge og især Holland, hvorfra bragtes vare(r) hjem; købmanden havde vinlager. Byfogden brugte med sine gæster at når de vilde gå, før han vilde, slog han hatten af hånden på dem og stod på; engang tog Tang hans egen ny castorhat, som det så gik ud over. — Ulvene var her i landet. En gammel kone havde fortalt hvordan en hest havde slået en ulv og stod på den, skønt den var bidt og revet i benene. Den historie om ålene: »Ålemor sagde til døtrene, gå ikke for langt, for så kommer den fæle ålestanger og tager eder. De gik aligevel og af otte døtre kom kun fire hjem til ålemor, og de jamrede, vi var gået bare lidt fra dig, så kom den fæle ålestanger og stak vore fire søskende. De kommer nok igen, sagde ålemor. Nej, han skar dem i stykker, stegte og åd dem. De kommer nok igen, sagde ålemor. Nej, for han drak et stort glas bærndevin ovenpå. — »Drak han brændevin til! sagle ålemor, o gu! o gu! da komme de aldrig mer igen, for brændevinen gør det af med een«; og derfor skal man drikke brændevins snaps til ålen! sagde

[15]) Peter Tang (1737—1826) til Nørre Vosborg.

manden. — Da vi kom til Nørre Vosborg flagede Danebrog, hele familien stod på altanen og siden inde i døren. Steg op på volden og fik en stærk tevandsknægt til aften. I capellet[16]) sover jeg, der spøger den hvide dame.

6. *juli.* Var endnu træt da jeg klokken 8 stod op, jeg er hudløs i ansigtet af vestenvind, forkølet og har to dage ikke ret haft åbning. Op ad dagen hjalp det sig i orden efter en spadseretur. Spadseret i haven. Tæt uden for huset løfter sig den gamle vold, der er et lysthus (Breidablik); vi gik ned i haven, der er et helt elverkrat, gammelt, som det ikke var luftet ud, ingen solstråle, ingen vindstød, skimlet vand på graven, mos løvhytte, vissen og forfalden, hensmuldret keglebane, rørhytte, der var med spindelvæv og gået fra hinanden i sammenbindingen. ... Stor flad udsigt til Nissum fjord. Vi kom ind i en mere plejet have. Frugttræerne voxte som espalier. Her var for broderen Pastor Tang[17]) der er grundtvigianer, bygget en smuk bolig; her gjorde vi besøg. Hjemme læste jeg Waldemar Daa og Anna Lisbeth.[18] Det er idag Fredericia slagets dag. Derfor til aften var indbudt 6 af karlene som havde været med i slaget. Tang udbragte skål for Danmark og derpå for Landsoldaten, Provsten for Danebrog, der var stillet i stuen, jeg for de danske kvinder. Vi fik temmelig meget og stærk punsch. Jeg læste så for karlene på Tangs opfordring eventyret Holger Danske. Klokken blev eet, før vi kom i seng.

7. *juli.* ... Spadseret i haven og derpå set hele gården, en fløj fra det 15de (hvor jeg bor), en fra det 16de, en fra det 17. og en fra det 18. århundrede. I salen copi af portræt af Bugge fra Hal(d),[19]) et kolossalt dyrisk ansigt

[16]) I bygningen havde der tidligere været et kapel, der i 1750 var blevet omdannet til værelser af ejeren H. Leth.

[17]) Peder Tang (1797—1876), før sognepræst i Velling.

[18]) Udkommet foråret 1859.

[19]) Niels Bugge, dræbt 1358 i Middelfart, Grev Gerts og Valdemar Atterdags fjende.

med et smil om munden. (Så den idiotisk lille Mathildes[20]) dukkestads). Kørte op til Skærum, hvor klostret har stået på tjørnebanken, her er endnu en mængde røde sten. Åen er bred og dyb ... Vi drak te. Hos forpagteren var 13 børn, de kendte Andersens eventyr og syntes lykkelige ved at se mig. Om aftenen var Pastor Tang her, ligeså præsten Ingersløv og hans kone, jeg læste et par eventyr.

8. juli. I nat vågnede jeg ved et inderligt skrig og blev urolig. Stærk snue. Klokken halv elleve kørte vi til Vesterhavet. Vi havde omtrent en mil den gode landevej, derpå gik det i dyb sandvej, hist og her kastet kvas og lyng, vi måtte syd om Nissumfjord, forbi seminariet. Vinden blæste skarpt, så at huden på min næse flossede; to mil i sand og slet vej, men rundt om velbebygget og beboet ... Klitrækken hævede sig som et bjergland takket og savformet i meget vexlende spidser. Vi kørte ind i klitten, der holdes sammen ved Marehalm, klittag og —;[21]) og nu lå det åbne hav for os, uden et skib, der var bølgebrænding, men ikke stærkt, dog hørte man havets dybe røst; der var i sandet som et mosaikgulv af afrundede sten. Mågerne sloge ned og fløj i række, et skib så vi i horizonten. Fiskehoveder lå kastede i sandet. Oppe mellem klitterne var rejst vort telt med Dannebrogsflaget, to mindre stode på andre klithøjder, her spiste og drak vi, jeg skrev i klitten en sang, som jeg læste op. Med os var præsten Tang og kone, siden kom læreren fra bondehøjskolen her, Hr. Jørgensen samt også præstefamilien fra det nærliggende Husby[22]) (½ mil). Vi bleve en fem à sex timer her ved stranden, og jeg blev meget fortrolig med den lille Mathilde, som tilsidst tog mig under armen, løb med mig og gjorde mange spørgsmål; jeg gik

[20]) Mathilde Tang (1846—1916), den yngste af Tangs seks døtre.

[21]) hjelme har Andersen vel ment.

[22]) Præsten var den tidligere missionær i Upernivik, Christen Østergaard (1804—83).

ene om mellem klitterne og sank i det bløde sand, skridt for skridt. Solen var ved at gå ned da vi toge derfra.

Improviseret sang fra Vesterhavet. Mel.: Vi sømænd.

Hør Vesterhavets orgelklang,
hør vinden hvor den synger,
vi også synge vil en sang
her højt på sandets dynger.
Hvor marehalmen snor sin krans,
her hvor vi teltet rejste
vort Danebrog i solens glans
vi højt på stangen hejste.

Det vajer som et glædens tegn,
her er ej kysten øde,
en dejlighed får hver den egn,
hvor venner giver møde.
Og her ved bølgens dybe slag
skal sangen løfte vinge.
Vi under Danmarks gamle flag
vil Danmarks skål udbringe.

... Jeg var meget træt. Vi kom til Nørre Vosborg henimod 12. Jeg havde et klæde om næse og mund for vinden. Vi spiste så midnatsmad, drak igen te. Mange historier fik jeg i dag hørt, en var om den begravede havmand. Nede ved Husby kirke blev stærk sandflugt, der ikke kunde standses og man søgte derfor en vejrmand der spurgte om intet lig fra stranden var begravet af dem. »Jo.« »Grav ham op, det er en havmand, der har sovet ved stranden og nu vil havfolkene have ham tilbage!« og de gravede, og som den vise havde sagt, han lå og pattede på sin tommelfinger; nu lagde de ham på en kærre, spændte to kvier for og så for(?) disse til stranden og ud i havet, thi havmanden drev dem afsted, og sandflugten standsede.

9. juli. Kørt ud til forskellige bøndergårde, de vare store og vel indrettede, prægtige folk. Hos den første så jeg H. C. Ørsteds buste i stads stuen. Manden selv som vi besøgte var meget videlysten, havde aldrig været i København, men vilde gerne derhen. Jeg fortalte ham om fremmede lande. Vi tracteredes med snaps, tevandsknægt, vin og småkager. Den næste bonde havde en rigere storstue, konen gik med udslagne, smukke, brune hår ned over skuldrene. Datteren var en dejlig kraftig blåøjet pige. Faderen var syg, han var faldet gennem loftet ned på stenbroen, han var ganske sort under

øjnene. Vi fik kognak, syltetøj, punsch, vin og det to slags, og da jeg ikke kunde med det, løb konen og bragte chokolade, jeg måtte og skulde drikke og spise. I næste gård boede en gammel jovial bonde, det var en stor prægtig gård og alt inde var pynteligt! Køkkenet så rent og pynteligt, hele loftet dèr var et mosaik af skinker, pølser og røget kødmad. Manden spurgte, om jeg før havde været her vester på, og jeg svarede nej, men jeg havde været ovre hos naboen Engeland; og da jeg så vor dronnings billed, sagde jeg, der hænger jo vor Dronning Caroline Amalia, sagde han og pegede på den modsatte væg. »og der hænger nabomoer!« det var Dronning Victorias billed. Nu fik vi syltetøj, liqueur og gammelt øl, det var mig umuligt ovenpå chokoladen. Jeg så haven, der var kun eet eneste æble i år, men mange kirsebær.

10. juli (søndag). Jeg skulde her i haven vælge mig en plads og valgte den under et hyldetræ lige i hjørnet norvest, dertil skrev jeg et vers som skal sættes op der på en tavle.

> Her under det blomstrende hyldetræ
> vi sidde, mod vinden dejligt i læ,
> og se over buske og træernes top
> smukt Nørre Vosborg løfte sig op
> med tårn og gavl som i gamle dage,
> og gennem vor tanke minderne drage
> om Bugge[23]) og Podebusk — til Peder Tang,[24])
> sært tankerne svulme og blive til sang.

Over hundred mennesker vare indbudte, mest af bondestanden! Konerne i fuld pynt, vi samledes i haven, drak te der; et lysthus med mit navn var alt sat istand ved hyldetræet, Dannebrogsflag plantede der; jeg talte meget med bønderne og læste så højt Hun duede ikke og Kejserens nye klæder. Etatsråd Tang fremsagde et digt

[23]) Gården havde tilhørt Niels Bugge († 1359) og hans datterdatters mand Predbjørn Podebusk (ca. 1450).

[24]) Tangs farfar Peter Tang var blevet eneejer af gården 1793.

til mig, da vi sad til bords, danske viser blev sungne, taler holdte, skåler udbragte, jeg een for vestjyderne, også for Fru Tang og en for Landsoldaten. Tang udbragte for Italiens frihed.[25]) Den bekendte bonde Ole Kirk[26]) var her. Ud på natten blev danset ... Klokken 2 kom vi i seng. Foræret karlen som barberer mig, liden Kirsten.

11. juli. Der er hede i den røde plet på mit ben, forstemt derover. (Avisen melder om våbenstistand[27] og Kong Oscars[28] død. Her på væggen hænger Sponecks[29]) portræt, det skulde have været ned, fortalte man, men fik lov at hænge for den gode indretning med brev-frimærkerne. Han skulde egentlig have et klinet på brystet, sagde de, klinet over Dannebrogen, men ikke et ubrugt, det var fire skilling for meget, men et gammelt brugt. Efter bordet kørte Fru Tang ud med mig, først til bonden Ole Kirk, der havde en tænksom ældre hustru og en rigtig god gård, så kørte vi til Søren Damgaard og derpå til Pastor Ingerslev ...[30]) Fra grusbanken så vi hen til de høje klitter her er ført ind i landet, et par mil, flyvesand, stormen har drevet ind. Jeg læste et par historier og avlskarlen var med ind at høre derpå.

12. juli. Stærk blæst, vinden suser, teltet om mit lysthus blæst ned. På volden foroven voxer et helt tæppe af bregner, der er fra den ældste tid, fra frø i jorden, da landet her havde skov, også de sorte skovsnegle krybe om

[25]) 24. juni havde sardinierne sejret ved Solferino.

[26]) Ole Kirk (1788—1876). Ejer af Ebbensgård i Ulfborg sogn. Medlem af stænderforsamlingen og den grundlovgivende forsamling.

[27]) 11. juli i Villa Franco.

[28]) Oscar I af Sverige 1844—8. juli 1859.

[29]) Wilhelm Sponneck (1815—88), medlem af ministerierne Bluhme og Ørsted. Han var regeringernes mest hadede mand og spottedes for sin adelsstolthed og sin fraternisering med bondevennerne. Havde 1851 indført frimærkesystemet.

[30]) Jacob Frederik Ingerslev (1819—1897), præst i Ulvborg 1855—63, derpå i Vestervig.

ude på marken ved enkelte buske, og anemoner findes der, minder allesammen om skovtiden ... Om aftenen læste jeg Dyndkongens datter og lavede vers på opgivne rim.

13. juli. Kørt klokken eet ud på heden til en gammel kæmpegrav, Lærkehøj,[30a]) det lød hult inde i den, da karlen slog telt pælen fast. Tung sandet vej og siden over heden hvor vejen var i mange åringer ikke kørt på, 6 à 7 spor ved siden af hinanden ... Vi drak og udbragte skåler. Præsten Tang udbragte for min fødeø Fyen, den unge student Repsdorf, som jeg synes godt om, udbragte skål for Tang og frue, hos hvem han havde lært en stor digter at kende, Præsten Tang udbragte en skål for mig som menneske. Jeg fandt mange blåbær, der samledes en hel tallerken fuld; her på egnen har været mange ulve, derfor endnu navnet Ulfborg. I år er mange hugorme. — Man bad mig udsætte min rejse til udgangen af næste uge, altså kommer jeg otte dage senere på dampskibet fra Lemvig.

15. juli. I dag kom Marie Meinert,[31]) en ejendommelig, men meget begavet pige, antitysk, danskheden selv, jeg læste eventyr og gjorde af blomsterne en madonna.

16. juli (i Holsterbro med Tang, jeg læste der to eventyr). Nu kom Maryats[32]) over Lemvig, bleve indbudne til Nørre Vosborg og derhen kom vi halv ti. Aftensbordet blev stift og kedeligt over de ny fremmede gæster og det vilde ikke gå med sprogene, men nu trådte Marie Meinert op og fortalte sagnene herfra. Klokken var 12 da jeg kom tilsengs.

17. juli. Det var en meget trættende dag med Maryats,

[30a]) Lærkehøj, 69 m, i det sydøstlige hjørne af Ulfborg sogn.

[31]) Marie Meinert (1826—1909). Lærerinde ved enkedronning Caroline Amalies asylskole, datter af N. J. M. (1791—1877), grosserer og politiker, og Mette Christine Tang, Tangs søster.

[32]) Horace Marryat beskrev sin rejse i A residence in Julland (1860) I—II. I II 193—209 om Nørre Vosborg.

trættende for os alle sammen, da sproget generede, det var som strømmen ikke længer havde sit fri løb, konversationen gik svær, jeg var træt og som altid her ved snue. Vi spadserede, spiste overdådig, der blev musiseret, om aftenen fik vi punsch, og der blev holdt tale på tysk af Tang og hans broder til Maryats familie.

18. juli. I dag klokken 9½ kørte de med Tangs lukkede vogn, 4 heste, til Ringkøbing. Tang er ude i forretninger. Vi trække nu igen ånde. Jeg har stærk snue. Til morgen hørtes havet, som tusind vogne rulle langt borte.

19. juli. Pastor Ingersløv kom her i aftes; der blev talt om astronomi, og han udtalte til min forbavselse den mening, at vor jord var den eneste beboede klode og at stjernerne vare kun en skønhed, skabt for vor fornøjelse; at Gud var steget ned til vor jord — ved han, om han da ikke havde gjort det på de andre kloder. Jeg blev afficeret, nerveus og kunde ikke falde i søvn.

20. juli. Febril i nat, hørte folk gå, der har været tyve her og stjålet et anker brændevin ... Efter bordet kørt over engen ud hvor det ældste Nørre Vosborg har stået ved åens udløb, dette og denne er der endnu, men åen har nordligere brudt sig nu til dags et leje, der lå endnu et par røde stenknoller, hvor tårnet har stået. Vi kørte over hovedåen, hvor den danner en ø, vandet gik til højt op på hjulene. Vi kom til — kirke,[33]) der er uden tårn, vist af kvadersten og synes at kunne tåle en overskylning af Vestehavet. Gravene overgroede, jeg snoede en krans og lagde på en. Ved en anden lå en menneskeknokkel, den fik jeg ned i jorden og lagde en sten over. En mængde høstakke stod her, vi så det åbne hav. Hjemme udbragtes min skål så inderlig og godt med tak *til mig* for besøget og ønsket at jeg kom igen. Tårer stod i

[33]) Navnet har Andersen ikke fået indføjet senere (det havde ellers været let nok at se det på det kort, han havde fået sendt fra Brinck-Seidelin). Der skulde stå *Gørding*.

Tangs og hans kones øjne; jeg brast i gråd, da jeg kom på min stue.

21. juli. I morges klokken 4 vågnede jeg, havde en qvalm hoste der varede over en time. Forlod Nørre Vosborg henimod 10, hele familien på lille Mathilde nær fulgte, vi kørte til *Fjaltring* præstegård, hvor præsten Harboe[34])boer; jeg fik logi over et loft, der stinkede af tørrede fisk, men værelset var varmt og næt som en blomst. Vi kørte ¾ mil ud til Bovbjerg, hvor en obelisk for Frederik d. 6te står, men kobberindskriften er pillet ud,[35]) jeg skrev mit navn der. Bovbjerg strækker sig en halv mil, vandet har ædt ind, som man med store stærke tænder kan bide ind i et smørrebrød. Grus, ler og mergel er bestanddelene, der danner formationer som Møens sommerspir; jordskorpen var flere steder revnet ... alt truede med at falde. Damerne steg ned til stranden, men der var langt til opkørselsstedet og så blev jeg oppe, hvor vi så til kirken ved Vestervig. Vi kørte nu tilbage. På kirkegården i Fjaltring lå en fransk strandet kaptajn, jernkæderne fra hans skib dannede rækværk om graven. En 22-årig strandet matros lå her, jeg lagde en krands på hans grav og pyntede den. I præstegården spøger en død capitain og hans hvide hund som ere myrede der. Træt og inderlig ked af at vi ikke kunne få te, og jeg i seng.

22. juli. Efter frokost klokken 12 kørte vi forbi kirkegården hvor ikke var busk(e) eller træer. Hist og her bag bondens huse skjulte sig et par træer ... Bønderne så lupiner, gode til at opdyrke sandjorden med. Nordnordvest for Rysensten ligger Rammedige i Rammeskov, det er et slags Dannevirke af en halv mils længde, her er en uendelig mængde kæmpehøje, og sagnet mælder

[34]) Fr. Carl Chr. Harboe, præst i Fjaltring 1847—59.

[35]) En træstøtte til minde om Fr. VI's besøg på Bovbjerg 21. juni 1826 og 23. juni 1830; den var 1843 flyttet et stykke indad på grund af klintens bortskæring.

at her leverede Prins Hamlet et slag, her skal han ligge jordet ... Klokken 4 om eftermiddagen kom vi til Lemvig, den ligger meget malerisk mellem stejle, høje bakker; vi vare om aftenen til te hos justitsråd Claudi, hvor jeg følte mig særdeles nerveus. I gæstgivergården hejsede de for mig det danske flag, det samme gjorde en bager, fire steder så jeg det hejst. Børn, piger og drenge, fulgte og omsværmede os for at se mig. Inde hos en Hr. Møller havde forrige løverdag den lille søn været på skibsbroen klokken 4 om morgenen for at se mig ...

H. C. Andersen sejlede ud på Limfjorden; de begivenhedsrige dage i Vestjylland var forbi. Videre til Aalborg og Børglum, Vendsyssel og Himmerland, Viborg og Silkeborg. 13. september var han hjemme i København.

16. september skrev Ingemann, som Andersen lige havde besøgt på vejen, til sin fætter Lars Swane: ... »*Andersen* er ganske opfyldt af Jyllands herlighed og vil nu måske kunne give os et billede deraf set fra en anden side og med et andet slags øjne end *Blichers*, som derfor blive lige fortræffelige,« og et par måneder senere forelå *En historie fra klitterne*, en af hans største fortællinger (udkom 9. dec. 1859 i Nye eventyr og historie. 1. række 4. samling 1860):

Livet her på jorden er for mange så fuldt af skuffelser og lidelser, at det vilde være en uret, som den retfærdige Gud ikke vilde øve, om der ikke i det andet liv blev givet det lidende menneske erstatning, det er tankegangen i fortællingen.

Et spansk skib strander på vestkysten. Kun en lille dreng, et grevebarn, lykkes det at redde. Han — Jørgen kalder de ham — vokser op i en fattig fiskerfamilie i Nissum. Som halvvoksen mistænkes han for et drab og sættes fast. Senere kommer han til købmand Brønne

i Gammel Skagen og bliver som søn i huset. På en hjemrejse fra Norge strander skibet tæt ved hjemmet. Jørgen er den eneste, der reddes, men han er blevet sindssyg. I årevis går stakkels fjollede Jørgen rundt, da er det som han får sin forstand igen. Han søger ud i Skagens kirke. Men medens han er der, sander den til. Næste morgen, en søndag, kommer menigheden og præsten, men de må gå hjem. — Jørgen var ikke til at finde.

Men det er skildring af jyder og Jylland, der interesserer os i denne sammenhæng.

Fiskerne, som Andersen havde set dem ved Løkken, fortæller han om: »Er det nogenlunde bevæget sø, og fiskerne vende hjem med deres fartøj, se dem da sætte over revlerne; en af folkene står oprejst forude, de andre give agt på ham, sidde ved årerne, som de, foran revlen, bruge udad, til han giver dem tegn, at nu kommer den større bølge, der løfter båden over, og den løftes, så at man fra land ser kølen af den, i næste nu er hele fartøjet skjult af søerne foran, ikke båd, ikke folk eller mast er at øjne, man skulde tro, havet havde slugt dem, et øjeblik efter komme de, som var det et mægtigt sødyr, der kravlede op ad bølgen, årestængerne røre sig som dets bevægelige ben; ved anden og tredie revle går det som ved den første, og nu springe fiskerne i vandet, drage båden i land, hvert bølgeslag hjælper dem og giver et godt sæt, til de have den ude af havstokken.«

Hjemmene, som Andersen havde set dem hos bønderne ved Nissum fjord, lever også i fortællingen: »Der var sang, og der var læsning, der var velstand til huse, familieliv lige ned til husdyrene, og alt så godt holdt; tinrækken skinnede med skurede tallerkener, og under loftet hang pølser og skinker, vintervarer fuldt op; *ja, vi kunne se sligt endnu deroppe* i vestkystens mange rige bøndergårde, så fuldt op af føden, så pynteligt i stuerne, kløgt og godt humør, og i vor tid ere de komne til kræfter; gæstfrihed er der som i araberens telt.«

Kirkerne og kirkegårdene i Fjaltring og de fattige egne nordpå får også her deres skildring: »Kirkerne dér stå som hugne kampesten, hver af dem er et stykke fjeld! Vesterhavet kunde rulle over dem, og de skulde stå; på de fleste mangler tårnet, klokkerne hænge da frit ude mellem to bjælker. Kirketjenesten var endt, menigheden kom fra Guds hus ud på kirkegården, hvor den gang *som endnu* ikke fandtes eller findes træ eller busk, ikke en plantet blomst eller en krans lagt på graven; knoldede højder vise, hvor de døde ere jordede; et skarpt græs, pisket af vinden, vokser over den hele kirkegård; en enkelt grav har måske et monument, det vil sige en hensmuldret træbul, tilhugget i ligkisteform; træstykket er hentet fra vestegnens skov: det vilde hav; dér vokser for kystboen de tilhugne bjælker, planker og træer, som brændingen kører i land; vinden og havgusen forvitrer snart det henlagte træstykke.«

Det vilde være underligt, om vi ikke skulde genfinde Nørre Vosborg og lunden derved: »Nu så Jørgen gården med dens dobbelte grave, træer og buske; volden, overgroet med bregner, løftede sig derinde; men dejligst vare de høje lindetræer, de nåede lige op til tagryggen og fyldte luften med den sødeste duft. Mod nordvest i hjørnet af haven stod en stor busk med blomster, som var det vintersne i det sommergrønne; det var en hyldebusk ... den og lindetræerne bleve gennem alle åringer i minde, Danmarks duft og dejlighed, som barnesjælen »gemte for den gamle mand« ...

I den vestre bygning af gården *er* en nedgang under den høje trappe, her kommer man ind i en lav, hvælvet kælder ... Der var i muren et lille rudeløst, snævert lufthul; de duftende linde udenfor mægtede ikke at sende en smule vederkvægelse.«

Også Skagen og husene der lever i fortællingen: »Milevidt, med klitter og agerland imellem, *strækker sig og strakte sig alt den gang*, Gammel-Skagen, Vester- og

Østerby ud til fyrtårnet nær Grenen. Huse og gårde lå *som endnu*, strøede mellem opfygede, omskiftende sandhøjder, et ørkenland, hvor vinden boltrer sig i det løse sand, og hvor måger, terner og de vilde svaner lade sig høre, så at det skærer gennem ørehinden. Sydvest en mil fra Grenen ligger Gammel-Skagen, her boede købmand Brønne ... Gården var tjæret, de små udhuse havde hver en omvendt båd til tag, vragstumper vare slagne sammen til svinesti, indhegning var her ikke, der var jo ikke noget at hegne om, men på snore, i lange rækker, den ene over den anden, hang opskårne fisk for at tørres i vinden. Hele strandbredden var overdynget med forrådnede sild; voddet kom jo næppe i vandet, før silden i læssevis blev trukket i land, der var for mange af det slags, man smed dem i havet igen eller lod dem ligge og rådne.«

Flere gange er også fortællinger, han har hørt, benyttet, ordret kan man konstatere, således den om ålemoder (s. 75), den om kampen mellem hesten og ulven (s. 75) og den om den begravede havmand og sandflugten (s. 78).

Men vigtigst er dog skildringen af den jyske natur.

Skoven mangler naturligvis, men »udstrakt og stor lå heden, men som et helt kosteligt tæppe; lyngen stod i blomster, de cypresgrønne enebærbuske og friske egeskud kom som buketter frem i hedens lyng; her var så indbydende til at boltre sig, var kun ikke de mange giftige hugorme ...

Solen skinnede varmt, og underligt var det at se langt ude en røg, der bølgede, og dog var den klarere end luften, man så igennem den, det var, som lysstrålerne rullede og dansede hen over heden. »Det er Lokemanden, som driver sin fårehjord,« sagde de, og det var nok sagt for Jørgen, han syntes at køre lige ind i eventyrets land og var dog i virkeligheden.«

Her er klitterne, både sand og ler: »*Som dengang så-*

ledes endnu strækker sig milevidt den brune hede med sine kæmpegrave, sine luftsyner, sine krydsende, knoldede og sanddybe veje; vester på, hvor store åløb falde i fjordene, breder sig eng og mose, begrænset af høje klitter, der, lig en alpekæde med savformede toppe, løfte sig mod havet, de afbrydes kun af høje lerskrænter, dem søen år for år bider kæmpemundfulde af, så at brinker og højder styrte som rystede ved jordskælv. *Således ser det ud den dag i dag*, således var der for de mange åringer tilbage ...

Hele strandbredden, milevidt, lå med legetøj: et mosaik af rullesten, røde som koraller, gule som rav, og hvide, rundede, som var det fugleæg; de lå med alle farver, alle slebne og glattede af havet. Selv det udtørrede fiskeskelet, de i vinden tørrede vandplanter, tangen, skinnende hvid, lang og smal som bændler, flagrende mellem stenene, alt var til leg og lyst for øjet og for tanken.«

Men sandflugten kunde være slem, som Andersen vidste fra Løkken: »Pludselig, fra en af klitterne, hvor ikke marehalmen holdt sandet, løftede sig ligesom en stærk røg; det var et vindstød, der borede sig ind i klitten og hvirvlede i vejret de fine sanddele; der kom endnu et vindkast, så alle de mellem snore ophængte udspændte fisk slog mod husets mur, og alt var igen stille. Mand og kone gik ind i huset og vare snart af søndagsklæderne, skyndte sig så over klitterne, der stod som uhyre bølger af sand, pludselig standsede i deres bevægelse; klittag og marehalmens blågrønne, skarpe strå gav nogen farveveksel mod det hvide sand. Et par naboer kom til, de hjalp hinanden med at få bådene højere op i sandet, vinden blev stærkere, den var bidende kold, og da de gik tilbage over klitterne, føg sand og skarpe småsten dem i ansigtet; bølgerne løftede hvide toppe, og blæsten klippede den øverste kam af, så det sprøjtede efter ...

Månen kom frem; det lysnede nok til at se, havde man kunnet holde øjnene åbne for sandflugt; det var en vind, så man kunde lægge sig mod den, og kun med stor besvær, krybende mellem vindkastene, kom man over klitterne, og her fløj som svanedun i luften den salte fråde og skum op fra havet, der som et rullende, kogende fald væltede mod kysten.«

Vesterhavet havde Andersen ikke blot set, han havde også på Børglum kloster og i Skagen hørt dets larmen: »*Vesterhavets rullen hører man milevidt inde i landet,* men først når stormen har lagt sig; den lyder, som svære vogne i hundredvis kørte over en hård, underhulet vej.«

I En historie fra klitterne har Andersen virkelig, på grundlag af indtryk og optegnelser fra sin jyske rejse, fået skabt et jysk milieu.

Men bedst kender vi H. C. Andersen fra denne hans rejse i Midt-, Vest- og Nordjylland i den sang, han skabte, da han sad i rejsevognen mellem Randers og Viborg, *sangen om Jylland:*

Jylland du er hovedlandet,
højland med skovensomhed!
Vildt i vest med klittag sandet
løfter sig i bjerges sted.
Østersø og Nordhavs vand
favnes over Skagens strand.

Skoven, klitten, havet.

KONGENSHØJ I TORSTED

EN SAMLING GRAVE FRA YNGRE STENALDER

Af *Alfred Kaae*

»I Thorsted sogn findes icke gamble monumenter eller skrifter med runebogstaffuer, schowe, naffnkundige dale eller høye findis icke heller uden alenist i en sånde norden kircken en høye ved naffn *Kongenshøy*, nu nesten hen bleest.«

Disse linier står i præsten Jac. Sørensen Harrestrups sognebeskrivelse fra 1638. Det er første og eneste gang, jeg har set navnet *Kongenshøj* nævnet; heller ikke i mundtlig tradition lever navnet. Men efter de udgravninger og fund, der nu er gjort i højen, som egentlig ikke længer er en høj, men en klit, er der ingen tvivl om, at navnet Kongenshøj hører til her. Stedet ligger en lille kilometer nord for Torsted kirke i det store klitareal, der gennemskærer sognet. På hr. Jacobs tid har det været inden for synsvidde fra Kirken og præstegården, og det var formodentlig på den tid et stort og imponerende oldtidsminde med mange store sten.

Kongenshøj ligger nu omgivet af plantagens unge graner. Jordsmonnet falder lidt til alle sider, og den klit, som højen nu i særdeleshed består af, strækker sig i øst-vest over ca. 50 m. For indtil en halv snes år siden lå der over den vestlige ende af højen i spredt orden syv store sten, der næsten alle bar mærker af kløvningsforsøg. Den største af stenene var ca. 2 × 3 m stor, den er nu fjernet og står som et minde over Kaj Munk i Rejkær plantage i Tim.

Højen er ikke medtaget under fredning, og da Nationalmuseet ikke ville prøve at løse højens gåde, fik jeg tilladelse til at grave. Selv om mine gravninger endnu ikke er helt tilendebragt, kan det nu siges, at Kongenshøj har lønnet arbejdet rigeligt. De syv sten er resten af et par megalitgrave, der har bestået af *en ret stor langdysse og en lille jættestue;* foruden disse grave ligger i højens østlige ende en grav fra stenalderens sidste århundreder, *dolktiden.* Desuden har *enkeltgravsfolket* brugt sandsynligvis både dyssen og jættestuen til deres døde; men om de også har haft selvstændige grave på stedet, kan endnu ikke siges.

Kongenshøj har gennem 6—700 år i hvert fald i perioder været det sted, hvor man fra en tilsyneladende ret konstant stenalderbebyggelse har stedt sine høvdinge til hvile. Navnets indhold kan for så vidt føre helt tilbage til disse tider, selv om dets nuværende form er ret moderne.

Langdyssen.

Langdyssen ligger omtrent i syd og nord og har en længde af ca. 22 m og en bredde på mellem 5 og 6 m. Omtrent midt i længderetningen har der stået et dyssekammer, af hvis vægge kun en enkelt sten er tilbage i nordsiden. Den er væltet skråt ind over gravkammerets bund, men ikke flyttet. Lige øst for denne sten er der en grube, hvori der formodentlig har stået en lignende sten, og umiddelbart syd for stenen fandtes gulvet i kammeret. Det bestod af et lag flade sten, der var overlejret med et ca. 20 cm tykt, mørkt jordlag, som var stærkt blandet med trækul og ildskørnede flinteskærver. Dette gulv var omkring 1 m bredt og en lille smule længere, og ser ud til at ligge med længderetningen på tværs af højen. Sydvest og syd for dette gulv var endnu et par gruber, som formodentlig er spor af de sten, som her har afgrænset kammeret. Den store sten, der nu er fjernet,

lå et par meter vest for gravkammeret og har sikkert været dettes overligger. Nord for gravkammeret lå op imod den bevarede sten en meterbred stenpakning på omkring en halv meters tykkelse, den var helt uberørt, mens der var gravet ved kammerets sydside, hvor der også var mange sten i den omgravede jord. De fund, der blev gjort ved udgravningen af det ødelagte gravkammer, var ubetydelige, nogle få lerskår. Det ene er af et temmelig stort tragtkar med lodret indridset afstregning på overgangen mellem krave og bug; det er 1 cm tykt. Et par sammenhørende randskår med skrå afstregning hører til enkeltgravsfolket, mens det første er af megalitisk oprindelse. Dyssekammeret har altså sandsynligvis været brugt ikke alene af dyssetidens folk, men også af enkeltgravsfolket. Gravkammeret har stået på den flade mark, idet den gamle muldoverflade kan ses både nord og syd for det. Kammerets sidesten har været omtrent en meter høje, og gruberne viser, at de har gået ca. 20 cm ned i jorden. Overliggeren, Kaj Munk-stenen, er næsten en meter tyk, så gravkammeret med sin overligger har raget op i noget over mands højde.

Som hegn om dyssekammeret var der bygget en aflang firkantet stensætning bestående af sten, der var på indtil godt en meters højde. En enkelt af disse sten står urørt på sin plads, mens tre er gravet op og ligger tæt ved de tilsvarende gruber, og ved sydenden ligger en næsten to meter høj randsten, der er væltet udad, men ikke flyttet. Den viser, at man her har fulgt den sædvanlige skik at bruge de største randsten for enderne af langdyssen. Hele denne opstilling af store randsten var på ydersiden støttet af en stenpakning på indtil en halv meters tykkelse. Det svarer til stenpakningen omkring gravkammeret. Inden for kantstenene har der været fyldt op med sand, så der har været en lang høj, hvis oprindelige overflade dog ikke kan ses; men af stenpakningens stilling imellem kantstenene fremgår det tydeligt,

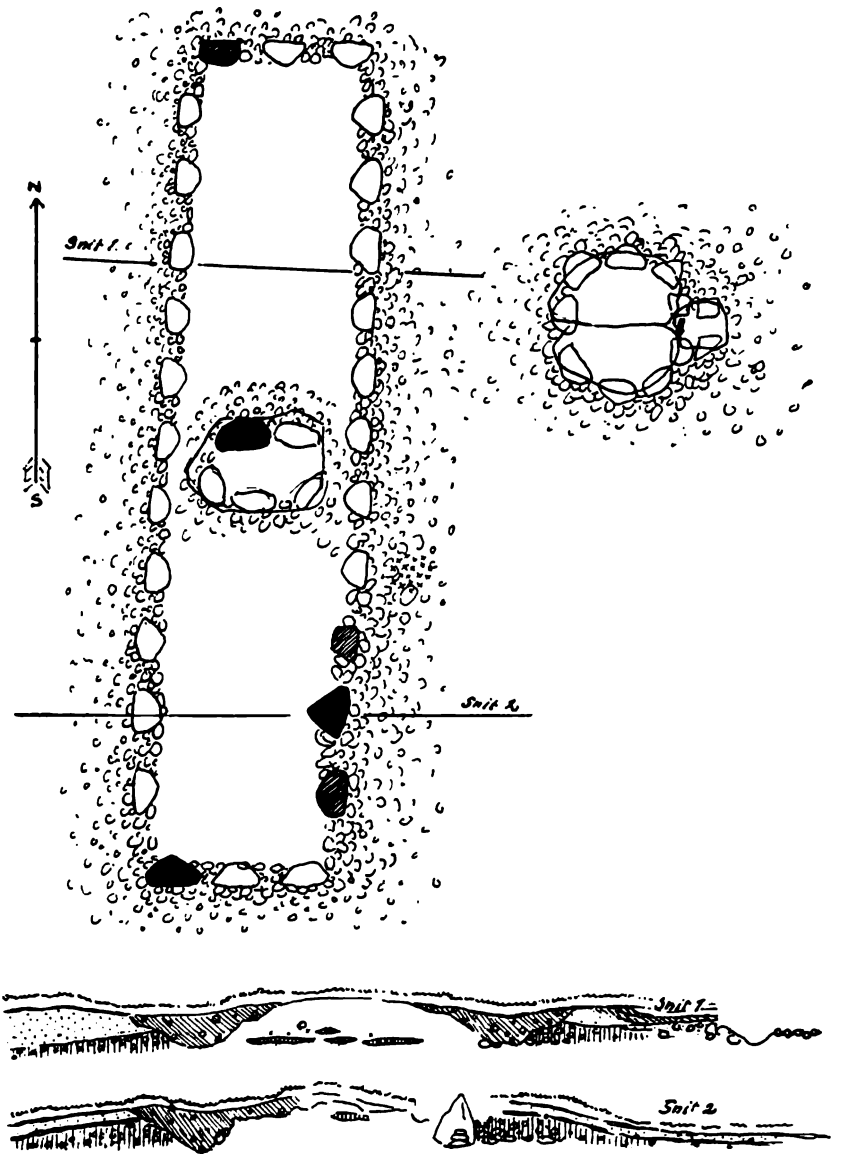

Langdysse og jættestue. Rekonstrueret plan og to tværsnit af langdyssen.
I planen er stenene indtegnet. De tre helt sorte sten findes på deres plads, de tre skraverede sten er anbragt i de gruber, hvor de formodentlig har stået. I snittene er den omgravede fyldjord med skrå skravering, mens den urørte muldagtige jord i stenpakningerne uden for kantstenenes plads er markeret ved lodret skravering. Et kryds betyder fund af trækul. I snit 1, hvor jættestuens gulv er markeret yderst til højre, synes det, som om pakningerne ved jættestuens grube er tynd og ligger i et lag jord, som ligner flyvesandet. Der er ingen forbindelse mellem de to graves stenpakning på dette sted.

at der har været en høj. Både under og i den ydre stenpakning fandtes spredte trækulsrester, og ved højens østside var en bålplads med et 20 cm tykt lag trækul. Ligeledes fandtes i den oprindelige jordoverflade lige nord for gravkammeret både trækul og afhugget flint og midt i højens nordlige halvdel er der i bunden af højen lyse askelag med en hel del trækul.

Det er heldigt, at man i sin tid har måttet lade nogle af de store sten ligge, da Langdyssen blev ryddet; havde alle stenene været lette at kløve, ville anlægget have været usynligt for os nu; men de tiloversblevne sten ledte os på sporet og gjorde, at dyssekammeret med tilhørende langhøj nu kan erkendes som en langdysse og med sikkerhed rekonstrueres.

Jættestuen.

Jættestuen findes lige øst for langdyssens nordlige halvdel. De sten, som har dannet kammerets vægge, stod kun fem meter fra langdyssens randsten. Den blev fundet på den måde, at der i den opgravede fyld fra en søgegrøft blev opdaget nogle dekorerede lerskår. Jeg gravede da noget mere på stedet, hvorved der fremkom både lerkarskår, ravperler og flint, idet der lå nogle flækker og en smuk lille spidsnakket, hulslebet tværøkse. At fundene var fra jættestuetiden, var let at se, bl. a. fordi en del af ravet var tildannet som dobbeltøkser, hvilket brugtes gennem hele jættestuetiden. Derimod kunne jeg ikke nærmere afgøre fundets art; jeg var nærmest af den mening, at det måtte være en jordgrav uden større sten, idet sagerne lå mellem et spredt lag af mindre sten.

Så skete det, at professor, dr. phil. C. J. Becker på en studierejse til Vestjylland fik disse fundne ting at se, og han mente, at det næppe kunne være andet end noget udsmid fra et gravkammer, idet fundet indeholdt sager, der ikke var jævngamle.

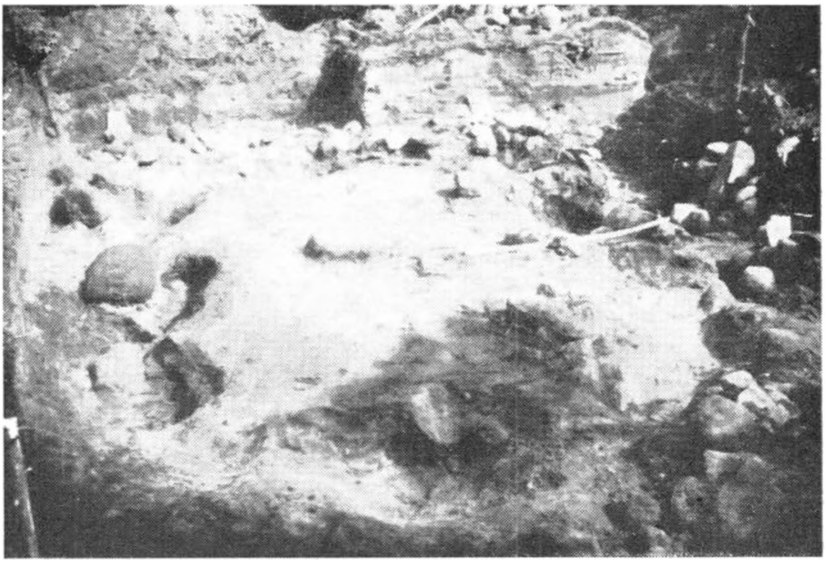

Jættestuen fra s. v. Overjorden er væk. Man ser gruberne, hvor de store sten har stået. Tommest. ligger fra tærskelstenen ind mod midten 1 m. Mod n., v. og s. i udgravningen ses stenpakning til støtte for gravkammerets væg. Den mørke plet i forgr. er skygge fra et træ. Lidt n. for den flade sten midt i kammeret stod det pæne kar, og under og omkring stenen var ben og meget rav. Sandlaget under stenen c. 25 cm.

Det viste sig så ved en gravning vest for søgegrøften, at her havde jættestuen været; thi alle de store sten er borte, så kun en tomt er tilbage.

Ved mine udgravninger i Kongenshøj havde jeg hele tiden målt feltet ud i kvadratmeter og bortgravet jorden i striber på en meter, og når disse striber var bortgravet, har jeg tegnet profiler af væggene og kortlagt fund og sten og gruber så godt, som jeg nu med primitive midler kunne gøre dette. Vest for søgegrøften gravede jeg nu en sådan stribe bort og fandt derved to stenpakninger, der var sammenhængende med den stenfyldte jord, hvori de tidligere fund var gjort. Desuden fremkom to gruber, der var fyldt med vekslende jordlag. Gruberne lå med en god halv meters afstand, og ved den ene fandtes en flad lerpakning, som jeg først opfattede som en del af et lergulv; men som siden viste sig at være noget andet.

Denne meter jord og sten blev helt gravet bort, hvor-

Gulvet i jættestuen er renset og ses som en stenpikning. Under Svends højre fod ses tærskelstenen. Gruberne markeret af oprejste sten.

efter jeg tog fat på den næste meter; men da her under den påføgne overjord fremkom mærker af tidligere gravninger i form af fyldskifter, og de før omtalte stenpakninger ligesom fjernede sig mere fra hinanden, gravede jeg overjorden bort på de to næste meter, så jeg nu havde et tre meter bredt stykke at arbejde med. Fyldskifterne aftegnede sig nu som en uregelmæssig aflang rundkreds. Og da jeg rensede den omgravede jord op, fremkom der 9 gruber i rundkredsen. Udefter var gruberne omgivet af stenpakninger af lignende natur som ved langdyssens kammer- og kantsten; men indad fandtes et lag gråbrunt sand.

Jeg var ikke i tvivl om, at gruberne var mærker i jorden efter nogle store sten, som her havde dannet et ovalt kammer. Midt på østsiden var der et ekstra stort mellemrum mellem gruberne, og det svarede til mellemrummet mellem de to først fundne gruber, der således sluttede sig smukt til den ovale kreds. Her må indgangen til gravkammeret have været. Tværs over indgangen lig-

ger en lang tærskelsten, som viser, at indgangen formentlig har været let at lukke af for, enten man nu har haft en dør af planker eller af sten. Ved en del af gruberne fandtes lerpakninger, der sikkert har været lagt for at støtte de store sten eller den ophobning af mindre sten, der har tættet de åbninger, som var mellem de større sten.

Nu skulle den gråbrune jord mellem gruberne fjernes, og det var ret spændende; for der kunne jo ligge ting, som bekræftede, at det fundne var en jættestue og ikke noget andet mere tilfældigt, som ingen tilknytning havde til de tidligere fundne oldsager.

Sandlaget blev afskrællet i tynde lag og viste sig at være godt 25 cm tykt i midten, hvor det var sværest. Der lå nogle enkelte flade sten oven på sandet, især i den nordlige halvdel, og da de blev fjernet, fremkom det første fund. Det var nogle større grupper skår af et tykvægget kar uden andre dekorationer end et par påklistrede lerstrimler ved randen mærket med fingerindtryk. Professor Becker, som lånte skårene til rekonstruktion, erklærede, at det var fra enkeltgravstid og af ret ejendommelig type; han vil nu behandle denne kartype ved given lejlighed.*) Der fremkom desuden ved den første afskrælning flere flinteflækker og enkelte ravperler af dobbeltøkseformen. Endnu et lag blev skrællet af, og herved fremkom randen af det smukke lerkar (s. 99). Omtrent midt på kammerets gulv var jorden lidt mørkere og mere muldagtig; her fremkom nogle benrester, som nok lå lidt i rækker, men var så korte og usammenhængende, at større former ikke kunne ses. Zoologisk museum i København har senere erklæret, at det er ildskørnende menneskeknogler. Imellem disse knogler og især i laget nedenunder fremkom en stor mængde ravperler, næsten alle af den fornævnte dobbeltøkseform; men også enkelte dobbeltkøller. De her aftegnede

*) Se: Acta arkaeologica XXV, 1954.

er de største og smukkeste. Ravøksen er 7 og køllen 5 cm lang. Ialt fremkom dels i udsmidet, men mest i kammeret, over 40 stykker rav, hvoraf en 5—6 stykker ikke kunne holde til at tage op, så deres form ikke kunne ses. Ravet lå noget spredt men dog især i to grup-

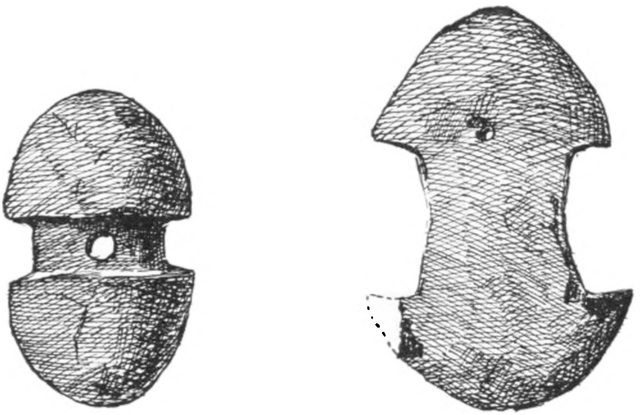

De to store ravperler 5 og 7 cm lange.
De er fundet midt i gravkammeret ca. 25 cm fra hinanden. Øksen har også et »skafthul fra side til side.

per: ved benresterne og lidt længere mod nordøst i kammeret. En del flintflækker fandtes spredt over hele gulvet, og i inderkanten af en af gruberne lå et brudstykke af et parallelhugget flintblad af tydelig dolktidskarakter. Da sandet efterhånden var ryddet helt bort, fremkom bunden i gravkammeret som en ret jævn, men løs brolægning, hvis største udstrækning i syd og nord er 3 m; brolægningen fortsætter ud gennem indgangen forbi tærskelstenen. I gulvet er der nogle huller, som delvis er fremkommen ved min skraben, idet en del af stenene er ret stærkt ildskørnede. Gulvets bredde fra tærskelstenen til den modsatte væg er 2,5 m. Det hviler på lyst sand, og det er ikke gravet op.

Foruden ravet, som fandtes i sandlaget over kammerets stenlagte gulv, viser også det smukke kar hen til jættestuetiden, og forbindelsen mellem fundene i gravkammeret og det udsmidte er ganske åbenbar. Jeg ville

Det hele lerkar fra jættestuens bund.
Højde godt 12 cm og bredde ved mundingsranden er 20 cm. Karret har udvendig været mørkt og smukt glittet. Den knoppede bort ved randen er dannet ved krydsede indtryk med den samme tandstok, hvormed vinkelrækkerne er dannet. De vandrette linier ser ud til at være trykket ind i leret med randen af en fin hjertemusling eller et andet tandet redskab, ligesom de lodrette streger på karsiden er dannet ved tryk med en tandstok. Dekorationerne har været fyldt med en hvid masse, som der endnu er rester af, så karret har været mørkt med lyse dekorationer. Bundfladen er lidt slidt; karret har været brugt, før det sattes i graven. (Fotograferet af Nationalmuseet).

gerne have præsenteret hele fundet af oldsager for læseren af denne årbog, men det kan ikke lade sig gøre, da lerkarrene endnu ikke er sat sammen. Fundet vil, når præparationen er tilendebragt, kunne ses på Ringkøbing museum.

Det smukke kar fra gravkammeret er dog allerede sat sammen idet professor Becker har haft det til undersøgelse. Det har en højde af ca. 12 cm og ved randen et tværmål af ca. 20 cm. Formen er ret regelmæssig og godset er ikke særlig tykt. Udvendig har det oprindelig været mørktglittet og de indtrykte dekorationer har været fyldt med hvidt eller lysegråt kalk eller ler. Vi kan vist godt sige, at karret har været sort med hvide dekorationer. Bundfladen er forholdsvis lille og bærer mærker af slid, så det kan skønnes, at man har brugt

skålen hjemme i huset en tid, inden den fulgte sin ejerinde eller hendes husbond i graven.

Jeg skal kort resumere det samlede fund i og ved jættestuen:

Rav: 25 dobbeltøkser, 4 dobbeltkøller, 3 cylindriske perler, 3 stk. med 1 hul, 3 med 2 huller plus nogle ubestemmelige.

Flint: 1 spidsnakket hulslebet tværøkse.
1 brudstykke af en parallelhugget dolk.
2 flækker brugt som ildsten.
1 flækkekniv.
9 flækker, hvoraf den ene er hugget af en tyknakket økse.
Desuden en håndfuld spåner fra udsmidet, enkelte med slibemærker.

Ben: Mange småstykker af brændte menneskeknogler.

Lerkar: Jættestuetid: 7 kar kan rekonstrueres.
5 kar i enkelte skår.
Enkeltgravstid: 1 kar kan rekonstrueres.
1 kar i enkelte skår.

Jættestuens form er rundagtig aflang, så den hører til de ældste jættestuer, der som regel ikke var ret store. Kartyperne fra jættestuetid er alle af ældre type.*) Foruden det smukke kar, som er afbildet, fandtes en fodskål forsynet med hanke. Jættestuen må vel være bygget omkring 2200 år f. Kr., men da den har været brugt af enkeltgravsfolkene og tilsyneladende også i dolktid, har den været i brug i mange hundrede år. Da der ved indgangen kun fandtes to gruber uden for rundkredsen. må gangen have været ganske kort, og den høj, som vel har dækket kammeret, har formodentlig ikke været ret stor.

*) Det side 99 afbildede kar er fra omkring midten af jættestuetiden, mens de udsmidte kar af type er noget ældre.

De udsmidte sager er da også fundet 1—2,5 m fra indgangen.

De to storstensgrave, langdyssen og jættestuen, som her ligger så tæt sammen, kunne måske godt være omtrent lige gamle, da rejsning af runddysser og langdysser fortsætter ind i ældre jættestuetid; jeg vil dog mene, at der ligger nogle slægtled imellem, og at jættestuen er den yngste; men begge grave er åbenbart anlagt ud fra en og samme boplads.

Fundet af langdyssen og jættestuen i Kongenshøj er ret værdifulde, både fordi disse gravformer tilsyneladende er sjældne på egnen, men også fordi de viser, at selv grundigt plyndrede gravhøje kan gemme værdifulde oplysninger. Og der er taget sten fra umådelig mange høje i Vestjylland. På Kongenshøj er stenene åbenbart kløvet på stedet, derom vidne kløvemærker på de tiloversblevne sten, men også nogle små stærkt forrustede jernflager vidner om dette. Man brugte småstykker af jerngjorde til at fastholde de jernkiler, som brugtes ved kløvningen, da disse ellers ikke kunne sidde fast i kilehullerne.

Dolktidsgraven.

Omtrent 20 m øst for jættestuen, men i den samme klit, fandtes en grav fra ældre dolktid. Der havde været gravet lidt, og en lille dynge mindre sten mærkede stedet. Der ser ud til i ældre tider at have været en lav isoleret jordhøj, som har været lidt sammensunken i midten. Ved at grave i det hul, hvorfra stenene var taget op, fandt jeg to store sten, der stod på kant i retning omtrent sydøst-nordvest. Syd for stenene var der en muldblandet stenpakning på omtrent en meters dybde; den hvilede i bunden på nogle flade sten, der var overtrukket med et tyndt fedtet lag, som var helt gennemvævet af fine trærødder. Dette lag må stamme fra noget træ eller et andet dækmateriale, som har hvilet på bundstenene,

muligvis en plankekiste. I laget fandtes en itubrudt parallelhugget dolk, der er 31,5 cm lang. Den er meget smuk af form. Håndtagsenden er lidt tykkere end bladet og noget afrundet. Den lå omtrent midt i graven med spidsen mod nordvest. I gravens vestlige ende lå mellem bundstenene tre meget fint huggede slanke pilblade af flint med modhager, et fjerde tilsvarende blev året efter fundet i den opkastede fyld. Graven var urørt, og de to store sten dannede dens nordvæg, mens nogle mindre sten dannede stendyngens grænse ved sydsiden.

Slutning.

En uregelmæssig klitbakke med store sten uden nogen synlig orden har fortalt os om ældgamle slægters virke. Deres søndesplittede gravkamre kan ikke rejses på stedet igen, som de stod. Men ved hjælp af spade, graveske, målesnor og papir kan vi tegne gravanlæget op, vi kan rekonstruere på papiret og se, hvordan det har taget sig ud for årtusinder siden. Vi kan præparere de skørnede ravperler, vi kan lime de gamle sprukne lerkar sammen og lægge flintsagerne foran os i ordnede rækker.

Og hvad er det så andet end noget aparte noget på et papir og noget gammelt ragelse på et bord foran os?

Ja, det er nogle værdiløse og ubrugelige ting, det er rigtigt. Men det er også noget mere; det er arvegods efter vore forfædre! Vi nedstammer fra de folk og har ikke blot arvet deres potteskår, men vort legemlige særpræg og vore evner og åndelige egenskaber har vi fra dem, stort set. Og vi nutidsmennesker synes jo, at vi er temmelig rigt udrustede både på legeme og sjæl. Vi kan spalte verden i atomer og tænke tanker, der synes at gøre os til Skaberens ligemænd.

Å, ja. Men skulle vi så ikke kunne forstå storheden i de jættearbejder, som dyssetidens og jættestuetidens folk udførte, da de byggede de store stengrave, se den fantasi, den vilje, det snille og den tekniske viden og skimte

noget af den følelse, der ligger bag? Skulle vi ikke kunne glædes over de linier og former, som vore forfædre i stenalderen magtede at give det bløde ler, det dunkle rav og den hårde flint. Såvel som de storladne gravanlæg er de simple brugsgenstande og smykker fra stenalderen, også her i Kongenshøj, udtryk for sind og evner for en higen og kunnen, som vi må glædes over at møde hos vore fjerne forfædre.

Et stenbrud i en klitbakke er blevet en lille detalje i vor viden om disse i tid så fjerne, men på mange måder så fortrolige slægter. Skulle børn af dette århundredes slægter, der har dyrket de jyske heder og gjort Jylland loddent, ikke kunne forstå og føle samhu med det første årtusindes agerdyrkere i vort land? Jo! Vi vil gerne vide så meget som muligt om dem, om vor fortid. Derfor har vi et historisk samfund for Ringkøbing amt, derfor følger vi arkæologernes og historikernes arbejde med interesse, og derfor vil vi selv som lægmænd efter bedste evne gøre en indsats for at fremdrage og bevare fædrenes efterladte minder.

BIDRAG TIL NØRRE VIUM SOGNS HISTORIE

Af *August F. Schmidt*

Nørre Vium Sogn østligst i Bølling Herred omgives af Annekset Herborg, Sæding og Faster Sogne, fra hvilket det delvis skilles ved Vium Bæk, Sønder Borris Sogn, hvorfra det tildels skilles ved Vorgod Å, Hammerum Herred (Assing Sogn), fra hvilket det delvis skilles ved Vonå, samt Vorgod og Videbæk Sogne. Sognet har højtliggende bakkede Jorder. Det højeste Punkt er 75 m. Store Rishøj er 72 m over Havets Overflade.

Efter Hedeforhold har Nørre Vium Sogn en god Beliggenhed, idet den store *Vorgod Å* med små Slyngninger bugter sig gennem Sognet i Retning Nord—Syd. Herved Engdrag har Folk tidligt sat Bo, hvad de usædvanlig mange *Oldtidsminder* fra Nørre Vium Sogn vidner om. Der kendes mindst 150 Gravhøje herfra, men mangfoldige af disse er nu ødelagte eller endog sløjfede. Flere af Højene har ligget i Grupper, bl. a. mellem Troldhede og Skærbæk, i Egnen ved Nørre Vium Kirke samt Vest for Egeris Vandmølle. I Sognet kendes ogsaa nogle Høj med Jættestuer (alle dog ødelagte); en har været tæt Øst for Fiskbæk og en anden sydøstlig for Skærbæk.

I den store Bjørslev Plantage ses adskillige Høje, af hvilke ca. 12 er godt bevarede, deriblandt Rønhøj. Runvæderhøj, de 3 Pindhøje, de 3 Bjørslev Høje og Lille Rishøj. Ikke langt Vest herfor er de 2 Fællesgårdshøje og en Høj ved Damstad.

En stor Oldtidsbygd som den, der har været, hvor nu Nørre Vium Sogn findes, har haft sin særlige *Helligdom*. Vidnesbyrd om denne er bevaret i selve Sognenavnet *Vium*, der ca. 1325 blev skrevet *wiim*, 1522 *Wym*, 1610 *Wimb*, 1688 *Nør Wium*. Forleddet betyder Helligdom,

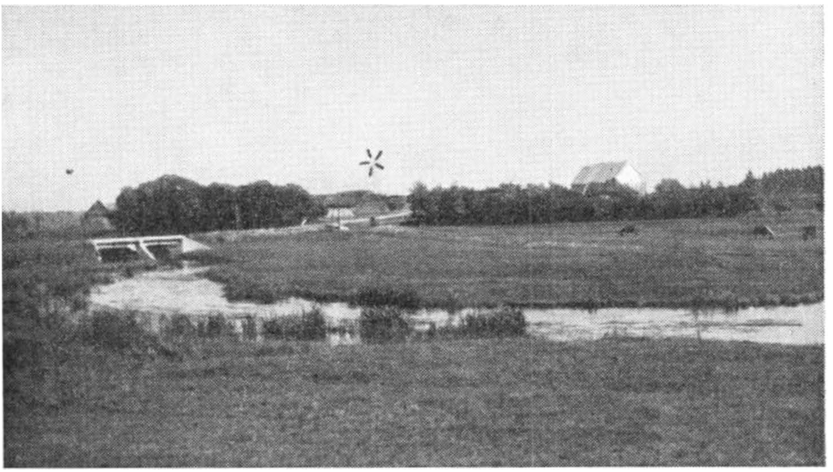

Vorgod Å med Nørre Vium Kirke i Baggrunden.

Gudehus (et Vi eller Ve), mens Endelsen, oprindelig *hem* (heim), betyder »Hjem«. Stednavnet er fra 3.—4. Århundrede efter Kristi Fødsel[1]). Den hellige Kultplads har uden Tvivl haft sin Beliggenhed, hvor i det 12.—13. Århundrede Nørre Vium Kirke blev opført. Her, på et Højdepunkt nær den blinkende Å, har Egnens Centralhelligdom haft sin Plads igennem de hedenske Århundreder.

De øvrige Bebyggelser i Sognet er yngre end den By, der har givet det Navn. Gennem Tiderne er der gjort små Indhug i Heden, og her og der er en *Enkeltgård* blevet oprettet og har dannet Hjem for en Familie.

Det forholder sig så heldigt, at der helt fra 1638 forefindes en god Skildring af Nørre Vium Sogn. Den er skrevet af Sognepræsten og giver et umiddelbart Indtryk både af Natur og Bebyggelse det nævnte År. Ind-

beretningen meddeles her i sin gamle Sprogdragt, hvilket næppe kan forhindre nogen i at få fuldt Udbytte af dens Indhold:

»Wiim Sogen, min Annex, som er en stoor half Mil Sudsudoust fra Waardgod Kircke ned met forskrefne Waardgod Aae. Oc staar Kircken, som er uden Taarn, paa it temmelig høy Sted Østen Aaen os er met den halfue Sogen (nemblich it Gaard oc en Boel kaldes Skierbeck, huor der kommer it Beck af Østen oc løbber i forskrefne Wordgod Aae, item Wimbye 2 Gaarde oc en Boel, Biørslei, som er 2 Boele, oc Wiimkrog en Gaard) i Hammerum herret, huor der strax norden forskrefne Wiimkrog løbber en liden Aae af Østen ned i Waardgod Aae, oc er denne Gaard den sønderste Østen Aaen i Wiim Sogen. Oc den anden Halfuepart af forskrefne Wiim Sogen er Westen Aaen i Bølling Herrit, nemblich Wimbye 3 Gaarde, huor der sønden for forskrefne Bye eller 3 Gaarde kommer en Beck af Westen oc løbber i Wordgod Aae, som der kaldis Wim Aae, noch Eegeriis oc Eegeriis Mølle, it Gaard, huor der kommer en Beck af Westen og løbber i Wordgod Aae, noch derfra en Boel op wester med samme Beck, kaldis Sønderup. Noch en Gaard heder Fiskbeck, en Mil vesten fra Wim Kircke. Denne Sogen angrentzer Worgod Sogen paa nørre Side, paa Nordoust Assing Sogn, paa øster Side Skarrild Sogen, paa Sudoust Felding Sogen, paa Sønderside Borris Sogen, paa Suduestside Faster Sogen, paa Westerside Sedding Sogen, paa Norduestside en Part aff Wordgod Sogen. Udi disse 2 smaa Sogner findes ingen Billeder eller Runebogstaffuer, ey heller nafnkundige Høye oc Dale.«

Denne Indberetning kan suppleres med en anden, ligeledes fra 1638, men her er Nørre Vium Sogn henlagt under Hammerum Herred:

»Wiim Sogn i Hammerum Herredt liggendis, Sudvæst, er annexeret till Wordguod i Bølling Herredt, at

skillies derfra med det store Aae imellem de 2 Sogner oc bægge Herrider. Mens østen Aaen ligger først Wiim Kircke. Norden der op till ligger Viim Kirckegaard, Annexe Præstegaarden med 3 Mend udi, till Vordguod. Norden derfra en Skaffuisgaard, 1 Gaard. Øster og synder fra Kircken er Viimkrog med det store Aae, som kommer fra Felding oc omsider ad Skiern Aae etc. till Hauffuet. Norden Viimby ligger Skiærbeck nogen Stund med 3 Mend udi. Siden Nør oc Øster men synden Fielstervang er Biørsløff. Det andet vesten Aaen er i Bølling Herridtt: Jeggerriis, Synderup, Fiskbeck.«[3])

Det er nu af Interesse at sammenligne Indberetningens Oplysninger om Bebyggelse og Gårdantal med Matriklen af 1682. Heraf lærer man, at Præsterne i 1638 var vel orienterede.

Også i 1682 var der, hvad man da også kunde vente, i Landsbyen *Nørre Vium* 3 Gårde, hvis Hartkorn var på ialt 16,33 Tønder. 0,04 Td. Htk. var anden skyldsat Jord. Ialt 16,37 Tdr. Htk. Det dyrkede Areal var da her på ialt 130,6 Tønder Land. 1844 bestod Nørre Vium af 7 Gårde.

Sønderup var 1 Gård på 3,56 Tdr. Htk. og med et dyrket Areal på 29,3 Tdr. Land.

Fiskbæk 1 Gård, 6,84 Tdr. Htk. 57,2 Tdr. Land dyrket Areal. 1844 var her 2 Gårde og 1 Hus.

Egeris 1 Gård med 8,05 Tdr. Htk. Anden skyldsat Jord 0.26 Tdr. Htk. Ialt 8,31 Tdr. Hartkorn, dyrket Areal 69,5 Tdr. Land.

Egeris Mølle nævnes også 1682. 1844 var der 2 Gårde i Egeris.

De i 1682 ialt nævnte *6 Gårde*, der lå i *Bølling* Herred, havde ialt i Hartkorn 35,08 Tdr. Det dyrkede Areal var ialt på *286,6 Tdr. Land.*

1682 lå endvidere til Nørre Vium Sogn, men i *Hammerum* Herred følgende Bebyggelser:

Skærbæk og *Vium* 4 Gårde på 20,08 Tdr. Hartkorn.

1 Hus; 0,09 Td. Htk. Anden skyldsat Jord 0,23 Tdr. Htk. Hartkorn ialt 20,40 Tdr. Dyrket Areal ialt: 170,8 Tdr. Land.

Viumkrog 1 Gård, 4,86 Tdr. Htk. Dyrket Areal 40,3 Tdr. Land.

Nørre Bjørslev 1 Gård. 4,73 Tdr. Htk. Dyrket Areal 35,1 Tdr. Land.

Sønder Bjørslev 1 Gård. 3,45 Tdr. Htk. Dyrket Areal 25,2 Tdr. Land.

De anføte *7 Gårde* havde ialt 33,44 Tdr. Hartkorn og et dyrket Areal på *271,4 Tdr. Land.*[2])

Som man af det foranstående vil have set, var der i 1682 i det vidtstrakte Vium Sogn ialt kun *13 Gårde* og *1 Hus!* Og af dets Areal var ikke mere end *558 Tdr. Land* under Plov! Altså kun en lille Del af det (i 1855): *9948 Tønder Land* store Sogn.

Ved at betragte Tallene fra 1682 får man et ret stærkt virkende Indtryk af Lynghedens Udstrækning og Folketomheden i de store Sogne i det indre Hardsyssel.

De få Gårde og de store Lyngsletter er Årsag i, at der fra gammel Tid kun er overleveret få *Marknavne* fra Nørre Vium Sogn. Disse Navne findes i Markbøgerne Nr. 880 ng 893 i Matrikelsarkivet, København. Markbøgerne er fra 1683, og vi skal nu stifte Bekendtskab med deres Navnestof, der giver forskelligartet Kundskab om Sognet i gamle Tider.

På *Nør Wiom March* var disse Navne: *Sandagerne. Langagerne. Maanskiens Agere* (Måneskinsagre). Man kan kun gisne om, hvorfor disse Agre har fået dette poetiske Navn. *Jegebierigs Ager* (Egebjergsager). Her må have været Rester af en gammel Egeskov. *Gaas Bierig* (Gåsebjerg). *Mellum Wang* (Mellemvang). *Baun høy ager.* Her har været antændt Baun i Krigstilfælde. *Steenis Ager.* Navnet er nok givet, fordi der på Ageren har været en Del Sten. *Stached Styckerne* (Stakketstykker), de korte Stykker. *Tofte Agrene. Øster Toft Agrene.*

Fiskbæk (1664 Fisbeck) er et Navn, der oplyser om gammelt Bækfiskeri. 1683 omtales i Markbogen *Fisch bech March*, hvorfra kun da nævnes: *Norden Ager. Vesten Veien. Østen for Weien.* Altså et meget lille Navneforråd, men mere må da ikke have været nødvendigt.

Egeris (1498 Egeriis) er et Navn, der belærer os om, at her — ligesom på Egebjergsager — har været Egekrat i Middelalderen og senere. Endelsen -ris betyder »Kratskov«. Flere Veje mødes her ved Åen, hvor en Vandmølle er anlagt. Der er Grund til at tro, at Egeris er Sognets ældste Bebyggelse efter Vium og Bjørslev. I Markbogen 1683 er Navnet skrevet: *Jeggers Riis.* 1688: *Jegeriis.* Da var her 1 Gård, 1 Mølle. 1844 nævnes i Matriklen: Egerisgård, Egeriis Mølle. 1683 var her af Marknavne: *Stached Stycher Synden for Møllen*, de korte Stykker Syd for Møllen. *Westen Gaards Ager*, Ageren Vest for Gården. *Sønder Marck.*

Skærbæk (1498 Skyrbek) er ligeledes Navnet på en middelalderlig Bebyggelse. Forleddet er af samme Betydning som *Skjern*, der også har fået Navn efter en Vandstrøm. *Skær* betyder »skinnende, klar«. I Markbogen haves Skrivemåden *Schier bech Bye.* »Schier bech March ligger Østen til Liung Heede, Westen Eng, Sønden til Aaen, Norden til fielster Wangs March og bestaar i efterskrevne Diele«: *Synder Tofft Agerne. Nørre Toftagre. Nørre Due flod ager.* Dueflod hentyder til fugtigt Jordsmon, vel sagtens udsat for Oversvømmelse (Flod). Due betyder nok her nærmest »Dynd«. *Damstedager.* Her må have været en Dam eller en Dæmning. I Nutiden har vi Navnet *Damstad.* — *Ler Pøtte ager* (Lerpytager). *Synder Dueflod. Mellem Broes Agre* (Mellembrosager), et Navn, der viser, at en Bro har været nødvendig i Området her ved Dueflod og Lerpyt. Der findes iøvrigt en hel Del Mergel i Sognet, hvad Navnet med Ler- i Forleddet da også vidner om.

Trøy borig stycher. Navnet *Trøjborg* kendes fra mange

Egne af Danmark, og det må oprindelig have heddet *Trojaborg*, hvis Forudsætning er den gamle græske Labyrintborg af dette Navn. Det har sin særegne Interesse, at dette Navn i den danske Form: Trøjborg også er blevet knyttet til en Lokalitet i Nørre Wium Sogn. Stednavneforskeren *Gunnar Knudsen* har skrevet en indgående Undersøgelse over de danske Trøjborgnavne. Han kender dog ikke Navnet fra Nørre Vium Sogn.[4]) *Sandagerne. Røgell ageren.* Røgel betyder »langagtig Højning« (jfr. Ryg). *Haal ager.* Haal må være Dialektformen af Hale. Haleager har været et langt, smalt Jordstykke.

Wiom Krog er en »Enstige gaard« oplyser Markbogen. Enstigegård svarer til Enstersted, Enestested (Jænste-Stæj) = Enbol.

Krog March ligger synden og østen Gaarden. Krog var en almindelig Betegnelse på afsides liggende Arealer. *Øster Agre. Synder Ager. Krogs Ager. Gaardz Luch Ager;* Navnet betyder: Gærdelukkeager (Ager hegnet med Gærde). Viumkrog, der 1573 skreves: Wimkrig, 1660 Wimb Kroeg, var gennem Tiderne 1 Gård, der 1844 havde i Hartkorn 3 Tdr., 1 Skp. 1 Fdk. 1¼ Alb.

Bjørslev (1585 Biørsleie, 1660 Biørsloff) er det eneste Navn, der ender på *-lev* i et meget stort Område af Vestjylland, fra Limfjordsegnene og ned til Varde. Navnet er fra det 4.—6. Årh. e. Kr. F. Forleddet er et Personnavn, medens Endelsen betyder »Efterladenskab« eller »overdraget Gods«.

Markbogen 1683 nævner *Nørre Biørs Løf* som en »Enstig Bolig«. På dens Marker var: *Nørre Agerne, Øster Ager, Biere Agerne* (Bjergeagrene), *Synder Agerne, Biørsløf Høy Ager* (den høje Ager) og *Lang Agerne.*

Synder Biørs Løf havde disse Marknavne: *Høyagerne, Langagerne, Biere Agerne, Øster Agerne* og *Synder Ager.*

Troldhede, der er et ungt Navn, er opnævnt efter en stor Høj, *Troldhyw*, der ligger midt i Heden. Højen

findes i to Herreders og fire Sognes Skel, og ved denne samledes Hyrderne fra Assing, Nørre Vium, Borris og Felding. Navnet kom naturligvis af, at der boede Trolde i Højen.[5]) Her er nu en blomstrende Stationsby (fra 25. Aug. 1917), hvor der for få Menneskealdre siden var den vilde Hede. *Skovby* (med Forskole) er et Navn fra Nutiden.

Foruden de alt anførte Navne fra 1683 er der i Nutiden optegnet en Del Mark- ng Højnavne fra Nørre Vium Sogn. De findes i Stednavneudvalgets Samlinger. Fra Nørre Vium-Området haves følgende Højnavne: *Bavnhøj, Dalhøj, Fladhøj, Roderhøj. Kjeldingsted Høj* har vel Navn efter et Kildevæld (en Kjelde) i Nærheden. *Doverhøj.* Dover kan antages oprindelig som Navneord nærmest at betyde »Højdedrag med dybe Kløfter«. Alle Dover-Navne ligger i bakket Terræn. Navnet *Deverhøj* efter Egeris til er identisk med Doverhøj. *Gråtop* er en Bakke, der har fået Navn efter Bevoksningens Farve. *Raghøj;* Rag, Råg, raki (islandsk): Damp eller Tåge efter en hed Sommerdag. *Bratbjerg* har Navn efter sin Stejlhed. *Hejrehøj. Kroghøj. Storehøj. Stenhøj* (jfr. Stensager 1683). *Kjeldhøj,* 1871 *Kjelderhøj.* Forleddet Kilde. *Skollerhøje,* 1891 *Skaalerhøj.* Forleddet skal muligvis tolkes som Skulder eller som »Skolle« i Betydningen Enebær. *Kiggerhøj* eller *Kighøj.* Herfra god Udsigt, kigge langt.

I Sognets østlige Del har man til Nutiden kendt disse Højnavne: *Fællesgårds Høje. Sønderhøje. Ulvehøj. Sorthøj. Moshøj. Store* og *Lille Troldhøj. Fladhøj. Rønhøj. Pindhøje. Runvædderhøj.* Her har vel gået Fåreflokke. *Bjørslev Høje. Store Rishøj, Lille Rishøj;* her har været Kratskov. *Stevnhøj,* Forleddet er sandsynligvis Stævne »Møde«. *Byhøj. Thorskjeld Bjerg,* 1871 *Taaskebjerg.* Er den første Form den rigtige, betyder Navnets Førstedel Thorskilde (jfr. Vium). — *Longbjerg. Slugthøj Banker. Røglerne,* nævnt 1896 (Bakker).

Mosenavne er der også flere af i Sognet.

Kjeldstrup Mose. Jfr. Gårdnavnet *Kjeldsgård.* Forleddet er Personnavnet Kjeld eller Vældbetegnelsen Kjeld (Kilde). Østlig i Sognet: *Krogdams Mose. Graamose. Vejlsted Mose.* Vejle betyder Vad(ested). *Gillering Mose.* Navnet hentyder antageligt til ufrugtbart Jordsmon. idet det velsagtens hører til de Ord, der oplyser om Gildinge, gjelde (kastreret) m. v. *Rumlingmose.* Navnet betyder nok det samme som jydsk Rumlehul: »Blindbæk, Tunnel under Tørvejorden«, hvorfra man kunde høre Vandets Rummel og Brus. *Fovdals Mose, Føvdal Mose.* Jfr. hermed Navnet *Fokdal.* Føv hentyder nok til slet Kvægfoder, stift Mosegræs. Fok betegner et Stød, man får, når man graver Tørv i »Horsekød«, altså dårlig Tørvejord. Af Mosenavne er endnu at nævne *Hostermose.*

Navne på *Dale* er: *Nørredal, Vesterdal* og *Sandsig.*

Hedenavn: *Mejlhede*, 1871 *Melhede.* Betyder Mellemhede, indgår i et Gårdnavn.

Vandløb: Vorgod Å. Vium Bæk. Vonå. Skærbæk. Pårup Bæk. Forleddet i Pårup er det gammeldanske Pa(i) »Påfugl«. *Kirkmølle Vad. Hovensvad.* 1896 *Hovensvad Bro.* Hovens, måske *Hov* i Betydning af det gamle: »Gudehus«, *hof* (jfr. Vium). *Klinkvig*, Vadested. Klink forekommer især i Vestjylland undertiden som Navn på Engarealer. — *Fiskbæk Kær.*

Gårdnavne: Sønderupgård. Sønderup Nygård. Egerisgård. Fiskbækgård. Dagshøj (2 Gårde). *Meilgård* eller *Melgård.* 1612 nævnes i Sognet »Meilgård«. *Kirkegårde. Vad Nygård. Højvang. Højlund. Søndergård. Vestergård. Østergård. Birkelund. Bækgård. Kirkestræde. Midtiby* (Gård). *Skovlund. Videvang. Høgdal* (Hus). *Egeris Vandmølle. Fovdal Vandmølle.*

✲

Sønderup (1498 Sinderop) er en Torpbebyggelse vel fra det 10.—12. Århundrede. Forleddet menes at være Mandsnavnet *Sindri*, selv om man synes, det vilde være mere nærliggende at tolke det af Verdenshjørnet Syd, der på Vestjydsk benævnes *Sønder*. Som så mange andre Steder i Vestjylland er der ved en Torpbebyggelse (-rup er en yngre Form af -torp) ikke fremstået nogen Landsby, men en Enkeltgård, der gennem Tiderne blot hed Sønderup (således i 1612, 1683), i Nutiden *Sønderupgård*.

I Markbogen 1683 omtales Sønderup som en »enstige Gaard, som beboes af *Niels Nielsen*, Tienner til Lundenees Slot«. Gården havde da ingen Overdrift uden Lyngheden og de hvilende Agre. »Ingen Skofus part, Giersel eller Stauer. Ingen Tørre Moser, mens till for Nøden Heed bruger liung Tøre Shier.« Sønderup Mark lå da Sønden for Gården med alle Sider til Lynghede. »Strecher øster mod Wim, Vester mod Herrborig, Synder mod Eistrup, Norden til Gaarden«.

Niels Nielsen beboede 1683 en halv Gård, så der må da have været to Fæstere på Sønderupgård, der nævnte Ar havde et Stykke *Eng* mellem Trøstrup Enge og Egeris Enge. Dette Areal var takseret til 1½ Læs Mosefoder. Et andet Stykke Eng fra »en Moesehale« (Mosehale) og til Gården var takseret til 2 Læs Mosefoder. 1 Stykke Eng østen for Gården og til Egeris Mølle takseredes til 1 Læs Mosefoder. Niels Nielsen kunde til sin Halvgård græsse 8 Høveder.

Sønderups Mark bestod 1683 af 1) skarp Rugjord af grå Sand, Sten og Grus. Jorden besaaedes i 3 Ar: 1 Byg, 2 Rug, 3 Havre. Hviler i 8 Ar. — 2) 1 Byg, 2. og 3. Ar Rug, hviler i 7 Ar. Var ond Rugjord af rødt Sand, Sten og Grus opdreven (opbrudt) udi Lyngheden. Saedes til i 2 Ar: 1 Boghvede, 2 Rug.

Gården havde »ingen Fiskerie, lader maalle (male) i Jeggeris Vandmølle.«

»Til bemelte Gaard er ingen Sertegter, mens dieres Marck bruges af dennom baade till Biug, Rug och Aaur (Havre). Endeel deraf till huille liger som widere i Forrettningen (se ovenfor) findis specificerit.«

Gården havde 1683: 35 3834 □ Alen, lig 25 Tønder, 2 Skp., 2 Alb., 1 Penning. Endvidere Jord som besaaedes i 2 År og hvilte i 9 År: 56375 □ Alen, d.v.s. 4 Tdr. 2 Alb., 2½ Penning. Ialt 3,56 Tdr. Hartkorn, dyrket *Areal 29,3 Tdr. Land!*

Oplysningerne til Matriklen 1683 (og 1688) giver næppe det rigtige Indtryk af Sønderup, idet det var almindeligt, at Bønderne af Hensyn til Skatterne omtalte deres Jorder så ringe som muligt. Sønderup var en bedre Gård end Markbogen helst vil have os til at tro.

1844 oplyses i Matriklen, at Sønderup var 1 Gård og 1 Hus. Gårdens Hartkorn var da 4 Tdr. 1 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Nu har den et opdyrket Tilliggende på 100 Tønder Land.

Sønderupgård har uden Tvivl været i samme Slægts Eje gennem meget lange Tider.

Fæsteren på Sønderup hed 1683, som vi véd, Niels Nielsen. Senere beboedes Gården af Thomas Sønderup, hvis Datter Kirsten den 11. Marts 1734 blev trolovet med Peder Christensen (født før 1709). 5. Maj 1734 stod deres Bryllup på Sønderupgård. Omved 1770 overdrog Peder Christensen i Abildtrup sin Gårdspart til Sønnen Christen Pedersen (født 13. Nov. 1741). Han blev en holden Mand, der 4. Juni 1782 kunde udlåne til Mølleren i Egeris 592 Rigsdaler. Pantebrevet er underskrevet til Vitterlighed af Hans Lauritsen Eggeris og *Jens Jensen Sønderup* til Sønderupgård.[6]) I Folketællingslisten 1787 var Jens Jensen ligeledes Gårdbeboer af Sønderup. Jens Jensen har jo været i Familie med Christen Pedersen og Peder Christensen. Navnet *Jens* er stadig benyttet i Sønderupfamilien. Gårdejer *Svend Sønderup* døde 1933 som Ejer af den gamle Slægtsgård, hvilken hans ældste

Luftfotografi af Sønderupgaard.

Søn *Jens Sønderup* (født 2. Febr. 1894) var Bestyrer af fra 1930 og som han i 1941 overtog som Ejer. Jens Sønderup blev 1935 Medlem af Folketinget, hvor han senere har gjort en bemærkelsesværdig Karriere: Abejds- og Socialminister 1947, Kirkeminister 1950 og Landbrugsminister 1951! Da Jens Sønderup er en af sin Samtids mest indflydelsesrige Politikere, tør man tro, at der engang bl. a. vil blive udarbejdet en indgående Stamtavle over hans Slægt og dens Tilknytning gennem Tiderne til Sønderupgård. Et sådant fremtidigt Arbejde kan da høste Gavn af de her meddelte Oplysninger.

Indbyggertallet, som vi kender tilbage til den første Folketælling 1769, belærer os en hel Del om de store Fremskridt, der på alle Måder har præget Nørre Vium Sogn siden da.

I 1683 var her kun *13 Gårde*. 1769 var Indbyggertallet *142*. 1787 var det nede på 137. 1801: 141. 1834: 175. 1840: 190. 1845: 198. 1850: 221. 1855 var der ialt i Sognet 20 Gårde og 14 Huse. Heraf lå de 15 Gårde og 11 Huse udenfor Landsbybebyggelse. Samme År var Indbygger-

Udsigt i sydlig Retning fra Sønderupgaard. Luftfotografi.

tallet steget til 232. 1860: 308. 1870: 424. 1880: 522. 1890: 708. 1896 var der i Sognet (9927 Tdr. Land) 19 Selvejergårde med 41, 93 Huse med 23 Tdr. Hartkorn og 21 jordløse Huse. 1901 var Befolkningsmængden 806, der boede i 160 Gårde og Huse. 1906: 886. 1911: 955, der boede i 202 Gårde og Huse. 1921 var Gårde og Huses Antal i Sognet 259. 1925 var Befolkningstallet 1373. 1940: *1685*, 398 Husstande. *Troldhede By* havde da 502 Indbyggere, 1945: 653 Indbyggere, 188 Husstande.

Nørre Vium-Herborg (med Del af Videbæk Sogn) havde 1945: 4284 Indbyggere, 1073 Husstande (8817 ha). 1950: 4351 Indbyggere, 1129 Husstande. Troldhede Stationsby havde da 671 Indbyggere og 180 Husstande.

☆

I 1921 lod Hedeselskabet *Moserne* i Nørre Vium Sogn undersøge. Ringst var *Fiskbæk Kær*, en Lavmose på 39 ha. Tørvedybden var her i Gennemsnit i Meter 1,4. Askeindholdet var i Procent i Middel: 19,4.

Langt bedre er *Føvdal* og *Bjørslev Moser*, der ligeledes blev undersøgt 1921. Arealet var nævnte År 38 ha, men kun de 20 ha med Tørv. Den største Tørvedybde

Udsigt i sydlig Retning fra Sønderupgaard. Luftfotografi.

var 4 Meter, i Middel 2 Meter. Antallet af Tørv pr. Ton var 2900. Indholdet af Råtørv i Ton: 44820. Askeindholdet var i Middel: 4,7 %. Undergrundens Beskaffenhed var Sand. Mosen ligger 4 km fra Stationen.

Da Hedeselskabet ikke undersøgte Moser, der var under 5 ha i Udstrækning. er alle Nørre Viums Moser ikke omtalt i Hedeselskabets Værk om Landets Tørveområder.[7]) 1919 var der ialt 102 ha Tørvemoser i vort Sogn. Af Heder og Lyngbakker 1999 ha, Vandareal 41 ha, Skov 626 ha. Ved Skov forstås her fortrinsvis *Plantager*, af hvilke *Egeris Plantage* blev anlagt 1871 (nu ca. 50 ha), *Bjørslev Plantage* 1893, 489 ha, deraf ca. 1920 tilplantet 323. *Jeanette Plantage*, anlagt 1905, 62 ha, deraf ca. 1920 tilplantet 13 ha. *Thyras Plantage*, anlagt 1909, 60 ha, deraf tilplantet ca. 1920: 46 ha.

Plantagerne, der især findes sydøstlig i Sognet, er med til at give Egnen sit landskabelige Præg. Da de første blev plantede, indledtes en Virksomhed, der blev af særdeles stor Betydning for Nørre Vium Sogn. Ved *Egeris Mølle* havde man, inden Plantagen her i 1871 blev påbegyndt, en mindre Nåletræsplantage, der i 1850erne blev omtalt som en i sin Tid af Landhusholdningsselska-

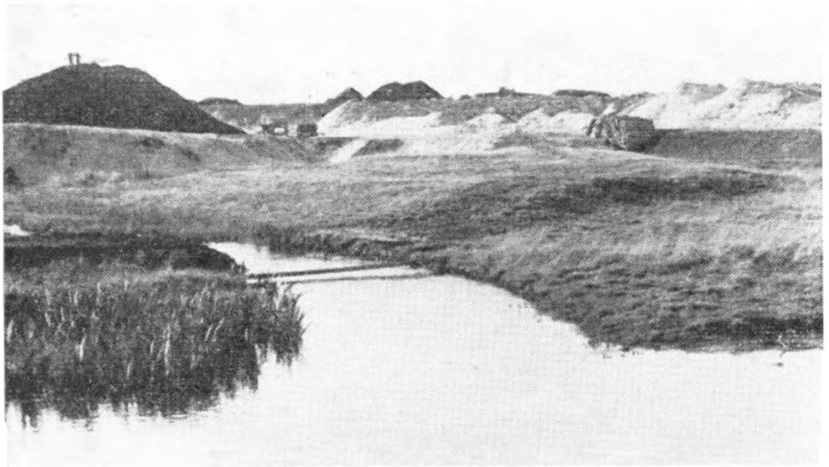

Fra Brunkulslejerne i Nørre Vium Sogn.

bet anlagt lille Beplantning. »Den er beliggende dels paa en Hedebakke med Ahl, dels paa Engen ved Egeris Aa. Paa de Jordstykker,der har Ahl i Underlaget, er Træerne aldeles borttørrede, medens de, der er plantede i Engbunden, står grønne og frodige og har anselig Højde«.[8]) 1872 oplyses, at ved »Egeris Mølle har en tidligere Ejer tilplantet en Tønde Land og fremdraget der i Læ af nogle høje Bakker en smuk Granplantning med Træer, der holde ind til 30 Fod«.[9])

Om *Brunkulslejerne* i Nørre Vium Sogn skal her intet skrives nærmere. Emnet fortjener dog ved Lejlighed en grundig Behandling af en særlig sagkyndig.

Landbruget har her selvsagt fulgt med i den rivende Udvikling. Tænk blot på Sognets 13 Gårde i 1683, og på de 259 Gårde og Huse, som fandtes her 1921, i 1940: 398 Husstande, og man vil straks forstå, hvorledes alt har forandret sig i det fordums Hedesogn. Her levede i 1890: 523 af Jordbrug, 64 af Industri, 22 af Handel, 44 af immatriel Virksomhed, 21 af forskellig Daglejervirksomhed, 30 af deres Midler og 4 var under Fattigvæsenet. Disse Tal kan nu alle forhøjes med Undtagelse af Tallet på Fattiglemmer.

Det er ikke Hensigten her at give en nærmere Skildring af Sognets indvortes Historie i den nyere Tid. Dette Arbejde er iøvrigt allerede for vigtige Områders Vedkommende udført af *N. Madsen-Vorgod*, der i et Par udførlige og værdifulde Afhandlinger i Hardsyssels Aarbog 1922, 67—121 og 1926, 107—139 navnlig har behandlet Tidsrummet 1804—70, men også fra ældre Tid har Madsen-Vorgod fremdraget talrige nyttige Oplysninger. Som Supplement hertil kan med Udbytte læses *Jens Abildtrups* Bog: Vorgod Sogn (1926).

Nogle *Sagn* fra *Egerisgård* og *Egeris Mølle* er optegnede af *Evald Tang Kristensen* i 1880—90erne.

På Egerisgård var der *Spøgeri*. Her var en Tømmerstue i et Udhus, »og der var sådant Spektakel, at ingen turde ligge i Sengen, som stod der.[10]) Måske kan denne natlige Uro sættes i Forbindelse med et Sagn om at en *Kræmmer* engang er blevet *dræbt* og udplyndret i Egerisgård. I Gæsteværelset, hvor Ejerparret ifølge Sagnet udføte deres Udåd, var efter den Tid nogle Blodpletter på Gulvet, de kunde ikke vaskes bort. Kræmmerens Hest blev også slået ihjel og nedgravet Øst for Gården. Her var altid en Fordybning i Jorden, der kom igen, hvor ofte den end blev fyldt. »Jeg har selv set Stedet,« tilføjer Meddeleren, Lærer A. P. Lustrup, Lindknud (født i Nørup ved Vejle 1858).[11]) Sagnet om den dræbte Kræmmer var også kendt af Kirsten Marie Frederiksdatter, Albæk, der fortalte, at en gammel Kone en Bededag, da Mand og Kone på Egerisgård var til Alters, så mange Blodpletter på en gammel Lænestol, der stod i Kakkelovnskrogen. Da de kom hjem, spurgte den gamle Kone om Pletterne. Manden og Konen svarede, at de havde været ved at slagte en Høne, den var fløjet omkring i Stuen, og det var dens Blod, man kunde se. »Men det var nu en Kniplingskræmmer, der var slået

ihjel. Den Mand, der skulde have gjort det, hed Lavst, og hans Fader Hans Egeris var også med til det. Lavst var aldrig rask siden og gik og var så sølle. Da Hans Egeris skulde begraves, var en anden Søn, der kaldtes Anders Rognsbjerg og boede i Brejning, hjemme til Begravelsen, og Laust skulle kjøre. Da de nu ville gjennem Porten med Liget, stod Hestene helt stille. »Lad mig kjøre,« sagde Anders og tog ved Tømmen. Så stod Hestene op i æ Vindvejr og gav et Spring, og så kunde de kjøre. Siden har der været sådant Spøgeri i den Gård. Men den Port, som de kjørte igennem, er også bleven muret efter, og nu er det gamle Stuehus revet ned.«[12])

I Forbindelse med *Egeris Mølle* fortælles Sagnet om *den store Pans Død*. Her bruges dog et andet Navn, *Baltser*. Det berettes, at en Mand fra Faster var kørende til Egeris Mølle med Korn, der skulde males. Da han kørte hjem, kom der en ud af en Høj og råbte til ham: »Vil du hilse Biltser, te Baltser er død.« Da han kom hjem og sad ved Bordet, fortalte han hans Folk, hvad han havde hørt. Så var der én, der sagde: »Aa, er Baltser død!« og så rendte den ud af Stuen med et Par fladbundede Træsko på.[13])

Dette Sagn er en Udløber af en fra mange Lande kendt Fortælling om et Dødsbudskab. I Oldtidens Grækenland er det knyttet til Guddommen Pan.[14])

Af de overleverede Sagn får man et lille Indtryk af, hvad det var for Emner, man talte om i de lave Bondestuer i det gamle Nørre Vium Sogn.

På den højtliggende Ejendom *Videvang* ved Bjørslev Krat havde Etnologen og Sprogforskeren *Åge Meyer Benedictsen* (13. Juli 1866—21. Okt. 1927) fra 1912 sit Hjem. Der er en ejendommelig storslået Udsigt herfra. Man kan her få et Indtryk af, hvor vældig den jydske Prærie i gamle Dage må have virket på Sindet. Den

vidtberejste Benedictsen har fra Videvangs Vinduer daglig kunnet blive erindret om de store Stepper i Rusland eller Lilleasien, som han kendte bedre af Selvsyn end nogen af sine samtidige Landsmænd. Åge Meyer Benedictsen var de undertrykte Nationers Tolk, en Ildsjæl, en Taler af de helt usædvanlige. Hans flammende Ord, når han talte om Folkeslag, der var i national Nød (Armeniere, Polakker, Finner, Ruthenere o.s.v.), glemmes ingensinde af de mange Tilhørere, som denne rigt begavede, forunderlige Mand formåede at samle om sin Talerstol i alle Danmarks Forsamlingshuse. Hans Urne er gravsat i en Kæmpehøj, »Katris Høj«, der ligger i et gammelt Egekrat ved Videvang. På en stor Natursten (fundet på Videvangs Mark), rejst oppe på Gravhøjen, er indhugget denne Inskription:

ÅGE MEYER BENEDICTSEN
1866—1927

De undertrykte Nationers Folk.
En lysende Aand for det danske Folk.

Og på Bagsiden:

Venner, hans ædle
Virke vandt ham,
satte Sten
over Stridsmand god.

Ovenover Navnet er udhugget en østerlandsk Lampe, den evigt brændende.

I Bjørslevegnen vil Mindet om Åge Meyer Benedictsten længe bevares i taknemmelige Sind.[15])

Inden vi forlader Nørre Vium Sogn, vil vi dvæle en Stund ved dets gamle *Kirke*, Egnens ældste Bygning, opført i den romanske Stilperiodes Tid (1100—1250),

Nørre Vium Kirke.

uden al Tvivl på det Sted, hvor Oldtidens hedenske Vi havde sin Plads. Her til denne højtliggende, viede Plet har gennem umindelige Tider Slægt efter Slægt, i Glæde og Sorg, vandret, hidkaldt af Kirkeklokkens signende Kalden. Bjørnsons Ord: »Kirken står i Bondens Tanke på et højt Sted« passer i særegen Grad her. Nørre Vium Kirke er opført af Granitkvadre på Sokkel med Skråkant. Våbenhuset mod Nord er bygget af Granitkvadre og Munkesten. Den gamle Korbue, begge Døre (Syddøren er tilmuret) og flere Vinduer er bevarede. Kirkeskibets vestlige Taggavl er senere ommuret med rå Kampesten og Munkesten. Kirkens Indre har Bjælkelofter. Alterbordspanel og Altertavle er fra Slutningen af 1500-Tallet. Prædikestolen er fra Begyndelsen af 1600-Tallet. På dens Hjørner ses Dyderne. På et af Stolestaderne står Årstallet 1716.

Døbefonten, der er fra den romanske Tid, har en høj, firkantet Fodplade, der er afløst af regulære, små Arkader (Rundbuer). Fonten er nær beslægtet med en Hovedtype fra Thy og hugget af samme Mester som Fontene i Thy. Denne ukendte Stenkunstner har hugget en lille Gruppe Fonte i Ringkøbingegnen, i hvert Fald dens tre

Hovedstykker, Fontene i Nørre Vium, Stadil og Egvad samt Kollerup i Tørrild Herred.[16])

Nørre Vium *Kirkeklokke*, der hænger i et Træskur ved Kirkens Østende, har en Indskrift med store Bogstaver (Majuskelindskrift) og er støbt *1329*. Mesteren for Klokken (0,88 cm høj, 0,71 cm bred) hed *Paulus*, der kun synes at have arbejdet i Nørrejylland. Indskriften har disse Ord: *Pavlus Me Fecit* (Paulus støbte mig). Typerne er ret særegne, og de udfylder det hele Skriftbånd på den temmelig lille Klokke.[17])

Inden for det skærmende Kampestensdige står Nørre Vium lille Kirke som et Fredens Vartegn. Når den sidste Højtid var inde, blev den, der var gået bort, ført til den hegnede Plet om Sognets Kirke. Her fik de døde, tit stormslagne Menneskesjæle, deres Hvileplads. Didhen gik de efterlevendes Tanker og Bønner for de hensovede. Her på *Kirkegården* med dens forblæste, lyngklædt Gravtuer sattes Grænsen for alle Sognets Menneskeliv Slægt efter Slægt, Århundred efter Århundred. Her mødtes Tid og Evighed. På Graven anbragte de efterlevende ved Vejs Ende et Kors, alle Tiders Håb og eneste blivende Hvilested for de troende Slægter. — Disse Linjer får gå ud som Minde over dyrebare bortgangnes Grave på Nørre Vium Kirkegård.

Endelig skal nævnes, at man i Nutiden adskillige Steder, navnlig i Midt- og Vestjylland, har udskilt visse Landområder og oprettet *nye Sogne*. Når man har foretaget sådanne administrative Ændringer, har Årsagen hertil naturligvis været, at de gamle i Middelalderen oprettede Sogne var for store i Udstrækning. De fjernestboende havde en urimelig lang Vej til Kirke. Til de meget store Sogne hørte *Vorgod*. Derfor blev ved Resolution af 12. December 1898 *Herborg Sogn* udskilt af Vorgod Sogn. Endvidere blev fra Herborg Sogn ved

Resolution af 22. Marts 1916 udskilt den nordlige Del (Videbæk By og en Del af Øster Herborg) til det nyoprettede *Videbæk Sogn*, der fik en Kirke bygget 1914. — *Nørre Vium Sogn* var Anneks til Vorgod Sogn til 12. December 1898; da blev det et eget Pastorat med Herborg Sogn til Anneks. Herborg fik sin egen Kirke, indviet 19. Marts 1899. For at gøre det praktisk for Præsten, opførte man en Præstebolig omtrent midt imellem Nørre Vium og Herborg Kirker, uden småligt Hensyn til, hvor stor Afstanden var til handlende eller til en god Kørevej. Præsteboligen fik Plads på det Landområde, der benævnes *Sønderup*. Sognevejen mellem Nørre Vium og Herborg Kirker fører hen over Sønderupgårds Gårdsplads, så der er nu ingenlunde ensomt ved den i hvert Fald førhen ret afsides beliggende Gård med de høje Træer omkring.

Den første Præst for Nørre Vium-Herborg Pastorat var *Vilhelm Carl Poulsen*, som kom hertil i 1899. Han forblev her kun til 1903, da han fik Kald i Gjedved ved Horsens. Pastor Poulsen har i Ribe Stifts Aarbog 1946, 50—62 givet en fortrinlig Skildring af sin Præstetid og Forholdene i det hele taget i Nørre Vium-Herborg Sogne 1899—1903. Han har herved ydet et nyttigt Bidrag til Egnens Historie.

Det samme gælder også for Pastor *V. Nørlund Christensen*, Vorgod, der i Ribe Stifts Aarbog 1954 og 1955 (1955), 15—27 har skrevet en instruktiv Afhandling om de nye Kirker i Herborg, Troldhede og Videbæk.

I disse to i Stiftsårbogen fremkomne Afhandlinger er leveret levende Historiefortælling om Nørre Vium Sogn i Nutiden. Det er også fra vore Dage, der her — som andet Steds — er mest at berette, men lidt på Afstand skal man helst have Begivenhederne, inden man kan skrive om dem.

☆

I nærværende Afhandling er fortrinsvis omtalt Emner vedrørende Nørre Vium Sogn, som ikke har været gjort til Genstand for Behandling i den efterhånden ret omfangsrige, men spredt tilgængelige Litteratur, der forefindes om det udvalgte Landområde ved den store Vorgod Å. I sommerferierne 1920, 1922 og 1923 besøgte jeg i Dagevis *Sønderupgård*, og på adskillige Cykleture sammen med *Jens Sønderup* fik jeg set særdeles meget i Nørre Vium Sogn. Disse Besøg og Udfærderne fra det gæstfrie Hjem på den nu så bekendte Gård lyser stadig i mit Minde med det sjældnes dyre Glans.

De foranstående Sider er derfor også skrevet som en Hilsen til Vennerne på Sønderupgård og Egeris Mølle, samtidig med at jeg med dyb Vemod må tænke på de ikke få fra de to Hjem, der nu hviler på Nørre Vium Kirkegård.

Svunden er vor Ungdom!

NOTER

[1]) Kristian Hald: De danske Stednavne paa -um (1942), 36f., 42, 69, 105f., 133.

[2]) Henrik Pedersen: De danske Landbrug 1688 (1928), 149, 155.

[3]) Indberetningerne er udgivet af Oluf Nielsen i Danske Samlinger 2. Række, IV Bind (1874—76), 45, 55.

[4]) Se »Navnet Trælleborg« i Nordiske Fortidsminder IV, I Hefte (1948), især S. 200—210.

[5]) H. P. Hansen: Hyrdeliv paa Heden (1941), 183.

[6]) J. Abildtrup: Abildtrupgaard og dens Beboere 1498—1925 (1925), 97, 108. Danske Landmænd og deres Indsats (Nationalt Bogforlag, Herning 1943), Ribe og Ringkøbing Amter, Bd. I, 369—70.

[7]) Fridlev Thøgersen: Danmarks Moser (1942), 16, 20, 21.

[8]) Traps Danmark, 1. Udgave, Andet Bind II, 803.

[9]) Smsts., 2. Udgave 1879, Bd. VI, 402, jfr. smst. 3. Udg. V, 618. 4. Udg. VIII (1928), 300—302.

[10]) Evald Tang Kristensen: Danske Sagn V (1897), Nr. 1829. Meddelt af Kirsten Marie Freleriksdatter, Albæk.

[11]) E. T. Kr.: Danske Sagn Ny Række IV, Nr. 861.

[12]) Danske Sagn IV (1896), Nr. 1381.

[13]) Danske Sagn Ny Række I (1928), Nr. 252, 253.

[14]) Sagnet er videnskabeligt undersøgt i Inger M. Bobergs Disputats: Sagnet om den store Pans Død (1934).

[15]) Et stærkt virkende Indtryk af Videvangs berømte Ejer modtager man af Værket: »Åge Meyer Benedictsen. De undertrykte Nationers Folk. En Mindebog.« I—II (1934—35). Udgivet af Fru *Katri Meyer Benedictsen* i Samarbejde med Forstander *Jens Marinus Jensen* (f. 8. Okt. 1896 i Fasterlund).

[16]) M. Mackeprang: Danmarks middelalderlige Døbefonte (1941), 172, 173, 176. Victor Hermansen: Hardsyssels Kirker (Hardsyssel, Turistforeningens Aarbog 1950. 144, 150, med Billede af Nørre Vium Kirke). I Turistforeningens Årbog: Jylland (1955) findes et værdifuldt Maleri af Hans Smidth fra 1890ernes Midte, hvor man ser Nørre Vium Kirke under et optrækkende Uvejr. Underskriften til Billedet har en forkert Navneangivelse.

[17]) F. Uldall: Danmarks middelalderlige Kirkeklokker (1906), 26—27. Jfr. Ringkjøbing Amts Dagblad 9. Juni 1941, 19. Juni 1947, 5. Maj 1951. Hardsyssel Aarbog 1949, 50—52.

BURGAARD OG BUR KIRKE

Af *P. Christensen*

Omtrent 12 km Vest for Holstebro, hvor Storaaen glider ud fra Burlunds høje Skrænter, findes paa Aaens nordlige Bred en idyllisk beliggende Gaard med en stor Have. Lidt Vest derfor langs Engranden ligger et smukt Kratparti, som yderligere forhøjer Idyllen, og ligesom for at sætte en streg under det hele, rækker en Kirke i Gaardens Nærhed sit slanke Spir mod Himlen. Gaardens Alder kan man vist roligt skrive med fire Cifre, men vil man prøve at fange nogle Glimt af Gaardens lange Historie, nødes man til at tage Kirken med; Gaardens og Kirkens Historie er som slynget ind i hinanden.

Noget af det første man møder, naar man søger at kigge indenfor i Gaardens Historie, er et gammelt, ret stædigt fastholdt Sagn om, at Burgaard engang har været et Kloster, og at Bur Kirke har været en Klosterkirke og engang har været større, end den er nu. Skønt det ofte er saadan, at gamle Sagn indeholder en Sandhedskerne, er denne Kerne dog ofte i Tidens Løb undergaaet saa stor Forandring og har faaet saa mange Tilføjelser, at det i Dag er meget vanskeligt at finde de tilgrundliggende Begivenheder, og i dette Tilfælde synes alt skriftligt nærmest at modbevise Sagnet. Den Tanke, at der her engang har ligget en Filial af Tvis Kloster, er ikke holdbar. I Stiftelsesbrevet for dette Kloster nævnes Burgaard ikke, og i Fortegnelsen over Kirkeafgifterne i Ribe Stift 1325 (den saakaldte »Ribe Oldemoder«, som ikke medtager Klosterkirkerne) er Buræ Kirke opført som almin-

delig Sognekirke. Kirken er altsaa ikke Klosterkirke og Gaarden er da næppe heller Klosterfilial. Ved Klostergodsets Salg 1547 nævnes Burgaard ikke, saa nogen Forbindelse med Tvis Kloster er saa godt som udelukket. Den eneste tænkelige Baggrund for Klostersagnet er den Mulighed, som Arkivar, dr. phil. Oluf Nielsen nævner i sin Bog »Historisk-topografiske Efterretninger om Hjerm og Ginding Herreder« 1895, Side 291, nemlig at de Klosterbrødre, som Prins Buris 1163 skænkede Godset Tvissel, her kunde have haft deres første Bolig i Jylland.

Ved nærmere Efterforskning maa dette dog betragtes som uholdbart. Cistercienserne kan i hvert fald ikke have haft noget med Kirkens Bygning at gøre, da de i Følge deres Ordensregler ikke maatte bygge deres Kirker med Apsis, hvilket jo er noget af det mest fremtrædende ved Bur Kirke. Tilmed kan Tiden for Kirkens Grundlæggelse kun daarlig passe med Ciserciensernes Komme til Danmark.

Det første danske Kloster af denne Orden er stiftet af Ærkebisp Eskild i 1144 og kom til at ligge i Herridsvad i Skaane. De jyske Cistercienserklostre Vitskøl og Tvis anlagdes af Munke fra dette Kloster 1158 og 1163, fra Vitskøl udgik 1165 en Broderkoloni til Øm, og fra Moderklosteret i Skaane kom 1170 en lignende Gruppe til Løgumkloster. Flere Klostre af denne Orden var der ikke i Jylland.

Bur Kirke, der i Hovedsagen bestaar af en stor Korbygning med Apsis som Afslutning mod Øst, er ikke fuldført efter den oprindelige Plan, da den saa vilde have været en usædvanlig stor Kirke. Man ved selvfølgelig ikke med Sikkerhed, om den er paabegyndt før eller efter Aaret 1144, da Cistercienserne kom til Danmark; men vi er paa denne Tid midt i den store Kirkebygningsperiode. Gjellerup Kirke bærer Aarstallet 1140, og Bur Kirkes Østparti er næppe yngre end Gjellerup Kirke.

Burgaard.

De faa vestjyske Kirker, der er forsynet med Apsider, er sandsynligvis de ældste paa deres Egn. Der er da ogsaa et Sagn, som siger, at Bur Kirke er en af de fire ældste i Hardsyssel. Hvis denne ejendommelige Kirke blot er jævngammel med Gjellerup, kan den ikke have noget med Cisterciensermunke at gøre. Efter al Sandsynlighed er Sagnet opstaaet, ved at Burgaard og Bur Sogn danner en Afbrydelse af Tvis Klosters Ejendomme. Tvis Kloster havde jo Skjærum med dens Helligkilde og Kapel fra dets Stiftelse, til det afstod Skjærum til Vosborg.

Der er imidlertid en anden Forklaring paa den stort paabegyndte men ufuldførte Bur Kirkes Beliggenhed og Udseende. Kirken er formodentlig en Gaardkirke, der er bygget af den Mand, som ejede Burgaard, der i tidlig Middelalder maa have været af langt større Betydning end senere hen, da den dog var en temmelig stor Bondegaard, der i 1578 svarer en Tønde Smør i Landgilde, hvilket er det samme som 12 Td. Hartkorn, foruden et stort Gæsteri. Burgaard er en gammel Færgegaard.

En gammel Oldtidsvej, vist en af de ældste, men vist ogsaa en af de mest upaaagtede i Danmark, har engang haft sit Overfartssted over Storaaen (Guden, som den dengang kaldtes) Øst for Burgaard. Denne Vej er kendt før i Tiden under forskellige Navne paa de forskellige Egne. I Resen Sogn »Æ gammel Studevej«, som til forskellige Tider havde Overfartssted over Angeldalen ved Kjærgaards Mølle eller ved Ørvejle, hvor den stødte sammen med den anden store Vej fra Thy over Thyborøn, Lemvig og Fabjerg, for saa at fortsætte forbi Fousing Kirke efter Birkild og Linde i Asp Sogn, der kaldes »Æ 99 Veje«, fordi der mentes at være talt om saa mange Vejspor ved Siden af hinanden. Nord for Bur dukker ogsaa Navnet Oddesundvej op, og gaar vi over Vejen til Idum, som i Parentes bemærket har de fleste Gravhøje, noget enkelt Sogn af den Størrelse kan opvise, saa nævner Udskiftningspapirerne 1798 nede ved Aaen Ferrestedeng og Færestedrund og længere mod Syd »gammel Aaldvej« og en Høj tæt ved »Aaldvejshyw«. Der kan saaledes næppe være Tvivl om, at et meget brugt Overfartssted i syd-nordlig Retning i Oldtiden og den tidlige Middelalder har været tæt Øst for Burgaard, og her har det været krydset af en vest-østgaaende Vej fra Vesterhavsegnene mod Viborg. Holstebro har næppe før i det 12. og 13. Aarhundrede haft nogen Betydning; men Vejen var der jo alligevel, og i Nærheden af denne store Korsvej laa da Burgaard, og det er meget sandsynligt, at det er denne Beliggenhed, som har givet baade Gaarden og Sognet sit Navn. Dr. phil. Oluf Nielsen skriver i sin førnævnte Bog Side 289, at Navnet, som udtales Buur og i 1325 skreves Buræ, er Flertalsform af Bur, der i Oldsproget dels kan betyde Hus eller Værelse, dels Forraadhus. Det er da, som samles her Kilderne til baade Gaardens og Kirkens Historie. Et Forraadshus, et Fadebur, et Gæstgiversted om man vil ved den store Korsvej, og saa er der ogsaa Baggrund for tryg Velstand

Bur Kirke.

for ikke at sige Rigdom. Aaen var bred og til Tider farlig at komme over. Et broget Liv har rørt sig ved dette Overgangssted paa en af Jyllands lange Veje. Og Gaarden har haft en Velstandsperiode, som har været overordentlig stor gennem en indbringende Færgefart og ved at beværte og eventuelt huse de mange Vejfarende.

Formodentlig ved Midten af Ellevehundredaaret er Overfartsforholdene ved Bur blevet vanskeligere, og Holstebro begynder at blive et Samlingspunkt. En Bro er jo altid bedre end et Færgested. Den store Færdsel nordfra bøjer da mere og mere i den Retning. Korsvejen ved Bur taber en stor Del af sin Betydning.

Stenkirken, der var paabegyndt, mens Trafikken over Aaen her stod paa sit højeste, blev aldrig fuldført efter den storslaaede Plan.

Den paa det kirkelige Omraade dygtige Forsker, Pastor P. Severinsen skriver i Hardsyssel Aarbog 1909, Side 60, om Bur Kirke: »Bygningen er mærkelig, fordi den er et mod Vest forlænget kæmpemæssigt Kor, hvortil vel næppe nogensinde noget Skib har hørt«. Og lidt

senere: »Et Sagn gør Kirken til en af de 4 ældste i Hardsyssel. Om den er en Sysselfjerdings gamle Daabskirke, kunde det vel forklare det stort anlagte Bygningsforetagende, der ikke er blevet til noget, fordi Pladsen selv var for betydningsløs og ubeboet«. Havde denne geniale Forsker, der i Kirkebygningen læser et stort, afbrudt Foretagende, kendt Sporene af den gamle Oldtidsvej og dens Ændring, havde han sikkert snart fundet Aarsagen til denne Afbrydelse. Han nævner, at det maaske var, fordi Pladsen var for betydningsløs; hvis man omskriver dette til, at Pladsen blev for betydningsløs, saa rammer man sikkert Sandheden og hele Gaadens Løsning.

Dr. Oluf Nielsen nævner i sin føromtalte Bog Navnene »Møborg Gade« og »Møborg Øgfelled«, Navne som ogsaa forekommer i flere af Sagnene. Utænkeligt er det ikke, at Navnet »Møborg Gade« kunde stamme fra Tiden, før Møborg fik bygget egen Kirke; thi Møborg Kirke kan godt været det meste af et Hundrede Aar yngre end Bur Kirke, og det er sandsynligt, at man da fra Møborg har besøgt Gudstjenesten i Bur. Men da Navnet oftest findes i Formen »Heden Møborg Gade«, saa har det snarest en hel anden Sammenhæng, som dog ikke skal drøftes her, da det vil føre for langt bort fra baade Burgaard og Bur Kirke.

Saa er der Engen »Øgfele«, ikke »Møborg Øgfelled«, det kaldes den aldrig i de ældste Papirer, og dens lidt afsides Beliggenhed gør det meget usandsynligt, at den nogen Tid har været brugt som Fold for Kirkeheste. Nej, Engen »Øgfele« har altid været noget for sig og har i gammel Tid ikke hørt sammen med Burgaards øvrige Ejendom, hvilket bl. a. ses af en Handel 1578 mellem Kong Frederik II og Palle Juul til Strandet. Hvor de forskellige Gaarde og deres Skyldsætning nævnes, hedder det til Slut: »Samt en Eng kaldet Øgfele«. Denne Eng har altsaa indtaget en Særstilling, og den nærmeste

Forklaring paa denne Særstilling er da, at den engang har været udlagt til de rejsendes Fornødenhed. Her har altsaa trætte Rejseheste hvilet sig et halvt eller et helt Døgn, for saa igen at fortsætte ad de trælsomme Veje mod et maaske fjernt Maal; eller de har søgt Ly i Bakkeskrænten snirklede Slugter, naar Uvejr hindrede Overfarten. En Gang et Trafikknudepunkt, nu en stille Plet, hvor man knapt kan høre Støjen fra Nutidens jagende Fart.

Aar 1542 kommer man Burgaard og dens Beboere paa lidt nærmere Hold. Et af Cancelliet udstedt Brev siger: »Jens Sørensen Burgaard faar Livsbrev for sig, sin Hustru Ane og hendes Barn Jens Nielsen, paa Burgaard Bur Sogn Hjerm Herred, som de nu paaboer, mod at gøre og give sædvanlig Landgilde og Tynge deraf, holde Gaarden ved Hævd, være Lensmanden lydig og ej afhænde noget af dens tilliggende Ejendom«. Hvad Burgaard har været, fra den formentlig i sidste Halvdel af Ellevehundredaaret har mistet sin Betydning som Gæsteherberg og til 1542, er der intet opbevaret om. Men den var jo ogsaa foruden dette en betydelig Ejendom paa Grænsen mellem Bondegaard og mindre Herregaard, nærmest en ret stor Selvejergaard, hvad da ogsaa bestyrkes af, at den ikke nævnes 1505, da Malte Juul til Holmgaard indværger en Del omliggende Bøndergods. At den kan have været Klostergods, som Etatsraad A. E. M. Tang synes at mene (se Saml. til jydsk Historie og Topografi IV Bind, Side 270 ff), kan der ikke godt være tale om, den nævnes ikke under Striden ca. 1500 mellem Abbed Anders, Tvis Kloster og Predbjørn Podebusk til Vosborg og heller ikke 1547, da Oluf Munk fik Tvis Kloster. 1542 er Gaarden under Kronen, og det kan næppe være andet end, at den er hjemfalden dertil som Bøndergods, der er forbrudt i Grevefejden, men som Jens Sørensen med Hustru og Barn nu af synderlig Gunst og Naade, som det oftest hedder, maatte besidde

som Fæstere. Den samme Skæbne ramte en stor Del af Omegnens Bønder.

1578 blev Gaarden, som før nævnt, sammen med en stor Del af Gaardene i Bur af Frederik II mageskiftet mod andet Gods i Jylland til Palle Juul til Strandet. Der nævnes da: »En Gaard i Bur Sogn, Burgaard kaldet, Beboer Christen Jensen, Skyld 1 Td. Smør, 12 Hestes Gæsteri; en Gaard i Øster Bur, Beboer Matz og Jens Frost, Skyld 2 Td. Rug, 2 Td. og 3 Skp. Byg, 1 Skovsvin, 4 Hestes Gæsteri, 1 Skovvogn. En anden Gaard, som Lars Jensen og Jens Sørensen iboer, 1 Td. Smør; en Gaard sammesteds Rasmus Jensen ibor, Skyld 2 Td. Rug, 2 Td. 3 Skp. Byg, 1 Skovsvin, 4 Hestes Gæsteri, 1 Skovvogn. Et Boel ibd. som Christen Grafuersen iboer, kaldet Pøt, Skyld 1 Td. Smør; en Gaard kaldet Tangsgaard, Beboer Grafuers Ambuss og Jørgen Poulsen, Skyld som Rasmus Jensen. I Vester Bur 1 Gaard kaldet Kilsholm, Beboer Peder Christensen, Skyld som Rasmus Jensen. En anden Gaard, Christen og Niels Rød. En tredie Gaaard Oluf Prang og Johan Jes, Skyld som forrige. Et Boel samme steds, Peder Frost og Paaske Christensen, samme Skyld; en anden, Jens Jensen, 1 Ørte Rug 1 Ørte Byg en Skovsvin; en tredie, Henrik Pedersen, 1 Td. Rug, 1 Td. og 1 Skp. Byg, 1 Skovsvin, 1 Skovvogn, 2 Hestes Gæsteri. Samt en Eng kaldet Øgfele.«

Dette Gods forblev i Juulernes Eje i Hundrede Aar og kom til at ligge under Nørre Vosborg 1626, da Jens Juul til Kjeldgaard købte denne Gaard, og det forblev ogsaa derved, efter at Joakim Frederik Vind 1674 havde købt Nørre Vosborg. Frederik II's Skøde til Palle Juul 1578 fandtes endnu i Vosborgs Godsarkiv i Etatsraad Tangs Tid.

Den før omtalte Cancelliskrivelse gav som nævnt Jens Sørensen og hans Kone Ane og hendes Søn Jens Nielsen (Anes første Mands Navn var altsaa Niels)

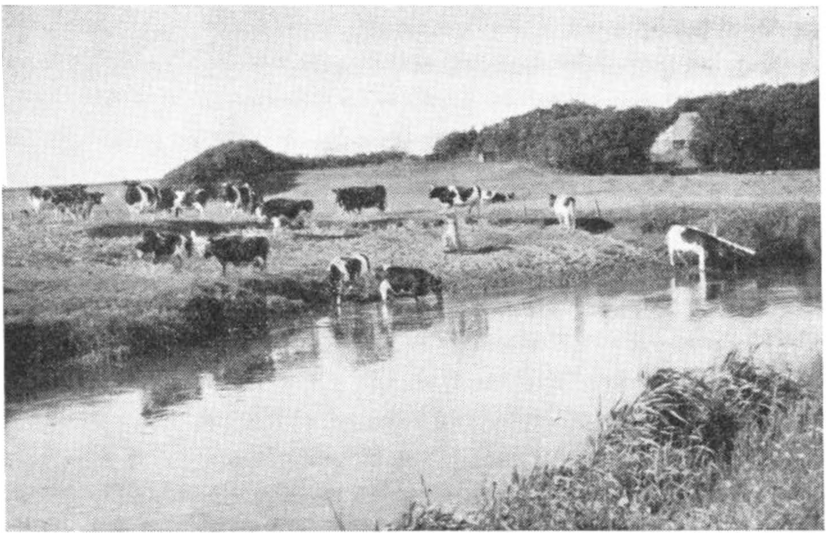

Ved Aaen.

Livsfæste paa Burgaard. Knap 30 Aar senere var Mandens Navn Niels Jensen, sikkert altsaa en Sønnesøn af Ane. Derom fortæller en meget smukt udhugget Gravsten, som indtil for faa Aar siden laa lidt Nord for Kirken: »Her under ligger begravet ærlig og nu salig Mand Christen Jensen Burgaard som ægtede gudfrygtig Quinde Maren Kjeldsdatter, Niels Jensens Efterleverske her i Burgaard, og stod deres Brøllup strax for Yvel Anno 1576 og aflede de sammen 13 Børn 7 Sønner og 6 Døtre og leved de sammen 41 Aar og — — — 1617«. Det nederste paa Stenen var bortslidt og kun Aarstallet læseligt; men det er sikkert hans Dødsaar. Hans Kone døde 13 Aar senere, hvad en Gravsten, som laa ved Siden af, melder: »Herunder hviler udi Herren ærlig og og gudfrøgtig Quinde Marine Kjeldsdatter som døde i Burgaard d 28de Maj Anno 1630. Gud give hende Cristen Ære og evig Opstandelse paa den Yderste Dag«.

En af deres mange Sønner, Bendt, fortsatte i Gaarden; over ham er ingen Gravsten funden. Men maaske er det den, som fuldstændig afslidt laa tæt ved Kirken og som

i mange Tider blev brugt til at slaa Kalk paa. Det er Bendt Christensen, som har bekostet Prædikestolen, hvorpaa ogsaa hans Navn staar. Det er ogsaa ham, som 1654 har skænket Kirken de Messinglysestager, som endnu staar paa Alteret. En anden Gravsten fortæller os Anledningen: »Herunder hviler udi Herren ærlig og velagte Mand Signeur Christen Jensen Høgbjerg som boede i Burgaard og døde 23 Febr 1684 med sin kære elskede Hustru ærlig dydig og gudfrøgtig Danequinde Karen Bendtsdatter født i Burgaard, og levede hun med sin kjære Mand et kjærligt Ægteskab i 17 Aar og døde den 4de Maj 1671 i hendes Alders 46 Aar, Gud give dennem en glædelig Opstandelse paa den Yderste Dag«.

Man ser altsaa, at det er Datteren Karen, som fortsætter i Gaarden, og da hun er død 1671 efter 17 Aars Ægteskab, er det tydeligt, at det er ved hendes Bryllup med Chr. Jensen Høgbjerg, at Kirken har faaet Lysestagerne. Chr. Jensen er født i Høgbjerg (Højbjerg i Gudum) og er Broder til Birkefoged Oluf Jensen Højbjeg, hvis Søn Jens Olufsen senere blev Mand i Burgaard.

En Tilføjelse nederst paa omtalte Gravsten fortæller, at Christen Høgbjerg har giftet sig igen: »Her hos hviler salig, ærlig og Gudfrøgtig Matrone Karen Nielsdatter født i Vejrum Præstegaard i Ægteskab med Christen Høgbjerg og Rasmus Hansen Rafn død 1691 ætatis 48«.

Karen Nielsdatter var Datter af Præsten Niels Poulsen Astrup i Vejrum. Ved hendes Død findes følgende Skifteforretning:

»Vi underskrevne Anders Olufsen Bjørnør Sognepræst til Ormslev og Kolt Kirker paa min Hustru Kathrine Nielsdatters Vegne. Frands Andersen boende i Holstebro paa min kære Hustrues Sl. Else Nielsdatters og mine Børns Niels Frandsen og Ane Frandsdatters Vegne. Hr. Peder Nielsen Sognepræst til Hou paa egne og Barbara Nielsdatters Vegne. Hr. Peder Lauridsen

Vandborg Sognepræst til Vejrum paa Sophie Nieldsdatters Vegne. Poul Nielsen paa egne Vegne og paa Jens Olufsen Viborg hans Børn nemlig Bergitte Kathrine og Ingeborg Jensdatter, Niels og Oluf Jensens deres Vegne, efter Begæring kender og hærmed vitterliggør, at eftersom i Dag den 3die Februar 1691 er rette 30te Dag efter sl. Karen Nielsdatter Vejrums hendes dødelig Afgang, og vi da af hendes efterladte Mand Rasmus Hansen Rafn er indkaldet at møde i Sterfboen til Skifte, hvor vi da alle er kompareret og mødte. Og efter at Boet er registreret og vurderet er vi til Endelighed forenet med fornævnte Rasmus Hansen Rafn om den Arvelod, som enhver af os efter hende, hele og halve Søskende kunde tilfalde saaledes at han selv skal svare og betale al den bortskyldige Gæld os uden Krav og Skade, saa og skal give og betale os samtlige til hobe to Hundrede Slettedaler, hvilke han og nu straxen haver fornøjet og afbetalt, saa vi alle og enhver for sig vil paa egne og vore Myndlingers Vegne have forbemeldte Rasmus Hansen Rafn og hans Arvinger, af os og vore Arvinger for samme Arveparter fuldkommen kviteret og kravsløs holden i alle Maader, og vil vi mellem os selv gøre Ligning paa hvad enhver af os efter Loven deraf kan tilkomme saa Rasmus Hansen Rafn skal af os alle være fri for ald videre Prætentioner og Paatale som paa fornævnte Arvelod efter bemeldte hans sl. Hustrues dødelige Afgang falde kunne i alle optænkelige Maader. At saaledes forrettet og paseret er, og i alle Maader holdes og efterkommes skal, bekræfte vi samtlige under vores Hænder og Forsegling tillige med højædle Hosbondens Fuldmægtig Claus Jensen Tang som Skiftet forvalter. Aktum Burgaard 4de Februar 1691, Peder Nielsen Vejrum, Peder Laursen Vandborg, Poul Nielsen, Andes Bjørnør.

At denne Forening i min Overværelse paa højvelbaarne Husbondens Vegne er sked efter Boet registreret og vurderet var testerer Claus Jensen Tang.«

Efter Karens Død giftede Rasmus Rafn sig igen, og det blev atter en Præstedatter, som blev Husmoder i Burgaard. Præsten Niels Hansen Stauning, Præst i Gørding, Vem og Bur 1666—96, kom jo jævnlig til Burgaard, hvor han naturligvis havde Staldplads, mens han forrettede Gudstjenesten i Bur, og han havde vel ofte paa sine gamle Dage Følgeskab af sin voksne Datter Sophie, og saa gik det saadan, at Sophie blev i Burgaard. Med Hensyn til Boligforhold var det vist ikke noget daarligt Bytte. Hun havde som 11aarig oplevet, at Præstegaarden i Gørding blev lagt i Aske, og Stuehuset, som derefter blev opført, havde ikke just noget herskabeligt Præg. Det beskrives i Arkivar Oluf Nielsens Bog »Historisk-topografiske Efterretninger om Hjerm og Ginding Herreder« 1895, Side 308, som et Hus med Udskud til begge Sider, uden Loft i Køkken og Bryggers, Brolægning med store Kampesten i Køkkenet etc. Det er da mest sandsynligt, at Burgaard i saa Henseende var mere komfortabelt indrettet. Sophie blev altsaa i Burgaard, i hvis Stuer hun førte Tøjlerne i over 60 Aar. Rasmus Rafn døde 1713 (han var født i Haugaard, Nesborg Sogn); der var fire Børn i Ægteskabet: Ane Kathrine født 1694, Kirsten født 1696, Knud født 1702 og Niels født 1706. Af disse blev Ane Kathrine gift med Ivar Sø paa Holmsland, Kirsten blev hjemme, til hun 46 Aar gammel 1742 blev gift med Christen Thomsen Bastrup i Holstebro.

Sophie blev efter Rasmus Rafns Død gift med Jens Olufsen Højbjerg, Søn af Birkedommer Oluf Jensen Højbjerg i Gudum og Brodersøn til førnævnte Christen Jensen Høgbjerg. De levede sammen i 36 Aar, hvad en anden Gravsten melder om: »Her under hviler i Herren den ærlige og veldædige Mand Jens Olufsen i Højbjerg, som var født 1683 boede i Burgaard 36 Aar, han døde 1750 i sin Alders 67de Aar, med sin kære Hustru den den hæderbaarne gudfrygtige Matrone Sophie Nielsdatter født 1667 i Gjørding Præstegaard, levede de sam-

men i et kærligt Ægteskab i 36 Aar og døde 1752 udi hendes Alders 85de Aar.« Gaarden (der jo var Arvefæste) blev da fæstet af Sophies Dattersøn Hans Ivarsen Sø (eller Hans Christensen Sø. Et Sted i Kirkebogen kaldes han Christensen. Ane Kathrine har maaske været 2 Gange gift) fra Holmsland, over hvem der ogsaa før laa en Gravsten paa Bur Kirkegaard, hvorpaa der stod: »Herunder hviler salig Hans Sø født paa Holmsland 1717, gift 2 Gange, hensov i Burgaard Anno 1795, 78 Aar og 11 Maaneder.« Ved Siden af laa to andre Sten over hans Hustruer: »Her under hviler Bodil Christensdatter født i Stadil Degnebolig 1732« og »Her under hviler Støvet af Ane Christensdatter født i Ringkøbing 1733 19 Juli, fødte 2 Sønner og 6 Døtre, døde 1799«. Hvornaar hans første Hustru døde, staar ikke paa Gravstenen, og der har vel ingen Børn været, da det heller ikke nævnes, ligesom Børn af dette Ægteskab ikke findes anført i Kirkebogen. Med sin anden Hustru havde han, som Gravstenen fortæller, 8 Børn, hvoraf 1 døde som spæd. De andre Børn var Ivar født 1756, Else Kirstine født 1759, Ane Kathrine født 1761, Sophie født 1763, Christen født 1765, Ane Marie født 1768 og Susanna født 1770. Af dem blev Else Kirstine 1782 gift med Christen Sørensen Mørk fra Nees, Ane Kathrine blev 1785 gift med Christen Jensen Nørager fra samme Sogn. Sophie blev 12.11.1802 gift med Christen Stenum, Forvalter paa Nørre Vosborg og senere Ejer af Sønder Vosborg. Susanna blev 5.4.1805 gift med Simon Pedersen Holm fra Brøde i Ulfborg, og 30.11. samme Aar blev Ivar gift med Margrethe Jakobsdatter fra Stroustrup i Idum. Christen blev gift med en Søster til Christen Poulsen Estrup i Idum, og han blev Forpagter af Tyrstrupgaard ved Kristiansfeld. Der var et stærkt kristeligt Præg over Familien i Burgaard med Tilknytning til Brødremenigheden i Kristiansfeld, som dengang var meget virksom her paa Egnen, og hvis Udsendinge havde stor Betyd-

ning for Troslivet i Vestjylland. En Dag i Midten af 1780erne kom en ung Skrædder til Gaarden for at sy. Han var født i Maabjerg Sogn og var en ret oplyst og meget veltalende ung Mand. Han havde nys oplevet en aandelig Vækkelse, og dette førte til mange gode Samtaler vel især med den gamle Hans, som en Dag udbrød: »Du er godt begavet, Skrædder, du burde egentlig blive vor Præst.« Dette Ord borede sig fast i den unge Mand; men hvordan kunde Tanken realiseres? Han var jo fattig og stod lige for at skulde aftjene sin Værnepligt, og Tjenesten dengang ved Rytteriet var 6 Aar og saa Studietiden, det vilde jo vare mindst 15 Aar, før han naaede saa vidt. Og saa var der Ane Marie. Ganske vist følte han, at hun vilde vente paa ham, men alligevel, det var lang Tid. Dog følte han, at det kunde ikke være anderledes, det maatte forsøges.

Efter en Huslærer- og Kapellantid stod han saa, som kaldet til Præst for Venø, den 2. Oktober 1811 i Bur Kirke med Ane Marie ved sin Side og hørte Pastor Vejle sige: »Saa forkynder jeg Eder for rette Ægtefolk at være.« I 6 Aar virkede de paa Venø, og i den Tid fandt mange Vej over Fjorden og fyldte til Trængsel den lille Venø Kirke. Efter de 6 Aar gik den gamle Hans Søes Ord i Opfyldelse, Skrædderen blev Præst i Gørding Vem Bur, og Ane Marie kunde som Sognets Præstefrue gæste sit Barndomshjem; men da havde Hans i flere Aar hvilet i sin Grav lidt Sydøst for Kirkens Kor.

Efter Hans Søes Død fik Sønnen, Ivar, Burgaard i Fæste. Han var som sin Fader Medlem af Brødremenigheden, og dens Udsendinge gæstede af og til Burgaard. Om Ivar skriver Etatsraad Tang i den gamle Kirkeprotokol: »Ivar Burgaard var en Mand, som vidste god Besked om mange Ting og som meget interesserede sig for alt, hvad der angik Burgaard«.

Ivar blev, som før nævnt, den 30. Nov. 1805 gift med

Margrethe, Datter af Jakob Nielsen Stroustrup i Idum. De havde ingen Børn, og efter Ivars Død 11.11.1827 slutter et vist over 300aarigt Dynasti i Burgaard; thi skønt der jo ikke er en hel ubrudt Slægtslinie, saa har Familieforhold dog bestemt Ejerskabet siden 1542 og maaske en lang Aarrække forud. Margrethe giftede sig ikke igen, men tog en yngre Søster Ane til sig i Gaarden, Denne Søster blev Aaret efter gift med Mads Christensen fra Sønderby i Gørding, som derefter bestyrede Gaarden. Mads var maaske lidt svagelig, man mærker i hvert Fald ikke nogen fast Haand i Gaarden i hans Tid, og de 30 Aar, som Margrethe overlevede sin Mand, var langt fra nogen Opgangstid for Burgaard. Ane havde før sit Ægteskab en Datter Sidsel, som ogsaa før Ane kom til Burgaard havde opholdt sig der hos Mosteren og hendes Mand. Sidsel blev 1829, 17 Aar gammel, man vil paastaa ikke helt med hendes gode Vilje, gift med den 36aarige Jens Nielsen i »Nielses Gaard«. Jens døde 1838, og Sidsel blev gift 1839 med Jakob Madsen Bækby fra Husby. Jakob Madsen Bækby var i mange Aar Holstebrokredsens Repræsentant i Rigsdagen. Man vil fortælle, at Sidsel fik reddet en Del af de Skatte, som Aaringers Velstand havde ophobet i Burgaard; men hvor de mange Penge, der fortælles om, blev af, vides ikke. Det svandt vist ogsaa ret stærkt i dem efter Ivars Død. Margrethe blev med Alderen meget svær og kom ikke ret meget udenfor Stol og Seng. Hun blev ogsaa en Del svækket, gik i Barndom, sagde man den Gang, aareforkalket hedder det vel nu, og det ser ud til, at Mads slet ikke har kunnet magte Forholdene. Der fortælles mange Træk om, hvordan Kornet om Natten forsvandt fra Marken, og det var vist ikke det eneste, der blev borte. Man fortæller, at en Søndag, da Mads var i Kirke, fik han et Ildebefindende og listede hjem i Gaarden, og han saa da en Vogn i stor Hast forsvinde ud af den modsatte Port. Det ser ud til, at Omegnens mindre hæderlige Eksisten-

ser i den Tid betragtede Burgaard som en let tilgængelig Malkeko.

Alt, hvad der skriftligt er opbevaret om Tiden fra Ivars Død til Margrethes Død den 5.8.1858, vidner om en Tid, hvor alt gik som det kunde og ikke som det burde i Burgaard. Etatsraad Tang har vel nok vidst noget om, hvordan det gik i Gaarden, men saalænge der af Gaarden blev betalt, hvad der skulde betales, kunde han vel ikke godt skride ind, og de pligtige Ydelser manglede næppe, der var jo gammel Rigdom nok at tage af. Efter Margrethes Død maatte Etatsraaden se sig om efter en anden Fæster, og der kan ikke være Tvivl om, at det var ham om at gøre at faa en dygtig Mand i Gaarden. Og det blev saa Christen Andersen fra Burlund. Den Slægt kendte han, og dens Medlemmer kunde han lide at se i sine Fæstegaarde. En Broder til Christen fik omtrent samtidig Vester Kildal i Idum i Fæste. En anden Broder Lars fik Tangsgaard.

Den ny Mands Fæstebrev lyder saaledes:

»Andreas Evald Mejnert Tang, Ejer af Nørre Wosborg med underliggende Bøndergods, Kongelig Majestæts virkelige Etatsraad, R af D, samt Landvæsenscommisair i Ringkøbing Amt Gjør vitterlig: At da forrige Fæster Ivar Hansen Søes Enke Margrethe Jakobsdatter af Burgaard nu er død, stæder og fæster jeg herved til Christen Andersen den her under Godset i Bur Sogn, Hjerm Herred beliggende Gaard, Burgaard kaldet, under nyt Matrikel No 1 i ovennævnte Sogn, af Hartkorn 9 Tdr. 7 Skp. 2 Fdk. 2¾ Alb. Gammelskat halvaarlig 35 Rd. 3 M. 1 Sk. tilligemed de ham i medforhæftede Synsforretning overleverede Bygninger, Besætning og Inventarium, som Christen Andersen og hans Hustru, hvis hun overlever ham og forbliver i Enkestanden, skal nyde, bruge og beholde paa den Maade Loven bestemmer for Livsfæstere og forøvrigt under følgende Vilkaar:

1) Svarer han af Gaarden dens Hartkorn og dens Personer alle kongelige Skatter, Paabud og Byrder saavel til Statskassen som til Kommunerne, af hvad Navn nævnes kan til rette og anordningsmæssige Tider, naar tilsagt vorder Skatterne her paa Gaarden uden nogen Byrde for Godsejeren. Iligemaade de paa Ejendommen hvilende Tiender til rette Vedkommende.

2) Svarer han i aarlig Landgilde, til hvert Aars 1ste November ligeledes her paa Gaarden 120 Rd rgm, siger Et Hundrede og tyve Rigsdaler Rigsmønt, dog paa Grund af en Overenskomst med Hensyn til Bygningernes Opførelse 20 Rdrgm Afslag de første fire Aar eller i Aarene 1861, 62, 63 og 64.

3) Den paa Burgaards Ejendom værende Lund eller Krat paalægges det ham at holde ved Hævd og Magt, saaledes at samme bliver indhegnet og fri for Kreaturernes Drift, endvidere at han ikke omhugger Træer uden Godsejerens Indvilligelse, men derimod hævder og opelsker nye Træer paa de Pladser, hvor gamle Træer er udgaaede eller forkomne, alt paa Jorsmon som dertil er udset og nærmere ved Overenskomst mellem Godsejeren og Fæsteren bestemmes. Bemeldte Lund staar under Godsejerens Opsigt, alt i Overensstemmelse med Lovgivningen om Fredsskov, og tillades det Godsejeren med Familie at besøge Lunden naar ønskes og der gøre Indretninger med Gange, Lysthuse etc.

4) Sognepræsten til Gjørding Vemb og Bur forbeholdes sædvanlig Staldrum til sine Heste i Ladegaarden og Præsten saavel som Degnen fornøden Husly i Vaaningshuset før og efter Gudstjenesten i Bur Kirke.

5) Holder Fæsteren altid Bygningerne og Besætningen i samme Stand, som det er ham overleveret i Følge vedhæftede Vurderingsforretning af 1ste Oktober dette Aar paa den Maade og under de Betingelser som Forordningen af 9de Marts 1838 fastsætter. Bygningerne holder han altid forsikrede til deres virkelige Værdi i Lan-

dets almindelige Brandkasse og betaler deraf den aarlige Brandcontingent.

6) Gaarden dyrker, driver og gøder Fæsteren vedbørlig og lader intet derfra bortkomme af Foder, Gjødning etc. til anden Ejendom, uden Godsejerens skriftlige Tilladelse. Sluttelig tilføjes, at Gaarden har samme Hartkorn og Tilliggende som i forrige Fæsters Tid og at Fæsteren svarer i Indfæstning 1200 Rd.rgm. siger Tolv Hundrede Rigsdaler Rigsmønt, hvoraf Halvdelen er betalt og Resten erlægges inden Juni Termin 1865 og afskrives paa nærværende Fæstebrev.

Dette til Bekræftelse under min Haand og Godsets Segl samt Fæsterens givne Revers.

Nørre Wosborg den 27. December 1861.

Restbeløbet af Indfæstningen Dags Dato modtaget med 600 Rd siger Seks Hundrede Rigsdaler, hvorfor herved kvitteres N Wosborg 21. August 1865.

Som befuldmægtiget E. Malle«.

Af Vurderingsforretningen, af Dato 1ste Oktober 1861, gengives følgende:

1. Bygningerne.

A. Vaaningshuset, med Enderne i Øst og Vest. 23½ Fag à 2 Alen, 10½ Alen dyb dels Bindingsværk dels Grundmur med Straa og Lyngtag, med fornøden Vinduer, Døre og Loft, indrettet til Beboelse i antagelig Stand.

B. Det østre Hus med Enderne i Syd og Nord. 28 Fag à 2 Al. 13 Alen dyb. Bindingsværk med Lervæg, Straa og Lyngtag indrettet til Lade og Hestestald, i antagelig Stand.

C. Det søndre Hus med Enderne i Øst og Vest. 16 Fag 10½ Al. dyb. Bindingsværk med Lervægge, Straa og Lyngtag indrettet til Lade i antagelig Stand.

D. Det vestre Hus indbygget i Vaaningshuset. 33 Fag à 2 Al. 6½ Al. dyb. Bindingsværk med Lervægge,

Straa og Lyngtag indrettet til Fæhus, Faare og Svinehus og Vognport, i antagelig Stand.
Ovennævnte Bygninger er, hvad Tømmeret angaar, opført af Fyr og Gran.

2. Besætning og Inventarium.

A. 4 Heste 180 Rd., 6 Køer 150 Rd., 10 Faar 20 Rd.

B. 3 Vogne 50 Rd., 2 Plove 8 Rd., 1 Harve 3 Rd., 2 Høleer, 1 Spade og noget mere Smederedskab 15 Rd.

Havde Tiden mellem Ivar Søes og Margrethes Død været en Nedgangstid for Gaarden, blev der nu Fremgang. 1868 fik Christen Arvefæsteskøde paa Gaarden med Ret til at pantsætte. Han laante i den Anledning 4500 Rigsdaler i Vest- og Sønderjydsk Kreditforening, og derefter var Vejen aaben for videre Fremskridt og friere Forhold at arbejde under.

Da Christen Andersen overtog Burgaard, giftede han sig med Mariane Christensen fra Tvistholm, og det maa siges, at er det mest en Kvindes Svaghed som betegner Nedgangen i Burgaard, saa er det ogsaa en Kvinde, der er med i Fremgangen. Mariane fik en lang og fra en Side set stræng Livsgerning i Burgaard. Megen Sorg og Modgang mødte hun paa sin Vej, men denne stærke Kvinde formaaede at bære, hun bukkede aldrig under for Modgangen. Flere Smaabørn maatte hun lægge til Hvile paa Kirkegaarden, og hendes Mand, som under Felttogene 1848—50 havde paadraget sig Tuberkulose, maatte hun 1877 følge til samme Hvilested. En lille Dreng, som fødtes efter Faderens Død, og som nævntes op efter ham, døde efter et Ulykkestilfælde knap 4½ Aar gammel. Og det var vel noget af det sværeste, hun mødte paa sin Livsvej, da hun sad ved Sengen, mens Barnet snart smilte til hende og snart vaandede sig, og Dødens Skygger langsomt drog over det lille Barneansigt.

Det var en efter den Tid i god Drift værende Gaard hun i 1893 overlod til sin Søn Mads Christian; en lidt

ældre Broder Anders havde fundet Forholdene hjemme for snævre. Han kunde ikke indordne sig under Moderens Sparsommelighed og drog hjemmefra, noget som ikke gjorde Marianes Aften lysere.

Mads fik foruden Gaardens Drift med mange andre Ting at gøre og var en Del hjemmefra, men det gik stadig fremad med Gaarden, og det skyldes ikke mindst den Kvinde, som blev Marianes Afløser. Mads blev gift med Karen Marie Lærke, en stille men stærk Kvinde, som med sikker Haand evnede at holde Tøjlerne, naar hendes Mand var fraværende. Hun havde en forbavsende Evne til at omgaas det ret store Folkehold. Var der en Kurre paa Traaden derude, fik hun ofte de stridende Parter samlet ind i Stuen, hvor en Kop Kaffe og nogle besindige Ord fik Bølgerne glattet ud.

Og skulde du engang besøge dette idyllisk-historiske Sted, vil du ogsaa opdage, at Pieteten for de historiske Minder saavel som den økonomiske Fremgang langt fra er blevet mindre under det nuværende Styre.

I Begyndelsen af denne Fremstilling er nævnt noget om Gaardens og Kirkens fælles Skæbne og omtalt, at Kirkens Struktur er et Vidnesbyrd om Tiden for Afbrydelsen af den store Korsvej, hvilket i nogen Grad blev Aarsag til, at Holstebro voksede op ved det derværende sikrere Overfartssted. Bur Kirke blev altsaa ikke nogen Storkirke, men en lille Kirke i en underlig Udkant af Sognet, en Beliggenhed, som senere gav Anledning til mange Spekulationer over dens Oprindelse. Prøver vi at følge dens senere Skæbne, opdager vi snart, at den i det Ydre ikke har undergaaet stor Forandring, siden man forlængede det store Kor ca. 3 Meter mod Vest. Mandsdøren mod Syd er tilmuret, og udfor Kvindernes Dør mod Nord er tilbygget et lille Vaabenhus. Inde i Kirken, hvor alt vidner om pietetsfuld Udsmykning og Vedligeholdelse, fanges Øjet først af den

ældgamle Altertavle, som er en af de saakaldte Fløjaltertavler fra 1400 Tallet. I Tavlens Midte ses i hel Udskæring Gudfader, som favner den blødende Kristus, tilhøjre herfor Sankt Anna med Jomfu Marie, i hvis Skød Jesusbarnet hviler. Til venstre ses Sankt Jørgen med hævet Sværd trædende en Drageskikkelse under Fod. Paa Yderfløjene er de 12 Apostle udskaaret. Af andet Inventar bemærkes den føromtalte ret smukke Prædikestol, som Bendt Christensen Burgaard skænkede Kirken og de smukke Lysestager, som samme Mand 1654 smykkede Alteret med. En Sjældenhed er den over 250 Aar gamle Alterkalk, der mærkeligt nok bærer Schwanewedes og Dyrenes Vaaben. Det kan dog ikke være disse Adelsfolk, som har givet Kirken dette Klenodie, thi under disse Slægters Vaabenmærker ind mod Bægerets Fodsøjle findes ret dybt indskaaret Aarstallet 1607. Herman Frands von Schwanewede var gift med Christence Dyre; de havde N. Vosborg fra 1688 til hendes Død 1705. Paa Disken i Vemb er deres Vaaben ogsaa præget, men der er Bægeret fornyet. Aarsagen til, at Ejeren af N. Vosborg og hans Hustru har ladet deres Vaaben præge i Kirkesølvet, kan maaske være idel Forfængelighed og Ønske om at sikre Navnene mod Forglemmelse. Det meste af Bøndergodset i Bur og Vem laa dengang under N. Vosborg. Da Bægeret i Bur bærer Aarstallet 1607, har det altsaa været brugt 80 Aar før Schwanewedes Tid, og saa bliver Spørgsmaalet, hvem er Giveren, Dette fører igen Tanken hen paa Burgaard, hvorfra Kirken har faaet en Del af sit smukke Inventar, og man opdager, at Aaret 1607 er Aaret efter, at Christen Jensen og Maren Kjeldsdatter kort før Jul havde fejret 30 Aarsdagen for deres Bryllup. Det vil næppe være helt forkert at antage, at det er i den Anledning, Kirken har faaet Bægeret.

Den 19. December 1710 blev Kirken eller rettere sagt Kirketienden, hvilket dog virkede ens, solgt til Niels Leth paa N. Vosborg. Skødet blev dog først udstedt den

10. Juni 1720 og da til Niels Leths Svoger Frands de Linde. Senere kom Kirken igen til N. Vosborg, denne Gang som Medgift, da Christen de Lindes Datter, Sophie, blev gift med Henrik Leth. Den senere Ejer af N. Vosborg, Etatsraad A. E. M. Tang, lod 1842 opføre et Klokkespir paa Kirkens vestre Ende. Spiret blev kort efter beskadiget ved Lynnedslag, og da det samtidig viste sig, at Kirketaget daarligt kunde bære det, lod Etatsraaden det ombygge, saa det nu hviler paa en fast Mur. Omtrent samtidig lod han hele Kirken restaurere, og den gamle, sjældne Altertavle, der i Tidens Løb var blevet noget defekt, føre tilbage til det oprindelige festlige Udseende. Aar 1900 fik Knæfald og Alter nyt Fløjl og 1909 blev Træværket opmalet. I 1911 kom Kirken igen i Menighedens Eje efter i 200 Aar at have hørt under N. Vosborg. Til Stede ved Overdragelsen var Fru C. Tang Valeur fra N. Vosborg og paa Menighedens Vegne Pastor Ingerslev. 1914 fik Kirken Kakkelovn og i 1921 foretoges en større Reparation af Mur, Tømmerværk og Tag samt indvendig Udsmykning med Tæpper og lignende. Ca. 1918—19 skænkedes Kirken et nyt Orgel efter en Indsamling i Kommunen. 1951 installeredes et nyt Varmeapparat.

Og staar du en Dag i det gamle Kirkehus, vil du sikkert mærke Historiens Pust bevæge dit Sind. Prædikestolen og det, du finder paa Alteret, vil fortælle dig om Gaardens og Kirkens intime Forbindelse gennem de over 800 Aar, de har været saa nære Naboer.

Og er det rigtigt, hvad ovenfor er sagt, at Kirken oprindelig er anlagt som Gaardkirke ved den rige Færgegaard, saa er det næsten symbolsk, naar Gaardens og Kirkens Historie er som et sammenplantet Blomsterbed.

Her har nu Gaard og Kirke
i otte Hundrede Aar
begge haft deres Virke,
og Engen blomstret i Vaar.

Tit mens Seklerne glede,
Fromhed var Arnens Vagt,
da var og det at bede
Arbejdets Lykkedragt.

Maa da, mens Tider glide,
Kirke og Arne staa
fast ved hinandens Side,
da vil de Lykke faa.

SIDSEL JENSDATTER

Af arkivar i Dansk Folkemindesamling *Hans Ellekilde*

Sidsel Kirstine Jensdatter (1793—1871) er en af *Evald Tang Kristensens* allerførste og tillige allerypperste visesangersker fra Hammerum herred. Hun boede, da Tang Kristensen i februar 1868 lærte hende at kende, som eneboerske i et usselt hus i Lundgårde, Gjellerup sogn. Sidsel Jensdatter er hjemmelskvinde for ikke mindre end 43 visetekster i hans berømte debutarbejde »Jydske Folkeviser og Toner, samlede af Folkemunde, især i Hammerum Herred« 1871. Det blev senere optaget som første bind i den storslåede serie *Jydske Folkeminder* I—XIII, hvis første, andet, tiende og ellevte bind indholder jydske folkeviser, mens vi har jydske folkesagn i Jydske Folkeminder III, IV, VI og VIII og folkeæventyr i Jydske Folkeminder V, VII, XII og XIII, og hvor Jydske Folkeminder IX er et blandingsbind med folketro, folkemål og præstehistorier m. m. Denne serie citeres i den følgende fremstilling *JF*. Både i JF. I og XI fortæller Tang Kristensen om *Sidsel Sællænder*, som han kalder hende, men vi vælger først at foretage et uddrag af den meget fyldige skildring i hans Minder og Oplevelser II s. 49—52:

»Sidsel var en ret høj skikkelse, noget knoklet og med et karakteristisk ansigt. Hun var ikke vanskelig at komme i tale, og da jeg først havde vundet hendes fortroelighed, blev vi de bedste venner af verden. Hun elskede de gamle viser, var et poetisk gemyt og kunde, når hun sang, gå helt op i det. Det var altså ligefrem en nydelse for mig at sidde og høre hende synge. Stemmen var endnu helt kraftig, og hun kunde meget godt fastholde tonen. Uøvet, som

jeg endnu var i at sætte toner op, var jeg hende meget taknemmelig for hendes store udholdenhed. Hun blev aldrig træt af at synge eller viste nogen utålmodighed, så jeg måtte jo være særdeles glad for den skole, jeg kom til at gå i der i det lille faldefærdige hus. Jeg sad der jo mange aftener i februar og marts 1868, og hendes gamle minder levede op i hende igen. Denne enlige gamle kvinde med den rige følelse og det poetiske sind kunde gerne føle sig trykket af ensomhed. Hendes omgangskreds var ikke stor, da der i grunden ingen småfolk var i nærheden, som kunde passe for hende. Sidsel var ikke missionsvenlig og kom ikke til disse mennesker. Missionsfolkene kunde heller ikke godt finde sig i, at jeg gik til Sidsel Sællænder, de anså det for under min værdighed, men det anfægtede jo ikke mig, jeg gik min gang og tilbragte mange fornøjelige læretimer inde i dette elendige hus, der knap egnede sig til en menneskelig beboelse. Sin afdøde mand og sine familieforhold overhovedet talte hun aldrig om; vi talte i det hele aldrig om andet, end hvad der angik folkeminderne. Heller ikke gav hun sig af med at snakke om folk. Den eneste smule bitterhed, der kunde spores i hendes tale, var, når hun talte om missionsfolkene og deres fordømmelse af, at hun holdt på sine gamle minder og gærne vilde synge sine gamle viser, og jeg kan ikke nægte, at jeg styrkede hende i disse udtalelser og kaldte dem rigtige. Hun havde efter sit eget udsagn undertiden givet sig lidt af med at forfatte gravvers og lykønskningsvers, men deri var hun forlængst blevet overfløjet af gamle Maren Østergaard i Gjellerup by, der var en digter om en hals, og som havde den fordel, at hendes søn Ole Frølund kunde prænte dem og indfatte dem i kjønne tegnede rammer.«

Lad mig derefter henvise til Tang Kristensens meget smukke udtalelse i efterskriften til fjerde bind af de jydske folkeviser, Jyske Folkeminder XI s. 327, hvori det bl. a. hedder:

»Gamle Sidsel, med tilnavn Sællænder, var opfødt i egnen. Hendes fader var fra Sælland og kaldtes til daglig Lars Sællænder, men fra moderen havde hun sine overleveringer ... Jeg mærkede snart, at livet havde taget hårde tag i hende, også mens manden levede, og at det nu var dobbelt hårdt. Samtidig kunde der komme noget forunderlig blidt frem. Det var vel barndomsminderne, der da herskede over de andre mørke punkter i hendes liv, og for visse øjeblikke kunde få hende til at glemme alt det tunge og knugende. Man havde ymtet om, at hun ikke havde levet godt med sin mand, men det omtalte hun ikke eller rørte ved til mig, og jeg spurgte hende

ikke ud om hendes hjærtes hemmeligheder. Dertil var jeg for ung, hun var jo min første egentlige kilde — og for uerfaren, men glad var jeg ved, at hun så uforbeholdent, så gladelig gav til bedste, hvad hun kunde.«

Tang Kristensens allerførste omtale af Sidsel Jensdatter findes i fortalen til Jydske Folkeminder I s. XI. Den er ganske kort, men alligevel mere udførlig end den senere omtale af hans 28 følgende hjemmelsmænd og hjemmelskvinder, mest fra Hammerum herred:

Nr. 1. *Sidsel Jensdatter.* Hendes fader var fra Sjælland, hvorfor hun i daglig tale kaldtes Sidsel Sællænder. Men moderen var fra Herning, og af hende har hun vel lært sine fleste viser. Da jeg fik dem, boede hun i Lundgaard, Gjellerup sogn, i et lille hus, der havde været hendes eget, men nu var fattigvæsenets. Det var faldefærdigt, og dog kunde hun ikke med det gode skilles fra det. I hendes lille kammer, hvor der knap var plads til at vende sig ved siden af kakkelovnen, der bestod af en sammenrullet jærnplade, som hun selv havde muret ind i væggen, har jeg siddet mange aftener og levet mig ind i de svundne tider. Da huset faldt ned om hende, blev hun så syg, at sognet måtte tinge hende i kost hos en datter i Birk, Gjellerup sogn, og der døde hun for et par uger siden, 81 år gammel.«

De personhistoriske oplysninger om Sidsel Jensdatter i Jyske Folkeminder I er desværre urigtige: Sidsels fader er ikke sjællænder, men jyde. Hans navn er ikke Lars, men Jens. Hendes moder er ikke født i Herning, men på Hesselbjærg i Ikast sogn. Sidsel er nok død hos sin ældste datter Birthe Marie Andersdatter i Birk den 17. januar 1871, men det var næsten tre fjerdingår, før Tang Kristensen underskrev sin fortale d. 6. oktober 1871.

Sidsel Jensdatter var heller ikke ved sin død 81 år, hun var godt 77 år. Hun er nemlig hjemmedøbt på Østergård i Tjørring sogn som uægte barn d. 29. november 1793. Hendes moder er *Maren Christensdatter Hesselbjerg*, antagelig født i året 1765 i Ikast sogn, måske som datter af husmanden Christen Jacobsen og hans hu-

stru Maren Pedersdatter i Hesselbjærg. Om moderens livshistorie ved vi desværre intet, før det oplyses i Tjørring Kirkebog 1793: »29/11 1793 hjemmedøbt Maren Christensdatter Hesselbjerg i Østergård i Tjørring hendes uægte barn, blev kaldet *Zidsel.* Barnets fader blev angivet at være *Jens Podemester,* hendes medtjener på herregården Møltrup, hvor besvangrelsen og er sket.« Det er P. K. Hofmansen, arkivar i Slægtsgårdsarkivet, som har æren af at have fundet visesangersken Sidsel Jensdatters fødsel. Hendes fader *Jens Podemester* er ganske sikkert identisk med en af sønnerne fra Østergård i Sivebæk, nemlig *Jens Thomsen.* Han blev døbt d. 24. oktober 1762 i Tjørring som en søn af gårdmand Thomas Lauritsen Sivebæk og hans anden hustru Sidsel Jensdatter. Hans lille uægte datter er åbenbart opkaldt efter hans moder Sidsel Jensdatter, død på Ø. Sivebæk i begyndelsen af april 1811, 84 år gammel. Hans fader Thomas Lauritsen (1720—10/4 1781) tilhørte Hagelskjærslægten og var født i Frølund i Gjellerup sogn (se Jens Abildtrup Selvejerslægten Bjødstrup s. 64). Jens blev selv gift i Herning d. 25. september 1795 med Karen Jensdatter, og også hans ældste ægte datter 1796 blev opkaldt efter hans moder Sidsel Jensdatter. Han var bonde og gårdbeboer i Meldgård, Holing by, og døde her d. 18. oktober 1840.

Sidsel Jensdatters moder, Maren Christensdatter Hesselbjærg, blev i 1799 gift med *Lars Madsen Sællænder* som hans anden hustru. Ved ham blev hun moder til *Mads Larsen,* døbt d. 14. september 1800 i Snejbjerg kirke. Det er den siden så velkendte *Mads dyrlæge* på Søvndal i Sinding, udførlig omtalt i Konrad Understrups bog om Sinding sogn s. 24—27 og i H. P. Hansens bog »De gamle fortalte« I s. 30—35. Denne halvbroder til Sidsel Jensdatter døde d. 21. januar 1892, over 91 år gammel efter et fald fra hesten. En yngre broder Christen blev døbt i Herning d. 10. februar 1805.

Vi kender intet til Sidsel Jensdatters skæbne i tiden fra hendes fødsel på Sivebæk Østergård i november 1793 til moderens giftermål 1799.

Rimeligvis har Sidsel Jensdatter det meste af tiden 1799—1815 opholdt sig i hjemmet hos sin stedfader Lars Madsen Sællænder, uden at hun i nævneværdig grad har været ude at tjene, ellers var hendes stedfaders tilnavn *Sællænder* ikke til hendes høje alderdom blevet hængende på hende. I følge folketællingen 1834 bor Lars Madsen Sællænder og hans anden hustru Maren Hesselbjerg i Over Feldborg hede, Haderup sogn. Han døde her $^{28}/_{2}$ 1836 o. 70 år gl. Vi ved desværre ikke, fra hvilken egn af Sjælland han stammer. Helt udenfor mulighedernes grænse er det nemlig ikke (sml. s. 166), at Sidsel Jensdatter, som i 1835 har opkaldt sin yngste søn Lars efter sin gode stedfader, kan have lært nogle af sine mange viser af ham. Moderen døde i Sinding $^{1}/_{1}$ 1840.

Muligvis har Sidsel Jensdatter i sin ungdom tjent i *Ildsgård* i Sunds. Hun har nemlig fortalt Tang Kristensen et ganske ypperligt sagn om røverne i Ildsgård (JF. III nr. 177), som kendes af mange meddelere, men tillige et ganske specielt og ellers ukendt sagn om en kone på Ildsgård, for hvem en kræmmer, hun havde givet nattely, bliver en uventet redningsmand, da hun bliver overfaldet af tre røverkvinder, der afsløres som forklædte nabobønder (JF. III nr. 178). Sidsel Jensdatter kender små sagn fra *Gjellerup* sogn (JF. III nr. 79g og 82 Nissesholdt), fra *Herning* sogn (JF. III nr. 82, 215b, 248), fra *Snejbjerg* sogn (JF. III nr. 36, 314) og fra *Rind* sogn (JF. III nr. 32). Fra hendes eget fødesogn Tjørring og fra hendes moders fødesogn Ikast kendes der ikke sagn, fortalt af Sidsel Jensdatter. Rimeligvis har hun kendt mange flere folkesagn end Tang Kristensen, optaget som han ganske naturligt var af hendes visesang, har nået at optegne. Ustedfæstet er et folkevisesagn JF. III nr. 202 Liget i søen, som vi siden nærmere skal omtale.

Knap 22 år gammel blev Sidsel Jensdatter d. 10. november 1815 gift med ungkarl *Anders Jensen* af Herning. Han var døbt 19. febr. 1786 i Herning som søn af bonde og gårdbeboer Jens Svendsen og hustru Birthe Andersdatter. Han blev i 1807 soldat ved andet jydske regiment, hvor han endnu befinder sig i året 1813. Kort efter brylluppet flyttede det unge husmandspar til hendes moders fødesogn Ikast, hvor han 1816 opholdt sig som plovdrivende husmand i Lyngholm. I årene 1816—19 flytter ægteparret tilbage til Herning, hvor den ældste datter Birthe Marie Andersdatter bliver født 5. febr. 1816. Den ældste søn Jens blev døbt i Herning kirke d. 29. januar 1820. 4 år senere fødes datteren Maren d. 6. juni 1824, og næsten 5 år senere datteren Mette Kirstine d. 10. april 1829, ligesom sine ældre søskende døbt i Herning kirke. Den yngste af børnene Lars, opkaldt som lige sagt efter hendes stedfar Lars Madsen Sællænder, blev født i Herning 16. oktbr. 1835 og naturligvis døbt her. I 1840 havde Anders Jensen efter et arbejdsomt liv slidt sig frem til at blive gårdejer i Lind by, Rind sogn, men hans ophøjelse varede ikke længe, han døde allerede d. 23. maj 1842, kun 56 år gammel.

Folketællingen 1845 viser Sidsel Jensdatter som enkekone i Rind sogn med fire af sine børn, Jens, Maren, Mette Kirstine og Lars boende i hjemmet. Men hun har rimeligvis ikke kunnet opholde hjemmet i Rind sogn, for folketællingen 1850 viser hende boende i Lundgård, Gjellerup sogn, ernærende sig af uldbinding.[1])

I folketællingslisten for 1860 kaldes hun indsidder og uldbinderske, og hun opgives nu at være født i Herning, i stedet for som rigtigt angivet i folketællingslisterne for 1845, 1850 og 1855 Tjørring sogn. Kun hendes yngste søn Lars bor sammen med hende, han ernærer sig som daglejer.

[1]) Hun er kommet til Lundgaard d. 1. maj 1847 (Gjellerup kirkebog). »Hun har som enke opført sig vel«. (Rind kirkebog).

Grundtegningen af Sidsels hus, som Tang Kristensen har vist i Minder og Oplevelser II s. 50, viser to sengesteder, den ene seng uden sengeklæder. Lars har tydeligt nok forladt hende og taget sengeklæderne med sig. Vi genfinder med ret stor rimelighed denne Lars Andersen i folketællingslisten 1870, boende i Vasehuse, Gjellerup sogn, formentlig gift i Sønder Felding med Karen Christine Jensen, født her i året 1849. De har et barn født 7. juli 1869, tydeligvis opkaldt efter Lars Andersens fader, idet drengen hedder Anders Kristian Jensen Andersen.

I et brev til Svend Grundtvig d. 4. dec. 1869 oplyser Tang Kristensen: »Visen »I dansen der ganger de ædelige to« er foresunget mig af Sidsel Jensgaard, almisselem, for tiden i Birk, men dengang i Lundgård.« Vi genfinder da i folketællingslisten 1870 Sidsel Kirstine Jensdatter i den ældste datter Birthe Marie Andersdatters hjem i Birk. Hun er gift med arbejdsmand Clemmen Christensen, født 1811 i Gjellerup sogn, og hun har fire børn, Jens født 1847, Maren født 1850, Anders født 1853 og Niels Anton født 1860. Sidsel opgives som født i Gjellerup sogn, og hendes alder opgives til 82 år, hun er dog på dette tidspunkt kun godt 76 år gammel. Hun dode hos Clemmen i Birk, siger H. P. Hansen De gamle fortæller I s. 31. Det skete d. 17. januar 1871. Dødsfaldet er ikke nævnt i Tang Kristensens mange breve til Svend Grundtvig. Selv om vi ikke ved fuld besked, så synes Sidsel Jensdatter mere og mere at have fjernet sig fra sine fem Børn, så hun kom til at leve som eneboerske i de fattige, ja usle forhold i Lundgård, hvor Tang Kristensen lærte hende at kende, og det på en sådan måde, at Sidsel Jensdatters minde som den store visesangerske blev bevaret til eftertiden. »Nu er næsten alle hendes viser blevet trykte, og kunde hun se dem på tryk, er jeg vis på, hun vilde blive glad, thi noget ærgjerrig var den gamle tillige.« (JF. XI s. 327).

Det er forholdsvis let at gøre sig bekendt med Sidsel

Jensdatters folkevisesang, for så godt som alle hendes folkevisetekster er trykte i første bind af Jydske Folkeminder, se indledningen s. XIV, hvor Tang Kristensen henviser til følgende numre som sungne af Sidsel Jensdatter, nemlig nr. 1, 3—7, 9—10, 15, 17A, 18, 19, 22—24, 26, 40, 52—60, 61A, 64—66, 69B, 70, 72, 73, 75, 76A, 78, 81B v. 6—9, 99 og 101. Ialt 43 visetekster af 133. Sidsels nærmeste konkurrenter er de to søstre *Ane Jensdatter* og *Ane Johanne Jensdatter* fra Sønderbjerg i Gjellerup sogn, som havde sunget henholdsvis 21 og 19 visetekster. Derimod er det temmelig svært at finde Sidsel Jensdatter i nationalværket *Danmarks gamle Folkeviser*, I—XI, udgivet af Svend Grundtvig, fortsat af Axel Olrik og hans elev H. Grüner Nielsen. Jeg anfører derfor Sidsels visetekster efter rækkefølgen i Danmaks gamle Folkeviser (citeret *DgF.*), og jeg anfører også trykke- eller henvisningssted, for mange af Sidsels viser har nemlig først fundet plads i de senere tillæg, især i bind IV og bind X. Vi får derved Sidsels folkevisetekster anført i systematisk orden, og ikke i den noget tilfældige rækkefølge, hvori teksterne er optaget i Jydske Folkeminder I.

Til første bind af Danmarks gamle Folkeviser, de egentlige kæmpeviser, kender Sidsel Jensdatter ingen tekster. Ganske anderledes med bind II, Danmarks trylle- og æventyrviser.

Vi begynder med visen JF. I nr. 55 *Dronning Dagmar og Havfruen* (DgF. 42 B, se II s. 90—91, IV s.818, X s. 40). Sidsels sangtekst går helt tilbage til Anders Sørensen Vedels tekst fra 1591, kendt af den jyske almue i senere optryk, men det mærkelige er her de kraftige og fortræffelige nydannelser, som vi finder i denne vedelske tekst. Herom siger Svend Grundtvig: »Vi møder her navnene kong Valdemar og dronning Dagmar, som ikke findes i Vedels text, skjønt han (måske efter egen formodning) har henført visen til Dagmar. Og verseføl-

gen er helt forandret, på en måde, der dog også giver god mening, idet dronningens forbøn for havfruen går forud for hendes samtale med hende.« Svend Grundtvig fremhæver den smukke nydannelse i vers 18:

> Den havfru ud på bølgerne skred,
> Dronning Dagmar hun græd, hendes hænder hun vred.
> For hun havde fremmet hendes vilje.

Vi går over til visen JF. I nr. 27 *Elvehøj* (DgF. 46 Cd, se IV s. 830—833, begyndende med denne strofe:

> Min fader han gav mig sadel og hest,
> at jeg skulde ride til hove,
> min moder hun gav mig hynder blå,
> at jeg skulde lægge mig at sove.
> Siden jeg dem aldrig mere så.

Visens mening er, at den unge ridder skulde ride til kongens hof og træde i hans tjeneste, men Sidsel troede, at det var en ung tjenestekarl, som skulde ride til hovtjeneste på herregården. »Når man skulde til hove, skulde man vel tidlig op, men karlen var dog for tidlig på færde, og da han på sin vej kom forbi en høj, mente han at kunne få sig endnu en lille søvn og lagde sig der til hvile. Han var ovre fra Birk og skulde til Lundgård, som da var herregård, men er nu fire bøndergårde i Gjellerup sogn. Sidsel viste mig højen, som ligger norden for Hammerum-bæk, sydøst for Ravnsbjerg, og som kaldes af alle: Elvehøj. Hanen, der vækkede karlen, var på Lundgård.« (Tang Kristensen i JF. I s. XXV).

Sidsel Jensdatter kender den berømte Elverskudsvise DgF. 47 *Hr Oluf han rider om otte* (JF. I nr. 18, sml. s. XXI, Dgf. 47 R, X og Æ, se IV s. 841, 845 og 846, X s. 43), i tre varianter, de to begyndende med denne strofe:

> Hr. Peder han rider i grønnen lund
> at bede de dyr udi samme stund.
> Imens dansen går så let igennem lunden.

Men hun kender også visen handlende om hr. Oluf, optegnet 1866 i brudstykke af *Marie Sandahl*, som da var huslærerinde hos gårdejer Søren Krøjgård, og som mener, at Sidsel havde tilnavnet Sællænder, fordi hendes farfar var sjællænder, en ren misforståelse af Marie Sandahl (se om hende Danmarks Folkeminder nr. 53 II s. 250). Her lyder Sidsels tekst (se DgF. IV s. 845):

Ridder Ole han rider i grønneste lund
og jager og skyder i samme stund.
Imens dansen den går så let udi lunden.

Af visen JF. I nr. 40 *Verner Ravn* (DgF. 60 Fh Valravnen, genoptrykt X s. 67—68) anfører vi strofe 2:

Det var vilde Verner Ravn.
han svæver i fremmede lande;
han vilde hjem til hans moders gård
og se, hvordan alt mon til stande.
Men ravnen flyver om aftenen.

Visen JF. I nr. 5 *Linden* svarer ikke blot til DgF. 66 (sml. DgF. II s. 214—219) Jomfruen i Linden, men også til DgF. 55 Jomfruen i Ulveham (sml. DgF. II s. 156—158, IV s. 891—894, X s. 60—61). »Vi genfinder, siger Svend Grundtvig (JF. I s. 362) på én gang tvende af vore mærkeligste trylleviser, Jomfruen i Ulveham og Jomfruen i Linden, begge for første gang udgivne i Danmarks gamle Folkeviser II efter gamle håndskrifter. Her kommer nu den mærkelighed til, at de samme to viser, som her findes sammensmeltede i den jyske tradition, de ere også i Norge forefundne i lignende forbindelse, hvorom se Danmarks gamle Folkeviser III s. 829—31.« Om denne sammendigtning siger Grüner Nielsen DgF. X s. 71: »Noget for sig selv er 66 D (tidligere omtalt IV s. 892), der er sunget af Sidsel Jensdatter, hvilken sangerinde har vist sig ejendommelig, ikke alene for sit omfangsrige og gammeldags viserepertoire, men også for

sine momentvis frie omdigtninger af det overleverede stof. Det er derfor ikke helt udelukket, at DgF. 66 D vers 18—29 er Sidsel Jensdatters eget indskud, en tildigtning måske blot ud fra kendskabet til ulve-episoden i den fireliniede litterært omformede Nattergalevise (DgF. 57) om den omskabte jomfrus broder, der er forvandlet til ulv, men frelses ved at drikke stedmoderens blod«:

En dag hun spadsered i skoven så prud,
min broder han gik efter hende på lur.

Han greb hende ved hendes venstre fod,
så rev han ud hendes hjerteblod.

Nu ligger hun død i lunden, den trold,
nu est min broder en ridder så bold.

Ved Statsradiofoniens mindefest for Evald Tang Kristensen på hundredårsdagen d. 24. januar 1943 midt under tyskertiden sang min hustru i radioen de første strofer af denne vise, Jomfruen i Linden, til hans og Sidsel Jensdatters ære:

Ak lind! ak lind! du dejlige træ!
forgyldent er hvert et løv, som du bær!
Imod så blid en sommer.

Visen JF. I 59 *Herr Jon som Fugl* hører til tryllevisetypen DgF. 68 Ridderen i Fugleham (DgF. 68 H, genoptrykt X s. 80) og begynder på denne måde:

Herr Jon han drog til smedie.
— Jeg vover mit liv —
det røde guld lader han vride.
Jeg vover mit liv for en jomfru.

Visen JF. I nr. 17 *Ungen Svejdal* hører til den berømte folkevisetype DgF. 70 Ungen Svendal (se II s. 238—54, III s. 841—43, X s. 82—91 og her især s. 89). Efter Svend Grundtvigs mening (JF. I s. 371) en fortrinlig opskrift

af den i Nordens hedenskab rodfæstede Svejdalsvise. Den indledes med denne strofe:

Det var ungen Svejdal,
gik for hans stedmoder at stå,
han vilde med hende lege bold,
men hun gjorde ham tynde kår.
Og tal din' ord vel.

Visen JF. I nr. 58 *Jomfru Hellelil* hører til folkevisetypen DgF. 83 Hildebrand og Hilde (DgF. II s. 390—403, III s. 856—58, X s. 130—33). Den er en nydigtning på grundlag af Peder Syvs tekst, men især slutningen er frit behandlet, som det bl. a. fremgår af disse strofer:

Tak have hr. Hillebrand, han holdt sine ord,
så snarlig lod han sit bryllup bo.

Nu haver fru Hellelil forvundet hendes harm:
— min sorrig ved ingen uden Gud —
Hun sover hver nat i hr. Hillebrand hans arm.
For ingen tør jeg klage min sorrig.

Visen JF. I nr. 76 A *Den Dødes Igenkomst* hører til den berømte folkevisetype DgF. 89 Moderen under mulde (DgF. II s. 470—91, s. 681—82, III s. 860—70, X s. 151—77, som ligger til grund for Henrik Hertz sørgespil Svend Dyrings hus. Opskriften, DgF. 89 Ø, er genoptrykt DgF. X s. 160—61. Dens første strofe lyder:

Liden Ellen hun hviler i Himmerige
— udi lunden —
der hørte hun hendes små børn skrige.
Udi lunden der falmer de roser.

Den ustedfæstede sagntekst JF. III nr. 202 *Liget i søen* tilhører folkevisetypen DgF. 91 Hedebys genganger (DgF. II s. 498—500, X s. 180—81, XI s. 116—18), og et par strofer af denne folkevise er bevaret i sagnoptegnelsen:

»Kirstine med hendes møer fem,
de kvalte mig i en silkeseng,
de bandt mig i et knippe hø,
så bar de mig ned til den sø.«

Visen JF. I nr. 26 *Herr Mortens Genfærd* hører til folkevisetypen DgF. 92 Hr. Morten af Fuglsang (DgF. II s. 501—02, X, s. 181—84). Teksten DgF. 92 Cb er genoptrykt DgF. X s. 183—84, sml. s. 181. Denne vise er også ligesom Elvehøjsvisen af overleveringen knyttet til Gjellerup sogn. »Hr. Morten boede på gården Agerskov, som i gammel tid har været en herregård, men nu er tre bøndergårde, ja der har også været fire. Fuglsang tilvendte han sig ved falsk ed, og derfor måtte han ride efter sin død. Denne gård ligger klods op ad landevejen mod syd og vestligt i Birk by og kaldes endnu Fuglsang.« Sidsel Jensdatter mente, at den skytte, som mødte den ridende genganger, boede på Herningsholm, men det er nok en fejltagelse af hende, siger Tang Kristensen (JF. I s. XXIV). Da hr. Mortens enke, stolten fru Mettelil, giver den lille grønne toft tilbage, der ved falsk ed er svoret til Fuglsang, møder ungsten Holmer skytte igen hr. Morten som skyldfri dødning:

Ja, hvid så var hans hest
og hvid så var hans hund,
og hvide var alle de andre små dyr,
ham fulgte gennem rosenslund.
Sildig rider herr Morten fra Fugelsang.

Visen JF. I nr. 72 *Synderinden* hører til legendevisen DgF. 98 Maria Magdalena (DgF. II s. 530—36, X s. 204—08). Teksten DgF. 98 E er genoptrykt DgF. X s. 207—08 og ender med denne strofe:

Alt på det sted, hvor Marie sad,
— Jesus, o Herre min —
der vokste liljer hvide og blå.
Mar(ia) Magdalena hun bad til Vorherre.

Tredie bind af Danmarks gamle Folkeviser handler om de såkaldte historiske folkeviser. Til disse viser hører kun tre, sunget af Sidsel Jensdatter, to om Dronning Dagmar og en om Marsk Stigs døtre.

JF. I nr. 54 *Dronning Dagmars Bejlevise* hører til visetypen DgF. 133 Dronning Dagmar i Danmark (DgF. III s. 201—05, 921, X s. 282—84). Sidsels tekst DgF. 133 Bb er genoptrykt i DgF. X s. 283—84. Den er efter Svend Grundtvigs mening (JF. I s. 375) sammensat af to af Vedels Dagmarviser nr. 22 og 23, foruden at den har lånt adskillige vers af den nydannede efterklangsfolkevise Kong Hanses vise (DgF. 166, III s. 616—34), blandt andet denne strofe:

Syv tønder af det hvide sølv,
det skal du fange med dig:
og otte tønder af det røde guld
dig siden skal skænkes af mig.

JF. I nr. 56 *Dronning Dagmars Død* hører til folkevisetypen DgF. 135 (III s. 207—18, 921—24, X s. 285—92). Sidsels tekst DgF. 135 C1 (X s. 285—87) har det smukke, alene hos Sidsel forekommende omkvæd »Nu falme vil fryden i Danmark« i stedet for Vedels velkendte omkvæd »Udi Ringsted hviles Dronning Dagmar«. Naturligvis møder Vedels tekst også her som sædvanlig hos Sidsel med frodig nydannelse, således i vers 4:

Ja, der blev foler af engene hent'
og det med største snare:
og der blev for guldkarmen spændt
ad Ris så monne de fare.

Til de såkaldte historiske viser hører også JF. I nr. 8 *Kongens Børn af Engeland*, hørende til folkevisetypen DgF. 146 Marsk Stigs Døtre (DgF. III s. 385—404, 927—29, X s. 331—58), som Sidsel har kendt med omkvædet »Danmark stander i blomster. fra Engeland vare de kom-

men«. Sidsels tekst (DgF. 146 I yx, se X s. 346) har Tang Kristensen desværre ikke optegnet (sml. JF. I s. XVI).

I fjerde bind af Danmarks gamle Folkeviser begynder en hel ny række af folkeviser, handlende om adelige herrers og fruers liv og skæbne. Til viserne i bind IV DgF. nr. 183—254 svarer følgende visetekster, sunget af Sidsel Jensdatter.

Hertil hører JF. nr. 1, den først udgivne af alle Tang Kristensens folkeviser, *Den modige lidel Kirsten*, hørende til folkevisetypen DgF. 186 Skjoldmøen (DgF. IV s. 77—91). Sidsels tekst (DgF. 186 H) er genoptrykt DgF. IV s. 87—88. Vi anfører den første strofe:

Lidel Kirsten adspørger sin moder:
— Herre Falkentog —
»Men havde jeg mig aldrig en broder?«
For de haver hannem spændt udi tårnet.

Det lykkes den modige unge pige at befri sin fængslede broder, og de bliver senere lykkelige og glade:

Nu haver lidel Kirsten forvundet hendes nød,
nu bærer hun hver dag guldkronen så rød.

Hendes broder han fik, for fange han var,
den villeste jomfru i kongens gård.

JF. I nr. 101 *Stalt Elselil* hører til folkevisetypen af samme navn DgF. 220. Sidsels tekst (DgF. 220 »G«) er endnu ikke nået til genoptryk i tillægget til folkeviseudgaven i DgF. X, sml. IV s. 287. Vi anfører første strofe:

Dankongen han hviler i højeloft på silke det blå
— Ved strande —
der hørte han de riddere, i grønnen lund monne gå.
Vel er den, der aldrig kommer udi våde.

JF. I nr. 4 *Det store Væddemaal* hører til folkevisetypen DgF. 224 Væddemaalet (DgF. IV s. 302—20). Sidsels tekst (DgF. 224 L) er genoptrykt DgF. IV s. 317—19. Også her anfører vi første strofe:

Hr. Lave og så hr. Bjørn blå,
to mægtige herrer og snilde.
Og de var dennem stalbrødre to,
deres hu kunde ingen adskille.
Deres tvang var alt ud af elskov.

JF. I nr. 64 *Jomfruens Kyskhed* hører til folkevisetypen DgF. 229 Den forsmåede Bejler og er som tekst F genoptrykt i DgF. IV s. 355—56. Den ender med disse strofer:

»Stat ude! Stat ude! i den lange vinternat!
så kan du sige i morgen, du fik skjøn jomfru fat.«

Skjøn ridder han lader hans gangere springe,
skjøn jomfru stod i højeloft og lod guldharpen klinge.

Viseopskriften JF. I nr. 7 *Graavægges Steddatter* hører til folkevisetypen DgF. 239 Møens Morgendrømme og er optrykt som tekst H i DgF. IV s. 441—42. Også her anfører jeg første strofe om den unge mø, der bliver vækket så ublidt af sine morgendrømme:

Gråvægge hun vakt' hendes døtre med pris
— Hvo plukker løv udaf livsens træ?
men hendes stifdatter hend' vakt' hun med ris.
Selv træder hun duggen af jorden.

Viseopskriften JF. I nr. 73 *Den trofaste Jomfru* hører til folkevisetypen DgF. 249 af samme navn, og opskriften er genoptrykt som tekst G i DgF. IV s. 504—05. Også her anfører vi første strofe:

I dansen der ganger de ædelige to,
den favre ungersvend og den stalte jomfru.
Men linden bærer løv, og løvet falder af,
og jorden bær alle grønne blade.

Sidsel har kendt en flyvebladstekst af folkevisetype DgF. 250 *Esbern og Sidsel*, se DgF. IV s. 532—33, som ikke har været trykt i Jyske Folkeminder I og

Danmarks gamle Folkeviser. Vi anfører første og eneste strofe af Sidsels utrykte opskrift:

> Ja, fisken den tager sin føde i vand
> og ørnen op under sin klo:
> Krist, send mig en fuldtro ven for sand,
> når som jeg skal sætte min bo.

Sidsel har også kendt en opskrift af folkevisetype DgF. 254 *Tro som Guld*, som ikke hidtil har været trykt. Ved en fejltagelse er opskriften ikke nævnt DgF. IV s. 571, der opregner de 13 opskrifter, der hører til tekst E. Den er desværre ikke bevaret i Tang Kristensens afskriftsrække. Opskrifterne af denne vise hører i udpræget grad hjemme i Fyn og Sjælland og er næsten ukendt af Hammerum herreds store visesangere. Derfor er det muligt, at Sidsel kan have lært denne folkevise af sin sjællandske stedfader Lars Madsen Sællænder i Herning.

Danmarks gamle Folkeviser bind V, 1—2 med visetyperne DgF. nr. 255—315 fortsætter i virkeligheden bind IV med dets hovedindhold af viser, handlende om adelige herrer og fruers liv og skæbne. Til viserne i dette bind hører følgende tekster, sunget af Sidsel Jensdatter.

Sidsel har kendt en flyvebladstekst hørende til folkevisetype DgF. 258 *Skøn Anna*, men den nævnes slet ikke DgF. V s. 37 F t-ff.

Visetekst JF. I nr. 22 *Skjøn Medler og Redselille* hører til folkevisetypen DgF. 271 Redselille og Medelvold, handlende om den unge kvindes tvillingefødsel i lunden med hendes fæstemand som forløser. Sidsels opskrift hører til tekst Vb (se DgF. V, 1 s. 265—67 og 276). Vi anfører de to første strofer uden omkvæd:

> Skjøn Medler han tjener i kongens gård.
> Jomfruer og møer de kruser hans hår.
>
> Jomfruer og møer de ynder ham vel,
> men dronningens datter hend' lokked han selv.

Og den tragiske vise ender med denne strofe:

Nu ligge de fire i lunden er død,
hendes moder var skyldig i al den nød.

Viseopskrift JF. I nr. 53 *Ingefred og Gunder* hører til folkevisetypen DgF. 274 Brud ikke Mø. Sidsels tekst (DgF. 274 Bb, se V, 1 s. 315–17 og 18 f.) går tilbage til Syvs tekst nr. 62. Første strofe har følgende ordlyd:

Ingefred og jomfru Gunder
de sad udi deres bure.
Så let da ganger der dansen.

Sangtekst JF. I nr. 57 *Ungen Akselvold* hører til folkevisetype DgF. 293 af samme navn (sml. JF. I s. 377). Den opføres som tekst E, men genoptrykkes ikke DgF. V, 2 s. 67. Vi anfører første strofe om det fundne hittebarn:

Det var alle kongens mænd,
de aged i grønnen skov:
der fandt de så dejligt et drengebarn,
lå under en lind og sov.
Udi loftet der sover stalt Ellin.

Sangtekst JF. I nr. 70 *Moderen Sønnens brud* hører til folkevisetypen DgF. 294 Karl hittebarn. Sidsels tekst opføres som tekst E, men genoptrykkes ikke DgF. V, 2 s. 80. Visen ender lykkeligt. Hun genkender sin søn, som i stedet får en af kongens yngste møer til brud. Han opnår hos kongen, at hans moder kan ægte hans fader. Det hedder derfor i sidste strofe:

Nu haver lidel Kirsten forvundet hendes harm,
— Der er end tre roser udi —
Hun sover hver nat i hr. Marsti hans arm.
For hun har trolovet den unge herr Marsti.

Sangtekst JF. I nr. 65 *Utroskab straffes* hører til folkevisetypen DgF. 306 Utro Ridder. Opskriften hører til

tekst H, se DgF. V, 2 s. 262—63, sml. 272. Den ender med denne strofe:

Nu ligger han der, den utro svend,
på jorden død:
skjøn jomfru hun sidder i højeloft
og virker guld så rød.

Sangtekst JF. I nr. 99 *Malfred og Sadelmand* hører til folkevisetype DgF. 313 Malfred og Sallemand. Sidsels opskrift, der følger Peder Syv nr. 29, hører til tekst B, se DgF. V, 2 s. 369—71. Jeg anfører strofe 4 og 7 af denne voldtægtsvise:

Ja, det var lidel Malfred,
hun ganger i lunden så jen'.
Der mødte hend' Sadelmand, kongens søn,
med tredive af sine svende.

Han rev hendes klæder sønder
og drog hende i hendes hår:
hun kunde hverken med skænk eller bøn
eller med magten komme ham frå.

Bind VI af Danmarks gamle Folkeviser, udgivet af Axel Olrik 1898 længe efter Svend Grundtvigs død i 1883, hedder særskilt Danske Ridderviser I. Folkevisetyperne i dette bind DgF. 316—86 skiller sig da heller ikke indholdsmæssigt fra adelsviserne i bind IV og V. Til DgF. VI hører følgende af Sidsels visetekster:

Visetekst JF. I nr. 3 *Nyborg i graven* hører til folkevisetype DgF. 342 Volmers hustru levende begravet. Sidsels opskrift hører til tekst C, se DgF. VI s. 153—54, sml. s. 157. Her siger Olrik om Sidsels opskrift, at den er mere boglig i sprogformer og har mere nydannelse end en optegnelse af Ane Marie Nielsdatter i Rind fattiggård. Den onde svigermoder bliver dog ikke her levende begravet, men brændt på bål:

Nu haver Nyborg forvundet hendes harm,
hun har to små sønner udi hendes arm.
De legtes så vel med de runer.

Visetekst JF. I nr. 19 *Hertug Samson og Elselil* hører til folkevisetype DgF. 345 Utro fæstemø vil forgive sin fæstemand. Sidsels opskrift hører til tekst C, se DgF. VI s. 173—74. Elselil må selv drikke først af det bæger gift, hvormed hun i sin skinsyge vil forgive sin fæstemand:

> Velkommen hid, herre Samson,
> du er allerkæresten min!
> du bør dog både først og sidst
> at smage vor nyblandet vin.

Visetekst JF. I nr. 60 *Lidel Kirsten rejser hjem* hører til folkevisetype DgF. 360 Fru Mettelils utroskab, hvor Sidsels opskrift henføres til tekst Fb, se DgF. VI s. 283. Liden Kirsten har ladet sig lokke af den liden bondedreng, og hun søger i sin kvide til sit barndomshjem. Søsteren under hende lov at tjene som den ringeste tjenestekvinde på gården, og broderen vil lade hende sidde som en anden huskvinde, men det ender helt anderledes:

> De fulgte lidel Kirsten ad stenstuen ind,
> så snarlig så monne hun besvime:
> så fødte hun en datter, så fødte hun en søn,
> og straks var hun død oppå timen.

Sangtekst JF. I nr. 6 *Lodkastningen* hører til folkevisetype DgF. 376 Hr. Peders skriftemål på havet. Opskriften hører til tekst C (se DgF. VI s. 399—400, sml. s. 406 nr. ee). Til Sidsels nydannelser hører vers 6:

> Det var både skipper og styremand,
> de hidsede skibet fra land,
> tilbage glemte de Gud Fader og Søn
> og Gud den Hellig-Ånd.

A. Olriks oplysning (DgF. VI s. 406), at Sidsels overlevering gennem moderen stammer fra Silkeborgegnen, må betegnes som urigtig, da moderens forment-

lige fødested Hesselbjerg ligger langt nærmere ved Herning end ved Silkeborg.

Sangtekst JF. I nr. 23 *Stiglils Gjenfindelse* hører til folkevisetype DgF. 382 Kejserens datter. Opskriften hører til tekst B (se Bi. DgF. VI s. 459 og 460). Her anføres første strofe:

> Kejseren havde de døtre tre,
> den ene hun vil ikke spinde,
> hun siger, hun vil ad fremmede land,
> at hun hendes broder kan finde.
> En jomfru af kejserens land.

Bind VII, Danske ridderviser II, omfatter følgende numre af folkevisetyper DgF. 387—466. Hertil hører 3 af Sidsels sangtekster, nemlig:

Sangteksten JF. I nr. 52 *Herr Lovmand*, som hører til folkevisetype DgF. 387 Lovmand og Tord. Opskriften hører til tekst E efter Syv nr. 68 (se DgF. VII s. 14—15, sml. Ed s. 25). Hr. Lovmand har fæstet stalt Inger, at hun skal bie ham otte år, for

> han vil sejle den salte sø,
> for der at vinde det guld så rød.

Og hjem kom hr. Lovmand ikke, førend der brændte blus for den brudehusdør, men han fik sin fæstede brud, stalt Inger, og hr. Tord, hendes narrede brudgom, fik hr. Lovmands søster i stedet:

> Nu haver de alle forvundet deres nød
> — Danser I vel, mit skønne unge liv —
> De fruer de slide det silke rød
> — For hun måtte vel vorde min. —

Sangtekst JF. I nr. 61 a *Herr Karl af Ris og Jomfru Rigmor* hører til folkevisetype DgF. 431 Karl og Rigmor. Opskriften hører til tekst M, genoptrykt DgF. VII s. 364—66. Det er en udløber af Hagbardvisen, hvor den

som kvinde forklædte hr. Karl kommer til at sove med jomfru Rigmor i seng, og hvor det da med et værdifuldt lån fra Hagbardvisen hedder:

»Og hør, min kæreste herre Karl!
Hvi vilde du mig lønlig svige?
hvi red du ikke til min faders gård,
bad om mig til din lige?«

»Jeg var i din faders gård
med høg og hunde i hænde,
din fader han er så hastig en mand,
vild' ikke høre mig orden' til ende.«

Sangtekst JF. I nr. 69 B *Kærestens Død* hører til folkevisetype DgF. 458 af samme navn. Opskriften hører til tekst C (se Cæ DgF. VII s. 532—33, sml. s. 540) efter flyveblad fra o. 1800, endende med disse strofer:

Hendes hænder var hvide, hendes fødder de var små,
hendes kinder var rosenrøde;
ja, hun havde bryster som ædle svanedun
og munden som sukker det søde.

Hun havde hår som det røde spundne guld,
var flettet i en lille fløjels mysse,
hendes bønner de stande så inderlig til Gud,
i Himmerig der ventes vi at mødes.

Til Danmarks gamle Folkeviser VIII nr. 467—89, kaldet Danske ridderviser III, men måske snarere Danske romanviser I, hører 3 af Sidsel Jensdatters sangtekster. Ikke trykt er en optegnelse, som hører til folkevisetype DgF. 475 *Aslag Tordsøn og skøn Valborg* (se DgF. VIII s. 158—167 efter Vedels tekst fra udgaven 1655). Sidsels overlevering hører til tekst C (se Ccc DgF. VIII s. 181 — med trykfejlen Mette Johanne Jensdatter for Sidsel Jensdatter). Sidsel har ligeledes kunnet romanvisen DgF. 480 *Terkel Trundesøn*, og hendes sangtekst har hørt til tekst C (se DgF. VIII s. 260—69, sml. s.

292—93, hvor en lang række strofer af Sidsels tekst er trykt. »Den stammer fra flyvebladet, men den har de for denne sangerske karakteristiske friheder i forhold til det trykte grundlag.« Om denne tekst siger Tang Kristensen JF. XI s. 175: »Noget mærkeligt er det, og i alt fald værd at anføre, at den gamle kone kunde alle disse 116 vers ordentlig uden ad, ledte ikke efter ord og gik ikke bort fra det hos Syv givne; en mesterlig hukommelse må man sige.« Torkel Trundesøn er nu en ridder efter Sidsels sind:

Bort red Terkel Trundesøn,
han var sagtmodig i sind;
han sukked og bad til Gud i løn,
og ham randt tåre på kind.

Til sidste bind af Danmarks gamle Folkevisers hovedtekster DgF. IX (bind X er tillæg, bind XI er melodier) nr. 490—539 hører to af Sidsels sangtekster.

Sangtekst JF. I nr. 78 *Den ustadige Jomfru* hører til folkevisetype DgF. 511 Ungersvendens klagesang. Opskriften hører til tekst D, genoptrykt DgF. IX s. 82. Jeg anfører sidste strofe om ridderen og den utro jomfru:

Skjøn ridder han rider i borgegård,
sit sværd så monne han svinge:
skjøn jomfru hun sidder i højeloft,
hun lader guldharpen klinge.
Min jomfru haver mig svegen.

Sangteksten JF. I nr. 66 *Peder Svinedreng* hører til folkevisetype DgF. 527 af samme navn. Opskriften hører til tekst Xb, se DgF. IX s. 154, der ender med disse strofer:

Peder Svinedreng slog ud hans flagrehat,
for inden var den med guldperler besat.

Jeg er ej Peder Svinedreng, fordi I tænker så,
jeg er den bedste kongesøn, i Engeland kan gå.

Hermed har vi sluttet vor opregning af de sangtekster fra Sidsel Jensdatters mund, som hører til Danmarks gamle Folkeviser I—IX nr. 1—539. De kaldes folkeviser, men de burde hellere kaldes *adelsviser*, da de næsten alle handler om adelige herrer og damer, ligesom de også er digtet af adelen i middelalderen og fra herregårdenes borgestuer har bredt sig til bønder og husmænd som Sidsel og hendes lige.

Men Sidsel kender også folkeviser fra overgangstiden i det 16de og 17de århundrede, de såkaldte *Efterklangsviser*, som ikke er befundet værdige til at optages i nationalværket Danmarks gamle Folkeviser I—XI, men som endnu hårdt savner en grundlæggende videnskabelig udgave. Til disse efterklangsviser hører følgende trykte sangtekster fra Jydske Folkeminder I, sunget som de ligenævnte adelige viser af Sidsel Jensdatter.

Sangteksten JF. I nr. 9 *De to Bejlere* (Eft. B 58) handler om anderledes jævne folk end adelsvisernes, hvor Peder Svinedreng er en forklædt kongesøn:

> Den ene var en sømand, den anden en dragon,
> jomfruen var kaptajnens datter på stand.

Pigen foretrækker sømanden, og visen ender med:

> De avlede tre døtre, og dertil sønner fem,
> de havde stor fornøjelse og glæde ud af dem.

Sangteksten JF. I 15 *Den fortvivlede Ungersvend* (Eft. B 47) handler om ungersvenden, der dræber sig selv i fortvivlelse over sin utro kæreste:

> Det var stor ynk at høre
> og ligeså at se,
> den ungersvend skulde spolere sit liv
> for sådan en utro tøs!

JF. I nr. 24 *Skipperen og Jomfruen* (Utr. LIX Landsknægten) handler om skipperen, den udenlandske knægt,

som forfører skønjomfru, og som fyrretyve uger senere vender tilbage:

Den skipper han ind ad stenstu tren,
syvhundred dukater skjød han hend' i skjød:
»Deraf skal du dig ernære,
vor søn skal du klæde i skarlagen rød,
og han skal blive en herre.«

Sangtekst JF. I 75 *De to Jomfruer* (Utr. 291) handler om den rige og fattige pige, hvoraf ungersvenden vælger den fattige til at være hans lige:

»Vel har hun lidet guld eller gods,
det vil jeg dog ikke betænke,
men vi er jo begge to vakkre unge folk,
Gud kan os vel rigdommen skjænke.«

Sangteksten JF. I nr. 81 B *De tre Grever* (Utrykt XXXII) er kun et brudstykke af denne vise, der handler om pigen, som ikke vil lade sig forføre af den fornemme greve:

»Vel er jeg en fattig pige,
haver hverken sølv eller guld:
mit håb det står til Herren,
han bliver mig tro og huld.«

Sidsel Jensdatter har også kendt efterklangsviser, som ikke er blevet trykt i Jydske Folkeminder. Det gælder således den tyske efterklangs- og flyvebladsvise *Slottet i Østerrig* (Eft. A 5, Nyerup og Rasmussen Danske Viser I, nr. 14 endende med oplysningen om den østrigske digterinde:

Hvo denne vise har gjort i løn,
det må vi jo alle vide,
den haver gjort en jomfru skøn,
til Wien i Østerrige.

Den tredie gruppe af folkeviser, de såkaldte *Skæmteviser*, findes naturligvis også i Sidsel Jensdatters sangskat.

Vi nævner her sangteksten Jyske Folkeminder I nr. 10 *Bispens datter*, hørende til skæmtevisetype 110. Jeg anfører første strofe:

Det var rigen Gerby Smed,
han skulde en pige leje,
så red han til bispens gård,
hvor bispens datter mon steje
(d. v. s. være stedt).
Levende brav
strunt o mæ vel en drunt om drej
rage der kat over mark og eng
snuller i godt ja vel aa gi russer aa rirum.

Tang Kristensen fortæller JF. I s. XVII: »Sidsel har tidt fornøjet hyrdedrengene med den vise. De har gærne villet lære det forskrækkelige omkvæd, men Sidsel sang det så hurtigt, at de aldrig fik det lært.« Gerby Smed smører haser fra den forfærdelige kvinde, der trodsigt forlanger til sidst: »Og du skal give mig nattero med tre kuradsige drenge«.

Desuden finder vi i Tang Kristensen »Hundrede danske Skjæmteviser« 1903 nogle optegnelser, som hidrører fra Sïdsel Jensdatter.

Det er først nr. 20 *Den gamle brud*, hørende til skæmtevisetype 22 af samme navn. Sidsel begynder med følgende strofe:

»Ja, jeg fæsted mig så stolt en jomfru,
vel hundrede år og dertil syv,
så såre hendes øjne de runde:
hendes hår var grå,
hendes mund var blå,
hendes hænder og de vare runkne,
hendes kinder og de vare slunkne.«

Så kommer nr. 23G *Den onde Kvinde*, hvori det bl. a. hedder:

Hun begyndte at brumme ud, da det gryed' ad dagen:
»Op, lav kaffe, din dovne hund, thi klokken fem er slagen.
To et kar og giv et svin, dertil er du ej for fin
i de bedste klæder.«

Derefter kommer nr. 42 A *Mandevalget*, skæmtevisetype 28 og 30, som begynder med følgende strofe:

»Jeg skulde være bondekone og lære at ploven kjøre:
men syv gange inden middag slog han mig under øre.
En sommer og en vinter.«

Af skæmtevisen om *Møllerdatteren, der får kærestebesøg*, skæmtevisetype 12, har Sidsel husket en tekst, men kun første strofe er optegnet:

Gammelmand han stopped sine sønner i sæk.
— Huu hejså, kom fallaldera —
og så vilde han til møllerenbæk.
— Fiderik, fiderak til møllerenbæk.
Fiderik, fiderak, fiderak.

Sidsel Jensdatter har naturligvis også kendt den fjerde hovedtype af danske folkeviser, nemlig »Nyere viser fra 18. og 19. århundrede«, de såkaldte almueviser, der for Sidsels vedkommende næsten alle er utrykte. Jeg begynder med et lille udvalg af viser af *lyrisk indhold* — de tidligere viser er alle episke. Disse lyriske almueviser må gå tilbage til ganske bestemte, men så at sige altid unavngivne almuesfolk. En soldat i Randers ved år 1800 bliver syg i tjenesten og venter at skulle dø. Han siger her om sin gamle moder, hvis ægtemage er død:

Det hende nok til hjærte gik,
da jeg den røde kjortel fik,
men tak nu Gud, som var så blid,
nu har han skænket mig en hvid.

I en anden af Sidsels soldaterviser »Nu må vi snarlig til Kjøbenhavn drage« hedder det i strofe 4:

Men jeg lar Gud sørge, thi han er min fader,
og jeg mig på hannem vist altid forlader,
og når jeg på hannem kun sætter min lid,
så hjælper han vist i den retteste tid.

Kun første strofe er optegnet af Sidsels vise om *Sømandens genvordighed:*

Slet ingen kan tænke, langt mindre tro,
hvad ondt at en sømand må lide,
han haver hverken dag eller nat nogen ro
for alle søfarlige kvider,
for banker og skjær,
for storm og uvejr,
sørøvere og andet deslige.

Sidsel har kunnet almuevisen om den fattige dreng, hvis kæreste døde fra ham:

»Nu vil jeg fortælle min skæbne så tung,
min sorrig begyndte, den tid jeg var ung,
min moder hun døde, et år jeg da var,
stor sorrig for hende i hjærtet jeg bar.«

Visen slutter med, at hans svigerforældre opfylder deres afdøde datters sidste ønske:

»Nu vil vi opfylde vor datters begjær:
vor eneste arving du blive skal her.«
»Jeg rolig nu tiden henslider hos dem,
det bedste jeg savner, skønt her er mit hjem.«

I almuevisen »Går jeg i skoven, i mark og enge«, længes en lykkelig ung mand efter sin fjærne kærest. Det hedder i strofe to:

Tænk på din skaber, imedens du lever,
tænk så på din søde ven, imedens det er tid,
tænk, at han lever i velstand og glæde,
sidder imellem den lykkeligste flok.
Tænk så på din søde ven,
som du gav dit hjærte hen,
tænk, at vi med tiden kan samles igen

En ung forladt pige klager i almuevisen: »Gak frem min pen og lad dig se«, et fingeret brev til den troløse kærest:

»Ja, hver en gang du til mig kom,
du var så sød i tale,
du var imod mig ret så from,
du vilde mig husvale.
Du sagde: »Gid jeg aldrig får
en lod i himmerige,
om jeg til andre sådan går,
min lille smukke pige.«

En anden ung pige klager igennem Sidsels mund over sin store, aldrig besvarede kærlighed:

»Jeg går i tusind tanker,
jeg elsker den, jeg ej kan få,
skønt han i glæden vandrer,
jeg derfor sørge må.
Stor sorg var det, jeg dig ej fik,
som jeg har haft så kær,
så mange falske mennesker
årsagen dertil er.

Sidsel har også kendt og sunget episke almueviser, handlingsbårne, som de gamle middelalderlige adelsviser hun elskede som den store herlige klassiske danske digtning. Hun har således sunget en vise om *Kærestens drab*, stammende fra Gundslev på Falster, hvor en soldat jog en kniv i brystet på sin kærest, da hendes rige forældre ikke vilde samtykke i hans frieri. Almuevisen ender med denne strofe:

Hun var alt som en rose, så dejlig så hun ud,
hun havde næppe levet i seksten fulde år,
førend hun måtte lade sit unge liv og blod,
alene for hun gjorde sin kæreste imod.

Sidsel har også kendt en vist fra tysk oversat vise om en rig købmand, der ikke vilde lade sin søn få sin kærest, der nok var af fornem stand, men ikke ejed så megen rigdom som han. Hun lister sig med ham om bord, da han skal sejle på »forretningsrejse« til Norge,

det hedder i visen »til de nordiske klipper«. Skibet strander, og først hun, derefter han bliver anfaldet og dræbt af »to hvide bjørne grumme«. Visen slutter med almuevisens stående moral:

»Ak, forældre, som børn haver kær,
tager alle I exempler her
og forbyder dem ikke den glæde.
Lad dem leve tilsammen og dø,
når de begge to kristne ere,
og dem skikker således, som de bør.«

Foruden sine mange viser har Sidsel Jensdatter fortalt sin unge ven *folkeæventyr*, fire af de allerførste over 2500 jyske folkeæventyr, som han personligt fik optegnet eller meddelt af sin mange skattegravere.

Daværende husholderske efter hans første hustrus død, *Ane Nielsen* fra Torning, var den første, som fortalte ham æventyr, Sidsel var den anden. De fire folkeæventyr er ret udførlige og gennemgående vel fortalte, men ingen af dem har Tang Kristensen optaget i sine æventyrudvalg, de fire store Jydske Folkeminder V og VII, XII og XIII, de fire små, nemlig Fra Bindestue og Kølle I—II, Bindestuens Saga og Fra Mindebo. Jeg går af pladshensyn ikke nærmere ind på æventyrenes indhold, men nøjes med at opregne dem i største korthed. Det drejer sig om Tang Kristensens æventyr: nr. 4) *Jomfru Klara*, hørende til den kendte æventyrtype Den lille hvide and (sml. JF. V nr. 15—16); nr. 5) *Præsten og degnen*, som hører til samme skæmteæventyrgruppe som »Lille Claus og Store Claus«; nr. 10) *Potten*, som hører til æventyrtypen »pimpegryden« (sml. JF. V nr. 26, XIII nr. 61). Endelig nr. 14) *Pigen og røverne*, hørende til den arabiske æventyrtype Sesam, sesam luk dig op, som er temmelig sjælden her i landet (sml. Fra Mindebo nr. 24). Sidsel har sikkert kunnet mange flere folkeæventyr fra sin barndom og ungdom, Tang Kristensen næv-

ner i alt fald i et brev til Svend Grundtvig, at hun har kunnet det berømte danske æventyr »Kong Lindorm«, men han fik det uheldigvis ikke tegnet op i rette tid før hendes død i 1871.

Som før sagt har Sidsel også fortalt den unge Gjelleruplærer *folkesagn* fra Herning og Snejbjerg, fra Ildsgård i Sunds og fra Rind og Gjellerup. Bortset fra de udmærkede røversagn fra Ildsgård er det i virkeligheden kun småstumper af den rige og værdifulde sagnoverlevering, som vi i andre kilder kender fra disse vestjyske sogne. Vi ved fra vor gennemgang af Sidsels viseoverlevering, at hun er tilbøjelig til at tænke sig sine folkeviser foregået i selve sin hjemegn Herning-Gjellerup. Omvendt knytter hun den bemærkning til sit fyldige og ypperlige røversagn fra Ildsgård: »Der blev digtet en vise om disse røvere med følgende omkvæd: »De røvere ligger for norden under skoven.« Vi kender udmærket godt denne folkevise, DgF. nr. 152 «Røverne for norden skov«, og jeg henviser til Grüner Nielsens fortræffelige behandling af viser og sagn i DgF. X s. 368ff.

Det ser ud til, at Sidsel har været Gjellerup-patriot. Hun understreger (JF. III 79 g), at stenen i Gjellerup kirkegårdsdige er kastet af en kæmpe fra Ikast, som byggede Ikast kirke (altså moderens barndomskirke), fordi han var misundelig over, at Gjellerup kirketårn var langt det højeste. Hun holder åbenbart også med nissen fra Lundgård i Gjellerup mod nissen fra Vig, d.v.s. Herningsholm (JF. III nr. 82). Nisserne fra de to store gårde stjal hø fra hinanden om foråret, og de mødtes en nat på *Nissesholdt*, hver med et grumme stort bundt hø på nakken. Lundgårdsnissen kastede sin ene vante mod Herning kirke og ramte dens tårn, og siden da har Herning kirke været kullet. Til hævn kastede Vigsnissen en ordentlig knold mod Gjellerup kirketårn, men han nåede ikke langt nok, knolden faldt ned øst for Lund, hvor der

blev en høj, Bavnshøj. Sagnet må have endt med Vigsnissens sejr, men det vil Gjellerup-patrioten Sidsel Jensdatter ikke vide noget om, for hun slutter sin sagnfortælling med disse ord: »Hvad ende striden fik, ved man ikke. Der må vist have flydt nisseblod, da Nissesholdt endnu den dag i dag er skaldet og ufrugtbar.«

Sagnene fra Snejbjerg og Herning er påfaldende dårlig fortalt, langt ringere end man skulde vente af en Sidsel Jensdatter, de er i virkeligheden kun sagnbrokker, især JF. III 36 og 248. Langt bedre er et lille folkesagn fra Rind (JF. III nr. 32) om den overnaturlige *høstpige* med segl i hænde, som siger til avlskarlen Niels Nielsen i Rind præstegård: »A kommer fra Springbjærge og skal til Hjortsballehøj at skære byg for min farbroder, siger du mere, så farer du ilde.«

Det sidste lille sagn har den sjældne ejendommelighed, at optegnelsen nævner sin hjemmelsmand. Det gør Sidsel ellers slet ikke, hverken med hensyn til viser, æventyr eller sagn, og Tang Kristensen har ikke i 1868 haft sans for at spørge hende nærmere ud om hendes egne hjemmelmænd. Følgen heraf er, at vi desværre ikke ved nøjagtigt, hvor Sidsel har lært sine viser og æventyr. Trods sin Gjellerup-patriotisme kom jo Sidsel først i forholdsvis sen alder imellem 1845 og 1850 til Gjellerup, så der kan næppe være tale om en Gjellerup-visesang, således som hos den sangrige familie på Sønderbjerg, som jeg siden håber at fortælle om i Hardsyssels årbog. Der kunde være tale om Ikast-overlevering fra moderen Maren Christensdatter Hesselbjærgs barndom o. 1775, der kunde være tale om Snejbjerg-Herning overlevering fra Sidsels barndom og ungdom o. 1800ff., der kunde være tale om Rind-overlevering fra fremgangsårene i Rind. Mest tilbøjelig er jeg til at tro, at Sidsels overlevering stammer fra Sunds sogn, altså fra det før nævnte formentlige ungdomsophold på Ildsgård, for der synes at være ret nær berøring mellem Sidsels og den ypper-

lige Sunds-sangerinde *Ane Povlsdatter* i Tværmoses viseoverlevering. Også denne overlevering håber jeg ved tid og lejlighed at få foretaget en mere indgående undersøgelse af. Ane Povlsdatter, den ugifte, hjemmesiddende velstillede gårdmandsdatter, synes at følge overleveringen skoleret som artig skolepige, mens Sidsel Jensdatter lever så stærkt med i sin visesang, at hun bliver, man kan næsten sige selvstændig visedigter. Sidsel er ikke helt let at have med at gøre for den lærde danske viseforskning, som tager afstand fra hendes mange nydannelser. Ikke blot i den overlevering, der tager sit udspring i trykte tekster af de store viseudgivere Anders Sørensen Vedel og Peder Syv og de ikke helt sjældne flyvebladstekster, men selvfølgelig også i den mundtlige overlevering, hvem den så hidrører fra, jeg vil være tilbøjelig til at tro, også fra hendes farmoder og navne Sidsel Jensdatter den ældre på Østergård i Sivebæk, Tjørring sogn.

Hvorledes har mon denne ældre mundtlige overlevering lydt, før Sidsel tog den under sin, det kan vi være sikker på, stærkt omformende digteriske behandling? Hun er i virkeligheden selv adelsvisedigter og ingenlunde platfodet udvandingsdigter, nej fuldblods romantiker og svoren elsker af den gamle herlige fra fædrene og mødrene nedarvede middelalderlige adelsvisedigtning. For Evald Tang Kristensen har hun været den store inspirator og muse, han taler om den hedejyske folkevisesang og tænker nok særlig på sin uforglemmelige, så åndelig rige veninde:

»Den opvoksende slægt vil ikke kjendes ved folkevisen, og kun såre få bliver det forundt at høre og glæde sig ved det forunderlige foredrag og det udtryk, hvormed en gammel kone kan synge en folkevise. Man mærker straks det poetiske hos dem, når man synger eller læser en for dem ukendt vise, hvor følge de ikke med med hele sjælen, og hvor glæde de sig ikke over den!« Sidsel Jensdatter har den betydning for Tang Kristensen, at hun

blev den store oplevelse i hans folkeviseindsamling begyndt i Middelsom herred i julen 1867. Hun gav ham den store lyst til at indsamle og optegne og vel også til at udgive, som fulgte ham hele hans dådrige liv. Sidsel Jensdatter som visesangerske og Evald Tang Kristensen som folkemindeoptegner har i sandhed gjort deres hjemstavn Hardsyssel ære.

Yderligere oplysninger, der kan tjene til belysning af Sidsel Jensdatters liv og familieforhold, modtages med tak af Dansk Folkemindesamling (Adr. Det Kongelige Bibliotek, København K).

BOGANMELDELSER

Af *Alfred Kaae*

J. Søndergaard Jacobsen og Math. Christensen: Nissumstaten.

I 1919 udgav de to forfattere for første gang bogen om Nørre Nissum seminariums forstandere, lærere og dimittender, og nu har de på egen risiko udarbejdet og udgivet en 2. udgave, der selvsagt er langt større og righoldigere. Bogen er smuk og statelig og rummer navne på alle de mennesker, der fra 1895 til 1954 har taget eksamen fra Nørre Nissum, ialt 1540, foruden at der er lister over forstandere, lærere og over eleverne i foråret 1955. På store tospaltede sider står hver årgang for sig med alle de oplysninger, som i korthed kan gives om personernes data fra fødsel til nuværende opholdssted og virksomhed samt for de afdøde deres dødsdag. Alt hvad et sådant leksikalsk værk med rimelighed kan medtage uden at svulme op og blive helt uoverkommeligt. Et navneregister gør det let at finde den, man søger oplysning om. At et sådant værk kan udkomme vidner om, at seminariet har haft stor betydning for eleverne, der stadig føler sig i samfund med hverandre og med deres gamle skole. Det er da også forfatternes håb, at bogen må være et bindeled mellem nissumitter af forskellige årgange og således være med til at styrke det nissumske fællesskab. Desuden må man sige at et så velredigeret værk har stor betydning i historisk henseende, og personalhistorikere vil i tiden, der kommer kunne øse af denne kilde og med fornøjelse konstatere at meget er taget med. Værket er overordentlig tiltalende, og man må ønske at de to forfattere må blive påskønnet, så de gennem et hurtigt salg af bogen får en slags belønning for det store arbejde, de har nedlagt i bogen. Hellasfonden og Historisk Samfund for Ringkøbing Amt har støttet udgivelsen, og seminarielærer Chr. M. Christensen har tegnet det smukke omslag. Tillykke med bogen, nisumitter!

Gunnar Sandfeld: Fra en helt anden tid. Struers udvikling fra næsten ingenting til næsten købstad.

Dette er historien om en dansk provinsbys udvikling i anden halvdel af forrige århundrede, en stor fin bog på 380 sider. Næppe

nogen by i landet har fået sin historie i dette tidsrum så levende og menneskenært tegnet. Og dette opnår Gunnar Sandfeld ved i mange af kapitlerne at bruge aviserne som kilder i udstrakt grad; herved bliver tidsbilledet så spillevende og nærværende, som om vi selv lever med i det, så vi gang på gang med forfatteren må undres over, hvor rask tiden løber, og hvor alting er forandret siden vore bedsteforældres tid. Nu bliver det hele jo også mere omvæltende, fordi det netop er tiden, da Struer fik jernbane og voksede sig stor og blev til en by, fra ingenting til næsten købstad. I en sådan tid trænger mange, mange forhold stærkere end i de gamle købstæder til at bringes i orden. Det må således siges, at forfatteren i og for sig har haft en mere taknemmelig opgave end byhistorikere i almindelighed har; men han har heller ikke sparet sig, og aviserne er sandelig ikke hans eneste kilder. Rådstuearkivet, Gimsing og Struer sogneråds forhandlingsprotokoller, kopibøger og regnskaber er flittigt brugt sammen med præsteembedets mange forskellige bøger og protokoller og skolevæsenets arkivalier. De mundtlige kilder er heller ikke forsømt, en lang liste over meddelere er aftrykt i bogen. Desuden har forfatteren selvfølgelig brugt al den litteratur, der var til rådighed om emnet. Noget noteapparat har bogen ikke, men de vigtigste kilder er nævnt i forordet; forfatteren siger, at det delvis er for at undgå ethvert ydre skin af lærdom og videnskabelighed. Aa, ja! det må forfatteren jo mene om, hvad han vil, men det er godt, at hovedkilderne er nævnt; thi kildehenvisninger kan nu også have anden betydning end den tørre, konstaterende. De kan godt give impulser til en vis klasse af læsere, selv om de i almindelighed ikke ænses. Bogen har ikke noget emneregister, men derimod en usædvanlig fyldig oversigt over indholdet, og sidste kapitel er personalia, oplysninger om de i bogen optrædende personer. Dette sidste afsnit kan dog ikke bruges som personregister, idet der mangler henvisninger til teksten. Forfatteren har altså ikke skrevet bogen som nogen slags håndbog, men som en bog at læse, og det kan ikke nægtes, at det er en stor oplevelse at sætte sig hen og læse om Struer i hr. Sandfelds bog. Og så må de mange ældre fotografier fremhæves, de slutter sig udmærket til teksten om den opvoksende by. Således kan nævnes billederne på siderne 21 og 49, der begge viser Struer banegård i 1870'erne som liggende helt for sig selv på den bare mark. Struer var jo fra først af en havn, og her var den ældre bebyggelse, men banen kunne vanskeligt føres helt hen til havnen, hvilket har været medvirkende til, at byen har fået en så langstrakt form, indtil den i vor tid er begyndt at vokse også i bredden. Læsningen af bogen vil sikkert vække mange minder hos gamle Struer-boere og give anledning til mange samtaler om de

forhold, der fortælles om. Og yngre mennesker vil undres over mangt og meget, når de læser hr. Sandfeldts skildringer af livet i deres by; for det er først og fremmest en bog for folk i Struer; men også andre vil have stort udbytte af at læse historien om Struer i den fornøjelige alder, som hedder overgangsalderen.

Johannes Smith: Hotel Ringkøbing.

Bogen er udsendt af Ringkøbing-foreningen i København 1955. I det første afsnit fortæller Johannes Smith på sin indtagende måde barndomsminder, som har tilknytning til det gamle hotel, og især læser vi om hvilke oplevelser, det har været at overvære teaterforestillingerne i hotellets sal, og hvilken opfindsomhed byens drenge lagde for dagen, når det gjaldt om at slippe ind uden billet. I det andet afsnit fortælles hotellets historie i korte træk fra omkring 1680. Bygningen er en af byens ældste, dens øverste etage er således opført af bindingsværk og menes at være bygget omkring 1700. — En fin lille bog.

Steffen Steffensen: Bag lave længer. Dansk Hjemstavns Forlag, Ribe. 1955.

Steffen Steffensens barndomshjem ligger i Ulfborg, hvis dialekt han har brugt i sine mange digtsamlinger. I denne bog fortæller han minder fra sin barndom og ungdom i dette sogn. Gennem mange små kapitler oplever vi sammen med ham gården og hjemmet, fjorden, stationsbyen, herregården, skolen, kirken, forsamlingshuset, hedefesten, skiftedagen og meget mere. Steffensen har en digters evne til at opleve, og derfor er det ikke blevet nogen helt almindelig mindebog; men vi får et billede af, hvorledes gammelt og nyt rækker hinanden hånden. Gennem Bedste har han forbindelse med det gamle folkesind og den gamle levevis, og gennem sine oplevelser i stationsbyen og i forsamlingshuset, ved gymnastik, sangforening, skytteforening lever han ind i det nye, vokser han op med hjemmet som den fortrolige baggrund.. Han har meget at fortælle om alt dette, og godt at han fik pennen i gang med det.

Ernst Torp Pedersen og Leif Lyneborg Jensen: Nissum fjords fugle. Særtryk af Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift 50, 1956. De to forfattere har gennem flere år studeret fuglelivet i fuglereservatet i Fælsted kog, den sydøstlige del af Nissum fjord, og fremlægger nu resultaterne af deres undersøgelse af fjordens fugle. Det er en landvinding på forskningens område, da denne fjord aldrig er blevet systematisk undersøgt før men hensyn til fuglenes liv. Der er forøvrigt også et botanisk afsnit i skriftet ved botanikeren Bertel

Hansen. Vil man have besked om et sådant vestjysk fjordområdes fugleliv og plantevækst er her fremlagt et letlæseligt og samtidig yderst grundigt arbejde, som naturvenner vil glæde sig over. Afhandlingen kan fås hos forfatterne stud. mag. E. Torp Pedersen, Regensen, København K., og stud. mag. L Lyneborg Jensen, Skovsøen 15, Bagsværd, for kr 6,00.

Danmark før og nu. Redigeret af Johannes Brøndsted under medvirken af *Svend Aakjær* og *Jens Sølvsten*. Med dette trekløver som redaktion, *Olaf Olsen* som billedredaktør og de bedste forfattere som medarbejdere har betingelsen for noget udmærket til afløsning af det gamle værk »Danmark, land og folk« været til stede. Forlaget har da heller ikke sparet på udstyret og navnene har formodentlig solgt bogen godt. Af værket er der kommet tre bind om Jylland. Billederne er overordentligt oplysende og giver os en hel billedbog om vort dejlige Jylland. Der kunne måske indvendes, at de mange billeder er bleven en for selvstændig del af værket, idet de ikke altid står i den forbindelse med bogens tekst, som man ville have ventet.

Her skal nu i øvrigt kun knyttes nogle ord til bd. III *Vest- og Sønderjylland*. Første halvdel af bindet dækker den almindelige beskrivelse af landets natur, landets historie taget i videste betydning. De følgende linier må ikke læses som nogen egentlig faglig kritik, men som en interesseret læsers gode indtryk og små hjertesuk ved læsning af bogen.

I kapitlet: natur og landskab gives en oversigt over egnens geologi, især de forskellige landskabsformer, ved Viggo Hansen. Her er gået mere i bredden end i dybden, hvilket måske også er naturligt i en sådan bog. En stor del af Ringkøbing amt er også med hensyn til geologiske undersøgelser i høj grad et underudviklet område; men når danske geologer får stillet som opgaver at finde bly og uran på Grønland, kan de jo let komme til at overse f. eks. den magre *Skovbjerg bakkeø*. Men når nu litteraturen om amtets geologi er så mager, burde forfatteren have glædet sine læsere med at nævne nogle af de nyere ting, man ved boring efter olie og brunkul har fået at vide. Olieboring nævnes på værkets første 2½ spaltelinie, og de udstrakte brunkulsboringer har anmelderen ikke kunnet finde noget om. De væsentligste brunkulsforekomster har forfatteren nævnt; men den kundskabstørstende læser leder forgæves efter f. eks. bare en kortskitse over forekomsten af kalk, salt og brunkul i Ringkøbing amt. Det ville i hvert tilfælde have været aktuelt stof; men der er måske lyst tabu over alt dette nye og interessante. Om Skovbjerg bakkeøen mellem Thorsminde, Hvide Sande og Ikast findes den in-

teressante oplysning, at vandløbene ved issmeltningen synes at have haft en østlig retning, hvilket man har konstateret ved minutiøs undersøgelse af smeltevandets aflejringer. Den gejstlige og verdslige inddeling af landet samt stednavnene er behandlet af Svend Aakjær. Stednavnekapitlet vil vist blive en skuffelse for mange læsere, idet Aakjær i forskellige hjemstavnsbøger har vist, at han kan skrive om stednavne, så læsernes øjne står på stilke; her har han forsaget den populære form og giver os i tørre tal og procenter en oversigt over Jyllands ældre stednavne, så der formentlig ud fra disse uhyre mange opgivelser fra herred til herred måtte kunne tegne bebyggelseskort over hovedlandet gennem jernalder og middelalder. — Men hvor er kortene, kære billedredaktør? Johan Hvidtfeldt skriver om historiske tildragelser fra tidlig middelalder og til vor egen tid, mens Elise Thorvildsen tager sig af den forhistoriske tid. Det er Dejbjergvognens, Nydams-bådens og Gallehus-guldhornenes egne. Kirkerne får et langt og overmåde velskrevet kapitel af Elna Møller og Erik Moltke. Herregårdene behandles af H. V. Gregersen. Der er ikke mange bevarede herregårde tilbage i Ringkøbing Amt; men når forfatteren nævner »en lille perle — i al sin fordringsløshed — fra barokkens tid i Ausumgård—« må vi jo vente et billede af perlen; men det er der ikke. Derimod er der et godt billede af Nørre Vosborg, hvis historiske tilknytning til Niels Bugge forfatteren for øvrigt betvivler. Også byggeskik på landet — uden for herregårdene — får sin tilbørlige artikel af Peter Michelsen, der fremhæver, at der går et skel ved Skernå i bygningsmæssig henseende, hvilket måske ikke er så mærkeligt; der gik også andre skel ved dette store vandløb. I alle bindene, også det fra vore egne, kommer nu et overordentlig interessant afsnit, der hedder noget så prosaisk som: Næringsliv og samfærdsel, hvori hele den moderne tids trafik og mekanisering og følgerne deraf skildres. Det har for så vidt været taknemmelige afsnit at skrive, og de skal nok blive læst. Som slutsten på denne række af artikler følger Anders Bæksteds: Træk fra Åndslivet. Artiklen kunne uden skade have heddet småtræk af åndslivet. Det er små omtaler af kendte skikkelser med tyngdepunkt i Ribe bispestad. Indtil højskolen begyndte, betød det her skildrede åndsliv umådelig lidt for beboerne i Vestjylland, når man undtager en mand som Brorson. Havde bønderne da overhovedet ikke nogen kultur, ikke noget åndsliv? Artiklen giver intet svar på spørgsmålet. Verdens første folkehøjskole nævnes på 6 spaltelinier; den blev som bekendt bygget i Rødding 1844. Hvad denne skole afstedkom i vort land og i andre lande, skal man ikke søge oplysning om i denne artikel. Billedredaktøren har dog søgt at bøde lidt på forfatterens øjensynlige mangel på kendskab til emnet i hele sin udstrækning ved i artiklen

at medtage et billede af Rødding højskole, i hvis tekst der nævnes, at den måtte lukkes 1864, og at dens lærere derefter oprettede Askov, som dog nok skulle være kendt over det ganske land. Også et andet billede til dette kapitel må omtales. På s. 29 findes en gengivelse af Niels Bjerres billede: et bønnemøde i Harboøre. Også her er det billedredaktøren, der påtager sig at fortælle om åndslivets historie i Vestjylland.

Sidste halvdel af bogen (bd. III) er beskrivelse af købstæder og flækker; man kunne godt her have medtaget enkelte større stationsbyer som Grindsted (3659 indb.), Skern (3859 ind.) og Ikast (4207 indb.). Skildringerne af byerne er meget vellykkede og illustreres fortræffeligt af ældre og nyere billeder. Landdistrikterne er selvfølgelig også med i teksten, men her har de to udmærkede forfattere haft den vanskelige opgave at skildre hvert herred på en halv side, og det lader sig ikke med rimelighed praktisere.

Det samlede indtryk af bogen er dog — trods visse hjertesuk — en vældig billedbog med interessante artikler om Danmark før og nu.

Kirke og sogn. Normanns forlag.

Artiklerne i dette store fornemme værk er ikke alle lige værdifulde, og et så vidtspændende emne kan ikke grundigt behandles på den tilmålte plads. Men historisk interesserede læsere skulle ikke forsømme at stifte bekendtskab med det smukt illustrerede værk, der for Ribe stifts vedkommende omfatter to digre bind med indledende afhandlinger af biskop, dr. phil. C. I. Scharling, sognepræst, dr. theol. L P. Fabricius, professor, dr. theol. Flemming Hvidbjerg og R. Broby-Johansen.

OVERSIGT OVER AFHANDLINGERNE

I HARDSYSSELS AARBØGER

1907—1956

I. 1907.

P. Severinsen: Hardsyssel. S. 3.
C. Klitgaard: Hr. Bertel Agerholms Syner. (Oddum). S. 10.
P Storgaard Pedersen: Om Fortids Lægevæsen S. 22.
— Fra Løbedegnenes Tid. S. 40.
— Degnenes økonomiske Tilstand i Hammerum Herred for omtrent 200 Aar siden. S. 52.
J. Gr. Pinholt: Landlig Fattigforsørgelse 1804. S. 59.
Knud Thøgersen: Præsten som kommunal Mand. S. 62.
P. Severinsen: Fra Landsbyskolens Barndomstid i Ri. A. S. 79.
P. Storgaard Pedersen: Ulves Forekomst i Jylland, særlig i Ri. A. S. 109.
— Christen Sørensen Longberg. S. 127.
— Et Brev fra Aaret 1807. S. 140.
P. Severinsen: Fra Vesterhavskysten 1548. S. 144.
— Et Klagebrev til Christian II over Knud Gyldenstjerne til Tim. S. 147.
P. Kristensen: Lidt om Haderup og Sevel Præsteembeder. S. 150—152

II. 1908.

S. Rambusch: Erik Begtrup Holst. S. 1.
P. Storgaard Pedersen: Staby højere Bondeskole 1853—84. S. 11.
— Fra Skjernegnen i Pietismens Tid. S. 66.
F. K. Erlang: En gammel vestjydsk Folkebogsamling (Vejrum). S. 87.
J. Gr. Pinholt: Natmand Jørgen Christian Kollis Forsørgelse. S. 105.
P. Severinsen: Fra Landsbyskolens Barndomstid II. S. 115.
Evald Tang Kristensen: Niels Møller i Vedersø. S. 130.
P. Storgaard Pedersen: De gamle Møllerfolk i Vedersø. S. 136.
J. J. Brødsgaard: Christen Nielsen. (Abildtrup). S. 140.
P. Kristensen: Om Sevel Sogn. S. 161.
P. Severinsen: Stadil Præster i Reformationsaarhundredet. S. 167.
— Degnen fra Havet. (Gørding). S. 174.
S. Sandvad: Henrik Stampe Vilstrup. S. 182.
Palle Fløe: Om Fortids Lægevæsen. S. 188.
— Et Kongebrev om »Manufakturer«. S. 192—195.

III. 1909.

P. Severinsen: Hardsyssels Kirker. S. 1.
P. Storgaard Pedersen: Borris Seminariums Historie. S. 71.
— Udtog af en gammel Edsbog. (Degne 1647—1711). S. 106.
E. Falbe Hansen: Erindringer fra Vestjylland for henved 50 Aar siden. (Lemvig). S. 112.
A. R. Hansen: Lidt om Stenaldergravene i Vestjylland. S. 145.
C. P. Eisenreich: Konsul Anthon Andersen. S. 157—164.

IV. 1910.

K. Kristensen: Ilderhede Kirke og dens Omegns Historie. S. 1.
Palle Fløe: Landsdommer Jens Lassen. S. 22.
— En Rømningssag fra Stavnsbaandets Tid. S. 28.
J. Jeppesen: Jordbunds-Sænkning ved Nissum Fjord. S. 35.
Kr. Larsen Vestergaard: Folke -og Fortidsminder fra Ulfborg Sogn. S. 41.
P. Severinsen: Tiim-Madum Præstehistorie. S. 53.
P. Storgaard Pedersen: Fastsættelse af Hoveriet til Herregaarden Aabjerg. S. 95.
— Brødremenighedens Virksomhed i Hardsyssel. S. 102.
E. Falbe Hansen: Erindringer fra Vestjylland. II. (Holstebro). S. 157.
Mindeord om E. Falbe Hansen. S. 211.
P. Severinsen: Fra Landsbyskolens Barndomstid. III. S. 213.
— Fra Nørre Horne Herreds Kirker. S. 229—235.

V. 1911.

P. Storgaard Pedersen: De store engelske Krigsskibes Stranding 1811. S. 1.
— En Lærebogsstrid i Hammerum Herred. S. 25.
Villads Christensen: Stubber Klosters Historie. S. 37.
J. Gr. Pinholt: Lemvigegnens sidste Brændevinstøj. S. 113.
— Den »synske« Fisker Kristen Mollerup. S. 119.
— Paaskeæggene til Hove Præsteembede. S. 126.
Kr. Larsen Vestergaard: Stenalderhavets Udbredelse og efterladte Spor i Hardsyssel. S. 129.
P. Severinsen: Klage over Søndagshandel og Uskik ved Gudstjenesten i Holstebro 1712. S. 142.
Evald Tang Kristensen: Af Bording Kirkebog. S. 145.
Palle Fløe: To Ejendomsprocesser. (Lundenæs, Oddum). S. 149.
C. Klitgaard: Et Brev fra Aaret 1521. S. 158.
H. F. Rørdam: En skarp Præst. (Møborg). S. 161—161.

VI. 1912.

Andr. Pedersen og Chr. Jensen: Om Linde By i Asp Sogn. S. 1.
Thomas Møller: En gammel Mordsag fra Vejbjerggaard. S. 41.
P. Storgaard Pedersen: Landsbydegnenes Kaar 1741. S. 48.
— Hee Kirke. S. 62.
Palle Fløe: Hoveri- og Landgildelister for det Fæstegods i Ryde Sogn, som 1790 hørte under Rydhave. S. 91.

J. Gr. Pinholt: Fra Landsbyskolens Barndomstid (Købm. Christensen Strandbygaard. Ringk. og Staby Skolevæsen). S. 95.
— Hornskeerne. (En døende, vestjydsk Industri). S. 99.
— Hemmet Sognebeboere og Skolevæsenets Forbedring. S. 103.
Evald Tang Kristensen: Præster og Degne paa Holmsland og om Herregaardene Søgaard og Rybjerg. S. 106.
A. N. Andersen: Frederik VI.s Besøg i Lemvig og Omegn d. 21. Juni 1826. S. 137.
P. Severinsen: Fra Landsbyskolens Barndomstid, IV. S. 151.
Kr. Larsen Vestergaard: En forsvunden Kirke i Hardsyssel. S. 159.
P. Severinsen: Stolestade-Register for Gudum Kirke. S. 167—170.

VII. 1913.

P. Storgaard Pedersen: Meddelelser om Slægten Harpøth. S. 1.
C. Klitgaard: Af Ringk. Amts Annaler. S. 51.
A. Petersen: Klagesange over Lemvigs Ildebrand i 1684. S. 55.
K. Lund: Sagn ved Bovbjergkysten om Kongens Søn fra Engelland. S. 61.
J. P. Wammen: Gravør Ole Elifsen Veed-Fald sen. S. 66.
J. Gr. Pinholt: Bryllup paa Lemvigegnen til omkr. 1870. S. 80.
Villads Christensen: Gudum Klosters Historie. S. 87.
P. Severinsen: Fra gamle Kirkeregnskabsbøger. S. 150—174.

VIII. 1914.

P. Storgaard Pedersen: Indledning til nedenstaaende. S. 1.
J. A. Trøstrup, Jørgen Jacobsen, Ole Andersen og Lauritz Olesen: Gamle Minder fra Hammerum Herred. S. 9—165.

IX. 1915.

P. Storgaard Pedersen: Tvis Kloster. S. 1.
A. Krog: Omrids af Lægevæsenet i Ri. A. indtil 1915. S. 49.
Palle Fløe: Skelbreve og Skeltrætter. S. 79.
Edv. Egeberg: Fra Biskop H. A. Brorsons Visitatser. S. 93.
P. Severinsen: Fra Landsbyskolens Barndomstid, V. S. 111.
Holger Sandvad: Præsteindberetningen fra Lemvig 1766. S. 133.
N. Olesen Husted: Stænderforfatningen. S. 140.
P. Storgaard Pedersen og P. Severinsen: J. A. Trøstrup. S. 166—169.

X. 1916.

H. Okholm: Ri. A.s landøkonomiske Selskab. S. 1.
Joh. Faurschou: Gamle Laurids Korsholm i Dejbjerg. S. 69.
M. Lind og J. Aldal: Minder om Holstebro. S. 93—144.

XI. 1917.

H. Okholm: Ri. A.s landøkonomiske Selskab. S. 1.
M. Lind og J. Aldal: Minder om Holstebro. S. 45.
N. Olesen-Husted: Ri. A.s politiske Historie i Stændertiden. S. 110.
J. P. Haahr Madsen: Uddrag af en Forhandlingsprotokol for Skolelærerforsamlinger. S. 132.
V. Olesen: Bankdirektør Chr. Møller Schou. S. 163—166.

XII. 1918.

H. Okholm: Ri. A.s landøkonomiske Selskab. S. 1.
S. Nygård: Godsslagtningen i Bøvling Amt. S. 49.
J. P. Haahr Madsen: Præstegaarden i Mejrup. S. 84.
Evald Tang Kristensen: Et gammelt Kirkesyn. (Timring). S. 115.
Ejnar Poulsen: Estvad-Rønbjerg Skole- og Degnehistorie. S. 120.
Kr. Larsen Vestergaard: Studier over Ulfborg Sogns ældste Kirkebog samt nogle Uddrag af Ulfborg Sogns Markbog fra 1683. S. 136.
P. Storgaard Pedersen: Af Ringk. Kirkes Historie. S. 148—153.

XIII. 1919.

Johs. Faurschou: Barndomsminder fra Ringkøbingegnen. S. 1.
P. Storgaard Pedersen: Latinskolerne i Hardsyssel. S. 26.
Palle Fløe: Om en Bro i Arnborg. S. 81.
— Indvinding af Salt ved den sydlige Ende af Ringk. Fjord. S. 84.
A. R. Idum: Ringk.-Lægen Christian Hansen Legardt. S. 91.
Alfred Jeppesen. Bure Kirke. S. 96.
Chr. Christensen: Tilstanden i Hardsyssel paa Chr. VI.s Tid. S. 101—158.

XIV. 1920.

Chr. Hæilskov: Historisk-topografisk Tidsskrifts-Index. S. 1.
Chr. Christensen: Tilstanden i Hardsyssel paa Christian VI.s Tid. S. 23.
J. P. Haahr Madsen: Uddrag af Forhandlingsprotokollen for Lærerkonventer. S. 46.
Jørgen V. Bloch: Erindringer fra mit Liv. S. 100—150.

XV. 1921.

P. Storgaard Pedersen: Slægten Tang. S. 1.
S. Carl Hansen: Tarm By og Omegn. S. 38.
J. Gr. Pinholt: Vestkystfiskeri og Havfiskeri. S. 87.
Palle Fløe: Udskiftningen af Lønborggaard og Gods. S. 112.
M. Schønau: Frederik VI.s Besøg i Lemvig 1826 og hans Inspektion af Havkysten. S. 141.
Ch. Ch.: Den russiske Orlogsfregat »Alexander Newsky«s Stranding. S. 150.
C. Klitgaard: En Bryllupsvise. S. 159—160.

XVI. 1922.

Joh. Faurschou: Barndomsminder fra Lemvig. S. 1.
H. P. Hansen: Pæ Egebjærg. S. 22.
R. A. J. Rasmussen: Idom Degneembedes Historie 1739—1905. S. 50.
N. Madsen-Vorgod: Fra Nr. Vium Kommune 1804—70. S. 67.
Ejnar Poulsen: Estvad-Rønbjerg Skole- og Degnehistorie. S. 122.
L. Vesten: Den ældste Kirke i Husby. S. 142.
N. Madsen Vorgod: Fra Aulum 1772. S. 151.

XVII. 1923.

J. Abildtrup: Fæstebonden Mads Videbæks Strid. S. 1.
P. Storgaard Pedersen: Forpagtningskontrakt paa Volbjerg. S. 28.
S. Karl Hansen: Noget om »Bornholmerne«. S. 37.
P. Storgaard Pedersen: Holstebro Markeder i ældre Tid. S. 45.
Villads Christensen: Jørgen Lauridsen Friis. S. 49.
P. Storgaard Pedersen: Byskatterne 1655 af Købstæderne i Hardsyssel. S. 142.
H. P. Hansen: Fisketiende. S. 146.
Thyra Sehested: Lidt om Jens Sehested. S. 148—153.

XVIII. 1924.

J. P. Haahr: Enkedronning Caroline Amalies Forhold til Sir Skole og til dens Lærer H. J. Hansen-Sir. S. 1.
Chr. Jensen: Præsten Jacob Schive. S. 38.
Thyra Sehested: Nogle Notitser om Niels Sehested. S. 63.
J. Aldal: Struers Historie til omtr. 1870. S. 65.
P. Storgaard Pedersen: En Præsteindberetning om Brejninggaard. S. 155—156.

XIX. 1925.

P. Storgaard Pedersen: Oddum Sogns Historie. S. 1.
Jens Chr. Dinesen: Slægtsoptegnelser og Minder. S. 54.
M. S. J. Sønderriis: Venø før og nu. S. 115.
L. Vesten: Kabbel Kirke. S. 137.
A. N. Andersen: Muldvarpens Fremtrængen i Skodborg og Vandfuld Herreder. S. 150.
Jakob Bek: En gammel Landsbylov fra No og Ølstrup. S. 156.
H. P. Hansen: Æ Amtsstaaww. S. 161—162.

XX. 1926.

J. Aldal: Holstebros Ildebrande 1697—1794. S. 1.
N. Madsen-Vorgod: Fra Vorgod og Nr. Vium Sogne. S. 107.
P. Nørskov Lauritsen: En Barnemordssag i Hjerm 1767. S. 140.
August F. Schmidt: Hellige Kilder i Ri. A. S. 155.
Kr. Larsen Vestergaard: Kavvel Kirke. S. 169—183.

XXI. 1927.

A. Ravnholt: Af en Landsbylærers Dagbog. (N. K. Henriksen, Tvis). S. 1.
P. Storgaard Pedersen: Smaatræk om Familien Krags Medlemmer i Hards. S. 73.
Oscar Rygaard: Barndomsminder fra en Købmandsgaard paa Landet og fra København i 1840—50erne. S. 96.
Peter Skautrup: Nogle Højnavne i Hards. S. 120.
P. Storgaard Pedersen: Fra Holmsland. S. 136.
— En gammel Bondeslægt i Sdr. Esp. S. 159.
P. F. Pedersen Paarup: Salget af Gørding-Vemb og Bur Kirker. S. 164—167.

P. Chr. Normann: Lidt af hvad min Far har fortalt mig. S. 116.
Kr. Larsen Vestergaard: Hellige Kilder. S. 162.
Amtsstuen i Madum Sogn. S. 163.

XXII. 1928.

C. Møller: Borbjerg Sogns Historie. S. 1.
J. Aldal: Hards. under det 17. Aarh.s Krige. S. 103.
Gudmund Schütte: Haruderne eller Hardsysselboerne. S. 155.
Peter Skautrup: Nogle Højnavne i Hards. S. 168—183.

XXIII. 1929.

C. Møller: Borbjerg Sogns Historie. S. 1.
P. Storgaard Pedersen: Familien Gyldenstjerne paa Nørre Vosborg. S. 96.
Johannes Vejlager: Genforeningsmindesmærker i Ri. A. S. 113.
August F. Schmidt: Sagn og Tro knyttet til Sten i Ri. A. S. 146.
Peter Skautrup: Nogle Højnavne i Hards. S. 156—168.

XXIV. 1930.

Ejnar Poulsen. Hards.s Degnehistorie. (Ginding Herred). S. 1.
Johannes Tholle: Haver og Havedyrkning i Ri. A. S. 60.
P. Storgaard Pedersen: Vestjydske Ordsprog især fra Hards. S. 113.
N. Madsen-Vorgod: Da Engbjerg vilde skilles fra Harboøre. S. 152.
N. Overgaard: En Heksesag fra 1726. S. 158.
N. M. Kromann: Skøde paa en Begravelsesplads i Ri. Kirke. S. 170—172.

XXV. 1931.

J. Jeppesen: Kr. Larsen Vestergaard, Ulfborg. S. 1.
J. Aldal: P. Storgaard Pedersen. S. 11.
Henrik Larsen: Mark-Fællesskabet i Hards. i ældre Tider. S. 20.
P. Storgaard Pedersen: Bøvling Amt og Egn samt Fiskeri ved Vester-Kanten. S. 58.
J. Aldal: Vestjyske Troldomssager. S. 66.
Kristen Klastrup: Gammel Sogns Vide. S. 110.
Thomas Møller: Minder fra 1864. S. 116.
Stephen W. Christensen. Berigtigelse til C. Møller: Borbjerg Sogns Historie. S. 134—148.

XXVI. 1932.

Erh. Qvistgaard: Gamle Ligsten paa Holstebro Kirkegaard i Aaret 1767. S. 1.
L. Jespersen: Bispevisitatser i Hammerum Herred. S. 8.
Niels Overgaard: En Hedeopdyrkers Skæbne. S. 24.
Kai Uldall: De gamle Kirkeriste. S. 35.
Peter Schou. Mads Schou paa Holtbjerg. S. 46.
Alfred Kaae: Indsande. S. 74.
August F. Schmidt: Dr. Oluf Nielsens Arbejder om Ri. A. S. 86.
Erh. Qvistgaard: Bønskrift til Kongen. S. 99.

Esbern Jespersen: Stendyssen ved Præstbjerg. S. 102.
H. P. Hansen: Soldaterbreve fra 1864. S. 108.
J. Aldal: Skoleforstander J. P. Haahr. S. 132.
H. K. Christensen: Vide og Vedtægt for Sdr. Bork Marsk 1639. S. 136.
P. Christensen: Et Giftmord. S. 142—143.

XXVII. 1933.

Kjeld Galster: Jylland mellem tvende Have. (H. C. Andersens Sang). S. 1.
Th. Andersen: Kierkegaard-Slægten og Sædding. S. 26.
N. Madsen-Vorgod: Udskiftningen i Videbæk. S. 41.
Thomas Møller: Fra 1848. S. 50.
J. Schoppe: Pastor A. H. Wiborgs Beretning om Fjendernes Besættelse af Vestjylland i 1849. S. 54.
P. Schou: Frederik Christian Schou. S. 82.
Aug. F. Schmidt: Fra Holmsland. S. 109.
Erh. Qvistgaard: Spredte Træk fra Kirker og Kirkegaarde i det 17. og 18. Aarh. S. 128.
Chr. Gade: Gamle Lundsgaard. S. 143—160.

XXVIII. 1934.

H. Grüner Nielsen: Folkeviser fra Hards. S. 1.
Johannes Tholle: Flora og Folketro, især i Ri. A. S. 28.
E. Tryde: En jydsk Lerkargrav (romersk Jernalder) i Grønbjerg By. S. 67.
H. K. Kristensen: En Brandtomt af et Hus fra Folkevandringstiden. S. 83.
Hans H. Fussing: Herningsholm i midten av det 17. aarh. S. 101.
Niels Cl. Hansen og J. Aldal: Brev fra Sognepræst i Holstebro Ebbe Kynde. S. 116.
Johan C. Sulkjær: Om Vejvæsen i Hammerum Herred 1773—1843. S. 119.
Esbern Jespersen: Den store Landbrugskrise i forr. Aarh. S. 139.
P. Christensen: Frederik den VI.s Besøg i Holstebro og Ringkøbing 1824. S. 156.
J. Gr. Pinholt: »Knopmandens Penge«. S. 158—159.

XXIX. 1935.

Esbern Jespersen: Hjemstavnsforskning, dens Kilder og samfundsmæssige Betydning. S. 1.
Erh. Qvistgaard: Kaldsbrev 1650. (Sevel). S. 14.
— Brøstfældige Kirker i Vestjylland 1731. S. 19.
— Da Wallenstein i 1627—29 hærgede Jylland. S. 23.
Peter Skautrup: Nogle bemærkninger om vort mål. S. 27.
Andreas Sidelmann: Slægten paa Vester Rammeskov. S. 44.
L. Jespersen: Biskop Brorson i Vandfuld Herred. S. 61.
F. K. Erlang: Noget Billedstof. (Portrætter af Provst Jens Knudsen Schytte og Hustru i Lønborg, Kanceliraad Chr. Moth til Kvistrup og Consistorialassessor, Provst N. B. Krarup i Vejrum). S. 70.

Johan C. Sulkjær: Af E. C. Krarups Dagbøger 1831—39. S. 87.
Peter Schou: Konsul Mads Schou, Struer. S. 110.
J. Aldal: Et Korrektiv (Iver Heide og Rebekka Højberg). S. 129—130.

XXX. 1936.

Johan Hvidtfeldt: Holstebro Markeder i ældre Tid. S. 1.
— En mærkelig Præsteskæbne. (J. M. Bache, Venø). S. 14.
Erh. Qvistgaard: Register paa Præsternes Navne udi Nr. Omme og Breininge Sogne. S. 20.
A. Tang Barfod: Nr. Vosborg og dens Ejere gennem 600 Aar. S. 27.
C. A. Søgaard: En Præstesøn fra Stauning (Lave Hansen). S. 67.
Esbern Jespersen: Vind Præstegaard. S. 72.
Aug. F. Schmidt: Folkeliv og Folketro fra Aulum. Af Kristiane Olesens Optegnelser. S. 86.
J. Gr. Pinholt: Erindringer fra 1864. (Efter Meddelelser af Tømrermester Eskild Bech). S. 121—143.

XXXI. 1937.

H. P. Hansen: En Tusindkunstner. Niels Kragelund i Arnborg. S. 1.
Aug. F. Schmidt: Fra Ulfborg Sogn. Efter Pastor N. Th. Krarups Optegnelser. S. 33.
J. Aldal: En stridbar Herre. (Jens Voigt, Kvistrup). S. 54.
J. Gr. Pinholt: »Christian den Ottendes sidste Rejse«. S. 79.
— og J. Aldal: En bitter Skolestrid. (Trans). S. 94.
— Det danske Redningsvæsen. En historisk Oversigt. S. 110.
Thorv. Lodberg: Inddæmningen af Holmslands Sande. S. 120—158.

XXXII. 1938.

A. Sidelmann: Kvistgaard i Vejrum. S. 1.
Chr. Møller Hansen: Træk af Vadskærgaards Historie gennem fem Aarh. S. 12.
Alfred Kaae: Hovbøndernes Arbejdsydelser. S. 82.
Erh. Qvistgaard: En Præsts Selvangivelse til Kopskat 1743. (Stauning). S. 84.
J. Gr. Pinholt: Fra Kampene ved Frederiksstad 1850. S. 89.
A. Reimann-Hansen: Kirkegaardske Minder fra Sædding Sogn. S 101.
J. Jørgensen Borup: Lidt om Fløe-Slægten. S. 105.
S. Leth Danielsen: Lærer P. Bojsen. S. 160—163.

XXXIII. 1939.

Aug. F. Schmidt: Præsterne Bøtcher i Sevel. S. 1.
Chr. A. Søgaard: Hundegalskab i Dejbjerg 1841. S. 12.
A. Reimann-Hansen: Søren Kierkegaards Forfædre. S. 17.
J. Jørgensen Borup: Fra Adel til Bonde. S. 28.
J. Gr. Pinholt: Af en Soldats Dagbog 1863—64. (Lærer Jens Pinholt, Husby). S. 88.
Johan C. Sulkjær: Claus Bech Wolfram. S. 114.
A. Sidelmann: Børnekopper og deres Behandling. S. 134—141.

XXXIV. 1940.

H. P. Hansen: Nis Clason og Clasonsborg. S. 1.
Emil Bloch: Gamle vestjyske Veje. S. 64.
Thorv. Lodberg: Slægterne Ladberg fra Holmsland. S. 93.
J. Aldal: To Dødsfald. (P. Meldgaard, Ulfborg, og Stephan V. Christensen, Borbjerg). S. 147.
H. C. Hansen: Overlærer J. Aldal. S. 151—153.

XXXV. 1941.

Kristian Ribers: Melodi til Digtet Hardsyssel. S. 1.
Thøger Larsen: Hardsyssel. S. 2.
J. Jørgensen Borup: Bøvling Sognekirke og dens Præster. S. 5.
Peder Jensen: Da Bønderne i Stadil blev Selvejere. S. 54.
Thulstrup Christensen: Seveldegnen Gregers Thorning og Efterslægt. S. 80.
Th. Hauch-Fausbøll: En vestjysk Forsker, Poul Mathias Nødskov. S. 93.
H. P. Hansen: Nødskovs litterære Arbejder. S. 102.
A. Sørensen: Et Tingsvidne om Byggesteder paa Kærgaard Mark. S. 126.
— En Lavhævd paa Drøjdal i Lomborg Sogn. S. 127.
— En Lavhævd paa Splid Bangs Gods i Hammerum Herred. S. 130.
P. Nørskov Lauritsen: Et Par Brorson Noter. S. 134.
J. Gr. Pinholt: Stausholms Legat og hans Grav. S. 136.
J. Aldal: Forretning om Roijensig. S. 140.
Alfred Kaae: En Vedtægt og en Nidvise fra Tim. S. 143.
H. K. Kristensen: Smeltegruber fra Jernudvinding. S. 149—154.

XXXVI. 1942.

Alfred Kaae: Slægtsgaarden Nør Esp, Torsted. S. 5.
A. Sørensen: To Trolddomssager fra Bøl. S. 22.
H. P. Hansen: Kaptejn Rahr og Tim Vandmølle. S. 36.
— En Dagbog fra 1864. S. 55.
Esbern Jespersen: Liber Daticus. S. 72.
P. Schou: En Mesalliance i Ringkøbing. S. 89.
J. Gr. Pinholt: Fra Tørlægningsforsøgene i Nissum Fjord. S. 99.
P. Nørskov Lauritsen: Hjerm Kirke. S. 107.
S. Fritz: Istandsættelsen af Hjerm vestre Kirke 1937—38. S. 140—144.

XXXVII. 1943.

Georg Hansen: En Landsbyskole i det 18. Aarhundrede. Gimsing Skole. S. 5.
A. Sørensen: Lundenæs Slots Inventarium 1651. S. 20.
Knud Andersen: Stenalderen i Skodborg-Vandfuld Herreder. S. 36.
Chr. Møller Hansen: Handbjerg-Hovgaards Historie. S. 56.
O. Wæver Rasmussen: Af Strandkontrollør, Kaptajn S. W. Rasmussens Livserindringer. S. 86.
F. K. Erlang: Bemærkninger til Kaptajn S. W. Rasmussens Liveerindringer. S. 107.

Jens P. Løvig: Hjerm-Ginding-Herreders Brandassuranceforening. S. 113.
F. Elle Jensen: Magister Morten Lund til Ørre og Hodsager. S. 127—147.

XXXVIII. 1944.

Esbern Jespersen: Hoveri i Vestjylland. S. 5.
Thorv. Lodberg: Iver Heide og Rebekka Højberg paa Bjerregaard. S. 79.
Chr. Møller Hansen: Professor J. N. Wilse. S. 86.
L. P. Borberg: Om den gamle Selvejerbondeslægt i Trabjerg, Borbjerg Sogn — urigtigt kaldet »Tvid«. S. 121—150.

XXXIX. 1945.

H. P. Hansen: Hovvisen fra Herningsholm. S. 5.
J. Gr. Pinholt: Harboøre — før og nu. S. 13.
F. Elle Jensen: Harboøredegnen Thyge Hassing. S. 24.
Milther M. Milthers: Fra min Barndom og Ungdom i Vestjylland. S. 41.
Peter og Christian Schou: Fra Schous Hotel i Begyndelsen af Aarhundredet. S. 82.
Peder Jensen: Jens Kamp. S. 93.
H. C. Hansen: Af Jens Kamps Folkemindesamlinger. S. 110.
A. Sørensen: Havets Ødelæggelser i Vandfuld Herred. S. 117.
— Hør- og Hampeavl i Ri. A. S. 123.
Carl Lindb. Nielsen: En Ringkøbing-Borgmesters Selvbiografi. S. 130—133.

XL. 1946.

H. C. Hansen: Altertavlen og Antemesalet i Borbjerg Kirke. S. 5.
Emil Bloch: Gamle vestjyske Veje. S. 47.
P. Pedersen: Fra de smaa Skoler. S. 71.
Christen Daell: Den gamle Vej (Humlum). S. 118.
Anders Tofting: Aamølle i Gudum. S. 124.
E. Jespersen: Mikkel Hindhede. S. 136—142.

XLI. 1947.

Jørgen Jørgensen Borup: Mads Agger, Kjølhede. S. 5.
G. Bützow-Rohde: Uldtøjskøbmanden Søren Truelsen fra Vesterholm. S. 29.
P. Pedersen: Strandingsret og Strandinger i ældre tider på Holmslands Klit. S. 56.
Christen Daell: Humlum stationsby. S. 87.
Carl Lindberg Nielsen: Den polske gehejmeråd i Ringkøbing. S. 107.
F. Elle Jensen: Pietismen i Møborg og Nees. S. 119.
Olaf Carlsen: Severin Weiersøls Slægtsmeddelelser. S. 135.
Esbern Jespersen: Lidt om Venø og en god bog. S. 145.
H. P. Hansen: Konrad Understrup 1859—1947. S. 154.

XLII. 1948.

Th. Ramskou: En jernalderboplads i Holstebro. S. 5.
Esbern Jespersen: Auktion og andagt på Tvis kloster. S. 19.
Alfred Kaae: Stadilbonden Knud Jensen Dyekier. S. 43.
Hans Kr. Kristensen: Livet i Fejøhus. S. 92.
C. Klitgård: Havfiskeri fra Sdr. Nissum sogn for ca. 100 år siden. S. 113.
A. Sørensen: Kronens hjælp til Lemvig efter branden 1684. S. 119.
Esbern Jespersen: Danmarks første plankekiste fremdraget i Vinding. S. 123.
H. P. Hansen: Breve fra treårskrigen. S. 131.
G. Bützow-Rohde: Vesterholm ved Herning. S. 139.
Boganmeldelser. S. 151.

XLIII. 1949.

F. Elle Jensen: Hardsyssel konvent 1840—1862. S. 5.
H. P. Hansen: Thejltoft i Barde. S. 20.
H. C. Hansen: Af merglingens historie i det nordlige Hardsyssel. S. 34.
August F. Schmidt: Randbemærkninger til Ringkøbing amts historie. S. 48.
Esbern Jespersen: Fjaldenes pionerer. S. 65.
Laurits Ploug Borberg: Gamle adelige stolestader i Borgbjerg kirke. S. 88.
Erik Westerby: Særpræget pottemagerkunst fra Vestjyllands stenalder. S. 104.
Esbern Jespersen: Da jordfællesskabet ophørte. S. 113.
Frederik Krarup: Erlang. S. 144.
Esbern Jespersen: Jernalderbyen på Gørding hede. S. 148.
Boganmeldelser. S. 151.

XLIV. 1950.

Alfred Kaae: Minder om gammelt landsbyfællesskab i Hee og Staby sogne. S. 5.
Knud Møller: Lauge Hansen Stauning. S. 13.
Thorv. Lodberg: Degnen Severin Weiersøes familieforhold til præsteslægten Borch. S. 17.
Lærer Niels Jesper Nielsens erindringer. S. 24.
Esbern Jespersen: Da jordfællesskabet ophørte. S. 106. (fortsat fra årgang 1949 side 143).
Esbern Jespersen: Hans Lilholt. S. 150.
Boganmeldelser. S. 153.

XLV. 1951.

Chr. Møller Hansen: Kammerråd prokurator O. C. Repsdorph, Holstebro. S. 5.
G. Bützow-Rohde: Herning gamle kirke. S. 52.
Th. Kr. Hansen: Krageris. S. 105.
Alfred Kaae: Rovmord i Torsted 1630. S. 120.

Ejnar Poulsen: Johan Jørgen Christen Sulkjær. S. 137.
Anders Kjellerup: Slægten Windfeldt på landting i Ejsing. S. 142.
Boganmeldelser. S. 149.

XLVI. 1952.

Peter Skautrup: Ikast. S. 5.
Alfred Kaae: Fire troldkvinder fra Bølling og Hing herreder. S. 16.
N. Jensen Dam: Hornskemagere i Nees sogn. S. 41.
F. Elle Jensen: Huset ved Hodsager kirke. S. 50.
Gunnar Foss: Af en jydsk herremands krønike. S. 62.
P. Pedersen: Strandinger på Holmslands klit. S. 71.
August F. Schmidt: Fra Humlum sogn. S. 100.
Esbern Jespersen: Danmarks navn og danerne. S. 117.
Niels Hahne: Folkemarkederne i gamle dage. S. 123.
Esbern Jespersen: K. K. Jensen. S. 129.
— H. C. Hansen. S. 132.
Boganmeldelser. S. 136.

XLVII. 1953.

G. Bützow-Rohde: Slægtsforskning. S. 5.
Alfred Kaae: Fra Hee og No sogne. S. 17.
Jens P. Løvig: Sevel søndre sogn. S. 33.
J. Søndergaard Jacobsen: Af en legatskoles historie. S. 54.
C. Klitgård: Provstevalget i Ulfborg herred 1726. S. 99.
Carl Lindberg Nielsen: Fange nr. 930. S. 108.
Peder Jensen: Blegdammene. S. 110.
F. Elle Jensen: Et sværmerisk røre i Sahl. S. 112.
Niels Hahne: Mølleren i Stauning. S. 117.
Helene Overgård: Borbjerg-Fundet. S. 121.
Anders Fonager: Jens Madsen Toustrup. S. 124.
Fhv. friskolelærer Jørgen Jørgensen Borup. S. 129.
Boganmeldelser. S. 133.

XLVIII. 1954.

Esbern Jespersen: Den fattige mand og hans hjælpere. S. 5.
H. K. Kristensen: Nørre Horne herreds kirker og deres gods. S. 49.
F. Elle Jensen: En konfirmationsstrid i Holstebro. S. 71.
Vilh. Milthers: Et vestjysk hyrdeliv i 1870'erne. S. 83.
H. K. Kristensen: Øde gårde i Sevel, Sale og Borbjerg sogne. S 97.
H. P. Hansen: Dejbjerg rakkere. S. 102.
Chr. Grønbæk og Chr. Laugesen: Om Aulum sogn. S. 114.
Jens Abildtrup af J. Søndergård Jacobsen. S. 125.
J. Søndergård Jacobsen: Et mærkeligt år. S. 128.
Esbern Jespersen: Nogle gårdnavne, som blev sognenavne. S. 137.

XLIX. 1955.

Alfred Kaae: Bidrag til Bøvling lens historie. S. 5.
Esbern Jespersen: Lergrav i Aulum. S. 77.
Jens Abildtrup: Chresten Christensen i Olling, Assing sogn. S. 98.
Alfred Kaae: Boganmeldelser. S. 139.
Boganmeldelser. S. 139.

L. 1956.

A. V. Karberg: Indledning. S. 5.
H. P. Hansen: Historisk Samfund for Ringkøbing Amt 1906-56. S. 9.
H. K. Kristensen: Lidt om vore forhold til den lokale historie. S. 39.
J. Søndergaard Jacobsen: Bertel Thorvaldsens moder. S. 44.
E. Jespersen: Buskbjerg i Avlum. S. 63.
Kjeld Galster: Da H. C. Andersen tog Jylland i besiddelse. S. 69.
Alfred Kaae: Kongenshøj i Torsted. S. 90.
August F. Schmidt: Bidrag til Nørre Vium sogns historie. S. 104.
P. Christensen: Burgaard og Bur kirke. S. 127.
Hans Ellekilde: Sidsel Jensdatter. S. 150.
Alfred Kaae: Boganmeldelser. S. 184.
Oversigt over afhandlingerne i Hardsyssels årbøger 1907-56. S. 190.
Fortegnelse over forfatterne til afhandlingerne i Hardsyssels årbøger 1907-56. S. 203.
Medlemsfortegnelse. S. 207.
Emneregister. S. 222.

FORTEGNELSE OVER FORFATTERNE

TIL AFHANDLINGERNE I HARDSYSSELS AARBØGER

1907—1956

Oplysningerne om deres stilling og bopæl er hovedsagelig hentet fra årbøgerne og fra anmeldelser.

Abildtrup, J., Lærer, Lomborg. 1923, 55.
Aldal, J., Overlærer, Holstebro. 1924, 26, 2, 31, 32, 35, 37, 40, 41.
Andersen, A. N., Læge, Lemvig. 1912, 25.
Andersen, Ole, fhv. Gaardejer, Herning. 1914.
Andersen, Knud, Adjunkt, København. 1943.
Andersen, Th., fhv. Sognepræst, Sørbymagle. 1933.

Barfod, A. Lang, Godsejer, Nørre Vosborg. 1936.
Beck, Eskild, Tømrermester, Hygum. 1936.
Bek, Jakob, Gaardejer, No. 1925.
Bloch, Emil, Forstassistent, Dejbjerg. 1940, 46.
Bloch, Jørgen Victor, Sognepræst, Kerteminde. 1920.
Borberg, L. P., Sygekassedirektør, København. 1944, 49.
Borup, J. Jørgensen, Skolebestyrer, Bøvling. 1938, 39, 41, 47.
Brødsgaard, J. J., Lærer, Vorgod. 1908.
Bützow-Rohde, G., direktør, Hellerup. 1947, 48, 51, 53.

Carlsen, Olaf. 1947.
Christensen, Chr. 1919, 20.
Christensen, P., Lærer. 1932, 34.
Christensen, P., husmand, Idum. 1956.
Christensen, Stephen W., Gaardejer, Borbjerg. 1931.
Christensen, Thulstrup, Journalist, Løgstør. 1941.
Christensen, Villads, Sognepræst, Gerlev. 1911, 13, 23.

Dam, N. Jensen, overbetjent. 1952.
Daell, Christen, Grosserer, København. 1946, 47.
Danielsen, S. Leth, Lærer, Holstebro. 1938.
Dinesen, Jens Chr., Gaardejer, Kollund. 1925.

Egeberg, Edv., Forfatter, Silkeborg. 1915.
Eisenreich, C. P., Fuldmægtig i Redningsvæsenet, Skagen. 1909.
Ellekilde, Hans, arkivar, København. 1956.
Erlang, F. K., Kontorchef, Ringkøbing. 1908, 35, 43.

Falbe-Hansen, E., Branddirketør, Holstebro. 1909, 10.
Faurschou, Joh., Sognepræst, Harring. 1916, 19, 22.

Fløe, Palle, Amtsvandinspektør, Lønborg. 1908, 10, 11, 12, 15, 19, 21.
Fonager, Anders, sognefoged, Vinding. 1953.
Foss, Gunnar, organist, Viborg. 1952.
Fritz, S., Arkitekt, Aarhus. 1942.
Fussing, Hans H., Adjunkt, Odense. 1934.

Gade, Chr., maler, Humlum. 1933.
Galster, Kjeld, lektor, Kolding. 1933, 56.
Grønbæk, Chr., fhv. sognerådsformand, Avlum. 1954.

Haahr, J. P., lærer, Holstebro. 1924.
Hahne, Niels, gårdejer. 1952, 53.
Hansen, A. R., sognepræst, Idum. 1909.
Hansen, Chr. Møller, købmand, Holstebro. 1938, 43, 44, 51.
Hansen, Georg, cand. phil., Bredetved. 1943.
Hansen, H. C., lærer, Trabjerg. 1940, 45, 46, 49.
Hansen, H. P., museumsforstander. Herning. 1922, 23, 25, 32, 37. 40, 41, 42, 45, 47, 48, 49, 54, 56.
Hansen, Niels Cl., cand. mag., Fredericia. 1934.
Hansen, S. Karl, gårdejer, Aadum. 1921, 23.
Hansen, Th. Kr., maler, Hoven. 1951.
Hauch-Fausbøll, Th., Genealog, København. 1941.
Heilskov, Chr., bibliotekar, Gentofte. 1920.
Husted, N. Olesen, lærer, Grinderslev. 1915, 17.
Hvidtfeldt, Johan, arkivar, Viborg. 1936.

Idum, A. R., sognepræst, Fons. 1919.

Jacobsen, J. Søndergaard, lærer, Nr. Nissum. 1953, 54, 56.
Jacobsen, Jørgen, fhv. biskolelærer, Herning. 1914.
Jensen, Chr., lærer, Linde. 1912, 24.
Jensen, F. Elle, forstander, Skals. 1943, 45, 47, 49, 52, 53, 54.
Jensen, Peder, træhandler, Ringkøbing. 1941, 45, 53.
Jeppesen, Alfred, lærer, København. 1919.
Jeppesen, J., højskoleforstander, Staby. 1910, 31.
Jespersen, Esbern, lærer, Vinding. 1932, 34, 35, 36, 42, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 54, 55, 56.
Jespersen, L., lærer, Sdr. Vilstrup. 1932, 35.

Kaae, Alfred, lærer, Torsted. 1932, 38, 41, 42, 48, 50, 51, 52, 53, 55, 56.
Karberg, A. V., dr. jur., fhv. amtmand, Ringkøbing. 1956.
Kjellerup, Anders. 1951.
Klastrup, Kristen, dyrlæge, Skive. 1931.
Klitgaard, C., postmester, Hjørring. 1907, 11, 13, 21, 48, 53.
Kristensen, Evald Tang, folkemindesamler, Vejle. 1908, 11, 12, 18.
Kristensen, H. K., lærer, Lunde. 1932, 34, 41, 54, 56.
Kristensen, K., skoleforstander, Hoven. 1910.
Kristensen, P., lærer, Mundbjerg. 1907 08.
Kristensen, Hans Kr., gårdejer, Torsted. 1948.
Krog, A., læge, Herning. 1915.
Kromann, N. M., fabrikant, Esbjerg. 1930.

Larsen, Henrik, landbrugshistoriker, København. 1931.
Larsen, Thøger, forfatter, Lemvig. 1941.
Laugesen, Chr., tømmerhandler, Avlum. 1954.
Lauritsen. P. Nørskov, lærer, Hjerm. 1926, 41, 42.
Lind, M., guldsmed, Holstebro. 1916 17.
Lodberg, Torv., genealog, København. 1937, 40, 44, 50.
Lund, K., lærer, Ejsing. 1913.
Løvig, Jens P., fhv. gårdejer, Trabjerg. 1953.

Madsen, J. P. Haahr, lærer, Mejrup. 1917, 18, 20.
Madsen-Vorgod, N., lærer, Fjelstervang. 1922, 26, 30.
Milthers, Milther M., lærer, Bislev. 1945.
Milthers, Vilh., statsgeolog, København. 1954.
Møller, C., lærer, Borbjerg. 1928, 29.
Møller, Thomas, provst, Spentrup. 1912, 31, 33.
Møller, Knud. 1950.

Nielsen, Carl Lindberg, arkivar, Viborg. 1945, 47, 53.
Nielsen, H. Grüner, arkivar, København. 1934.
Nielsen, Niels Jesper, lærer, Stauning. 1950.
Normann, P. Chr., 1927.
Nygård, S., arkivar, Hellerup. 1918.

Okholm, H., gårdejer, Bølling. 1916, 17, 18.
Olesen, Lauritz, fnv. lærer, Herning. 1914.
Olesen, V., lærer, Struer. 1917.
Overgaard, N., laboratorieassistent, Studsgaard. 1930, 32.
Overgaard, Helene, museumsforstander, Holstebro. 1953.

Paarup, P. F. Pedersen, jernbaneassistent. 1927.
Pedersen, Andr., gårdejer, Linde. 1912.
Pedersen, P., lærer, Bjerregaard. 1946.
Pedersen, P. Storgaard, lærer, He. 1907, 08, 09, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 19, 21, 23, 24, 25, 27, 29, 30, 31.
Petersen, A., fhv. lærer, København. 1913.
Pedersen, P., Lærer, Bjerregaard. 1947, 52.
Pinholt, J. Gr., lærer, Hove. 1907, 08, 11, 12, 13, 21, 34, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 45.
Poulsen, Ejnar, lærer, Løvskal. 1918, 22, 30, 51.

Qvistgaard, Erh., fhv. sognepræst, København. 1932, 33, 35, 36, 38.

Rambusch, S., distriktslæge, Sjørup. 1908.
Ramskou, Th., arkæolog, København. 1948.
Rasmussen, O. Wæver, lektor, Hjørring. 1943.
Rasmussen, R. A. J., lærer, Idum. 1922.
Ravnholt, A., apoteker, Nr. Nebel. 1927.
Reimann-Hansen, A., grosserer. 1938, 39.
Ribers, Kristian, lærer og organist, København. 1941.
Rygaard, Oscar, fhv. skovrider, Nykøbing Sj. 1927.
Rørdam, H. F., præst, kirkehistoriker, Lyngby. 1911.

Sandvad, Holger, mag. art., København. 1915.
Sandvad, S., sognepræst, Stavning. 1908.
Schmidt, August F., forfatter, Brabrand. 1926, 29, 32, 33, 36, 37. 39, 49, 52, 56.
Schoppe, J., stationsforstander, Nykøbing M. 1933.
Schou, Peter, bogholder, Skive. 1932, 33, 35, 42, 45.
Schütte, Gudmund, godsejer, dr. phil., Eskær. 1928.
Schønau, M. (skal være H. C.), by- og herredsfoged, Lemvig. (Sml. 1912 s. 137). 1921.
Sehested, Thyra, stiftsdame, Vallø. 1923, 24.
Severinsen, P., sognepræst, Tim, senere Bringstrup. 1907, 08, 09, 10, 11, 12, 13, 15.
Sidelmann, Andreas, lærer, Ramsing. 1935, 38, 39.
Skautrup, Peter, professor, Århus. 1927, 28, 29, 35, 52.
Sulkjær, Johan C., lærer, Studsgaard. 1934, 35, 39.
Søgaard, C. A., lærer, Stavning. 1936, 39.
Sønderriis, M. S. J., gårdejer, Venø. 1925.
Sørensen, A., kontorassistent, København. 1941, 42, 43, 45, 48.

Tholle, Johannes, havearkitekt, København. 1930, 34.
Thøgersen, Knud, husmand, Dybe. 1907.
Tofting, Anders, rentier, Humlum. 1946.
Tryde, E., læge, Grønbjerg. 1934.
Trøstrup, J. A., museumsforstander, Herning. 1914.

Uldall, Kai, museumsinspektør, København. 1932.

Wammen, J. P., lærer, Gislum. 1913.
Vejlager, Johannes, redaktør, Vejgaard. 1929.
Vesten, L., sognepræst, Sulsted. 1922, 25.
Westerby, Erik, politifuldmægtig, Ringkøbing. 1949.
Vestergaard, Kr. Larsen, gårdejer, Ulfborg. 1910, 11, 12, 18, 26, 27.

MEDLEMSFORTEGNELSE

Oplysning om enkelte medlemmers ændrede livsstilling kan ikke med sikkerhed gives. Der er sket dødsfald, velsagtens også entledigelse eller forfremmelse.

Livsvarige medlemmer.

Hansen, Th. K., maler, Hoven, Tarm.
Hejbøl, Johs., seminarielærer, Nørre Nissum.
Jakobsen, Otto, købmand, Sæby.
Nybo, M., Søborg.
Schou, Carl, ingeniør, Holte.
Aaberg, C. P., landinspektør, Lemvig.

Øvrige medlemmer.

Abildtrup, Chr., gdr., Videbæk.
Abildtrup, Marie, frue, N. Nissum.
Abildtrup, Marie, sygeplejerske, Herning.
Abildtrup, N., Saltholt, gdr., Trøstrup Overgård, Videbæk.
Agger, C., landsretssagfører, Varde.
Agger, C., Lemvig.
Agger, Holger, gdr., Bøvlingbj.
Agger, Johs., proprietær, Bøvlingbjerg.
Albertus, kommunebud, Herning
Alkjærsig, Chr., væver, Ikast.
Ammitzbøll, H. P., gdr., Hee.
Ammitzbøll, Johs., gdr., Ørnhøj.
Andbæk, Jens, gdr., Lem.
Andersen, A., fabrikant, Vemb.
Andersen, A., husejer, Timring.
Andersen, A., møller, Tåstrup Mølle, Feldballe.
Andersen, A. G., statsaut. installatør, Tim.
Andersen, A. L., dyrlæge, Aulum.
Andersen, Bernh., købmand, Holstebro.
Andersen, Chr., sognepræst, Vemb.
Andersen, Chr., overtjener, Lemvig.
Andersen, C. B., gdr., Sdr. Bork.
Andersen, Ditlev, skoleinspektør, Ikast.
Andersen, Frantz, gdr., Ulfborg.
Andersen, Fr., fhv. gdr., Holstebro.
Andersen, Georg, stationsforstander, Ringkøbing.
Andersen, H. Bech, mejeribest., Hover.
Andersen, H. C., installatør, Ikast.
Andersen, Hans Søe, gdr., Visgård, Sinding.
Andersen, Harald, forstander, Palleshave børnehjem, Nørre Søby, Fyn.
Andersen, Hjalmar, gdr., Holstebro.
Andersen, J. Hvid, Herning.
Andersen, Jan, husmand, Sdr. Nissum.
Andersen, Jesper, gdr., Studsgård.
Andersen, Johs., læge, Ringkøbing.
Andersen, K., konstruktør, Haslev.
Andersen, K., boghandler, Struer.
Andersen, Martin, gdr., Karup.
Andersen, Morten, købm., Lem.
Andersen, Niels, vognmand, Astrup, Skjern.
Andersen, S. J., købm., Lemvig.
Andersen, Smedegaard, landsretssagfører, Herning.

Andersen, Th., proprietær, Lergrav, Aulum.
Andersen, Th., cand. mag., København.
Andersen, Thomas, gdr., Spjald.
Andreasen, A. Bøgebjerg, sognepræst, Hoven.
Andreasen, Jakob, arbm., Nr. Lem.
Andreassen, J., læge, Ringe.
Andresen, L., orgelfabrikant, Ringkøbing.
Asmussen, Svend, Struer.
Astrup, Jens, gdr., Fastergård, Skjern.
Aulum bibliotek.
Aunsholt, P. J., lærer, Bølling.
Ausum, Chr., gdr., Hjerm.

Bach, Jens, Hee.
Baden, Harry, prokurist, Klampenborg.
Bagner, H. H., bankdirektør, Holstebro.
Bank, Holger, købmand, Skjern.
Bank, P., Ibsen, læge, Odense.
Barbesgaard, A. C., lærer, Holstebro.
Baunbæk, Kr., husmand, Sdr. Nissum.
Bech, G., læge, Holstebro.
Bendix, J. Chr., lærer, Skjern.
Bendtsen, K. P., præst, Nyker, Bornholm.
Bendtsen, O., lærer, Brandborg, Bækmarksbro.
Bendtsen, V., lærer, Bølling.
Bertelsen, Bertel, landpost, Vind.
Bertelsen, J., konsulent, Struer.
Bertelsen, M. H., snedkermester, Vinding.
Berthelsen, M. Knak, bagerm., Bækmarksbro.
Billeskov, P., lærer, Bækmarksbro.
Bjerg, Ferdinand, gdr., Ny Lundby, Vejrum.
Bjerg, P., gdr., Fabjerg.
Bjerre, Gunnar, gdr., Julsgård, Bonnet.
Bjerre, Kr., hotelejer, Bøvling badehotel, Ferring.
Bjerre, N., landsretssagfører, Holstebro.
Bjerregaard, Ole, Fjordlie, Ringkøbing.
Blæsbjerg, Johs., gdr., lærer, Herning.
Bjerregaard-Andersen, A., kriminalbetjent, Varde.
Bjørndal, A., overretssagfører, Holstebro.
Bloch, E., skovrider, Nr. Vosborg, Vemb.
Blok, L. M., ingeniør, Ringkøbing.
Blæsbjerg, K., arbm., Holstebro.
Boldsen, Agnes, bestyrerinde, Højskolehjemmet, Lemvig.
Bollerup, Ejnar, gdr., Vostrup.
Bollerup, S. Rinder, skoleinsp., Ebeltoft.
Bonde, Mads, husmand, Hjortmose, No.
Bording sognebibliotek.
Borgensgaard, Elise, lærerinde, Vinding.
Sdr. og Nr. Bork bibliotek.
Borup, Olav J., gartner, Holmegårds plantage, Vig.
Borris sognebibliotek.
Bovtrup, P. Kr., træhandler, Vemb.
Brandborg, Ole, gdr., Staby.
Brask, Th. J., statskonsulent, Fredericia.
Brejning sognebogsamling.
Brink, Chr., slagtermester, Lem.
Brokholm, Jens, husmand, Trabjerg.
Buhl, Orla, kreditforeningsdir., København.
Bundgaard, Niels, sognepræst, Eising.
Byskov, L., frue, Charlottenlund
Bützow-Rohde, G., direktør, Hellerup.
Bæk, Kirsten, frue. Bøvlingbjerg.
Bækgaard, J. C., Havnstrup.
Bøgebjerg, slagterm., Ringkøbing
Bøggild, Kr., læge, Lem.
Bøgner, J. I., skoleinspektør, Ringkøbing.
Bøjlesen, Bøjle, gdr., Stauning.
Bøjlesen, Bøjle Hansen, tømrermester, Vostrup.
Bonnerup, S., lærer, Åbyhøj.

Bøtcher, August, Dalhus, Idum.
Bøvling sognebibliotek.

Carlsen, P., fhv. baneformand, Skjern.
Christensen, Alfred, gdr., Hee.
Christensen, A., overinspektør, Vinderup.
Christensen, A. S., frue, Ringkøbing.
Christensen, Børge, bogtrykker, Struer.
Christensen, Chr., proprietær, Skrænten, Lemvig.
Christensen, Chr. H., Herborg.
Christensen, Chr., seminarielærer, Nr. Nissum.
Christensen, E., fiskeexportør, Ringkøbing.
Christensen, Ejler, smedemester, Lem.
Christensen, Svend E., tandlæge, Græsted.
Christensen, H., dyrlæge, Hjerm.
Christensen, H., mejeribestyrer, Ringkøbing.
Christensen, H. Chr., fabrikant, Vemb.
Christensen, Jens, direktør, Vanløse.
Christensen, J. Brask, tømrermester, Bøvlingbjerg.
Christensen, Jens Carl, kontorist, Hammerum.
Christensen, J. P., lærer, Lemvig.
Christensen, M., teglværksejer, Tarm.
Christensen, P., bogtrykker, Struer.
Christensen, Peder, Idum.
Christensen, P., Damgaard, forhyringsmand, Ålborg.
Christensen, P., Ingolf, bankbestyrer, Skjern.
Christensen, Peder, Ringkøbing.
Christensen, V. Nørlund, sognepræst, Vorgod.
Christiansen, Chr., sognefoged, Vorgod.
Christiansen, H., overlæge, dr. med., Herning.
Christiansen, J. C., dommer, Ringkøbing.
Christoffersen, E., redaktør, Lemvig.
Den Classenske Bogsamling, Nykøbing F.
Clausen, Chr., cykelhandler, Videbæk.
Clausen, H., elværksbestyrer, Spjald.
Clausen, Peder, cykelhandler, Fiskbæk, Herborg.
Clemmensen, Emil, gdr., Trabjerggård, Holstebro.
Clemmensen, Johan, gdr., Ryde.

Daell, Ingeborg, frue, Springforbi.
Dahl, Aage, præst, Horsens.
Dahl, Hilbert, gdr., Fousing.
Dalby, N. C. C., tømrerm., Bjert, Vinderup.
Dalgaard-Knudsen, J., landsretssagfører, Ringkøbing.
Dam, N. Jensen, overbetjent, Bækmarksbro.
Damgaard, C., kontorist, Herning.
Damgaard, Jens, gdr., Borbjerg.
Damsgaard, P. Borg, gdr., Ferring.
Danielsen, S. Leth, fhv. lærer, Holstebro.
Danmarks Lærerhøjskole.
Dansk Folkemindesamling.
Danø, Gunnar, konsulent, Struer.
Davidsen, Kristian, Sevel kalkværk, Vinderup.
Dinesen, Jens, tømrerm., Lem.
Dinesen, L. Gelzer, handelsgartner, Vemb.
Drewsen, Helge, forstander, landbrugsskolen, Borris.
Dyekjær, E., postmester, Ringkøbing.

Ebbensgaard, J., gdr., Ulfborg.
Edens, L., landinspektør, Ringkøbing.
Ejsing Bibliotek.
Elkjær, Andreas, gdr., Holmsland.
Elmholdt, Kr., Rydhave, Vinderup.

Elming, C. A., apoteker, Herning.
Elming, Svend, dommerfuldm., Holstebro.
Engby-Larsen, politifuldm., Holstebro.
Engestoft, Jørgen, gdr., Grønbjerg.
Enevoldsen, Mads, gdr., Stakroge
Eriksen, Ejnar, Stadil.
Eriksen, Gunnar, seminarielærer, Nr. Nissum.
Eriksen, Johs., lærer, Hove.
Eriksen, N. P., skotøjshandler, Herning.

Faster Bibliotek.
Federau, E., glarmester, Skjern.
Fennestad, Sv., tandlæge, Holstebro.
Fensvig, H., lærer, Ringkøbing.
Fibiger, Agnete, frue, Lemvig.
Fischer, H. A., forstass., Tarm.
Fjeldsted, Ferd., købmand, Holstebro.
Fjord, Iver, sognefoged, Nr. Lyngvig.
Flensborg, A., fabrikant, Herning.
Flytkjær, H. C., gdr., Rindum.
Flytkjær-Hansen, Tage, uddeler, Vostrup.
Foldager, L., gdr., Romviggård, Vildbjerg.
Frandsen, Alfred, fotograf, Struer.
Frank, N., maskinfabrikant, Lind, Herning.
Friis, Chr., sognerådsformand, Nr. Felding.
Friis, H. P., installatør, Varde.
Frølund, Th., fhv. højesteretspræsident. København.
Færch, R., fabrikant, Holstebro.

Gabs, Chr., naturlæge, Tarup, Odense.
Gade, Wium, frisørm., Holstebro
Gadegaard, P. B., provst, Tarm.
Gammelgaard, Karl, uddeler, Stauning.
Gammelgaard, Markus, gdr., Sædding.
Gammeltoft-Hansen, M., sognepræst, Sdr. Bork.
Ganer, Jens, lærer, Videbæk.
Gay, Kristian, Bæksgaard, Tørring.
Gimsing, Th., kontorchef, Charlottenlund.
Gjellerup sogns Bibliotek.
Gjelstrup, P. C., seminarieforst., Nr. Nissum.
Glibstrup, Aage Uhre, gdr., Ølgod.
Glistrup, Ole, konsul, Ringkøbing.
Godballe, J. Nielsen, gdr., Bøvling.
Grankær, Jenny, frue, Ramme.
Grauslund, J., postmester, Odense.
Graversen, Chr., lærer, Hanning.
Graversen, Jens, Spangsbo, Spjald.
Gravesen, Hartvig, købmand, Tarm.
Gregersen, Hans Valdemar, adjunkt, Struer.
Grene, Chr., fabrikant, Skjern.
Grene, P. M., købmand, Skjern.
Grove, Rich., kørelærer, Ulfborg.
Grue-Sørensen, S., gdr., konsulent, Hjerm.
Grønbæk, Chr., fhv. sognerådsformand, Aulum.
Gullander, S. J., bogtrykker, Skjern.
Gundel, E., apoteker, Bogense.

Haderup sogns Bogsamling.
Hagedorn, læge, Jerslev, Brønderslev.
Halkjær, Chr., købm., Aulum.
Halkjær, N., købmand, Herborg.
Halkjær, N. P., prokurist, cand. oecon., Vanløse.
Hallum, Niels, gdr., Mundbjerg, Vinderup.
Halsteen, Karl, politimester, Herning.
Hammelsvang, P., centralbest., Højmark, Lem.
Hankelbjerg, A., murerm., Spjald.
Hanning Sognebibliotek.

Hansen, A. Chr., gdr., Frølund, Hammerum.
Hansen, Carl, gdr., Kibæk.
Hansen, Carl S. A., Ådum, Tarm.
Hansen, Holger, afdelingschef, Charlottenlund.
Hansen, H. I., lærer, Hammerum.
Hansen, H. K., lærer, Over Feldborg.
Hansen, H. L., fabrikant, Ringkøbing.
Hansen, H. P., museumsforst., Herning.
Hansen, J., lærer, Ringparken, Holstebro.
Hansen, Johan Chr., købmand, Bur.
Hansen, Knud Kjeldgaard, sognefoged, Hover.
Hansen, Kristian, direktør, Lem.
Hansen, Kristine, Struer.
Hansen, Niels Chr., gdr., Frølund, Hammerum.
Hansen, P., gdr., Ferring.
Hansen, P., gdr., Mejrup.
Hansen, Poul, apoteker, Vinderup.
Hansen, Vagn Lindebo, filialbestyrer, Randers.
Harpøth, Aksel, hønseriejer, Hee.
Harpøth, Søren, Gjørding, Vemb.
Hatt, Gudmund, professor, dr. phil., København.
Haugaard, Anna, urmager, Ulfborg.
Haunstoft, K. Møller, konstruktør, Tørring.
Have, Grete, lærerinde, Skjern.
Havskov, Jens, gdr., Nr. Vium, Ulfborg.
Hedegaard, Kristen, rentier, Borbjerg.
Hedegaard, Martin, gdr., Ringstrup, Hammerum.
Hejbøl, Gerhard, skoleinspektør, Tarm.
Heldgaard, Jens, gdr., Dejbjerg.
Henriksen, H. C., fhv. førstelærer, Hee.
Herning Bibliotek.
Herning Motorcompagni A/S.
Herning Museum.
Hillersborg, Mads, gdr., Gimsing.
Hindborg-Frederiksen, L., lektor, Herning.
Hindhede, Jakob, gdr., Sdr. Lem.
Hinze, P. F., smedemester, Stauning.
Hjerm Bibliotek.
Hjorth, V., sognepræst, Vejle.
Hjøllund, Rasmus, gdr., Hammerum.
Hofmansen, P. K., arkivar, København.
Hogager Bibliotek.
Holm, J., boghandler, Ringkøbing.
Holm, N. P., boghandler, Ringkøbing.
Holmslands Klits Sognebibliotek.
Holmstoel, Hugo, købmand, Skjern.
Holst, J., førstelærer, Dejbjerg.
Holstebro Centralbibliotek.
Hoved, Andr., gdr., Hjerm.
Hover Sognebibliotek.
Husted, Henrik, Holstebro.
Hvam, Niels, læge, Aulum.
Hvas, K. S., sognepræst, Hjerm.
Hvidtfeldt, J., landsarkivar, cand. mag., Viborg.
Hyldgaard, Jens, gdr., Ejsing.
Hyldgaard, Jeppe, husmand, Vinderup.
Høgsberg, Frits, gdr., Hinnerup.
Høgsberg, Th., malerm., Ulfborg.
Højmark, B., plantør, Lem.
Højmose, A., gdr., Brejning.
Hølmkjær, Aage, malerm., Kleitrup, Hobro.
Hølmkjær, Einar, malermester, Vinderup.
Haahr, Jørgen, overlærer, København.
Haahr, Knud, rentier, Tarm.
Haaning, Jens, landpost, Sevel.

Ikast Bibliotek.
Ingemann, Hans, redaktør, Ringkøbing.
Iversen, Iver, gdr., No.
Iversen, Jens, dræningsmester, Sir.

Iversen, Jens, No.
Iversen, Knud, købmand, Vinding.
Iversen, Aage, regnskabskonsulent, Holstebro.
Iversen, J. F. Legarth, redaktør, Ringkøbing.

Jacobsen, Carl, Bjert, Vinderup.
Jacobsen, J., boghandler, Skjern.
Jacobsen, Jacob, gdr., Landting Højgaard, Sædding.
Jacobsen, Jacob, kontrolass., Naur.
Jacobsen, Jens J., boghandler, Tarm.
Jacobsen, Johannes, maskinarb., Lem.
Jacobsen, J. C., lærer, Vinding.
Jacobsen, J. Meldgaard, fabrikant, Skjern.
Jacobsen, J. Søndergaard, lærer, Nr. Nissum.
Jacobsen, N., lærer, Gartnerhaven, Ansager.
Jacobsen, Poul Kirkegaard, stud. jur., Århus.
Jacobsen, Sigurd, Fabriken Vulkan, Skjern.
Jakobsen, Jacob, fabrikant, Ikast.
Jakobsen, J. P., amtsrådsmedlem, Ikast.
Jansen, Johannes, tømmerhandler, Lem.
Jansen, Kristian, murerm., Staby.
Jansen, Th., tømmerhandler, Lem
Jensen, Aksel, gdr., Hjerm.
Jensen, Aksel, værkfører, Struer.
Jensen, Anders, gartner, Hanbjerg.
Jensen, Andreas, auktionsmester, Hvide Sande.
Jensen, Andr., læge, Skjern.
Jensen, Anna Holst, frue, Lundgaard, Hanbjerg.
Jensen, Arne, tømmerhandler, Hammerum.
Jensen, A. Møller, autolakerer, Tarm.
Jensen, Bernh., bogtrykker, Ikast.
Jensen, Bernt, førstelærer, Hjerm
Jensen, Carlo, snedkerm., Ulfborg.
Jensen, Chr., gdr., Videbæk.
Jensen, Chr. Hedegaard, Buskbjerg, Aulum.
Jensen, Chr. Poulsgaard, Idum.
Jensen, Ellen, seminarielærerinde, Nr. Nissum.
Jensen, Erland, direktør, Gimsing.
Jensen, Harald, kriminalass., Ringkøbing.
Jensen, Jens, gdr., Videbæk.
Jensen, Jens, salgsleder, Herning.
Jensen, Jens Kristian, lærer, Nørre Vejen, Studsgård.
Jensen, Jens Thomsen, gdr., Borris.
Jensen, Johs., assurandør, Holstebro.
Jensen, Johs., Videbæk.
Jensen, Johs., manufakturhandler, Kibæk.
Jensen, Jonas, snedkerm., Skjern.
Jensen, J., gdr., Rindum.
Jensen, J. A., købmand, Ringkøbing.
Jensen, J. F., forstass., Tarm.
Jensen, J. Linde, distriktschef, Holstebro.
Jensen, Kjeld, adjunkt, Haslev.
Jensen, Mads Studsgaard, Skarrild.
Jensen, Michael, trikotagefabrikant, Tjørring.
Jensen, Niels, Herning.
Jensen, Niels Peder, gdr., Ølstrup, Lervang.
Jensen, N. Hamborg, gdr., Videbæk.
Jensen, Oluf, trælandler, Ringkøbing.
Jensen, Peder, gdr., Opsund, Videbæk.
Jensen, Peder, fhv. trælandler, Ringkøbing.
Jensen, P., gdr., Virkelyst, Videbæk.
Jensen, P. Fløe, lærer, Hvornum, Hobro.
Jensen, Sigurd, Birk, Herning.
Jensen, Svenning, Bjerbogård, Videbæk.
Jensen, Søren M., skomagerm., Sdr. Vium.

Jensen, Aage, bankbogholder, Skjern.
Jeppesen, Alfred, Lilkjær, Hee.
Jeppesen, Alfred, overlærer, København.
Jeppesen, Chr., pensionist, Ulfborg.
Jeppesen, J. M., redaktør, Hjallese.
Jeppesen, Milter, gdr., Fjand.
Jepsen, Eli M., fabrikant, Herning.
Jepsen, J., trikotagefabrikant, Herning.
Jespersen, Esbern, lærer, Vinding
Jespersen, P., amtsrådsmedlem, Skjern.
Johansen, Chr., gdr., Hjerm.
Johansen, E., bogtrykker, Vinderup.
Johansen, H. A., teglværksejer, Alkjærsig, Skjern.
Johansen, Julius, snedkerm., Holstebro.
Johansen, Kristian Stensbjerg, gdr., Sinding.
Junget I/S, Herning.
Juul, A., overlæge, Holstebro.
Jørgensen, Chr., stationsforstander, Holstebro.
Jørgensen, J. D., mejeribestyrer, Sdr. Felding.
Jørgensen, Jens P., gdr., Timring.
Jørgensen, Johs., lærer, Nees.
Jørgensen, Jørgen, lærer, Skjern.
Jørgensen, Kirstine, lærerinde, Ringkøbing.
Jørgensen, Minona, Løvenhøj, Ørre.
Jørgensen, P. Bech købmand, Dejbjerg.
Jørgensgaard Hansen, V., overlærer, Holstebro.

Kallesø, Anna, Varhede, Aulum.
Kampmann, Helge, fhv. borgmester, Herning.
Kamstrup, Erik, gdr., Tørring.
Karberg, A. V., kammerherre, dr. jur., Rindum.
Kelstrup, Gudmund, sognepræst, Malt pr. Vejen.
Kibæk Bibliotek.
Kiilerich, Axel, førstelærer, Borris.
Kinch, Aage, sognepræst, Holmsland.
Kirk, Jens, gdr., Tim.
Kirk, Jens, gdr., Kyvling, Tarm.
Kirk, Magnus, I., førstelærer, Hammerum.
Kirk, Martin, tømrerm., Staby.
Kirkegaard, Anton, gdr., Hover.
Kirkegaard, Preben, overbibliotekar, Vejle.
Kjeldahl, A. K., Måbjerg.
Kjeldgaard, Hans, gdr., Videbæk.
Kjergaard, Carl, kontorchef, København.
Kjær, Chr., gdr., Rødding, Vildbjerg.
Kjær, Elisabeth, Bøvlingbjerg.
Kjær, Inger, Ringkøbing.
Kjærgaard, Jens Peder, gdr., Madum.
Kjærgård, J., lærer, Herborg.
Klitgaard, C., postmester, Hjørring.
Klitgaard, N., assistent, Rungsted Kyst.
Klokker, Carl, Ringkøbing.
Klose, V., vognmand, Nees.
Knude, J. P., gdr., Vinding.
Knudsen, Arne, bogholder, Ringkøbing.
Knudsen, Bendt, gdr., Ølby.
Knudsen, Herluf, snedkerm., Holstebro.
Knudsen, Laurits, fabrikant, Herning.
Knudsen, P., driftsleder, Videbæk.
Knudsen, Peder, gdr., Ulfborg.
Knutsson, E. Asstrup, kontrolassistent, Asp.
Koch, Alex, seminarielærer, Nr. Nissum.
Kokholm, A. K., smedemester, Hjerm.
Koldborg, C. C., overlæge, Ringkøbing.
Kolstrup, H., førstelærer, Egum, Fredericia.
Kongensholm, gdr., sognerådsf., Dejbjerg.
Korsgaard, A. Holm, gdr., Ulfborg.

Korsgaard, Kr., gdr., Fjand.
Korsgaard, Peder, gdr., Sdr. Nissum.
Korsholm, Jakob, gdr., Herborg.
Kragsig, Maren, lærerinde, Måbjerg.
Kragsig, Peder, gdr., Kibæk.
Kristensen, A. Spanggaard, lærer, Sunds.
Kristensen, Halkjær, museumskonsulent, København.
Kristensen, H. P., lærer, Saustrup.
Kristensen, Haakon, gdr., Thorsted.
Kristensen, Kr. J., gdr., Hjøllund, Ølstrup, Lervang.
Kristensen, Kr. P., husejer, Nees.
Kristensen, Marius, lærer, Grønbjerg.
Kristensen, Niels K., Sdr. Bork.
Kristiansen, Jens Hedegaard, gdr., Hoven.
Krog, H., prokurist, Hellerup.
Krog, Maren, lærerinde, Holstebro.
Krogh, Jørgen, skoleinspektør, Ikast.
Krogh, L., fhv. apoteker, Ry.
Krogh, N., gdr., Faster.
Krognos, Knud, Tåstrup
Krogsgaard, Peder, gdr., Brejning.
Kruse, Hilmar, bagerm., Lemvig.
Krøjgaard, Johs., Kilde, Aulum.
Krøjgaard, Paul, fabrikant, Herning.
Kvisgaard, Chr., tømrerm., Bøvlingbjerg.
Kvist, Harry. forsøgsass., Naur.
Kvist, Mads, boelsmand, Ferring.
Kvist, V., revisor, Herning.
Kyndesen, Andreas, Brejning.
Kølkjær Bibliotek.
Kaae, A., lærer, Kronhede skole, Ulfborg.
Kaae, Karl, gdr., Studsgård.

Ladefoged, R., overlærer, Ringkøbing.
Ladelund Landbrugsskole.
Landsarkivet, København.
Lange, H., skrædderm., Lem.
Langer, A. V., lærer, Lemvig.
Larsen, Chr R., direktør, Middelfart.
Larsen, E., lærerinde, Nr. Nissum.
Larsen, H. Chr., redaktør, Grindsted.
Larsen, Jens, gdr., Vemb.
Larsen, J. Vejen, bogholder, Måbjerg.
Larsen, L., guldsmed, Ringkøbing.
Larsen, Søren, mejeribestyrer, Lyhne, Ølgod.
Larsen, Th. Remme, gdr., Barde.
Lassen, Harald, læge, Borris.
Laugesen, C., tømmerhandler, Aulum.
Laugesen, Grønbæk, dommerfuldm., Odense.
Lauridsen, Chr., Hellerup.
Lauridsen, J. Mikael Sig, husmand, Opsund, Videbæk.
Lauridsen, L. Sig, fhv. gdr., Ringkøbing.
Lauridsen, L., uddeler, Nees.
Lauridsen, L., lærer, Hover skole, Vejle.
Lauridsen, M., murermester, Struer.
Lauridsen, Martin, arbm., Videbæk.
Lauridsen, Niels Borch, gdr, Brejning.
Lauridsen, S., rutebilejer, Ulfborg.
Lauritsen, Frederik, snedkerm., Holstebro.
Laursen, J. P., apoteker, Holstebro.
Laursen, Julius, Kølkær.
Laursen, Laust, Hjerm.
Laursen, Martin, lektor, Herning.
Laursen, Niels, gdr., Vinding.
Laursen, Th., cand. jur., København.
Ledgaard, P., bogholder, Ringkøbing.
Lemvig Centralbibliotek.
Lemvig Hjemstavnsforening, København.

Lilholt, E., bankbestyrer, Hellerup.
Lillelund, H. A., kontorchef, Lemvig.
Lillelund, Lars., gdr., Ulfborg.
Linde, Niels Korsgaard, ekspedient, Vemb.
Lindberg, Th., købmand, Ringkøbing.
Lindhard, K., landinspektør, Skjern.
Lodberg, Anders, Hvide Sande.
Lodberg, Thorvald, genealog, København.
Lomholt-Hansen, Johs., valgmenighedspræst, Bøvling.
Lorentzen, K., overbibliotekar, Lemvig.
Lund, Laurids, Fåre.
Lund, O., bogholder, Ikast.
Lundahl-Michelsen, bogtrykker, Holstebro.
Lundgaard, Laura, frue, Dybe.
Lund-Jensen, Chr., rejsesekretær, Hellerup.
Lundsgaard, P., husmand, Lervang.
Lundsgaard, S., forfatter, Aulum.
Lykke, Laura, frue, Århus.
Løkke, Viggo, fabrikant, Bøvlingbjerg.
Løvig, Jens P., gdr., Trabjerg, Holstebro.

Madsbjerg, K. M., Holstebro.
Madsen, A. P., snedkermester, Lemvig.
Madsen, Chr., Tarp, Borris.
Madsen, Frode, lærer, Skalstrup, Nees.
Madsen, J. V., lektor, Herning.
Madsen, Kr., sparekassekasserer, Nr. Nebel.
Madsen, L. M., lærer, Hjerm.
Madsen, M. K., snedkermester, Skjern
Madsen, Søren, husmand, Dejbjerg.
Madsen, Sønderby, arbm., Videbæk.
Madsen, Senius, gdr., Bøvlingbjerg.
Madsen, S., lærer, Herning.
Madsen, Søren, gdr., Ål, Vinderup.
Martiny, F., førstelærer, Ulfborg.
Mathiasen, Agnes, lærerinde, Holstebro.
Matthiesen, Einar, rektor, Struer.
Mejlholm, P., lærer, Fjand.
Meldgaard, Jens, gdr., Grydegaard, Ulfborg.
Meldgaard, Jens, gdr., Trabjerg, Holstebro.
Meldgaard, V., urmager, Holstebro.
Mikkelsen, C., lærer, Viftrup skole, Spjald.
Mikkelsen, Herman, gdr., Rabjerg, Lem.
Mikkelsen, H. C., bestyrer, Borris.
Mikkelsen, Johs. F., Ølstrup, Lervang.
Mikkelsen, Lund, gdr., Vostrup.
Mikkelsen, Mads, gdr., Herborg.
Mikkelsen, Olav, købmand, Borris.
Mikkelsen, P. E., bogholder, Videbæk.
Mikkelsen, T., installatør, Skjern.
Mikkelsen, Thorv., gdr., Skave.
Moesgaard, Chr., sognefoged, Ulfborg.
Moesgaard, Sv., landpolitibetjent, Nr. Nissum.
Mortensen, J. Smedegaard, gdr., Skjern.
Mortensen, P. B., amtsvejinspektør, Ringkøbing.
Mouridsen, S., landinspektør, København.
Munch, Ebba, frue, Hellerup.
Munk-Poulsen, P., borgmester, Herning.
Museet for Holstebro og omegn.
Mølgaard, N., konsulent, Lemvig.
Møller, C., professor, dr. phil., København.
Møller, Chr., togbetjent, Holstebro.
Møller, Henry, landpost, Vemb.
Møller, Herman, boghandler, Lemvig.
Møller, Ingemann, gdr., Hoven.
Møller, Kristen, forstander, landbrugsskolen, Hammerum.

Møller-Madsen, D., møbelarkitekt, Lemvig.
Møller-Olsen, direktør, Kolding.
Maarbjerg, Jens, gdr., Ål, Vinderup.
Maarbjerg, Kristian, Vinderup.

Nationalmuseet, 2. afdeling.
Nationalmuseet, 3. afdeling (Dansk Folkemuseum).
Nederby, Niels, gdr., Ådum, Tarm.
Nielsen, A. M., gdr., Bækmarksbro.
Nielsen, Brink, købmand, Tarm.
Nielsen, Børge, bogholder, Holstebro.
Nielsen, Carl Lindberg, landsarkivar, Odense.
Nielsen, Chr., maskinarbejder, Lemvig.
Nielsen, Cornelius, Abildå, Ørnhøj.
Nielsen, Ejnar, sygehusinspektør, Lemvig.
Nielsen, Erik Munk, adjunkt, Tarm.
Nielsen, Erling, gdr., Staby.
Nielsen, Eskild, gdr., Stadil.
Nielsen, Frithiof, murermester, Gudum.
Nielsen, Günther, forstander, Brejninggård, Spjald.
Nielsen, Hans P., Fjeldstrup, Kølkjær.
Nielsen, Henning, gdr., Lyhne, Ølgod.
Nielsen, Holger Barslund, murerm., Aulum.
Nielsen, Holst, gdr., Stendis, Vinderup.
Nielsen J., tømrermester, Sdr. Nissum.
Nielsen, J. B., isenkræmmer, Aulum.
Nielsen, Jens, Fiskbæk, Herborg.
Nielsen, Jens, malerm., Lem.
Nielsen, Jens, mejeribestyrer, Borris.
Nielsen, J. G., direktør, Nyborg.
Nielsen, Johannes, Flynder, Bækmarksbro.
Nielsen, J. P., Fredbo, Ølstrup, Lervang.
Nielsen, Jørgen, Herning.
Nielsen, Karl, gdr., Nr. Lem.
Nielsen, Knud, gdr., Stadil.
Nielsen, Knud C., gdr., Vostrup.
Nielsen, Ludvig, forpagter, Tved, Aulum.
Nielsen, M., entreprenør, Aulum.
Nielsen, Mølhede, købmand, Herborg.
Nielsen, N. Chr., lærer, Ulfborg.
Nielsen, Niels, gdr., Vinderup.
Nielsen, Niels Barslund, entreprenør, Aulum.
Nielsen, N. Gadgaard, bogtrykker, Lemvig.
Nielsen, Niels Hansen, telefonformand, Skive.
Nielsen, Nicolaj, smedemester, Aulum.
Nielsen, N. Opstrup, bankkasserer, Holstebro.
Nielsen, O., lokomotivfører, Herning.
Nielsen, O. K., cementfabrikant, Skjern.
Nielsen, Ove, sognepræst, Nr. Nissum.
Nielsen, Peder Bech, gdr., Ølstrup, Lervang.
Nielsen, Peder Sig, gdr., Rindum.
Nielsen, Reinholdt, læge, Tarm.
Nielsen, Sigfr., Herning.
Nielsen, Svend Ove, tandlæge, Hadsund.
Nielsen, Theilade, lærer, Nysogn, Ringkøbing.
Nielsen, Vilh., redaktør, Ringkøbing.
No Sognebibliotek.
Noesgaard, Einar, Holstebro.
Nohns, Henry George, mejerist, Flynder, Bækmarksbro.
Nohns, Otto, mejeribestyrer, Holmsland.
Nordestgaard, N., gdr., Torsted.
Nordjyske Landsbibliotek, Det, Ålborg.
Nyboe, Chr., husejer, Sevel.
Nyborg Folkebibliotek.
Nygård, C. S., lærer, Lyhne, Ølgod.
Nøhr, Kr. P., gdr., Askov, Ørnhøj.

Nørgaard, Bernh., Herning.
Nørgaard, J. E., lærer, Varhede, Aulum.
Nørkjær, Johannes, gdr., Vinding.
Nørkjær, Kr. Lund, Vildbjerg.
Nørlund, S., konsulent, Aulum.
Nørre Nissum Seminarium.
Nørre Omme Sognebibliotek.

Odense Centralbibliotek.
Odense Landsarkiv.
Offersen, Niels, gdr., Vinding.
Olesen, Finn Smedegaard, dyrlæge, Rækker mølle, Sædding.
Olesen, G., togfører, Ringkøbing.
Olesen, E., provst, Gudum.
Olesen, Iver, gdr, Rødding, Viborg.
Olesen, O. Th., arrestbetjent, Esbjerg.
Olesen, P., sparekassekasserer, Skåde.
Olesen, Th., generalkonsul, København.
Olesen, Niels, gdr., Hoven.
Olsen, Nørgaard, remisearbejder, Herning.
Olufsen, A., fru godsejer, Kvistrup, Struer.
Olufsson, Oda, hotelejer, Esbjerg.
Ortnamns- och dialektforskning, Institutet för, Göteborg.
Ottesen, Kristian, Møborg.
Overgaard, K., frue, Herlev.
Overgaard, P. C. A., lærer, Søndervig.
Overgaard, Helene, frue, Holstebro.
Ovesen, Viggo, gdr., Ilvad, Bøvlingbjerg.

Pahus, H., præst, Nr. Løgum.
Pallesen, A., købmand, Borris.
Parup, Ernst Torp, stud. mag., Juelsminde.
Pedersen, A., møbelhandler, Holstebro.
Pedersen, Ernst Torp, stud. mag., Holstebro.
Pedersen, E., skoleinspektør, Lemvig.
Pedersen, Ejnar G., lærer, Vejrum.
Pedersen, Hans, mejeribestyrer, Herrup.
Pedersen, Henry, landsretssagfører, Herning.
Pedersen, Iver Å., Lem.
Pedersen, Jens, gdr., Ejsing.
Pedersen, J., mejeribestyrer, Videbæk.
Pedersen, Jens Hedegaard, arbm., Aulum.
Pedersen, J. Nørkjær, elværksbestyrer, Aulum.
Pedersen, Jørgen, Hanbjerg.
Pedersen, J. Storgaard, lærer, Holtum, Grejsdal.
Pedersen, K., uddeler, Astrup, Skjern.
Pedersen, Kr. P., Lem.
Pedersen, Kristian, gdr., Fabjerg.
Pedersen, L., købmand, Struer.
Pedersen, Lund, skovfoged, Aulum.
Pedersen, Marinus, murermester, Ramme.
Pedersen, Marius, tapetserer, Struer.
Pedersen, V. Nedergaard, overbibliotekar, Holstebro.
Pedersen, P. Mose, tømrermester, Lemvig.
Pedersen, P., lærer, Skautrup, Tvis.
Pedersen, Peder, Humlum.
Pedersen, Peder Moustgaard, gdr., Gimsing.
Pedersen, R. P., restauratør, Skjern.
Pedersen, Storgaard, frue, Hee.
Pedersen, Tage, civilingeniør, Kalundborg.
Pedersen, Th. Bjerre, bygmester, Sdr. Bork.
Pedersen, Aage, grosserer, Holstebro.
Pedersen, Aage, kioskejer, Ringkøbing.
Petersen, Helen, frue, Struer.
Petersen, K. P., trafikinspektør, Herning.
Petersen, Otto, kriminalassistent, Ringkøbing.

Petersen, P. N., malermester, Ulfborg.
Petersen, Rud., mejeribestyrer, Herning.
Petersen, Skat Ø., gdr., Lyhne, Ølgod.
Petersen, Aage, prokurist, Holstebro.
Pilgaard, V., redaktør, Svendborg.
Pors-Hansen, H., inspektør, Borris.
Poulsen, Alfred, sekretær, Kastrup.
Poulsen, Ejnar, købm., Maabjerg.
Poulsen, Ejnar, lærer, Løvskal, Bjerringbro.
Poulsen, H., sodavandsfabrikant, Skjern.
Poulsen, Jens, gdr., Naur.
Poulsen, K., Struer
Poulsen, Karoline, konditor, Holstebro.
Poulsen, Marinus, hønseriejer, Mejrup.
Poulsen, M., overportør, Rindum.
Poulsen, N., gartner, Ringkøbing.
Poulsen, P. Kvisgaard, stationsforstander, Holstebro.
Poulsgaard, Kr., gdr., Ulfborg.
Provstgård, Niels, tømrerm., Lemvig.
Paakjær, Chr., gdr., Hygum.

Rabjerg, Haakon, præst, Lerup, Brovst.
Rahbek, A., proprietær, Bøvlingbjerg.
Rahbek, M. C., Viby Jylland.
Ramskov, L. J., landpost, Vinding.
Randers Centralbibliotek.
Rasmussen, fru, Staby sdr. skole.
Rasmussen, E. Nørgaard, politibetjent, Esbjerg.
Rasmussen, Kirstine, frue, Lem.
Rasmussen, L., bogtrykker, Ringkøbing.
Rasmussen, Ove, mejeribestyrer, Vanløse.
Rasmussen, Rich., Herning.
Raunkjær, Bent, gdr., Lyhne, Ølgod.
Raunkjær, Knud, gdr., Lyhne, Ølgod.
Raunkjær, Kristian, gdr., Lyhne, Ølgod.
Raunkjær, Morten, gdr., Ølgod.
Refsgaard, Kr., gdr., Nr. Bjert, Kolding.
Refsgaard, Peder, gdr., Hjerm.
Ribe Folkebibliotek.
Rigsarkivet.
Rindom, Jørgen, husmand, Videbæk.
Rindum, Jens, gdr., Borris.
Ringkøbing Folkebogsamling.
Ringkøbing Lærerbogsamling.
Risdal, K., kreditforeningsfuldm., Ringkøbing.
Risvig, Chr., sygekassefm., Skjern.
Roed, J. C., lokomotivfører, Struer.
Roesgaard, Chr R., læge, dr. med., Lemvig
Roesgaard, P., sognepræst, Tørring.
Roskilde Bibliotek.
Rounborg, Vagn, bogtrykker, Holstebro.
Rønn, C. L., overassistent, København.
Rønn, Knud, lærer, Engbjerg, Strande.
Rønn, N. J., købm., Harboøre.

Sand, Aksel, Bur.
Sand, Chr, gdr., Skjern.
Sand, Knud, lærer, Kejlbo, Silkeborg.
Sandager, L., gdr., sognefoged, Dejbjerg.
Sandager, Poul, læge, København.
Sandfeld, G., lektor, Struer.
Sandgaard, Chr., gdr., Jersild, Aulum.
Sand-Lauridsen, J., organist, Silkeborg.
Saustrup, Irene, lærerinde, Assing, Kibæk.
Scheel-Poulsen, J., lokomotivfører, Skjern.
Schmidt-Olsen, enkepastorinde, Ringkøbing.

Schmidt, Martin, fabrikant, Holstebro.
Schou, P., bogholder, Skive.
Seerup, A., politimester, Hellerup.
Seerup, Kr., driftsleder, Vanløse.
Sejbjerg, Mads, gdr., Måbjerg.
Sevel vestersogns Bibliotek.
Sidelmann, A., førstelærer, Skive.
Siersbæk, Chr., sognepræst, Bølling.
Sigh, F. Olesen, sognepræst, Vinding.
Silkeborg Bibliotek.
Simonsen, Anna, gdr., frue, Sdr. Esp, Tim.
Simonsen, Bernh., lærer, Trabjerg, Holstebro.
Sivertsen, Jens, murermester, Ringkøbing.
Skadhede, Ole, fisker, Nees.
Skafsgård, Evald, snedkermester, Gentofte.
Skak, S. A., teglværksejer, Videbæk.
Skak-Nielsen, J., proprietær, Risskov.
Skalkhøj, Chr., bagermester, Bøvlingbjerg.
Skallebæk, Andr., Ørnhøj.
Skautrup, Peter, professor, Risskov.
Skjern Bibliotek.
Skjern Kommuneskole.
Skjern Svineslagteri.
Skouvig, N. C., landsretssagfører. Holstebro.
Skov, Kjær, gdr., Ål, Vinderup.
Skov-Mikkelsen, viceskoleinspektør, Holstebro.
Skovsager, O. J., lærer, Torsted.
Skuldberg, Ernst, møbelsnedker, Videbæk.
Sloth, Karen, forstanderinde, Lægaard ungdomsskole, Holstebro.
Smedegaard, E. C., lærer, Tarm.
Smedegaard, Johannes, kredsdyrlæge, Holstebro.
Smidt, C. L., provst, Lyngby.
Smith, Johannes, forfatter, revisionschef, København.
Sodborg, J. M., skatterådsfm., Lemvig.
Sommer-Andersen, H. B., amtmand, Rindum.
Sommer-Andersen, K., gdr., Sdr. Bork.
Spaabæk, P., dyrlæge, Ringkøbing.
Staby Læseforening.
Stadil Sognebibliotek.
Stavnstrup, P., redaktør, København.
Staubæk, S. C., Ljørring, Aulum. Aulum.
Steenstrup, S. Aa., købmand, Holstebro.
Steffensen, Johs., gartner, Holstebro.
Steiner, Andreas, No.
Stendis Bogsamling.
Stendorph, P. N., karetmager, Ulfborg.
Stengaard, Anna, frue, Ringkøbing.
Stengaard, Kr., gdr., Sædding.
Stenum, K., sagfører, Tarm.
Stephensen, P. Th., bankdirektør, Ikast.
Stokholm, Chr., blikkenslagerm., Skjern.
Storm, Aage, fuldmægtig, Ringkøbing.
Stoubæk, Jens, gdr., Aulum.
Strandbygaard, J. B., civilingeniør, Århus.
Strandbygaard, J. B., bogtrykker, Skjern.
Stranddorf, Jørgen Weis, købm., Videbæk.
Strande, L. J., mejeribestyrer, Hjerm.
Strandgaard, Chr., Hee.
Struer Bibliotek.
Straasø, Chr., cyklehandler, København.
Svanstrøm, V., handelsgartner, Holstebro.
Svendborg Bibliotek.
Svensgaard, Aksel, gdr., Tim.
Søborg, J., amtsskolekonsulent, Gimsing.
Søe, Jens, gdr., Ølstrup.
Søgaard, Kr., Højmark, Lem.

Sølund, J., entreprenør, Skjern.
Sønderbæk, Peder, gdr., Aulum.
Søndergaard, Chr., gdr., Borris.
Søndergaard, Marinus, gdr., Sevel.
Søndergaard, S. M. E., mejeribestyrer, Herborg.
Sønderjysk Landsbibliotek, Åbenrå.
Sønder Lem Sognebogsamling.
Sønderup, J. B., købmand, Holstebro.
Sønderup, Jens, folketingsmand, Herborg.
Sørensen, A., kontorassistent, Gentofte.
Sørensen, Albert, murermester, Hjerm.
Sørensen, Anshelm, overlæge, Tarm.
Sørensen, Chr., lærer, Løgstør.
Sørensen, Chr., proprietær, Hee.
Sørensen, Hans P., gdr., Lyhne, Ølgod.
Sørensen, Leon, lærer, Ølstrup.
Sørensen, Magnus, bogholder, Gimsing.
Sørensen, M., værkfører, Hjerm.
Sørensen, Hj., direktør, Holstebro.
Sørensen, Peder, snedkermester, Skjern.
Sørensen, P., Nr. Ausum, Hjerm.
Sørensen, H., malerm., Hvam, Holstebro.
Sørensen, S. M., seminarielærer, Struer.

Tangsgaard, T., snedkermester, Holstebro.
Tarm Bibliotek.
Telling, Karl Jensen, gdr., Hjerm.
Thaysen, H., driftsingeniør, Fiskbæk, Herborg.
Therkildsen, J. M., redaktør, Herning.
Thesbjerg, Hans, gdr., Tim.
Thesbjerg, Jakob, landsretssagfører, Nykøbing M.
Thestrup, Knud, dommer, Herning.
Thomsen, H. C., Vildbjerg.
Thomsen, Hilmer, boghandler, Holstebro.
Thomsen, Laurids H., købmand, Videbæk.
Thomsen, N. P., husejer, Vemb.
Thomsen, Svend E., bogtrykker, Holstebro.
Thorsen, Hans, redaktør, Struer.
Thorstensen, J., købm., Ulfborg.
Thusgaard, Jens, Hjerm.
Thusing, Lars, Rødding, Vildbjerg.
Tim Biblioteksforening.
Timring Bibliotek.
Tjørring Sognebibliotek.
Toft, Iver, gdr., Nees.
Toft, Jens, gdr., Højmark, Lem.
Tolderlund, C. E., bogtrykker, København.
Tommerup, Henry, skuespiller, Lemvig.
Torp, Henry, sagfører, Nykøbing M.
Torsted Sognebogsamling.
Trabjerg Folkebogsamling.
Trabjerg, Edvard, gdr., Hvam, Holstebro.
Tranberg, Aksel, lærer, Borbjerg.
Truelsen, Petrea, frue, Ulfborg.
Trøstrup, Anders, gdr., Kibæk.
Tøndering, Otto, gdr., Ejsing.

Udvalg for Folkemål, København.
Uhre, Th., lærer, Højmark, Lem.
Ulfborg Bibliotek.
Ulfborg Folkebogsamling.
Ulfkjær, Jenny, frue, Gimsing.
Urup, L. A., dyrlæge, Skjern.

Vad, Chr., gdr., Herborg.
Wad, Knud, Hjerm.
Walter, F., førstelærer, Mejrup.
Vanghøj, Jacob, tømrermester, Ulfborg.
Varberg Museum, Varberg, Sverige.
Vejle Bibliotek.
Wentzel, Johs., Staby.
Vesterager, Erik, snedkermester, Ringkøbing.
Vesterager, Richard, gdr., Vorgod.

Vestergaard, Anker, sognepræst, Lemvig.
Westergaard, Anna, frøken, Herning.
Vestergaard, Anton, gdr., Hee.
Vestergaard, Jens, gdr., Rudmose, Spjald
Vestergaard, Laurits, gdr., Tvis.
Wiese, Carl, installatør, Ringkøbing.
Viborg Landsarkiv.
Videbæk Sparekasse.
Villemoes, J., fhv. minister, Hellerup.
Villemoes, L., fabrikant, Skærum mølle, Vemb.
Villemoes, M., teglværksejer, Lemvig.
Villemoes, Niels, amtsfuldm., Ringkøbing.
Vind Bibliotek.
Wind, Jørgen, Lystrup.
Vinderup Folkebogsamling.
Vinding Bogsamling.
Vinding, Søren, murerm., Tarm.
Winkler, E. B., lærer, Kilde, Aulum.
Winther, H., førstelærer, Hoven.
Winther, J. P. M., præst, USA.
With, Gertrud, frue, København.
Voigt, J. M., Lem.
Voigt, V., forstander, Løvstrupgaard, Lem.
Wollesen, C., dyrlæge, Rude.
Vorgod sogns Bibliotek.

Ægidius, D., gdr., Hjerm.

Øllgaard, H., førstelærer, Ølgård.
Ørre Bibliotek.
Østergaard, Kr. J., gdr., Opsund, Videbæk.
Østerlund, Bertel, rentier, Holstebro.

Århus erhvervsarkiv.
Århus statsbibliotek.
Aastrup, H. J., købm., Ulfborg.

Samfundet har modtaget tilskud fra:

Undervisningsministeriet,
Ringkøbing amt,
samt fra følgende kommuner: Aulum-Hodsager, Borris, Dybe-Ramme, Egvad, Ejsing, Fjaltring-Trans, Gjellerup, Haderup, Hee, Hemmet-Sønder Vium, Herning, Hjerm, Holmsland, Holstebro, Hygom-Hove, Ikast, Lemvig, Mejrup, Møborg, Nees, Nr. Felding, Nr. Omme, Nr. Vium-Herborg, Resen-Humlum, Rindum, Ringkøbing, Råsted, Sahl, Sinding, Skjern, Snejbjerg, Staby, Stauning, Struer, Sunds, Sdr.Nissum, Tim, Torsted, Vandborg-Ferring og Vinding-Vind.

Samfundet har modtaget tilskud fra følgende pengeinstitutter:

Hammerum Herreds Sparekasse.
Holstebro Bank.
Holstebro Landmandsbank.
Holstebro Sparekasse.
Lemvig Bank.
Lemvig Spare- og lånekasse.
Ringkøbing Bank.
Ringkøbing Landbobank.
Ringkøbing o. O.s Sparekasse.
Skjern Sparekasse.
Ulfborg Sogns Sparekasse.

EMNEREGISTER 1907—1956

Der er i registeret lagt vægt på, at væsentlige emner kan findes ad to veje. F. eks. kan kirkerne findes såvel under navn (Hemmet kirke) som under kirker (kirker, Hemmet). Hovedindgangen for skoler er skolevæsen (f. eks. Asp, skolevæsen og skolevæsen, Asp).

Vedrørende personer: det har været umuligt at medtage alle i artiklerne nævnte personer. Man har forsøgt at skelne mellem væsentlige og knap så væsentlige navne og udeladt de sidste. Denne skelnen beror på et menneskeligt skøn og kan ved nøje eftersyn give anledning til en del betragtninger. På samme vis er udeladt adskillige stednavne.

Et særligt problem udgør de 60 sider af Ejnar Poulsen: Hardsyssels Degnehistorie, som er optaget i årbogen 1930. Da hele det nævnte værk med register er på 800 sider, har man foretrukket at udelade de godt 300 henvisninger, som de nævnte 60 sider kunne medføre, og i stedet bede interesserede benytte selve værket.

Abildholt 1929, 72-74.
Abildtrup, Jens, 1954, 125-127.
Aftægt 1914, 136-139.
Agerholm, Bertel Andreas Christensen, 1925, 34.
Agerholm, Berthel, 1907, 10-21.
Agerholm, Christen Andersen, 1919, 42.
Agersbæk 1950, 6.
Agger, Jens Chr., 1938, 69.
— Knud Lauritz, 1938, 80.
— Mads, 1938, 72. 1947, 5-28.
— Mads Jensen, 1938, 66.
Aldal, J. 1940, 151-153.
»Alexander Newsky«s stranding 1921, 150-58.
Altertavle, Borbjerg, 1946, 5-46.
Ammidsbøll, H. P., 1912, 107, 126.
Amtsstuen, Madum, 1927, 163.
»Æ Amtsstaaww« 1925, 161-162.
Andersen, Anders, 1915, 37.
— Anthon, 1909, 157-163.
— Christen, 1913, 115.
— H C., 1933, 1-25, 1936, 61, 1956, 69-89.
— Jens, 1915, 133.
— Kristen, 1938, 31.
Andersen, Milter, 1910, 110.
— Niels, 1915, 37.
— Poul Kristian, 1953, 97.
— Trøstrup, Peder, 1955, 91.
Andrup, Simon, 1938, 52.
Anna Madsdatter 1913, 117.
Anne Pudersdatter 1913, 116.
Antemensale, Borbjerg, 1946, 5-46.
Apoloni Miltersdatter 1952, 23.
Apotekere, Holstebro, 1951, 34.
Arkæologi 1949, 104-112.
— Skodborg-Vandfuld 1943, 36-55.
Arnborg 1919, 81-83.
— kirke 1909, 54.
— skolevæsen 1915, 129.
Arvidsen, Peder, 1913, 121, 126.
Askov, udskiftning, 1949, 117.
Asp, Lauge Hansen, 1953. 113.
— kirke 1909, 60.
— skolevæsen 1908, 128.
— sogn 1912, 1-40.
Assehoved (= Askov) 1915, 82.
Assing kirke 1909, 54. 1935, 21.
— skolevæsen 1915, 132.

Aulum 1922, 151-152. 1954, 114-124. 1955, 77-97.
Aulum, Christen Jensen, 1910, 69.
— folketro 1936, 86-120.
— kirke 1909, 54.
— skolevæsen 1915, 114.
Ausumgaard, hoveri, 1944, 35.
Avlsredskaber 1914, 58-66.

Bache, Johannes, 1953, 108.
Bache, Johannes Mathiesen, 1936, 14-19.
Bagning 1914, 97-99.
Balle, Frederik, 1912, 27.
Balslev, Andreas, 1910, 106, 119.
Bang, Jens, 1916, 80.
— Johan, 1919, 76.
— Splid, 1941, 130.
Barnemord, Hjerm, 1926, 140-154.
Barselfærd 1914, 128-132.
Bartholomesen, Jacob, 1913, 168.
Beboelse 1914, 9-25.
Beck, Eskild, 1936, 121-143.
— Joachim, 1955, 19.
Begravelse 1914, 139-142.
Benedictsen, Åge Meyer, 1956, 120.
Bengaard, Frederik, 1922, 138.
Bentzen, Jonas Christian, 1911, 161.
Berensdorph, Hans Nielsen, 1919, 76.
Berg, Christen, 1937, 102.
Bering, Christian Pedersen, 1911, 30.
Bering, Jens Jensen, 1910, 107.
— Vitus Pedersen, 1951, 100.
Bers biskole 1922, 122-131.
Bertelsen, Jens, 1941, 45.
Berthelsen, Niels, 1915, 135.
Bettenhausen, slægten, 1942, 93-98.
Bettenhausen, Povl Frederik, 1942, 95.
Bhie, Peder Pedersen (d. y.) 1941, 35.
Bhie, Peder Pedersen (d. æ.) 1941, 35.
Bhie, Peder Sørensen, 1941, 33.
Biblioteksvæsen 1908, 87-104.
Biechlef, Peder Andersen, 1919, 39.
Billeskov, Christian, 1910, 122.
Bindesbøl 1925, 13.
Birch, Mads Poulsen, 1919, 41.
Bisgaard, Niels C. J., 1917, 154.
Biskolelærere 1946, 71-117.
Bislev, Mads Nielsen, 1953, 90.
Bispevisitater 1915, 93-110. 1932, 8-23. 1935, 61-69.
Bjerregaard 1929, 61-63.
Bjærgelav 1947, 83.
Bjølbøl 1925, 15.
Bjørnekærgårdene 1953, 42.
Blegdamme 1953, 110.
Bloch, Jørgen Victor, 1920, 100-150. 1928, 78.
Bloch, Peter Otto, 1925, 39.
Blom, Birgitte, 1955, 92.
Blume, Peter Emil, 1941, 49.
Bodil Hansdatter 1913, 117.
Boesen, Peder, 1945, 130-133.
Boje, Niels, 1941, 32.
Bojsen, P., 1938, 160-163.
Bonsach, Gongolphus, 1951, 100.
Borbjerg, degne 1944, 140-148.
— kirke 1909, 60. 1928, 53-63. 1946, 5-46. 1949, 88-103.
— kirke, sagn, 1928, 28-39.
— mølle 1929, 89-92.
— præstegårde 1928, 42-53.
— præster 1928, 66-101. 1944, 131-140.
— skolevæsen, 1929, 4-40. 1944, 140-148.
— sogn 1928, 1-102. 1929, 1-95.
— sogns historie, berigtigelser 1931, 134-148.
— ødegårde 1954, 97-101.
Borbjerg-fundet 1953, 121-123.
Borbjerggaard 1929, 84-89.
Borch, Claus Mortensen, 1919, 38.
— Laurids Nielsen, 1925, 33.
— slægten, 1950, 17-23.
Bording kirkebog 1911, 145-148.
Bording kirke 1909, 54.
Borgere i Holstebro 1920, 29-45.
— i Lemvig 1919, 130-134.
— i Ringkøbing 1919, 148-158.
Borgervæbning, Holstebro, 1917, 91-94.
»Bornholmerne« 1923, 37-44.
Borre, Thomas, 1913, 120, 126.
Borris kirke 1909, 49. 1913, 161, 162.
— seminarium 1909, 71-105.
— skolevæsen 1907, 101.

Bortlicitering af børn 1954, 46.
Borup, Jørgen Jørgensen, 1953, 129-132.
Bovbjerg 1912, 144.
Boye, Johannes Jørgen, 1951, 102.
Brande, Holstebro, 1926, 1-106.
— Lemvig 1913, 55-60.
Brandforsikring, Hjerm-Ginding, 1943, 113-126.
Brandvæsen, Holstebro, 1926, 64-70.
Brasch, Karen, 1939, 65.
— Severin Michael Christian 1910, 75.
Brejning kirke 1909, 49.
— præster 1936, 20-26.
Brejninggaard 1924, 155-156.
Brems, Poul, 1919, 54.
Bro, Arnborg, 1919, 81-83.
Broacker, Iver Nicolaisen, 1910, 74.
Brockdorff, Juliane v., 1942, 95.
— slægten, 1942, 89-98.
— Stadil, 1941, 57.
Brockenhus, Johan, 1943, 63.
— Jørgen, 1943, 64.
Brockenhuus, slægten, 1939, 53.
Bronzealderfund, Borbjerg, 1953, 121-123.
Brorson, Broder, 1919, 60.
— H A., 1911, 26. 1915, 93-110. 1919, 74. 1932, 8. 1935, 61. 1941, 134.
— Laurids, 1925, 33.
Bruun, Ludvig Theobald, 1951, 102.
— N. C., 1922, 136.
Brygning 1914, 99-105.
Bryllupsskikke 1913, 80-86. 1914, 122-128. 1936, 88-93. 1937, 46-48.
Bryllupsvise 1921, 159-160.
Brændevin 1952, 113.
Brændevinsbrænding 1910, 162-166. 1911, 113-118.
Brændsel 1914, 77-81.
Brøchner, H. O., 1910, 123.
Brødremenigheden 1910, 102-156. 1913, 2. 1923, 37-44.
Brødremenigheden, Ringkøbingegnen, 1910, 110.
Brødremenigheden, Skjern, 1910, 126, 154.
Brøllund, Lars Graversen, 1910, 119.
Brøllund, Lars, 1916, 80.
Buch, Christen, 1918, 86.
— Christian, 1919, 40.
— Mogens Sørensen, 1928, 67.
Bundsbæk mølle, hundegalskab, 1939, 14-16.
Bundsgaard 1925, 16.
Bur kirke 1909, 60. 1910, 229. 1919, 96-100. 1927, 164-167. 1956, 127-149.
— skolevæsen 1908, 127.
Burgaard 1956, 127-149.
— Jens Sørensen, 1956, 133.
Buris Henriksen 1915, 3.
Busch, Herman Axel Emil, 1941. 51.
Busk, Søren, 1912, 24.
Buskbjerg 1956, 63-68.
Byggemåder 1914, 25-28.
Byskatter i Hardsyssel 1655 1923. 142-145.
Bøl, hekseri, 1942, 22-35.
Bølling herreds kirker 1909, 49-52.
— kirke 1909, 49.
— skolevæsen 1907, 97.
Børn 1914, 128-132.
Børnekopper 1939, 134-141.
Børsting, P. Petersen, 1922, 136.
Bøtcher, Hans Jacob, 1939, 1-5.
— Petrus Johannes, 1939, 5-11.
— Tobias, 1919, 59.
Bøvling amt 1931, 58-65.
— kirke 1909, 63. 1941, 5-53.
— len 1955, 5-76.
— præster 1941, 5-53.
— slot 1955, 6-17.
— sogn 1919, 111.

Caroline Amalie, enkedronning, 1924, 1-37.
Christensen, Carl, 1922, 136.
— Chr. 1922, 139.
— Christen, 1910, 122. 1935, 23-26.
— Christen (Olling), 1955, 98-138.
— Christian Mathiesen 1929, 24-27.
— Enevold, 1928, 66.
— Frederik Christian Jens, 1913, 115.

Christensen, Jens Chr., 1953, 97.
— Lauritz, 1910, 82.
— Ludvig, 1951, 103.
— Niels, 1951, 103.
— Offer, 1912, 28.
— Oluf, 1951, 103.
— Stephan V., 1940, 149-150.
»Christian den Ottende«s sidste rejse 1937, 79-93.
Christiansen, Laurids, 1926, 136.
Christine, priorisse, 1911, 53.
Christina Palsdatter 1911, 53.
Cistertienserordenen 1915, 6.
Clason, Nis, 1940, 1-63.
Clasonsborg 1940, 1-63.
Claudi, C. B, 1937, 111.
Clausen, Christen, 1925, 32.
— Ole, 1932, 99-101.
Cramer, Hans, 1950, 86.
— Peter, 1926, 114.

Daell, Christen, 1947, 87-106.
Dagnes, Jacob Hansen, 1956, 45.
— Karen, 1956, 44-62.
Dahl, Jens Nielsen, 1916, 29, 104. 1917, 39, 157.
— Jørgen Andersen, 1917, 153.
— Mads Olufsen, 1938, 45.
— Oluf Madsen, 1938, 42.
Dalgaard, Lars Madsen, 1952, 50-61.
Dam, Morten Reenberg, 1915, 136.
Damgaard, Anders Knudsen, 1928, 80.
Davidsen, Chr., 1925, 43.
»Defence« 1911, 1-24.
Degne 1907, 40-51, 52-58. 1909, 106-111, 1912, 48-61.
— Borbjerg, 1944, 140-148.
— Estvad, 1918, 120-135. 1922, 131-136.
— Harboøre, 1945, 24-40.
— Hardsyssel, 1930, 1-59.
— Herning, 1951, 103.
— Holmsland, 1912, 106-136.
— Idum, 1922, 50-66.
Degneed 1909, 106-111.
Dejbjerg, hundegalskab, 1939, 12-16.
— kirke 1909, 50.
— kirke (gravkælder) 1916, 75-76.
Dejbjerg rakkere 1916, 71-75. 1954, 102-113.
— skolevæsen 1907, 84. 1910, 228.
Dejbjerglund 1915, 90. 1916, 76.
— hoveri 1944, 40.
Dialekter 1935, 27-43.
Dinesen, Jens Chr., 1925, 54-114. 1932, 108-131.
Dolmer, Anders Nielsen, 1951, 100.
Dorschous, Peder Jørgensen, 1919, 41.
Dorschæus, Michael Pedersen, 1919, 58.
Dresselberg, Anders, 1909, 35.
Drewsen, Michael, 1933, 3.
Dreyer, Christian Ernst, 1941, 43.
Drøjdal 1941, 127.
Dueholm, Jens Jespersen, 1953, 88.
Dufrich, Jacob, 1918, 85.
Dybe kirke 1909, 68.
— sogn 1919, 117.
Dybe-Ramme kommune 1907, 62-78.
Dyekier, Knud Jensen, 1948, 43-91.
Dyrskuer 1918, 29.
Død og begravelse 1936, 99-114.
Dødemandsbjerge 1911, 22.
Dåbskirke 1909, 6.

Ebbensgaard, C., 1943, 82.
Ebbesen, Laurids Elias Momme Johannes, 1925, 52.
Egebjærg, Pæ, 1922, 22-49.
Egeris Mølle sagn 1956, 120.
Egerisgård sagn 1956, 119.
Egvad kirke 1910, 234.
— skolevæsen 1910, 223.
— sogn 1921, 38-86,
Eilerts, Joh. Christoffer Jakobsen 1919, 43.
Eising, Peter, 1920, 75-82.
Ejendomsprocesser 1911, 149-157.
Ejsing kirke 1909, 52.
Elle af Handbjerg Hovgård 1911, 76.
Ellen Hjulsdatter 1913, 107.
Else, gamle priorisse, 1911, 53.
Else, unge priorisse, 1911, 54.
Elsebe Ryttersdatter 1911, 54.
Enevoldsen, Jens, 1928, 66.

Engberg sogn 1919, 116. 1930, 152-157.
Engbjerg kirke 1909, 69.
Engvanding 1917, 1.
Eriksen, Niels, 1918, 104.
— Niels (Gyldenstjerne), 1911, 94, 96.
— provst, 1954, 71.
Erlang, Frederik Krarup, 1949, 144-147.
Esger 1909, 33.
Eske, præst, 1925, 31.
Eskesen, Iver, 1925, 31.
Estvad kirke 1909, 52.
— Kloster, hoveri, 1944, 34.
— skolevæsen 1918, 120-135.
— søndre skole 1922, 136-141.
Estvad-Rønbjerg skolevæsen 1922, 122-141.

Faber, apotekere, 1916, 137.
— Christian, 1951, 34.
— Henning Andreas, 1951, 34.
— Leon, 1951, 34.
Fabjerg kirke 1909, 63.
— skolevæsen 1912, 156.
— sogn 1919, 107.
Fabricius, Hans, 1941, 39.
Falbe Hansen, E., 1909, 112-144. 1910, 157-212.
Falkenskiold, Ely Sophus, 1951, 101.
Faster kirke 1909, 50.
— skolevæsen 1907, 99. 1945, 52, 74.
Fattigvæsen 1907, 59-61. 1908, 105. 1954, 5-48.
— Vorgod-Nr. Vium, 1922, 68, 111-114, 118-120.
Faurschou, Johs., 1919, 1-25. 1922, 1-21.
Feddersen, Christian Vilhelm, 1917, 5.
Fejsøhus 1948, 92-112.
Felding, Svend, 1946, 14.
Fenger, Johannes, 1907, 140.
Ferring, Christen, 1918, 85.
— kirke 1909, 69.
— sogn 1919, 116.
Ferslev, Jens Christian, 1917, 7.
Finderup kirke 1909, 50.
Fisk med bogstaver 1949, 58.
Fiskeri 1921, 87-111. 1931, 58-65. 1948, 113-118.
Fisketiende 1923, 146-147.
Fjaldene 1949, 65-87.
Fjaltring kirke 1909, 69.
— sogn 1919, 114.
Fjederholt 1925, 70.
Fjelstervang kirke 1909, 50.
— skole 1922, 115-117.
Fjelstrup, Søren August, 1915, 151. 1916, 22.
Fjerdingskirker 1909, 4. 1910, 229.
Flora og folketro 1934, 28-64.
Flynder kirke 1909, 64.
— skolevæsen 1912, 154.
— sogn 1919, 110.
Fløe, slægten 1938, 105-159.
Folkedragt, Ringkøbingegnen, 1942, 13.
Folkeeventyr 1956, 179.
Folkemarkeder 1952, 123-128.
Folketro, Aulum, 1936, 86-120.
— planter, 1934, 28-64.
— Ulfborg, 1937, 49-51.
Folkevandringstiden, brandtomt, 1934, 83-100.
Folkeviser 1956, 150-183.
— fra Hardsyssel 1934, 1-27.
Follergaard 1929, 82-84.
Forlis se strandinger.
Forpagtningskontrakt, Volbjerg, 1923, 28-36.
Forstrandsauktion 1947, 63.
Forstrandsret 1947, 57.
Fousing kirke 1909, 60.
— skolevæsen 1908, 129.
Frandsen, Laurids, 1926, 58.
Frederik VI 1912, 137-150.
Frederiksen, Fr., 1925, 53.
Frellesen, Marcus, 1951, 103.
Friis, Ditlev Poulsen, 1919, 72.
— Godske, 1938, 16.
— Hans Lauridsen, 1919, 43.
— Just, 1938, 20.
— Jørgen, 1938, 16.
— Jørgen Lauridsen, 1923, 49-141.
— Mogens, 1938, 20.
— Niels, 1938, 14.
Fruebøl, Laurits, 1925, 47.
Fuglede, Hans, 1941, 38.
Fæstebrev, Burgaard, 1956, 142.

Fæstebreve 1950, 123.
Faare mølle 1955, 34.

Gade, Christian, 1952, 102.
Galthen, Peder, 1919, 61.
Gammel Arnborg 1954, 139.
— Aulum 1954, 138.
— Deybierg 1954, 140.
— Hanning 1954, 140.
— Hodsager 1954, 138.
— Raasted 1954, 140.
Gammelsogn 1927, 153, 1949, 52.
— skolevæsen, 1908, 117.
— vide 1931, 110-115.
Gammelvind 1954, 141.
Genforeningsmindesmærker 1929, 113-145.
Gersdorff, Kristoffer von, 1943, 62.
Gertsen, Dominicus, 1951, 99.
Giftmord, Gudum, 1932, 142-143.
Gilder 1914, 119-121.
Gimsing kirke 1909, 60.
— skolevæsen 1943, 5-19.
Ginding herreds kirker 1909, 52-54.
Gjedde, Knud, 1938, 26.
Gjellerup kirke 1909, 55.
— skolevæsen 1915, 120.
Gjordsen, Claus, 1909, 35.
Gjødstrup, Christen Christensen, 1941, 31.
Gjødstrup, Niels, 1919, 40.
Gjølby, Niels, 1928, 75.
Gleerup, Jørgen, 1938, 50.
Glob, Albert, 1913, 122.
— Anders, 1913, 122.
— Oluf Pedersen, 1913, 123, 127.
Godov, Angenete Olufsdatter, 1913, 116.
Godsslagtningen i Bøvling amt 1918, 49-83.
Gossmann, Bernt, 1910, 74.
Gosvig, Jens Madsen, 1953, 94.
— Mads Nikolaj, 1953, 95.
Gravhøje 1909, 145-156.
Gravsten, Holstebro kirkegård 1767, 1932, 1-7.
Gregersen, Enevold, 1916, 80.
— Peder, 1915, 134.
— Vilhelm, 1950, 87.
Gro Esper Vognsens 1911, 89. 1913, 119.
Grove kirke 1909, 52. 1949, 54.
Grummesen, Claus, 1928, 67.
Grummesgaard, Peder Christian, 1915, 58.
Grummesgaard Pedersen, Jens, 1915, 58.
Grønbæk, D. C., 1922, 138.
Graahede 1925, 18.
Gudum kirke 1909, 64. 1912, 167-170. 1913, 162.
— kloster 1913, 87-149.
— skolevæsen 1912, 155.
— sogn 1919, 106.
Guldberg, Jacob Hansen, 1953, 86.
Gundesbøl 1925, 16.
Gyldenstjerne, familien 1929, 96-112, 1939, 57.
— Knud, 1907, 147.
— Predbjørn, 1955, 17.
Gyris 1911, 154. 1925, 10.
Gødningsforsøg 1916, 56.
Gørding hede, jernalderby, 1949, 148-150.
— kirke 1909, 61. 1927, 164-167.
— skolevæsen 1908, 127.
— udskiftning 1950, 117.
Gårdkirker 1909, 6.
Gårdnavne-sognenavne 1954, 137-145.

Haderup præsteembede 1907, 150.
— kirke 1909, 52.
Hafne, Christen Christensen, 1919, 41.
Halve Stubbergaard, hoveri, 1944, 45.
Hammerum herred, gamle minder, 1914, 1-165.
— herred, skolevæsen, 1915, 111-132.
— herreds kirker 1909, 54-57.
Hampeavl 1945, 123-129.
Handberg, Poul Christensen, 1919, 71.
Handbjerg-Hovgaard, hoveri, 1944, 37.
Handbjerg-Hovgaard 1943, 56-85.
Handbjerg kirke 1909, 61.
— skolevæsen 1908, 123.
Hanning kirke 1909, 50.

Hansen, Andreas, 1926, 59.
— E. Falbe, 1909, 112-144. 1910, 157-212.
— Gert, 1910, 111.
— H. C., 1952, 132-135.
— Jens, 1916, 80. 1951, 102.
— Lave, 1936, 67-71.
Hansen-Sir, Hans Jørgen, 1920, 87-96. 1924, 1-37.
Harboøre 1945, 13-23.
— degne 1945, 24-40.
— kirke 1909, 69.
— præster 1945, 24.
— sogn 1919, 113. 1930, 152-157.
Hardsyssel 1907, 3-9. 1919, 101-158.
— (det 17. årh.s krige) 1928, 103-154.
— historisk-topografisk tidsskrifts-index 1920, 1-22.
— kirker 1909, 1-70.
— konvent 1840-62, 1949, 5-19.
— sang 1941, 2.
Hardsyssels degnehistorie 1930, 1-59.
— provsti 1909, 32. 1910, 230.
Harpøth, slægten 1913, 1-50.
Haruderne 1928, 155-167.
Hassing, Thyge, 1945, 24-40.
Have, Anders Jensen, 1929, 88-89.
Havedyrkning 1930, 60-112.
Havets ødelæggelser, Vandfuld herred, 1945, 117-122.
Havevæsen 1917, 30.
Havfiskeri 1921, 87-111. 1948, 113-118.
Havn, Holstebro havn ved Struer, 1917, 51.
Havne 1924, 135-148.
Hedegaard, Oddum, 1925, 14.
Hedeopdyrkning 1916, 46.
Hedevang, Poul, 1953, 42.
Hee, Jens, 1919, 59.
— Søren Jensen, 1919, 42.
— kirke 1909, 57. 1912, 62-90.
— landsbyfællesskab 1950, 5-12.
— landsbylov 1950, 5-12, 1953, 17-32.
Hee mistforening 1953, 28.
— skolevæsen 1908, 118. 1950, 30.
Hegelund, Hans, 1919, 71, 75.
— Jakob Hansen, 1919, 39.
— Laurits Pedersen, 1919, 54.
— Niels Hansen, 1919, 55.
Heide, Iver, 1912, 111, 126. 1944, 79-85.
Hekseri 1930, 158-169. 1931, 66-109. 1936, 93-95. 1942, 22-35. 1952, 16-40.
Heldum kirke 1909, 64.
— sogn 1919, 113.
Helligkilder 1926, 155-168.
— 1927, 162.
— Borbjerg 1928, 26.
Helsager 1911, 149-154.
Helt, Ulrik Christensen, 1951, 100.
Hemmet kirke 1910, 234.
— kirkegods 1954, 59, 60, 64.
— skolevæsen 1910, 220. 1912, 103-105.
Hemmeth, Iver Hansen, 1919, 43.
Hemmingsen, Christen, 1913, 113.
Henriksen, J. Chr. Simonsen, 1922, 138.
— N. K., 1927, 1-72.
Herborg kirke 1909, 50.
Hernhutisme 1910, 102-156.
— Sahl 1953, 112.
Herning degne 1951, 103.
— kirke 1909, 19. 1909, 55. 1951, 52-102.
— præster 1951, 99.
— skolevæsen 1907, 84, 101. 1915, 112, 118.
Herningsholm 1934, 101-115.
— hovvise, 1945, 5-12.
Herredskirker 1909, 4.
Herrup kirkeby 1953, 50.
Heselaa 1929, 63-69.
Hielmcrone, Christen von, 1928, 72.
Hind herreds kirker 1909, 57-59.
Hindhede, Mikkel, 1946, 136-142.
Historisk samfund for Ringkøbing amt 1956, 9-38.
Historisk samfund for Ringkøbing amt, vedtægter, 1907, 155-158.

Historisk-topografisk tidsskrifts-index over Ringkøbing amt 1920, 1-22.
Hjemstavnsforskning 1935, 1-13.
Hjerm 1743 1954, 128-136.
— herreds kirker 1909, 60-63.
— kalkværk 1951, 13.
— kirke 1909, 61. 1942, 107-144.
— legatskole 1953, 54-98.
— skolevæsen 1908, 122.
— østre skole 1953, 54-98.
Hjerm-Ginding Herreders Brand-assuranceforening 1943, 113-126.
Hjersing, Dines Jensen, 1951, 100.
Hjorth, Jens Carl Frederik Adolf, 1925, 39.
Hjorth, Valdemar Peter Andreas Rasmussen, 1941, 53.
Hjul, Tøger, 1913, 122.
Hjælpsomhed 1914, 105-114.
Hodsager 1952, 50-61.
— kirke 1909, 52.
Hogager kirke 1928, 63-66.
— skole 1929, 37.
Holbech, Ottho Jensen, 1919, 75.
Holm, Chr. Hannibal, 1954, 71.
— Jacob Lauridsen, 1938, 37.
— Jakob Jakobsen, 1919, 55.
— Niels Peder, 1953, 117-121.
Holmsland 1912, 106-136. 1927, 136-158. 1933, 109-127.
Holmsland kirke 1909, 57.
— klit 1927, 151.
— klit, skolevæsen, 1946, 99-117.
— kro 1927, 150.
— Sande 1937, 120-158.
— strandinger, 1947, 56-86. 1952, 71-99.
— søtræfning, 1952, 97.
Holst, Erik Begtrup, 1908, 1-10.
Holstebro 1910, 157-162. 1911, 142-144. 1916, 93-144. 1917, 45-109. 1920, 23-45. 1951, 5-51.
Holstebro, Hans Christensen, 1919, 75.
— Henrik Jakobsen, 1919, 75.
— Jens Christensen, 1919, 72.
— Knud Nielsen 1919, 75.
Holstebro borgere 1920, 29-45.
— brandvæsen 1926, 64-70.
— ildebrande 1926, 1-106.
— jernalderboplads 1948, 5-18.
— kirke 1909, 61. 1916, 140.
— konfirmationsstrid 1954, 71-82.
— kongebesøg 1934, 156.
— latinskole 1919, 68-80.
— markeder 1923, 45-48. 1936, 1-13. 1955, 71.
— rådhus 1916, 129.
— skatter 1923, 142-144. 1926, 56.
— stadschirurger 1915, 50.
— sygehus 1915, 63.
— torvedage 1917, 54.
Holstebro-Struer havn 1924, 135-148.
Hornskeer 1912, 99-102. 1952, 41-49.
Hoteller 1917, 54.
Hove kirke 1909, 69.
— præsteembede 1911, 126-128.
— sogn 1907, 59. 1919, 117.
Hoven højskole 1946, 77-83.
— kirke 1910, 235.
— kirkegods 1954, 58, 61.
— skolevæsen 1910, 226.
Hover kirke 1909, 57. 1913, 161.
— skolevæsen 1908, 117.
Hoveri 1910, 95-101. 1938, 82-83. 1944, 5-78.
Hoverilister 1912, 91-94.
Hovvise 1945, 5-12.
Humlum kirke 1909, 64.
— sogn 1919, 104. 1952, 100-116.
— stationsby 1947, 87-106.
Hundegalskab 1929, 12-16.
Husby, Jacobus de, 1911, 58.
— kirke 1909, 66. 1913, 162. 1922, 142-150.
— udskiftning 1950, 121.
Husdyr 1914, 30-36.
Husdyrbrug 1918, 14.
Husdyrhandel 1914, 36-43.
Husflid 1914, 82-97.
Husmandssagen 1918, 1.

Husted, Peder, 1952, 46.
Hvam skole 1929, 39.
Hvid, Christiern, 1911, 62.
— Mikkel Jensen, 1919, 71.
— Oluf Rasmussøn, 1918, 121.
— slægten i Trabjerg, 1929, 45-49. 1944, 121-150.
Hviid, Christen Jensen, 1919, 71.
Hygom, Peder Jensen, 1919, 56.
Hygum kirke 1909, 69.
— sogn 1919, 117.
Hyrdeliv 1954, 83-96.
Hyrdedrengeliv 1945, 49.
Høeg, Andreas Listo, 1951, 101.
Højberg, Rebekka, 1944, 79-85.
Højnavne 1927, 120-135. 1928, 168-183. 1929, 156-168.
Hør 1916, 62.
Høravl 1945. 123-129.
Høslet 1914, 66-77.
Høst 1914, 66-77.
Høst, Svend Pedersen, 1919, 71.
Høyer, Peder Hermansen, 1925, 35.
Haahr. J. P., 1932, 132-135.
Håndværk, Holstebro, 1917, 68-77.

Ibsen, Jørgen, 1919, 70.
— Niels, 1955, 93.
Idum degneembede 1922, 50-66.
— kirke 1909, 67.
— skolevæsen 1907, 104.
Ikast 1952, 5-15.
— kirke 1909, 55.
— skolevæsen 1915, 112, 128.
Ilderhede kirke 1910, 1-21.
Indsande 1932, 74-85.
Inger Nielsdatter 1911, 92.
Ingerd Jensdatter 1911, 75.
Isager, Peter, 1910, 114.
Iversen, Stephan, 1951, 103.

Jacobsen, Jens, 1910, 127.
Jacobus, Johannis, 1911, 59.
Jakobsen, J., 1928, 98.
— Peder, 1909, 33.
Jegind, Jens, 1915, 135.
Jelling, Peder Jørgensen, 1919, 55.
Jensdatter, Sidsel Kirstine, 1956, 150-183.
Jensen, Anders, 1910, 57.
— Christen 1913, 115.
Jensen, Claus, 1909, 34. 1910, 231.
— David, 1927, 159-161.
— Hans, 1941, 30.
— Hans Bernt, 1953, 98.
— Jens, 1927, 159-161.
— K. K., 1952, 129-131.
— Karl, 1922, 140.
— Laurits, 1922, 137.
— Malte (Sehested), 1913, 145.
— Marinus, 1952, 41.
— Matthias, 1913, 112.
— N., 1922, 135.
— Peder, 1938, 89-100.
— Søren Peder, 1908, 37.
— T. W., 1924, 106.
Jermiin, Niels von, 1921, 139.
— Thomas Just, 1953, 65.
Jernalder, romersk, 1934, 67-82.
Jernalderboplads, Holstebro, 1948, 5-18.
Jernalderby, Gørding hede, 1949, 148-150.
Jernalderfund, Vinding, 1948, 123-130.
Jernbanen Holstebro-Herning 1954, 118-124.
Jernbanen til Struer 1924, 148-154.
Jernudvinding 1941, 149-154.
Jersin, Dines, 1919, 71.
Jessen, Hans, 1925, 49.
— Jes Anton, 1941, 46.
Jessenske relationer, Hardsyssel, 1919, 101-158.
Jonas 1909, 33.
Jordbundssænkning ved Nissum fjord, 1910, 35-40.
Jorddyrkning 1914, 47-52.
Jordefærd 1914, 139-142.
Jordemødre 1914, 156.
Jordfællesskabets ophør 1949, 113-143. 1950, 106-149.
Juel, Bertell, 1913, 123.
— C. F., 1923, 1-27.
— Christence, 1923, 54.
— Ejler, 1913, 123.
— Hartvig, 1910, 231. 1913, 113.
— Iver, 1909, 35. 1911, 108. 1943, 59.
— Lyder, 1913, 110.
— Maren, 1943, 61.

Juel, Palle, 1913, 110.
Jul, Iver, 1955, 18.
— Jens, 1955, 18.
— Malte, 1955, 21.
Julemærker 1914, 52-58.
Juleskikke, Humlum, 1952, 110.
Jul-Rasmussen, Sv. Gunnar, 1928, 101.
Jydsk sprog 1935, 27-43.
»Jylland mellem tvende Have« 1933, 1-11.
Jørgensen, Christian, 1925, 48.
— Peder, 1920, 82-87.
— Rasmus, 1938, 40.

Kabbel kirke 1912, 159-166,
— 1925, 137-149.
Kaldsbrev 1935, 14-18.
Kalkværk, Hjerm, 1951, 13.
Kalkværker 1953, 40.
Kamp, Jens, 1945, 93-116.
Kanneworff, Joh. Vilh., 1954, 71.
Kappel kirke 1926, 169-183.
Kastrup, Peter Henrik, 1951, 102.
Kavvel kirke se Kappel kirke.
Kedelførere, Holstebro, 1917, 65.
Kejserkrigen 1627-29, 1928, 103-124.
Kierckebye, Jens Jensen, 1949, 60.
Kierkegaard, Mikael Pedersen, 1933, 28.
Kierkegaard, Peter Christian, 1933, 36.
Kierkegaard, slægten, 1933, 26-40, 1938, 101-104, 1939, 17-27.
Kierkegaard, Søren, 1933, 36, 1949, 62.
Kirck, Christen Christensøn, 1924, 87.
Kirk, Ole Christian, 1915, 149, 156.
Kirkebøger, Ulfborg, 1918, 136-147.
— Vorgod-Nr. Vium, 1926, 122-129.
Kirkegods 1908, 14.
— Hemmet, 1954, 59, 60, 64.
— Herning, 1909, 19.
— Hoven, 1954, 58, 61.
— Lem, 1909, 18.
— Lyne, 1954, 58.
— Lønborg, 1954, 56.
— Nr. Bork, 1954, 58.
Kirkegods, Nørre Horne herred, 1954, 49-70.
— Oddum, 1954, 52, 57.
— Stadil, 1909, 17.
— Sdr. Bork, 1954, 52, 59, 60, 61.
— Sdr. Vium, 1954, 54.
— Strellev, 1954, 58, 61. 64.
Kirkeinventar 1913, 162.
Kirker, Arnborg, 1909, 54.
— Asp, 1909, 60.
— Assing, 1909, 54, 1935, 21.
— Aulum, 1909, 54.
— Borbjerg, 1909, 60, 1928, 53-63, 1946, 5-46, 1949, 88-103.
— Bording, 1909, 54.
— Borris, 1909, 49, 1913, 161, 162.
— Brejning, 1909, 49.
— Bur, 1909, 60, 1910, 229, 1919, 96-100, 1927, 164-167, 1956, 127-149.
— Bølling, 1909, 49.
— Bølling herred, 1909, 49-52.
— Bøvling, 1909, 63, 1941, 5-53.
— Dejbjerg, 1909, 50, 1916, 75-76.
— Dybe, 1909, 68.
— Egvad, 1910, 234.
— Ejsing, 1909, 52.
— Engbjerg, 1909, 69.
— Estvad, 1909, 52.
— Fabjerg, 1909, 63.
— Faster, 1909, 50.
— Ferring, 1909, 69.
— Finderup, 1909, 50.
— Fjaltring, 1909, 69.
— Fjelstervang, 1909, 50.
— Flynder, 1909, 64.
— Fousing, 1909, 60.
— Gimsing, 1909, 60.
— Gimsing herred, 1909, 52-54.
— Gjellerup, 1909, 55.
— Grove, 1909, 52, 1949, 54.
— Gudum, 1909, 64, 1912, 167-170, 1913, 162.
— Gørding, 1909, 61, 1927, 164-167.
— Haderup, 1909, 52.

Kirker, Hammerum herred, 1909, 54-57.
— Handbjerg, 1909, 61.
— Hanning, 1909, 50.
— Harboøre, 1909, 69.
— Hardsyssel, 1909, 1-70.
— Hee, 1909, 57, 1912, 62-90.
— Heldum, 1909, 64.
— Hemmet, 1910, 234.
— Herborg. 1909, 50.
— Herning, 1909, 55, 1951, 52-104.
— Hind herred, 1909, 57-59.
— Hjerm, 1909, 61, 1942, 107-144.
— Hjerm herred, 1909, 60-63.
— Hodsager, 1909, 52.
— Hogager, 1928, 63-66.
— Holmsland, 1909, 57.
— Holstebro, 1909, 61, 1916, 140.
— Hove, 1909, 69.
— Hoven, 1910, 235.
— Hover, 1909, 57, 1913, 161.
— Humlum, 1909, 64.
— Husby, 1909, 66, 1913, 162, 1922, 142-150.
— Hygum, 1909, 69.
— Idum, 1909, 67.
— Ikast, 1909, 55.
— Ilderhede, 1910, 1-21.
— Kabbel, 1912, 159-166, 1925, 137-149.
— Kappel, 1926, 169-183.
— Lemvig, 1909, 65.
— Lomborg, 1909, 65.
— Lyne, 1910, 235.
— Lønborg, 1910, 234.
— Madum, 1909, 67.
— Mejrup, 1909, 62.
— Møberg, 1909, 65.
— Maabjerg, 1909, 62.
— Naur, 1909, 62.
— Nees, 1909, 65.
— No, 1909, 58. 1912, 74, 1949, 55.
— Nørre Bork, 1910, 234,
— Nørre Felding, 1909, 66.
— Nørre Horne herred, 1910, 232-235.
— Nørre Lem, 1909, 64.
— Nørre Nissum, 1909, 65.
— Nørre Omme, 1909, 58.
Kirker, Nørre Vium, 1909, 51, 1956, 121.
— Nøvling, 1909, 55.
— Oddum, 1910, 233, 1925, 21-30.
— Ramme, 1909, 70.
— Resen, 1909, 66.
— Rind, 1909, 55.
— Rindum, 1909, 58.
— Ringkøbing, 1909, 58, 1918, 148-153.
— Rom, 1909, 66.
— Raasted, 1909, 67.
— Ryde, 1909, 53.
— Rønbjerg, 1909, 53.
— Sahl, 1909, 53.
— Sevel, 1909, 53.
— Simmelkær, 1909, 55.
— Sinding, 1909, 55.
— Sir, 1909, 62.
— Skarrild, 1909, 56.
— Skjern, 1909, 51.
— Skodborg herred, 1909, 63-66.
— Snejbjerg, 1909, 56.
— Staby, 1909, 67, 1933, 128-129.
— Stadil, 1909, 58, 1913, 161.
— Stauning, 1909, 51, 1913, 161.
— Strellev, 1910, 235.
— Struer. 1909, 62.
— Sunds, 1909, 56.
— Sædding, 1909, 51, 1938, 101.
— Sønder Bork, 1910, 234.
— Sønder Felding, 1909, 54, 1935, 20.
— Sønder Lem, 1909, 50.
— Sønder Nissum, 1909, 67.
— Sønder Vium, 1910, 235.
— Tim, 1909, 59.
— Timring, 1909, 68, 1918, 115-119.
— Tjørring, 1909, 56.
— Torsted, 1909, 59, 1913, 160.
— Trandum, 1909, 53.
— Trans, 1909, 70.
— Tvis, 1909, 56.
— Tørring, 1909, 66.
— Ulfborg, 1909, 68, 1913, 151.

Kirker, Ulfborg herred, 1909 66-68.
— Vandborg, 1909, 70.
— Vandfuld herred, 1909, 68-70.
— Vedersø, 1909, 59, 1913, 160.
— Vejrum, 1909, 62.
— Velling, 1909, 59.
— Vemb, 1909, 63, 1927, 64-167.
— Venø, 1909, 66.
— Vildbjerg, 1909, 56, 1935, 19.
— Vind, 1909, 68.
— Vinding, 1909, 68.
— Vorgod, 1909, 51.
— Ølby, 1909, 63.
— Ølstrup, 1909, 51.
— Ørre, 1909, 56.
Kirkeregnskabsbøger 1913, 150-174.
Kirkeriste 1932, 35-45.
Kirkesalg 1909, 36. 1927, 164-167.
Kjeldsen, Ivar, 1909, 33.
Kjeldsen, Jens, (junior), 1919, 37.
Kjeldsen, Jens, (senior), 1919, 37.
Kjeldstrup, Christen Christensen, 1927, 94-109.
Kjær, Laurits Clausen, 1918, 130.
Kjødt, Jørgen V., 1926. 112.
Klausie sande 1932, 74-85.
Klitten 1927, 152.
Kloge folk 1907, 22, 1914, 158-164, 1936, 93-99.
Kloster 1927, 148.
Klostre, Gudum, 1913, 87-149.
— Stubber, 1911, 37-112, 1923, 49-54, 1943, 57.
— Tvis, 1915, 1-48.
Klyne 1914, 80.
Knopmandens penge 1934, 158.
Knud, præst, 1918, 84.
Knudsen, Chr. P. Th., 1949, 60.
Knudsen, Poul, 1928, 70.
Kolding, Knud Jørgensen. 1935, 14-18.
Kolli, Jørgen Chr,. 1908, 105-114.
Kollund 1938, 122.
Kommunale forhold 1907, 62-78,
Kompagnigaarden, Struer, 1924, 107, 1935, 113.
Konfirmationsstrid i Holstebro, 1954, 71-82.
Kongebesøg, Holstebro, 1917, 94-108, 1934, 156, 1951, 31.
Kongebesøg, Lemvig, 1921, 141-149.
Kongebesøg, Ringkøbing, 1934, 157.
Kongens søn fra Engelland 1913, 61-65.
Kongenshøj, Torsted, 1956, 90-103.
Kongetiende, Oddum, 1925, 30.
Kongsgaard, Holmsland, 1927, 140-142.
Konsumtion 1926, 55.
Kopskat 1938, 84-88.
Kornerup, Hans Jakob, 1925, 38.
Korsholm, Laurids, 1916, 69-92.
Krag, Niels, 1919, 37.
— Otto, 1955, 21.
— slægten, 1927, 73-95.
Kragelund, Niels, 1937, 1-32.
Kragelund, Niels Pedersen, 1919, 41.
Krageris 1951, 105-119.
Kragsig, P. Pedersen, 1914, 160. 1915, 58.
— Peder Christensen, 1914, 160, 1915, 58.
Krarup, Christen, 1910, 123.
— Christian, 1935, 73-82.
— Christian Johan Lodberg, 1909, 72, 91.
— Enoch Christian, 1935, 87-109.
— J. B., 1908, 95, 1916, 7, 20.
— Nikolaj Thure, 1937, 33.
— Niels Bygom, 1935, 82-84.
— Ove, 1916, 25.
— Peter, 1917, 12.
Krigen 1848-50, 1910, 177-184, 1933, 50-81, 1937, 79-93. 1938, 89-100. 1948, 131-138.
Krigen 1864, 1910, 184-206, 1931, 116-133, 1932, 108-131, 1936, 121-143, 1939, 88-113. 1942, 55-71.
— Holstebro, 1951, 26.

Krigen 1914-18, søtræfning, 1952, 97.
Kristensen, Evald Tang, 1956, 150.
— Hans Kr., 1948, 92-112.
— J. P. Aabo, 1922, 137.
Kroeg, Gudmann Larsen, 1918, 124.
Krohne, Johan Wilhelm Franz friherre von, 1947, 107-118.
Krummedige, Albert, 1910, 230.
Kruse Jens, 1910, 231.
Kuhlman, Karl Hermann Gustav Alexis, 1928, 91.
Kvaksalvere 1915, 57.
Kvistrup, hoveri, 1944, 37.
Kvistgaard i Vejrum 1938, 1-11.
Kynde, Ebbe, 1934, 116-118.
Kærgaard 1941, 126.
Købmandsboder, Holstebro, 1917, 61.
Kølkjær 1932, 24-34.
Kaalund, Eskild Christensen, 1919, 74, 60.
Kaas, Jens. 1911, 62

La Cour, Otto Avgust, 1915, 151.
Lagrolet, Jean, 1908, 174.
Landbrugsforhold 1918, 49-83.
Landbrugskrisen 1818-28, Vinding-Vind, 1934, 139-155.
Landbrugsredskaber 1916, 41.
Landgildelister 1912, 91-94.
Landsbyfællesskab, Hee og Staby, 1950, 5-12.
Landsbylove 1925, 156-160, 1931. 110-115, 1932, 136-141, 1933, 109-127.
Landsbylove, Hee, 1950, 5-12, 1953, 17-32.
— No, 1953, 17-32.
— Staby, 1950, 5-12.
— Tørring, 1949, 57.
Landting 1951, 142-148.
— hoveri, 1944, 57.
Landøkonomiske selskab, Ringkøbing amts, 1916, 1-68, 1917, 1-44, 1918, 1-48.
Lang, Jørgen, 1916, 80.
Lange, Hans, 1924, 155.
— Henrik, 1909, 35.
— Jørgen Andreassen, 1939, 39.
— Laurids, 1939, 77.
Lange, Laurids Lasson Jørgensøn, 1939, 28-87.
— Ove, 1938, 29.
— Tyge, 1909, 35.
Langebek, Ditlev, 1910, 231.
Larsen, Thøger: Ved Vesterhav, 1941, 2.
Lassen, Jens, 1910, 22-27.
— Jens F., 1910, 79.
— Mette Elsebeth, 1939, 60.
— Mogens Ottesen, 1951, 100.
Lasson, Peder Thøgersen de, 1951, 55.
Latinskoler, Holstebro, 1919, 68-80.
— Lemvig, 1919, 50-67.
— Ribe, 1919, 27.
— Ringkøbing, 1919, 33-50.
Lauesen, Clemens, 1919, 40.
Laugesen, Steffen, 1919, 38.
Laurberg, Hans Severin, 1918, 128.
Laurentius 1909, 33, 1915, 37.
Lauritsen, P. Chr., 1951, 104.
Legardt, Christian Hansen, 1919, 91-95.
Lejermål 1955, 60.
Lem kirke 1908, 18.
— skolevæsen 1907, 85, 98, 1912, 154.
— sogn 1919, 108.
Lemvig, Søren Lauridsen, 1919, 39.
— 1909, 140, 1912, 137-150, 1913, 55-60, 1919, 123-134, 1921, 141-149, 1922, 1-21, 1948, 119-122.
— borgere, 1919, 130-134.
— kirke 1909, 65.
— latinskole 1919, 50-67.
— præster, 1915, 133-139.
— skatter, 1923, 142.
— stadschirurger, 1915, 51.
— sygehus 1915, 64.
Lemvigegnen 1912, 80-86.
Lergrav 1954, 114, 1955, 77-97.
— hoveri, 1944, 48, 58.
Lerkargrav 1934, 67-82.
Levemåde, Humlum, 1952, 105.
Levetzau, Chr. F. 1938, 41.
Levevis 1914, 114-119.
— fortidens, 1910, 171-177.
Liber daticus, Vinding-Vind, 1942, 72-88.

Libergreen 1929, 92-95.
Ligsten, Holstebro kirkegård 1767, 1932, 1-7.
Lilholt, Hans, 1950, 150-152.
Lillelund, skolevæsen, 1915, 126.
Lind, familien, 1916. 94-111.
— M., 1916, 93. 1917, 45-109.
— Vilhelm Frederik, 1942, 36.
Linde, Chr., 1943, 65.
— Chr. Christensen, 1917, 46.
— Chr. de (oberst), 1943, 79.
— Christen (yngre), 1953, 54.
— Christen de (jun.), 1943, 73.
— Henrik de, 1943, 80.
— Henrik Juul de, 1943, 74.
— Jens de, 1943, 77.
— 1912, 1-40.
Lindholm, stenalderboplads, 1949, 104-112.
Lodberg, Christen, 1909, 36.
— slægterne, 1940, 93-146.
Lodehat, Peder Nielsen, 1909, 33, 1910, 230.
Lokalhistorie 1956, 39-43.
Lomborg kirke 1909, 65.
— mølle 1955, 34.
— sogn 1919, 112.
Longberg, Christen Sørensen, 1907, 127-139.
Longomontanus 1907, 127-139.
Lorentzen, Hans Joakim Evald Knudsen, 1925, 42.
Lund, Frans, 1910, 131.
— Morten, 1943, 127-147.
Lundenæs slot, inventarium, 1943, 20-35.
Lundsby 1925, 19.
Lundsgaard, Christen, 1955, 94.
— Conrad, 1943, 143-160.
Lundsteen, Peter, 1926, 114.
Lunge, Jep Olsen, 1938, 14.
Luthersk Missions-Forening, 1923, 37-44.
Lyder Kabel 1911, 90.
Lykkesgaard, Josef Madsen, 1937, 79.
Lyne kirke 1910, 235.
— kirkegods, 1954, 58.
Lyng 1914, 81.
Lyngby, Frederik Lauritsen, 1910, 121.
Lyngbye, Peder, 1928, 71.
Læger 1919, 91-95.
Læger, Ringkøbing amt, 1915, 67.
Lægemidler, overtroiske, 1907, 22-39.
Lægevæsen 1907, 22-39, 1908, 188-191, 1914, 156-164, 1915, 49-78, 1939, 134-141.
Lægård bæk 1916, 127.
Lægård mølle 1951, 7.
Lændi, Christiern Nielsen, 1909, 33. 1913, 119.
Lærebogsstrid i Hammerum herred 1911, 25-36. 1955, 132.
Lærerforsamlinger 1917, 132-162, 1920, 46-99.
Læreruddannelse 1946, 77-91.
Løbedegne 1907, 40-51.
Lønborg kirke 1910, 234.
— kirkegods, 1954, 56.
— skolevæsen, 1910, 222.
Lønborggaard 1921, 112-140.
— hoveri, 1944, 70.
Lønstrup, Jørgen, 1918, 86.
Laasebreve 1915, 79-92.

Madsen, Anders, 1925, 50.
— Nicolai, 1929, 52-54.
Madum kirke 1909, 67.
— (Tim-) præstehistorie, 1910, 53-94.
— skolevæsen 1907, 102.
Majland, A. J., 1922, 139.
Maltgøring 1914, 99-105.
»Manufakturer« 1908, 192-195.
Marebæk, Peder Christensen, 1919, 40.
Maren Bolle 1952, 18.
Maren Kristenskone 1952, 26.
Maren Villumsdatter 1953, 32.
Markeder 1914, 43-47.
— Holstebro, 1917, 79-91. 1923, 45-48. 1936, 1-13. 1955, 71.
Markfællesskab 1931, 20-57.
Marskjærgaard 1924, 91-94, 102-106.
Medritzer, løjtnant 1910, 200.
Meinert, Andreas Ewald, 1907, 140.
Mejerivæsen 1918, 40.
Mejlsøe, guldsmed, 1916, 106.
Mejrup kirke 1909, 62.
— præstegård 1918, 91-103.

Mejrup skolevæsen 1908, 125.
— trediveårskrigen 1935, 23-26
— udskiftning 1949, 114.
Meldgaard 1929, 55-58.
— P., 1940, 147-149.
— præst, 1928, 100.
Mergling 1916, 52. 1949, 34-47.
Messer 1913, 126.
Mette Jensdatter 1911, 90.
Michael, rektor, 1919, 36.
Michelsen, Las, 1954, 59.
Mikael, provst, 1909, 33.
Miller, Augustinus, 1919, 41.
Milthers, Milter M., 1945, 41-81,
— Vilh., 1954, 83-96.
Mistforening, Hee, 1953, 28.
— No, 1953, 28.
Molengracht, Jacob von, 1913, 168.
Mollerup, Kristen, 1911, 119-125.
Mord, Torsted 1951, 120-136.
— Vejbjerggård 1912, 41-47.
Morsing, Jacob, 1918, 86.
— Jens Andersen, 1918,85.
Mortensen, Claus, 1919, 37.
Moseopdyrkning 1916, 46.
Moth, Christian, 1935, 73-82.
Mule, Caspar, 1909, 35.
Muldvarpe 1925, 150-155.
Munck, Iver, 1913, 114.
— Jens, 1913, 111.
Mundbjerg, Niels Jensen, 1953, 38.
Munk, Idde, 1913, 121.
— Oluf, 1915, 38.
Munks (Ludvig) bro 1924, 69-74.
Mygind, Hans Jacob Julius, 1941, 49.
Møborg kirke 1909, 65.
— skolevæsen 1912, 155.
— sogn 1919, 108.
— udskiftning 1950, 117.
Møborg-Nees, pietisme, 1947, 119-134.
Møeborg, Christen Jensen, 1910, 70.
Møgelvang 1953, 47.
Møller, Bent, 1955, 92.
— C. F. E., 1928, 86. 1929, 27-35.
— Niels (Vedersø) 1908, 130-140.
— Niels Peder, 1925, 38.
Møller, 1948, 59.
— Faare, 1955, 34.
— Lomborg, 1955, 34.
— Lægaard, 1951, 7.
— Stavning, 1953, 117-121.
— Søndermølle, Sevel, 1953, 35.
— Vedersø, 1908, 130-140.
— Vester Ramme, 1955, 34.
— Vogstrup, 1955, 34.
— Aamølle, 1946, 124-135.
»Møllerianere« 1923, 37-44.
Møltrup, hoveri, 1944, 48.
Maabjerg kirke 1909, 62.
— skolevæsen 1908, 126.

Nannest 1911, 126-128.
Natmandsfolk 1908, 105. 1910, 166-170.
Naur by, udskiftning, 1950, 136.
— kirke 1909, 62.
— skolevæsen 1908, 124.
Naver, Hans Jensen, 1951, 99.
Nederby 1955, 13.
Nees kirke 1909, 65.
— skolevæsen 1912, 155.
— sogn 1909, 109.
— udskiftning 1950, 120.
Nicolaus 1915, 36.
Nidvise 1941, 143.
Nielsen, Christen, 1908, 141-160.
— Christiern, 1911, 60. 1938, 14.
— Ebbe, 1915, 150.
— Karl, 1941, 46.
— Niels, 1928, 66.
— Niels Jesper, 1950, 24-105.
— Oluf, 1911, 60.
— Oluf, dr. phil. 1932, 86-98.
— Toko, 1919, 70.
— Villads, 1919, 71.
Nissum fjord 1910, 35-40. 1942, 99-106.
No kirke 1909, 58. 1912, 74. 1949, 55.
— landsbylov 1925, 156-140. 1953, 17-32.
— mistforening 1953, 28.
— skolevæsen 1908, 118.
Noe, Laurids Jacobsen, 1910, 114.
Normann, Anders, 1927, 116-119.

Ny Sogn skolevæsen 1908, 117.
Nyboe, Aleksander, 1938, 56.
Nyelsen, Vilym, 1910, 55.
Nygaard, Laurids Ludvig Gundelach, 1925, 41.
Nyminde 1927, 151.
Næblerød, Morten Thomsen, 1951, 101.
Nødskov, Poul Mathias, 1941, 93-101, 102-125.
Nør Esp 1942, 5-21.
Nørlund, Anders Madsen, 1951, 59, 100.
Nørre Bork kirke 1910, 234.
— kirkegods 1954, 58.
— skolevæsen 1910. 219.
Nørre Baandsby 1927, 149.
Nørre Felding kirke 1909, 66.
— udskiftning 1950, 106.
Nørre Horne herreds kirker 1910, 232-235.
Nørre Horne herreds kirker og kirkegods 1954, 49-70.
Nørre Karstoft 1939, 33.
Nørre Lem kirke 1909, 64.
Nørre Nissum kirke 1909, 65.
— skolevæsen 1912, 158.
— sogn 1919, 107.
Nørre Omme 1949, 66.
— kirke 1909, 58.
— præster 1936,20-26.
— skolevæsen 1908, 120.
— udskiftning 1949, 118.
Nørre Røjklit 1927, 147.
Nørre Vium kirke 1909, 51. 1956, 121.
— sogn 1926, 107-139. 1956, 104-126.
— stednavne 1949, 50.
Nørre Vosborg 1921, 10. 1929, 96-112. 1936, 27-66. 1956, 76.
Nørre Vosborg, hoveri, 1944, 48, 54
Nørreriis 1925, 127.
Nørskov 1925, 118.
Nørtang 1921, 4.
Nøvling kirke 1909, 55.
— skolevæsen 1915, 125.
Naae 1929, 79-81.
Obelitz, Ellen Marie v., 1953, 54.
Oddehuset, Struer, 1924, 90, 123-124.
Odderup 1925, 11.
Oddum kirke 1910, 233. 1925, 21-30.
— kirkegods 1954, 52, 57.
— præsteembede 1925, 31-42.
— skolevæsen 1910, 214. 1925, 42-53.
— sogn 1925, 1-53.
Olai, Casper, 1919, 37.
Olbjærg, Struer, 1924, 117.
Oldtidsminder, Oddum, 1925, 7.
Olesen, Kristiane, 1936, 86.
— Thomas, 1932, 24-34.
Olesøn, Christiern, 1915, 37.
Olivarius, Hans Aggerup, 1910, 120.
Olling 1955, 98-138.
Ollufsen, Thue, 1942, 9.
Olufsen, Hans, 1913, 124.
Opdragelse 1914, 132-135.
Optiz, Andreas Fr., 1955, 93.
Orderup, Jørgen Mouritssøn, 1926, 121.
Ordsprog, vestjydske, 1930, 113-151.
Outzen, Jens Falk, 1912, 117.
Over Kjelsmark 1929, 74-79.
Overgaard, Rasmus Henriksen, 1926, 62.
Overtro 1914, 142-150.
Ovesen, Jeppe, 1913, 121.

Panduro, E. J., 1922, 135.
Parcellister 1954, 18.
Patronatsforleninger 1909, 36.
Peder, abbed, 1915, 36.
Pedersen, Christen, 1925, 31, 43.
— Morten, 1919, 37.
— P. Storgaard, 1931, 11-19.
— Thomas, 1909, 33. 1951, 104.
Peter, prior, 1911, 57.
Pietisme 1908, 66.
— Møborg-Nees 1947, 119-134.
Piilgaard, Peder Jensen, 1915, 57.
Pinholt, Jens, 1939, 88-113.
Plankekiste 1948, 123-130.

Plantningsarbejder 1917, 30.
Plejebarnskår 1936, 114-120.
Politisk historie i stændertiden 1917, 110-131.
Pontoppidans forklaring 1911, 25-36.
Pors, Peder Madsen, 1919, 40.
Post, slægten, 1939, 49.
Pottemageri, stenalderen, 1949, 104-112.
Poulsen, Ejnar, 1922, 140.
— F. C., 1951, 42.
— Knud, 1928, 68.
Povlsen, Peder, 1912, 35.
Provstevalget i Ulfborg herred 1726 1953, 99-107.
Præstbjerg, stendysse, 1932, 102-107.
Præstboel 1925, 17.
Præstbro 1925, 17.
Præsteembeder 1907, 150.
Præstegårde, Borbjerg, 1928, 42-53.
— Mejrup, 1918, 91-103.
— Ulfborg, 1937, 34.
— Vind, 1936, 72-85.
Præsteindberetning fra Lemvig 1766 1915, 132-139.
Præster 1907, 62-78. 1923, 49-141. 1933, 128-142. 1949. 5-19.
Præster, Borbjerg, 1928, 66-101. 1929, 1-4. 1944, 131-140.
— Bøvling, 1941, 5-53.
— Dejbjerg, 1916, 79-83.
— Harboøre, 1945, 24.
— Herning, 1951, 99.
— Hodsager, 1943, 127-147.
— Holmsland, 1912, 106-136.
— Holstebro, 1934, 116-118.
— Lemvig, 1915, 133-139.
— Mejrup, 1918, 84-114. 1935, 23-26.
— Møborg, 1911, 161.
— Nr. Omme og Brejning 1936, 20-26.
— Oddum, 1925, 31-42.
— Sevel, 1939, 1-11.
— Stadil, 1908, 167-173, 196.
— Stavning, 1950, 86-91.
— Tim-Madum, 1910, 53-94.
— Venø, 1925, 134-136. 1936, 14-19.
Præster, Vorgod-Nr. Vium, 1926, 111-116.
— Ølby-Asp-Fousing, 1924, 38-62.
— Ørre, 1943, 127-147.
Pugelund 1925, 11.
Pugflod 1927, 148.
Påskeæg 1911, 126-128.

Qvie, Peder Nielsen, 1913, 120, 126.

Rabæk 1925, 16.
Rahr, Mathias Christian, 1942, 36-54.
Rakkere 1910, 166-170. 1916, 71-75. 1917, 77. 1919, 8.
Rakkere, Dejbjerg, 1954, 102-113.
Rakkerstole, Dejbjerg kirke, 1919, 10.
Ramel, Anne, 1955, 90.
Ramme kirke 1909, 70.
— sogn 1919, 118.
Rammegaard, hoveri, 1944, 39.
Ramsing, familien, 1916, 76-79.
Rasch, Andreas Danielsen, 1912, 131.
Rasmussen, Sofus Waldemar, 1943, 86-112.
Redningsvæsen 1909, 116. 157-163. 1937, 110-119. 1947, 68.
Reff, Hans, 1909, 35. 1910, 232.
Reimer, Otto Helmuth, 1925, 43.
Relationer, Jessenske, Hardsyssel, 1919, 101-158.
Relationer 1735, Hardsyssel, 1919, 101-158.
Religion 1914, 150-156.
Rendtorff, Theodor Julius Carl Georg, 1941, 52.
Repsdorph, O. C., 1951, 5-51.
— Sophus Marius, 1951, 35.
— Thora Emilie, 1951, 42.
Resen, Jens Andersen, 1919, 39.
— kirke 1909, 66.
— sogn 1919, 105.
Retsvæsen, Bøvling len, 1955, 51.
Ribe latinskole 1919, 27.
Ribe Stifts Adresse-Avis 1915, 142.
Riber, Jens Andersen, 1919, 42.

Rich, Søren, 1925, 49.
Richter. Matthias Peter, 1952, 62-70.
Riegels, kammerherre, 1917, 31.
Rind kirke 1909, 55.
— skolevæsen 1915, 119.
Rindum, Niels Lauridsen, 1919, 40.
— kirke 1909, 58.
— skolevæsen 1908, 117.
Ringkøbing, Jens Olufsen, 1919, 41.
— 1913, 20. 1919, 134-158. 1943, 89-112.
— amt, historisk-topografisk tidsskrifts-index 1920, 1-22.
— amt, læger, 1915, 67.
— amts landøkonomiske selskab 1916, 1-68. 1917, 1-44. 1918, 1-48.
— amts landøkonomiske selskabs bogsamling 1918, 43.
— borgere 1919, 148-158.
— fjord, saltindvinding 1919, 84-90.
— forvisning til, 1947, 109.
— kirke 1909, 58. 1918, 148-153.
— kongebesøg, 1934, 157.
— latinskole 1919, 33-50.
— skatter, 1923, 142.
— stadschirurger, 1915, 50.
— sygehus 1915, 65.
Ringkøbing-egnen 1919, 1-25.
Rodensig 1941, 140.
Rom kirke 1909, 66.
— sogn 1919, 112.
Rosenberg, Frants, 1919, 56.
— Frantz, 1915, 135.
— Hans, 1915, 136.
Rosendal 1925, 17.
Rosenkrantz, Erik, 1955, 90.
— Jørgen, 1909, 35.
Rosenørn, Carl Gustav, 1915, 150.
Rostjeneste 1955, 72.
Rostrup, Jacob, 1955, 80.
Rybjerggaard, hoveri, 1944, 40.
Rybjærg 1912, 106-124.
Ryde kirke 1909, 53.
Rydhave, hoveri, 1944, 45.
— hoverilister, 1912, 91-94.
Rygaard, Oscar, 1927, 96-115.
Ryssensten 1918, 72.
— hoveri, 1944, 31.
Rømningssager 1910, 28-34.
Rønbjerg kirke 1909, 53.
Rådhuse, Holstebro, 1916, 129.
Raasted kirke 1909, 67.
— skolevæsen 1907, 105.

Sacchius, Jens Ebbesen, 1910, 67.
Sagn 1956, 180.
— Borbjerg kirke 1928, 28-39.
— Bovbjerg 1913, 61-65.
— Egerisgård 1956, 119.
— Egeris Mølle 1956, 120.
— om sten 1929, 146-155.
Sahl, Jens Simonsen, 1919, 76.
— herrnhutisme, 1953, 112-117.
— kirke 1909, 53.
— ødegårde, 1954, 97-101.
St. George 1911, 1-24.
Salt 1913, 53-54.
Saltindvinding 1919, 84-90.
Sand, Christen Nielsen, 1912, 106, 119.
Sandberg, slægten, 1939, 55.
Sandemandstov 1915, 88.
Sandgrav, Jens Christeusen, 1921, 21.
Sandtold 1955, 39.
Sangen om Hardsyssel 1941, 2.
— — — noder 1941, 1.
Sct. Jørgen 1946, 25.
Saustrup skole 1929, 38.
Saxdorph, Oluf, 1918, 86.
Schaumburgs gård 1916, 133.
— hotel 1917, 57.
Schive, Jacob, 1924, 38-62.
Schiørring, Carl Christian, 1925. 42.
Schmidt, M. Nielsen, 1928, 75. 1929, 1.
Schnell, Friederich Christian, 1918, 85.
Schou, A. F., 1924, 106.
— Chr. Møller, 1917, 163-166.

Schou, Frederik Christian, 1933, 82-108.
— H. J., 1917, 150. 1929, 20-24.
— Mads, 1932, 46-73. 1935, 110-128.
— Søren, 1918, 129.
Schouboe, Janus Nicolaj Jespersen, 1941, 36.
Schougaard, Claudius, 1919, 61.
Schourup, Peder, 1928, 73.
Schous gård, Holstebro, 1935, 110.
— hotel, Struer, 1945, 82-92.
Schwanewede, Frands v. 1921, 1, 1956, 147.
Schytte, Jens Knudsen, 1935, 70-73.
Schøler, Hans Vilhelm Riber, 1908, 12. 1933, 50.
Seeman, Søren, 1928. 72.
Seerup, Christen, 1933, 133.
Sehested, Jens, 1923, 148-153.
— Mogens, 1955, 21.
— Niels, 1924, 63-64.
Sejrup 1915, 88. 1925, 13.
Seminarier 1909, 71-105.
Sevel 1941, 80.
— kalkværk 1953, 40.
— kirke 1909, 33.
— præsteembede 1907, 150.
— præster 1939, 1-11.
— skolevæsen 1908, 164.
— sogn 1908, 161-166.
— søndre sogn 1953. 33-53.
— ødegårde 1954, 97-101.
Sidelmann, Thomas, 1920, 96-99.
Simmelkjær kirke 1909, 55.
Sinding kirke 1909, 55.
— skolevæsen 1915, 125.
Sindinggaard, hoveri, 1944, 44.
Sir kirke 1909, 62.
— skolevæsen 1908, 124. 1924, 1-37.
— udskiftning 1950, 132.
Skarisvad 1925, 11.
Skarpretter 1955, 63.
Skarrild kirke 1909, 56.
— skolevæsen 1915, 129.
— sogn 1939, 29. 1940, 1.
Skatter 1923, 142-145. 1955, 48, 126.
— Holstebro 1926, 56.
Skeel, Albert, 1955, 87.
— Anders, 1911, 92.
— Otto, 1955, 18.
Skel 1915, 79-92.
Skelbreve 1915, 79-92.
Skjern kirke 1909, 51.
— skolevæsen 1907, 99.
Skjernegnen 1908, 66-86.
Skjødte, Chr. Christensen, 1915, 57.
Skodborg herreds kirker 1909, 63-66.
Skodborg-Vandfuld, arkæologi. 1943, 36-55.
— herred 1919 104-158.
Skodsbøl 1925, 14.
Skodsvad 1925, 11.
Skolelærerkonventer 1917, 132-162. 1920, 46-99.
Skolevæsen 1907, 40-51, 79-108. 1908, 115-129. 1917, 132-162. 1919, 26-80. 1920, 46-99. 1927, 1-72. 1946, 71-117.
Skolevæsen, Arnborg 1915, 129.
— Asp 1908, 128.
— Assing 1915, 132.
— Aulum 1915, 114.
— Borbjerg 1929, 4-40. 1944, 140-148.
— Borris 1907, 101.
— Bur 1908, 127.
— Bølling 1907, 97.
— Dejbjerg 1907, 84. 1910, 228.
— Egvad 1910, 223.
— Estvad-Rønbjerg 1918, 120-135. 1922, 122-141.
— Fabjerg 1912, 156.
— Faster 1907, 99. 1945, 52, 74.
— Flynder 1912, 154.
— Fousing 1908, 129.
— Gammel sogn 1908, 117.
— Gimsing 1943, 5-19.
— Gjellerup 1915, 120.
— Gudum 1912, 155.
— Gørding 1908, 127.
— Hammerum herred 1915, 111-132.
— Handbjerg 1908, 123.

Skolevæsen, Hee 1908, 118. 1950, 30.
— Hemmet 1910, 220. 1912, 103-105.
— Herning 1907, 84, 101. 1915, 112, 118.
— Hjerm 1908, 122. 1953, 54-98.
— Hogager 1929, 37.
— Holmslands Klit 1946, 99-117.
— Hoven 1910, 226.
— Hover 1908, 117.
— Hvam 1929, 39.
— Idum 1907, 104. 1922, 50-66.
— Ikast 1915, 112, 128.
— Lem 1907, 85, 98. 1912, 154,
— Lillelund 1915, 126.
— Lønborg 1910, 222.
— Madum 1907, 102.
— Mejrup 1908, 125.
— Møborg 1912, 155.
— Maabjerg 1908, 126.
— Naur 1908, 124.
— Nees 1912, 155.
— No 1908, 118.
— Ny Sogn 1908, 117.
— Nørre Bork 1910, 219.
— Nørre Nissum 1912, 158.
— Nørre Omme 1908, 120.
— Nøvling 1915, 125.
— Oddum 1910, 214. 1925, 42-53.
— Rind 1915, 119.
— Rindum 1908, 117.
— Raasted 1907, 105.
— Saustrup 1929, 38.
— Sevel 1908, 164.
— Sevel søndre sogn 1953, 36.
— Sinding 1915, 125.
— Sir 1908, 124. 1924, 1-37.
— Skarrild 1915, 129.
— Skjern 1907, 99.
— Skodborg herred, 1912, 151-158.
— Snejbjerg 1915, 127.
Skolevæsen, Staby 1907, 105. 1912, 95-98.
— Stadil 1908, 118.
— Stavning 1907, 83, 98.
— Strellev 1910, 225.
— Sunds 1915, 121.
— Sædding 1910, 228.
— Sønder Bork 1910, 218.
— Sønder Felding 1915, 130.
— Sønder Lem 1937, 105-109.
— Tarm 1921, 65.
— Tim 1907, 102.
— Timring 1915, 124.
— Tjørring 1915, 128.
— Trabjerg 1929, 36.
— Trans 1937, 94-103.
— Ulfborg 1907, 103.
— Vedersø 1908, 118.
— Vejrum 1908, 126.
— Velling 1908, 116.
— Vemb 1908, 127.
— Vildbjerg 1915, 123.
— Vinding 1907, 106.
— Vium 1907, 100. 1910, 221.
— Vorgod 1907, 100.
— Vorgod-Nr. Vium 1922, 89-104. 1926, 116-121, 136-139.
— Ølby 1908, 127.
— Ølstrup 1907, 98.
— Ørre 1915, 122.
Skomand, Poul Andersen, 1909, 35.
Skoning, Thue Jensen, 1910, 59.
Skov, Ole Markus, 1935, 44-60.
Skovgaard, Hans, 1909, 34, 1910, 231.
Skram, Christen, 1913, 111.
Skræppenborg, Peder Larsen, 1910, 146.
Skærum bro 1946, 64.
Skøde på gravplads, Ringkøbing, 1930, 170-171.
Slagtekvæg, afsætning, 1918, 35.
Slavekrigen 1925, 87, 1937, 44.
Slægtsforskning 1953, 5-16.
Smith, proprietær, 1916, 30.
Snejbjerg kirke 1909, 56.
— skolevæsen 1915, 127.

Sogneforstanderskab 1954, 23.
Sogneforstanderskab. Vorgod-Nr. Vium, 1922, 105-121.
Soldaterliv 1950, 61-67.
Solgaard, Jeppe Christensen, 1919, 72.
Sorte pest, den, 1907, 25.
Sparekasse, Holstebro, 1918, 7.
Spleth, Hans, 1919, 74.
Sprog 1935, 27-43.
Spøgelser 1907, 10-21.
Staby, højere bondeskole 1908, 11-65.
— kirke 1909, 67, 1933, 128-129.
— landsbyfællesskab, 1950, 5-12.
— landsbylove, 1950, 5-12.
— skolevæsen, 1907, 105, 1912, 95-98.
— vinterlærer-seminarium 1946, 83-91.
Stabykjærgaard 1950, 10.
Stadil Jens Lauridsen. 1919, 42.
— 1941, 54-79, 1948, 43-91,
— kirke 1909, 17, 58. 1913, 161.
— præster, 1908, 167-173, 196.
— skolevæsen, 1909, 118.
— udskiftning. 1950, 130.
Stadschirurger, Holstebro, 1915, 50.
— Lemvig, 1915, 51.
— Ringkøbing, 1915, 50.
Strangeberg, Henrik, 1913, 113,
Stauning, Lauge Hansen, 1950, 13-16.
— Lave Hansen, 1936, 67-71.
— Peder, 1933, 133.
Stausholm, Jens, 1941, 136.
Stavning 1950, 80-105.
— kirke 1909, 51, 1913, 161.
— mølle 1953, 117-121.
— skolevæsen, 1907, 83, 98.
— stednavne, 1949, 48.
Stavnsbåndet, rømningssager, 1910, 28-34.
Stednavne 1952, 117-122.
— Hardsyssel, 1928, 155-167.
Stednavne højnavne, 1927, 120-135, 1928, 168-183. 1929, 156-168.
— Ikast, 1952, 5-15.
— Nørre Vium, 1949, 50, 1956, 108.
— Stavning, 1949, 48.
Stedsmål 1955, 35.
Steenstrup, Otto Gotthard Reesen, 1941, 52.
Sten, Jens, 1913, 121.
Sten, sagn om, 1929, 146-155.
Stenalderboplads, Lindholm, 1949, 104-112.
Stenaldergrave 1909, 145-156, 1956, 90-103.
Stenalderhavet 1911, 126-141.
Stendysse, Præstbjerg, 1932, 102.
Stephansen, Knud Christian, 1925, 51.
— Niels, 1951, 103.
Stockholm, Niels Nicolai. 1925, 37.
— Sejer Mortensen, 1922, 134.
Stogstrup, låsebrev, 1915, 84.
Stokholm, Nicolai, 1925, 49.
Stolestader 1949, 88-193.
Stolestade-register 1912, 167-170.
Storch, Christian Ferdinand, 1925, 40.
Store Hesel 1929, 69-72.
Storgaard, Pedersen P., 1931, 11-19.
Storm, Hans Christian, 1925, 38.
Storåen 1916, 119.
Stovgaard, Christen Madsen, 1912, 38.
Stovstrup 1925, 19.
Strandauktioner 1909, 132.
Strandbygaard, Christen, 1912, 95-98.
Strandinger 1909, 116, 157-163, 1911, 1-24, 1913, 51, 1921, 150-158, 1955, 39.
— Holmsland, 1947, 56-86, 1952, 71-99.
Strandingsauktioner 1947, 85.
Strandingsret 1947, 56-86.
Strandvaskere 1947, 61.
Strellev kirke 1910, 235.
— kirkegods, 1954, 58, 61, 64.
— skolevæsen, 1910, 225.
Stremmesbøl 1925, 11.

Struch, Poul, 1919, 55.
Struer 1917, 47, 1924, 65-154, 1927, 96, 1935, 113.
— havn 1924, 135-148.
— jernbane til, 1924, 148-154.
— kirke 1909, 62.
— Schous hotel, 1945, 82-92.
Struerdal 1924, 97-100, 119-123.
Struergaard 1924, 95-97.
Stubber kloster 1911, 37-112, 1923, 49-54, 1943, 57.
Stubbergaard 1923, 49.
Stygge, Ejler, 1913, 121, 126.
— Søren, 1913, 122.
Stænderforfatningen, 1915, 140-165.
Stændertiden 1917, 110-131.
Stændervalg 1915, 142, 1917, 116, 126.
Stændervisen 1917, 111.
Stærmose, Rasmus Chr., 1922, 140.
Støvring, Jesper, 1910, 110, 112, 1947, 121.
Støvring, Jørgen, 1947, 122.
Sulkjær, Johan Jørgen Christen, 1951, 127-141.
Sunds kirke 1909, 56.
— skolevæsen, 1915, 121.
Suno 1915, 36.
Svane, Jens, 1953, 64, 86.
Svansø, Niels Andersen, 1907, 144.
Sweistrup, Markus, 1938, 63.
Svejstrup, Peter, 1951, 101.
Svendborg, Jens Andersen, 1910, 67.
Svendsen, Christiern, 1911, 59.
Svenskekrigen 1643-45, 1928, 124-135.
Svenskekrigen 1657-60 1928, 135-154.
Sygehuse, Holstebro, 1915, 63.
— Lemvig, 1915, 64.
— Ringkøbing, 1915, 65.
Synskhed 1907, 10-21, 1911, 119-125, 1913, 52-53.
Sædding kirke 1909, 51, 1938, 101.
— skolevæsen, 1910, 228.
— sogn 1933, 26-40.
Søegaard Pedersen, Christen, 1915, 58.
Søffrensen, Christen, 1919, 53.
Søgaard 1912, 106-124, 1927, 142-147.
Søgaard, hoveri, 1944, 43.
Sømandsliv 1908, 144.
Søndagshandel, Holstebro, 1911, 141-143.
Sdr. Bork, kirke 1910, 234.
— kirkegods, 1954, 52, 59, 60, 61.
— Marsk vide 1932, 136-141.
— skolevæsen, 1910, 218.
Sønder Baandsby 1927, 149.
Sdr. Esp 1927, 159-161.
Sdr. Felding kirke 1909, 54, 1935, 20.
— skolevæsen, 1915, 130.
Sdr. Lem, skolevæsen, 1937, 105-109.
Sdr. Lem kirke 1909, 50.
Sdr. Nissum, fiskeri, 1948, 113-118.
Sdr. Nissum kirke 1909, 67.
Sønder Røjklit 1927, 148.
Sdr. Vium kirke 1910, 235.
Sdr. Vium, kirkegods, 1954. 54.
Søndergaard 1929, 58-61.
Søndermose by 1927, 149.
Søndermølle, Sevel, 1953, 35.
Sønderriis 1925, 127.
Sønderskov 1925, 123.
Sønderup, Nørre Vium, 1956, 113.
Søndervang, hoveri, 1944, 42.
Sørensen, Christen, 1910, 136.
— Frederik Christoffer Vilsen, 1926, 115.
— Joseph Albrecht, 1908, 16.
— Mikkel, 1925, 31.
— Peder, 1919, 76.
— Visti, 1922, 131.

Tafteberg familien 1912, 107, 133.
Tambjerg 1927, 148.
Tang, A. E. M., 1918, 35, 1921, 18, 1933, 5, 14, 19, 22, 1936, 57, 1956, 69, 142.
— Evald, 1916, 27.
— Jens, 1921, 22.
— Laurids, 1921, 31.
— Laurids Christensen, 1921, 4.
— Peder Lauridsen, 1921, 6.
— Peter, 1951, 101.
— slægten 1921, 1-37.
— Søren, 1921, 26.
Tarm, Jeppe Jepsen, 1925, 33.

Tarm 1921, 38-86.
— skolevæsen 1921, 65.
Teilmann, Andreas Peter Johan, 1941, 41.
Thejltoft, Christen Peter. 1949. 21-33.
Thejltoft, Jens, 1949, 20.
Therkelsen, Jens Chr., 1942, 55-71.
Thimgaard 1941, 102.
Thisted, Peder Thøgersen, 1919, 72.
Thomsen, Jens, 1913, 145.
Thorlund, Jørgen Henrich Poulsen, 1951, 103.
Thorning, Gregers Justsen, 1941, 80-92.
Thorsminde 1950, 138.
Thorsmindeslusen 1942, 100.
Thorvaldsens, Bertel, mor, 1956, 44-62.
Thorvaldsen, Gotskalk, 1956, 51.
Tiende 1923, 146-147, 1925, 30, 1954, 66, 1955, 127.
Tiende, Borbjerg, 1929, 41-43.
Tiggeri 1941, 143, 1953, 26.
Tiggeriforordning 1933, 124-126.
Tim 1941, 102-110, 143.
— kirke 1909, 59.
— skolevæsen, 1907, 102.
— vandmølle 1942, 36-54.
Tim-Madum præstehistorie, 1910, 53-94.
Timring kirke 1909, 68, 1918, 115-119.
— skolevæsen 1915, 124.
Tjenesteforhold 1914, 135-136.
Tjørring kirke 1909, 56.
— skolevæsen 1915, 128.
Toko, Jens, 1919. 71.
Told 1955, 39.
Torngaard, Struer, 1924, 115.
Torsted kirke 1909, 59, 1913, 160.
— Kongenshøj, 1956, 90-103.
— mord, 1951, 120-136.
— sande 1932, 74-85.
Torvedage i Holstebro 1917, 54.
Toustrup, Jens Madsen, 1953, 124-128.
Trabjerg, herregård 1929, 43-49.
Trabjerg skole 1929, 36.
Trabjerggaard 1929, 49-55.
Tranberg, Jørgen, 1916, 114.
Trandberg, P. C., 1923, 37.
Trandum kirke 1909, 53.
Trane, Joh. Matsen, 1919, 42.
Tranekjær, Christen Christensen, 1953, 93.
Trans kirke 1909, 70.
— skolestrid, 1937, 94-103.
— sogn 1919, 115.
Trediveårskrigen, Mejrup, 1935, 23-26.
Troldomssager 1930, 158-169, 1931, 66-109, 1952, 16-40.
Trolle, Korfits, 1955, 22.
Truelsen, Peder, 1919, 40.
Truelsen, Søren, 1947, 29-55.
Tryglebrev 1954, 10.
Trøstrup, J., 1949, 60.
Trøstrup, J. A., 1915, 166-169.
Ture 1909, 33.
Tvis kirke 1909, 56.
— kloster 1915, 1-48, 1948, 19-42.
— Klosters hovedgaard, generalhoverireglement, 1944, 14-31.
Tyrgård 1954, 143.
Tyskere i Holstebro 1910, 189-197, 206-207.
Tørlægning, Nissum fjord, 1942, 99-106.
Tørring kirke 1909, 66.
— landsbylov, 1949, 57.
— sogn 1919, 113.
Tørv 1914, 77-80.
Tøstrup 1925, 15.
Tøxen, Manasse, 1911, 27.

Udhuse 1914, 28-29.
Udskiftning, Askov 1949, 17, 117.
— Gørding 1950, 117.
— Husby 1950, 121.
— Idum 1950, 136.
— Lønborggaard, 1920, 112-140.
— Møborg 1950, 131.
— Naur 1950, 132.
— Nees 1950, 120.
— Nr. Bork 1950, 148.
— Nr. Felding 1950, 106.
— Nr. Omme 1949, 118.
— Rønbjerg 1950, 129.
— Raasted 1950, 136.
— Sir 1950, 132.

Udskiftning, Stadil 1950, 130.
— Venø 1950, 115.
— Vejrum 1950, 117.
— Videbæk, 1933, 41-49.
Uglkjær, Ole Melkjorsen, 1928, 40-42.
Ulfborg, Kjeld Nielsen, 1919, 40.
— herreds kirker 1909, 66-68.
— kirke 1909, 68, 1913, 151.
— præstegård 1937, 34.
— skolevæsen 1907, 103.
— sogn 1910, 41-52, 1937, 33-53.
— sogns kirkebog 1918, 136-147.
Ulfstand, Holger Gregersen, 1911, 158-160.
— slægten 1939, 60.
Ulstrup, Christopher Andersen, 1941, 30.
Ulfsund 1913, 2.
Ulsund, hoveri, 1944, 33.
Ulve 1907, 109-126, 1908, 196.
Understrup, Konrad, 1947, 154-157.
Urlev, Jørgen Jensen, 1910, 62.

Vadskærgaard 1938, 12-81.
Vandborg kirke 1909, 70.
— sogn 1919, 117.
Vandfuld herred, havets ødelæggelser, 1945, 117-122.
— herreds kirker 1909, 68-70.
Vandmøller, Tim, 1942, 36-54.
Vardesyssels provsti 1910, 232.
Wedel, Peder Nissen, 1908, 67.
Vedersø kirke 1909, 59, 1913, 160.
— mølle 1908, 130-140.
— skolevæsen 1908, 118.
Veed-Fald, Ole Elifsen, 1913, 66-79.
Vegen å 1916, 126.
Weiersøe, Severin, 1947, 135-144, 1950, 17-23.
Weis, Mads, 1914, 159, 1915, 57.
— Simon, 1914, 159.
Vejbjerggaard 1912, 41-47.
Veje 1940, 64-92, 1946, 47-70, 1946, 118-123, 1956, 130.
— Hammerum herred, 1934, 119-138.
Vejlgaard 1927, 148.
— guldsmed, 1916, 105.
Vejrum kirke 1909, 62.
— skolevæsen 1908, 126.
— sognebibliotek 1908, 87-104.
Vejsbjerggaardene 1925, 120.
Wellejus, Jens Mogens Julius, 1026, 114.
— slægten 1939, 71.
Velling, Gregers Jensen, 1919, 40.
— kirke 1909, 59.
— skolevæsen 1908, 116.
Vemb kirke 1909, 63, 1927, 164-167.
— skolevæsen 1908, 127.
— udskiftning, 1950, 117.
Vendt, Elimar Peder Kristian, 1925, 42.
Vennergaard, hoveri, 1944, 40.
Venø 1925, 115-136, 147, 145-153.
— kirke 1909, 66.
— præster, 1936, 14-19.
— udskiftning, 1950, 115.
Venøby 1925, 122.
Wernberg-Møller, J., 1928, 98.
Vestergaard, Kr. Larsen, 1931, 1-10.
— Ole, 1929, 18-20.
Westergaard, Niels, 1922, 91.
Vesterhavskysten 1907, 144, 1909, 112-144.
Vester Ramme mølle 1955, 34.
— Rammeskov 1935, 44-60.
Vesterholm 1948, 139-150.
Vestkystfiskeri 1921, 87-111.
Wiborg, H. A., 1933, 54-81.
Widebæk, Mads Andersen, 1923, 1-27.
Videbæk 1933, 41-49.
Viftrup, Iver Pedersen, 1910, 137.
Vigerius, Marcus, 1909, 34, 1910. 231.
Vildbjerg, skolevæsen 1915, 123.
— kirke 1909, 56, 1935, 19.
Villumsen, Hans, 1913, 115.
Wilse, J. N., 1944, 86-120.
Vilstrup, Claus Nicolai, 1909, 91.
— Henrik Stampe, 1908. 178-187.
Vind, Christen Thøgersen, 1919, 70.

Vind kirke 1909, 68.
— præstegård 1936, 72-85.
Windfeldt, slægten, 1951, 142-148.
Winding, Christen Christensen, 1951, 100.
Vinding, Niels Erichsen, 1918, 84.
Vinding 1954, 142.
— jernalderfund, 1948, 123-130.
— kirke 1909, 68.
— skolevæsen, 1907, 106.
Vinding-Vind, fattigvæsen, 1954, 14-48.
— landbrugskrisen 1818-28, 1934, 139-155.
liber daticus 1942, 72-88.
Vinterskolelærere 1946, 71-117.
Visitatser 1935, 61-69.
Vistisen, Iver, 1913, 121.
Vittarp 1925, 12.
Vitterup 1925, 12.
Wium, Carl, 1928, 73.
Vium, skolevæsen, 1907, 100, 1910, 221.
Vogstrup mølle 1955, 34.
Vogterliv 1954, 83-96.
Voigt, Jens, 1937, 54-78.
Voldbjerg 1941, 114, 1952, 66.
— forpagtningskontrakt, 1923, 28-36.
Wolf, Jørgen Jacobsen, 1919, 55.
Wolfram, Claus Bech, 1939, 114-133.
Volstrup, hoveri, 1944, 39.
Vorgod kirke 1909, 51.
— skolevæsen 1907, 100.
Vorgod-Nr. Vium kommune 1922, 67-121.
— skolevæsen 1922, 89-104. 1926, 116-121, 136-139.
— sogne 1926, 107-139.

Zeitz 1915, 59,
Zimmermann, Niels, 1910, 126.

Ægidius 1915, 151.

Ødegårde, Borbjerg, 1954, 97-101.
— Sahl, 1954, 97-101.
— Sevel, 1954, 97-101.
Ølbrygning 1914. 99-105.
Ølby, Knud Olesen, 1919, 71.
— kirke 1909, 63.
— skolevæsen 1908, 127.
Ølstrup fattighus 1954, 26.
— kirke 1909, 51.
— landsbylov, 1925, 156-160.
— skolevæsen 1907, 98.
Ørre kirke 1909, 56.
— skolevæsen 1915, 122.
Ørting, Rasmus, 1945, 24.
Østrigere i Holstebro 1910, 197-206.

Aabjerg 1910, 95-101.
— hoveri 1944, 41, 57.
Aael, Jakob Nielsen, 1919, 40.
Aakjær, Jeppe, 1912, 141.
Aamølle 1946, 124-135.

EN HILSEN TIL HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMT

I 1902 stiftedes Historisk samfund for Ribe amt, det første af de amtshistoriske samfund. De mænd, der tog initiativet, drømte vel næppe om, at de hermed skulle sætte en bevægelse i gang, som i løbet af kort tid ville brede sig over det ganske land, fænge i sindene som ild i sommertørt græs. Iår er det 50 år, siden det blev Ringkøbing amts tur. Når man om kort tid fejrer jubilæet, kan man samtidig udsende det 50. bd. af Hardsyssels Aarbog. Blader man disse tusinder af sider igennem, kan man ikke andet end blive betaget af den viden, der har præget de talløse artikler, den granskerflid, som har været forudsætningen for dette opbud af historisk litteratur, og den ildhu, som har besjælet dem, der sled med pennen.

Går man de mange bind igennem, nikker man genkendende til mange af navnene. Der er folk som Peter Skautrup, selv født i Hardsyssel, H. P. Hansen i Herning, vor store folkelivsforsker, og der er mange andre kendte videnskabsmænd, Grüner-Nielsen, Kai Uldall, Hans Fussing for at nævne nogle i flæng. Men først og fremmest er det egnens egne folk, der har samlet af traditionens og arkivernes uudtømmelige skatkamre og har berettet om Hardsyssels fortid, mænd som Storgaard Petersen, J. Aldal, Alfred Kaae, Esbern Jespersen, H. K. Kristensen. Altid viste det sig, at der var nye mænd, der ville tage arbejdet op, når de gamle faldt fra.

Hvor må det egentlig have været fattigt for den historisk interesserede her i Vestjylland for 50 år siden. Der var nok en historisk litteratur om hjemstavnen, men alli-

gevel var det, som om Hardsyssels historie endnu lå hengemt, uforløst. Nu har jordemødrene gjort deres værk, og de, der lever endnu, har grund til at se sig tilbage, at glædes over værket og mene, det var velgjort. De, der virkede med, har lov at sige, de har gjort et kulturelt arbejde, der har betydning for vort samfund af idag og for det Danmark, som kommer. Syslen med fortidens mennesker og deres problemer er ikke særlinges værk, men en kulturindsats på samme måde som undervisning i folke- og højskoler eller forskning på lærde institutter. Vi har ikke råd til at undvære noget af dette arbejde.

Jeg vil håbe, at Historisk samfund for Ringkøbing amt må trives i de årtier, der kommer, at Hardsyssels Aarbog stadig må berette om hjemstavnens historie i fredens og ufredens dage. Opgaver er der nok af, vil der altid være nok af, for historie er beretningen om liv, historien går aldrig i stå, så længe der er mennesker til. Det nye vokser frem, det gamle bliver man aldrig færdig med. Arkivernes og museernes skatte er uudtømmelige. Tænk bare på, hvor lidt vi egentlig ved om de sidste 100 års historie, som man knap nok har taget fat på endnu. Ja selv når det gælder den fjerne middelalder, er de skrevne kilder langtfra udtømt, og stadig dukker der nyt stof frem, ikke mindst når moder jord tvinges til at give fortidens levn fra sig.

Det lokalhistoriske arbejde må ikke gå i stå. Vi skal kende fortidens mennesker, også fordi vi kan lære af dem, både af deres fejl og deres storhed. Den der lytter til historiens tale, bliver klog på mennesker, bliver tolerant og fribåren i sindet. Og uden at kende fortiden, kan vi ikke bygge vor fremtid. Derfor er historien også et af grundfagene i skolen, og hvad kan kendskabet til hjemstavnen ikke – rigtigt udnyttet – komme til at betyde for historieundervisningen. Den giver de små et konkret stof, der kan tale til deres fantasi på en anden måde end bøgernes abstrakte beretning.

Men samtidig må man gøre sig klart, at historisk arbejde koster. Det koster slid, det koster penge. Forskeren skal rejse til arkiver og museer, han skal vel også tit give afkald på en indtægt, som måske var nødvendig, når kone og børn skal forsørges og klædes. Og bogtrykkerne er et dyrt bekendtskab. Sætteren kan i hvert fald ikke som forfatteren gøre sit arbejde uden vederlag. Hvorfor har man ikke rundt om erkendt, at ligesom man betaler til skoler og biblioteker, må det også være en pligt – en selvfølgelig pligt – for byråd, amts- og sogneråd at støtte dette lokalhistoriske arbejde med beløb, der står i et rimeligt forhold til den indsats, der gøres og til de store udgifter, som alt lokalhistorisk arbejde kræver idag.

Det arbejde, der er gjort af mændene i styrelsen for Historisk samfund for Ringkøbing amt og af årbogens medarbejdere i de forløbne 50 år, er så stort og så godt, at de ikke blot har lov til at være stolte, men også til at vente, at det samfund, de lever i, i fremtiden vil gøre det muligt for dem at yde endnu mere, til gavn for deres hjemstavn, det Vestjylland, der står alle danskes hjerter så nært.

Johan Hvidtfeldt.

Regnskab for Historisk Samfund for Ringkøbing Amt 1955.

Indtægter:	Kr.	Øre	Udgifter:	Kr.	Øre
Kontant beholdning ved årets begyndelse	418	38	Årbogens trykning i 1200 eksemplarer ..	3998	05
Efterbetaling for 1954	85	00	Klichéer og billeder	164	50
Kontingent af 913 medlemmer	4565	00	Forfatterhonorarer.....	720	00
Salg af årbøger og sange	290	17	Annoncer	121	15
Godtgjort portoudgifter.....	482	50	Møder, foredrag, rejser	1088	55
Refunderet forbrugsafgift	259	65	Dansk historisk Fællesforening	90	00
Statstilskud	700	00	Bogkøb	29	80
Fra pengeinstitutter.....	1220	00	Forsikring	7	50
Fra Ringkøbing amt.....	1000	00	Omslag, blanketter o. l.	129	15
Fra bykommuner	125	00	Porto	844	60
Fra landkommuner.....	350	00	Sandfeld til Struers historie.....	401	61
Renter til 11. dec. 1955.....	582	47	Søndergaard Jacobsen	400	00
			Gaver.....	81	65
			Kassebeholdning ved årets slutning.....	1251	61
Balance...	10078	17	Balance...	10078	17

Af kassebeholdningen er 832,47 kr. indsat i sparekassen, medens 419,14 kr. forefandtes kontant. Sparekassens indestående er 14.293,91 kr.

E. Jespersen.

Regnskabet dags dato gennemgået og fundet i orden, bilagene, kassebeholdning og sparekassebøger forevist

Holstebro, den 16. april 1956.

V. Nedergaard Pedersen. **A. Kr. Kjeldahl.**